[Page 1 - No extractable text]

Elena Mihaela Andrei

Figures de l'excentricité

dans la littérature française

du XIXe siècle :

le cas des Illuminés

de Gérard de Nerval

Presa Universitar ă Clujeană

2016

Referenţi ştiinţifici:

Prof. univ. dr. Marina Mureșanu

Prof. univ. dr. Jean-Marie Rouli n

ISBN 978-973-595-999-9

Tehnoredactare computerizat ă: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeş-Bolyai

Presa Universitar ă Clujeană

Director: Codruţa Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)- 264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

http://www.editura.ubbcluj.ro

SOMMAIRE

4

5

ABREVIERI

NPl: NERV AL, Gérard de, Opere complete, ed. Jean Guillaume și Claude

Pichois, Gallimard, Biblioteca Pléiade, or. II (1984), or. I (1989),

t. III (1991).

BO: Biblioteca unchiului meu.

RS: Regele Bicêtre. Raoul Spifame.

FS: Falșii lucrători de sare. Istoria starețului de Bucquoy.

HB: Istoria starețului de Bucquoy.

CN: Încrederile lui Nicolas.

CZ: Jacques Cazotte

CG: Cagliostro

QA: Quintus Aucler

INTRODUCERE

Alegerea de a dedica un studiu aprofundat Illuminati este alimentată, în

în mare parte, prin dorința de a scoate în evidență singularitatea acestei lucrări și va-

perspective bogate asupra noțiunii de excentricitate, prin abordarea unor căi mai puțin explorate prin

exegeţii operei lui Nerval. Mai precis, este vorba de studierea mecanicii

nism de funcţionare a acestei noţiuni integrate într-o ţesătură de relaţii cu

alte cuvinte, concepte, imagini și metafore.

Termenul „figură”, inclus în titlu, se referă fie la personajele lui Gérard

lui Nerval, concepute ca figuri, în sensul pe care Gérard Genette îl atribuie acestuia

termen (figură retorică de construcție sau producere de sens), sau la teme

sau la motive literare. Să spunem de la început că dublul, asemănarea, diavolul,

iluminism, nebunie, vis, dragoste, halucinație, fantezie, realism,

se vor aborda sincretismul, iadul, podul, fetișismul sau fantezia și

analizate ca figuri de excentricitate. Așa se face – prin analiză

aceste figuri cu valoare metaforică și simbolică – pe care apoi le putem pune

evidențiază statutul autoconstructiv al conținutului de excentricitate.

Critica lui Nerval este extrem de bogată și vastă, dar nu ne-am adresat

până acum, într-o manieră sistematică sau exclusivă, fenomenul ex-

centricitatea în opera lui Gérard de Nerval, cu atât mai puțin în Les Illuminés.

De-a lungul anilor, au fost propuse diverse interpretări ale operei lui Nerval,

acoperind diferite domenii, precum ezoterismul (Jean Richer, G. Le Breton, Bian

Juden, Roger Mazelier), psihicul (Michel Jeanneret, Shoshana Felman, Michel

Collot, Jean Rigoli), visele și imaginația (Jean Pie rre-Richard, Georges Poulet,

Kurt Shärer), călătorii (Ross Chambers, G. Schaeffer, JP Richard), religie (Michel Brix, Hisashi Mizuno, Jean-Nicolas Illouz, Bertrand Marchal, Jean Guillaume), teatru (Gabrielle Malandain) și scriere jurnalistică (Michel Brix).

Abordări structuraliste sau semiologice (Jacques Geninasca, Léon

Cellier, Gérald Scheffer, Ross Chambers și Marina Mure șanu Ionescu) și inter-

prezentările care oferă perspective diverse (Jean-Nicolas Illouz, G. Malandain, Henri Bonnet, J. Bony, Daniel Sangsue, Bruno Tritsmans, Dagmar Wieser) sunt, de asemenea, îmbogățitoare și revelatoare din mai multe puncte de vedere. Să nu uităm

pentru a introduce în această serie de exegeți sau specialiști nervalieni, studiul lui Keiko

Tsujikawa care va trece cel mai adesea pe a noastră, având în vedere că cuvântul „limbo”, în jur

din care autoarea își construiește discursul critic, nu este departe de cuvântul excentricitate.

Introducere

7 Să remarcăm, de la început, că Georges Gusdorf, pentru a da doar un exemplu1,

a avut intuiția de a concepe excentricitatea drept „fundamentul antropologic

a romantismului2” sau sub aspectul unei categorii estetice fundamentale pentru studiu

al secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, mai ales când este interpretată din punct de vedere ontologic.

În cazul Illuminati, analiza excentricității din perspectivă ontologică

este inevitabil, întrucât acest termen, în scrierea lui Nerval, ridică o problemă

identitatea sau lipsa de unitate a propriei fiinţe.

Noțiunile de „excentricitate” și respectiv „excentric” nu pot

să nu fie concepute în mod absolut, ca obiecte constituite odată pentru totdeauna

toate, motiv pentru care analiza semnificaţiilor sau semnificaţiilor lor necesită deschiderea a domeniu mai larg de cercetare care nu poate neglija conținutul ideologic, istorice, filozofice, religioase și literare ale secolului al XIX-lea, în care acestea noţiunile se nasc şi se îmbogăţesc. Acestea fiind spuse, discursul nostru este articulat, pe de o parte, în jurul unei duble perspective – contextualizarea excentricității și implementarea evidențiind singularitatea operei lui Nerval – pe de altă parte, a unei axe semantice-căpușă capabilă să reunească atât termeni învecinați, sinonime ale excentricității, cât și cuvinte mai apropiate de etimologia sa latină și anume ieșire din centru care presupune un decalaj, o deplasare, o distanțare, o alunecare, o tranziție sau o mișcare.

Deși textele adunate în volumul Les Illuminés au fost scrise la perioade diferite, ele converg în jurul secolului al XVIII-lea3 care se prezintă ca a peisaj epistemologic în plină mutație, la care cei care vor să-lent să privilegieze sentimentul mult mai mult decât progresul rațiunii și al industriei-testarea firmei. Consecințele ideologiei științifice, care se confruntă cu a adevărata înflorire în acest secol, au fost considerabile. Orice cunoștințe în

1 În mod curios, în literatura română a perioadei romantice Ion Heliade Rădulescu, în studiul său intitulat Echilibrul între antiteze și istoria critică universală oferă a extraordinară teorie a concentrării. Dorin Stefanescu, in articolul sau Centru si concentra-ție. Relevanța unei teorii romantice, publicată în Revista de Studii Literare Române, zbor. 3, 2013, evidențiază geniul acestui autor de a înțelege și conceptualiza termenii ca centru, concentrare (concentrare), în centrare și descentralizare (descentralizare).

2 Vezi Georges Gusdorf, Foundations of Romantic Knowledge, Payot, 1982, p. 60; Vezi și p. 63–64: „cuvântul „centru”, în Boehme, fără a se îndepărta niciodată complet de referințele la „inima” lui omul și Hristos ca „inima” și splendoarea tuturor puterilor Tatălui Său ceresc, este amplificată sau se retrage constant după gândire […] A spune că omul este obligat să caute pe

centru nu înseamnă că va putea ajunge la acest centru și se va stabili acolo. Căutarea centrului este o secundă

mișcare, reacție împotriva unei prime mișcări de evadare de sine, de excentricitate”;

Ibid., p. 68: „În orice moment al vieții noastre, ne aflăm divizați la marginea exteriorității

iar interioritatea, fără a reuși să domine pe una sau pe alta, să se umple de semnificațiile spațiului

din interiorul sau din exteriorul spațiului. De aici excentricitatea perpetuă a fiecăruia față de sine. »

3 Vezi BO, NPL, p. 885: „aceste analize, aceste biografii au fost scrise în diverse vremuri, deși ele

ar trebui să aibă legătură cu aceeași serie”; Toate citatele noastre din opera lui Nerval se referă la

paginarea celei de-a doua ediţii Pléiade.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

8in afara sferei stiintifice este catalogata de ultrarationalisti ca

fiind subiectivă şi preconcepută sau considerată a fi produsul imaginaţiei. THE

Însăși noțiunile de lumină (divine) sau spiritualitate devin suspecte, motiv pentru care vor fi respinse în favoarea rațiunii și respinse ca simplu ornament.

fantastic și iluzoriu. În acest nivel unic de realitate, pe care iluminismul îl proclamă, nimic altceva nu poate exista: noul, libertatea imaginației și a creației în artă vor fi compromise. Cu toate acestea, la marginea acestei ere a rațiunii

şi Istorie, unde centrul politic se prezintă ca inflexibil sau ca a

ideologie cu geometrie fixa, miscarea romantica se naste si se dezvolta, animata

deci chiar de Iluminismul. Odată cu Revoluția, cadrele de referință și lor

integritatea sunt zdruncinate, ceea ce duce la relativizarea puterii, autorității,

standarde și valori morale și etice.

Paradoxal, secolul al XVIII-lea, centrat pe cultele rațiunii și progresului,

duce la proliferarea de noi centre, numeroase metamorfoze ale centrului

și noi concepții despre centralitate. Tocmai fixitatea centrului ideologic lasă loc înmulțirii instabilităților, a decentrărilor, a

refocalizări, inversări, în cele din urmă fluxuri și refluxuri. La fel de bine s-ar putea spune că

excentricitatea este stimulată chiar de Iluminismul. Dorind să fie emancipator,

liber sau independent de toate prejudecățile, superstițiile și jugul orto-

doxie, Iluminismul lasă loc doar manifestării de tot felul

a „distanțelor” în cadrul însuși al normei, al legilor și al credințelor mai mult sau mai puțin extravagante.

Secolul al XIX-lea a simțit instabilitatea secolului al XVIII-lea și Nerval este mărturie în acest sens.

însuși, ceea ce ne va determina să ne articulăm studiul în funcție de cele două domenii –

secolele al XVIII-lea și al XIX-lea – ambele de natură să facă lumină asupra noțiunii de excentricitate

și să țină seama, în același timp, de bogăția și fertilitatea ei în cadru

a unei interpretări generale:

Perioada literară în care trăim este foarte asemănătoare cu cea care a început

a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Așa că, ca astăzi, ne-am aruncat

curiozitate, în cercetare excentrică, în paradox într-un cuvânt. […] Nu recunoaștem în el cel mai incoerent amestec de opinii politice, sociale și religioase care s-a văzut încă din decadența romană? Ceea ce lipsește este a

geniu multiplu, capabil să dea un centru tuturor acestor fantezii pierdute. În lipsa asta

a unui Lucien sau a unui Voltaire, publicul nu va avea decât un interes mediocru pentru asta

opera imensă de descompunere în care se străduiesc atâția scriitori ingenioși

4.

Studiul nostru se va concentra în principal pe prima jumătate a secolului al XIX-lea, perioadă care

sive, pe de o parte, a trecerii de la iluminism la romantism, pe de alta parte, a aparitiei

4 VO, NPl, II, p. 1638.

și exploatarea termenilor „excentricitate” și „excentric”. Textele

Nu lipsesc operele literare dedicate excentricilor minori, chiar necunoscuți

În această primă jumătate a secolului, dimpotrivă, există o mare curiozitate de a ex-

a jeli tot felul de „diformări literare sau abateri poetice5” sau

aduna „capete strâmb6” ale originalelor, excentricii, nebunii, cei iluminaţi, vizionari, fourierişti şi utopişti. În ciuda proliferării dintre aceste tipuri singulare de artiști, textele critice ale vremii care exploatează Studiile literare asupra personajelor excentrice nu sunt la fel de prolifice. Din Din secolul al XIX-lea, din fericire începem să fim atenți la povestea excentrică. Daniel Sangsue, Patricia Lojkine, Peter Shulman, Miranda Gill, Sophie Ames-Stokes și Laurent Mellet, Michel Dansel se numără printre cei care pregătesc calea pentru ana-liza excentricităţii în diferitele forme pe care se manifestă.

„Excentricitate”, înțeles în general în sensul literal (termen împrumutat de la astronomie și geometrie), precum și în sens simbolic (excentricitatea ca categorie-estetică), reprezintă o noțiune cheie care energizează și definește actul scrisului a lui Gérard de Nerval, gândul și sufletul său, nu numai în Les Illuminés, ci de asemenea în întreaga sa opera. Practic, este vorba, pe de o parte, de evidențierea amploarea excentricității în scrierea extraterestră și pentru a arăta, mai precis, că este constitutivă a actului de creaţie literară a lui Nerval: determină și activează gândurile autorului, gesturile și comportamentele sale, rațiunea și nebunia lui, ale lui îndoielile, certitudinile, crezurile, precum și aspirațiile sale. Excentricitatea abordată ca acea metaforă este în scrisul lui Nerval un catalizator pentru teme, pentru idei pro-fundamente și mișcări, având în vedere că metafora nu este o simplă fi-figură retorică, ci motorul generării și regenerării sensului.

De asemenea, contribuția noastră constă în propunerea unei noi dimensiuni a cercetarea excentricitatii si anume analiza acestei notiuni ca instrument de studiu. Scopul nu este, desigur, de a oferi o abordare exhaustivă a excentricitatea, respectiv a excentricului, și asta pentru că aceste noțiuni debordează-în cadrul lingvistic. În loc să se angajeze într-o încercare de conceptualizare

termeni, ne uităm mai degrabă la mecanismul de funcționare al acestora

notiuni, referindu-se simultan la notiunea de centru si la iesirea din centru.

Înainte de a încerca să abordăm acest termen ca obiect de studiu sau ca

instrument de analiză, este foarte necesar să se identifice, într-o primă etapă, a

mobile care declanşează mişcarea excentrică sau împingerea centrifugă. În

Jucând cu cuvinte, ni se pare interesant să vedem ce excentric este un excentric-

asta sau ceea ce îl determină să se excentricizeze. Este strictitatea regulilor cen-

5 Théophile Gautier, The Grotesques, Michel Lévy Frères, Paris, 1859, p. V .

6 Ibid.

a 10-a, a greutății ideologice, a dorinței de a explora marginile și de a se face așa

observa, despre caracterul minții și al sufletului său prea fluctuant și, prin urmare, instabil?

Sau sunt toate acestea împreună? Apoi, ce urmează mișcării-

ment de excentricitate? Devine excentricitatea, care presupune o ieșire din centru

centru pentru o nouă periferie sau o întoarcere la alt centru?

Fără, să repetăm, pretinzând că epuizăm sfera acestui termen, noi

ne propunem să demonstrăm că analiza unei poetici a excentricităţii nu este

nu este imposibil, chiar dacă termenul nu poate fi limitat la o definiție

rigid. Optimismul autorilor fanteziei post-romantice cu privire la

formularea unei poetici a fanteziei ne invită să explorăm această cale: „A

Ar fi posibilă poetica fanteziei? Nu ar exista o contradicție între

principiile, regulile, legile pe care o poetică le presupune și dorința inerentă

fantezia de a scăpa de orice reducere rămânând în afara tuturor balizelor? Și totuși, dacă fantezia este o abatere, ar trebui să renunțăm la toată teoria deviației?

7 ».

Pentru a-l parafraza pe Jean-Louis Cabanès, se poate întreba dacă o poetică a

excentricitatea este posibilă. Nu ar exista o contradicție între regulile care a

implică poetic și imposibilitatea concentrării acestei noțiuni într-o definiție

stabilit odată pentru totdeauna? Chiar dacă nu putem stabili paradigme clare

de a încadra această noțiune, acest lucru nu ne va împiedica să ținem un discurs

coerent al termenului.

Desigur, surprindeți mizele funcționării acestei noțiuni în

Textul The Illuminati nu înseamnă a dori să ajungem la un scenariu monologic, adică

adică definiți excentricitatea în termeni negativi sau prin fraze opuse.

ționale, cum ar fi „excentricitate-centricitate", „sens-nonsens", „normă-neconform-

mismism", „centrare-decentrare".Cu toate acestea, chiar dacă excentricitatea nu poate

fie descrise prin concepte dihotomice, diferențele dintre termeni

nu poate fi estompată sau desființată. Înțelegerea excentricității prin opoziții va duce inevitabil la o viziune schematică și fixă, la a

sărăcirea sinonimă cu reducerea conceptuală. Suntem conștienți că, recurgând la o explicație arhetipală, clasică sau dihotomică a acestui termen,

riscăm fie să distorsionăm lucrarea, să o negăm, fie să o părăsim pur și simplu. Evitarea acestui risc ni se pare posibilă, cu condiția ca excentricitatea să fie

înțeles nu în negativitatea sa, ca o ruptură clară și iremediabilă față de un anumit centru, ci mai degrabă ca o schimbare care atrage acest centru în însăși mișcarea deviației.

7 Cabanès, Jean Louis, Saïdah, Jean-Pierre, Fantezie post-romantică, University Presses of

Mirail, 2003, p. 9.

Introducere

11Ec(-)centricitatea, care implică inevitabil un decalaj, nu poate fi gestionată

sărbătorește în afara noțiunii de centru. Acesta este motivul pentru care abordarea de

excentricitatea va fi articulată în jurul unei structuri aparent binare, cum ar fi

centru-periferie, interior-exterior, suflet-corp, rațiune-nebunie, vizibil-invizibil, zi-noapte,

normă–periferie, general–particular, toleranţă–excludere, expansiune–contracţie.

Acești termeni nu se opun unul altuia, dimpotrivă, fiecare definește o realitate a ceea ce ei

indica. În plus, ne ajută să arătăm că acești termeni în perechi, împreună

cu parțialitatea și connivența lor, dau loc unui al treilea element inclus, și anume excentricitatea. De acolo, vom putea înțelege și explica mai bine me-

functionarea canismului, dialectica si dinamica dintre excentricitate si

nebunie, vis și halucinații în The Illuminati.

Pentru a rezuma, excentricitatea nu este contrară centrului (fie că este o idee,

conștiință, Dumnezeu sau telos) sau la fixitate. Centrul și exteriorul centrului nu sunt

neseparate unele de altele. Între fixitate și mobilitate există o dialectică permanentă-

nente ; după cum vom vedea, excentricii lui Nerval, care le resping pe ale lor

centru si orice fixitate impusa din afara si care reusesc sa iasa din ea, macar

pentru o vreme, nu scapă cu adevărat de fixitate sau retragere în ei înșiși -

aceleaşi. Cu scopul de a genera fixitate pentru a scăpa de mobilitate (mental sau

fizic), excentricii lui Nerval au generat astfel mult mai multă agitație. De

chiar, prin generarea de decentrări multiple pentru a răspunde astfel oricărei fixități,

personajele reușesc să se concentreze pe însăși mișcarea excentricității. Este

de ce excentricitatea poate ordona sau centra deoarece acum se dezorganizează

dă gândire și comportament, precum și fixitate care poate preveni

impulsuri excentrice de a se multiplica sau de a fugi. Excentricitatea este creativă

odihnă și centricitate, dar, în același timp, poziționarea stabilă devine

dăunătoare creației, iar Nerval s-a confruntat cu siguranță cu această frică. Cu toate acestea,

dacă nu există fixitate sau centrare în gândirea acestui autor sau în scrisul său,

nu va exista nicio întâlnire, schimb sau posibilă proliferare a gândirii

si scrierile celuilalt. Așa se face că Nerval se trezește sfâșiat între două forțe – una

centrifugă, cealaltă centripetă – fără a reuși să le împace sau să le găsească echilibrul

gratuit. Din acest lanț de propoziții se naște ideea că centricitatea, instabil și

Excentricitatea nu există în stare pură. Abordarea noțiunii de excentricitate nu este posibil doar într-un mod foarte subtil, având în vedere că „lucrurea” este întotdeauna mai mult vast ca noțiunea.

Pe scurt, părăsirea centrului nu înseamnă părăsirea completă a acestui centru, fie că este activat... tologice, epistemologice sau fizice. Cine iese din centru tine cu el, la mai puțin inconștient, amprenta centrului din care provine; acest centru, sau cel puțin, rămășițele acestui centru sunt preluate o dată cu mișcarea excentrică. Este

12tocmai amintirea acestui centru care este juxtapusă sau amestecată cu știrile achiziții sau acumulări prin deplasare (în Nerval, termenul este mai des sinonim cu călătoria fizică sau psihică). În acest context, noi va arăta că cu cât ne îndepărtăm mai departe de centru, cu atât îl recuperăm mai bine. Așa este acea excentricitate evidenţiază atât instabilitatea psiho-literară a lui Gérard de Nerval, identitatea lui precară, sau mai degrabă imposibilitatea lui de a fi, și căutarea lui centru permanent, ordine, unitate, în sfârșit, recuperarea concentrată a interiorității cuiva.

Dar ceea ce este cel mai important de subliniat este că, la Nerval, excentric- citat nu are o consecință majoră, în sensul că nu este evident; nu găsim în opera sa o estetică radicală a excentricităţii care este se concretizează prin pagini goale, pe scurt prin scriere excentrică dusă la extrem. Mai mult, nu ar trebui să ne așteptăm să descoperi în The Illuminati personaje extravagante, demne de un casa de nebuni. Dimpotrivă, excentricitatea va fi mereu, sub condeiul lui Nerval, limita dintre rațiune și nebunie. Decentrat de la motiv, excentricitatea lui nu cade în nebunie, și ceea ce îi permite să se învârtească între rațiune și nebunie tocmai acest spațiu intermediar îi oferă excentricitatea conferă. Este un spațiu potențial de bipolaritate între real și imaginar viață și vis, joc și regulă, rațiune și nebunie pe care excentricul le exploatează. Acest

ceea ce afectează excentricitatea, la acest autor, nu este planul suprafeței scrisului, ci nivelul său de profunzime, apoi ideea de totalitate.

cursiv continuu, logic si coerent.

În primul capitol, care începe cu un studiu lexical al „Iluminismului" și

de „iluminism", încercăm, dincolo de opoziția terminologică a celor doi termeni,

pentru a trasa continuitatile profunde dintre Iluminism si Iluminism si sa pozeze pe

pilotis a analizelor dezvoltate în capitolele următoare.

Studiul excentricității ar rămâne incomplet dacă nu punem sub semnul întrebării

relaţiile acestui termen cu nebunia, religia, politica, iubirea şi modalităţile

de scriere (excentrică, biografică și autobiografică) a Illuminaților. Punem pariu că această noțiune ne va ajuta, prin cele șapte capitole succesive ale studiului, să vedem

ce poetica personală a lui Nerval despre religie, dragoste și

scris.

13

CAPITOLUL 1

LUMINĂ(E), UMBRE ȘI EXCENTRICITATE

1.1. Lumina și Luminile

Să analizeze semnificațiile de iluminat, excentric și excentricitate în lucrare

Illuminati lui Gérard de Nerval, cu virtualitățile și figurile pe care acești termeni

poate genera, este, considerăm noi, foarte necesar de înțeles înainte

toate semnificațiile date termenilor lumină(e) și iluminism. Între

lumina(le) și iluminismul există, fără îndoială, o legătură strânsă, motiv pentru care subiectul,

în această secțiune mare, este de a evidenția funcționarea acestora, unul câte unul

relație cu celălalt și să arate, pas cu pas, implicarea semnificațiilor și problemelor acestora în tratarea problemei figurilor excentricității în

opera lui Gérard de Nerval, mai ales a Illuminati. Ca noi

Să vedem, textele pe care Nerval le reunește în volum pot fi citite ca și

fațete ale identității autorului, dar și ale istoriei complexe a

secolul al XVIII-lea

8, dominată de ideologia iluminismului și curentul de gândire care

vom numi iluminism.

Tratamentul iluminismului nu poate neglija aspectele complexe

referitor la evoluția termenului „lumină”, ținând cont de turele frazei, ambi-

valențe, contradicții și transformări în noi sensuri

pe care o suferă. Evidențierea complexității acestei evoluții ne va ajuta

explicați mai bine semnificațiile date iluminismului și relațiile pe care acesta le are

se menţine cu excentricitate. Să remarcăm, de la bun început, că intenția noastră nu este

oferi o viziune amplă asupra acestei Epoci a Iluminismului, deoarece aceasta ar putea constitui-

ucide obiectul unui alt studiu, dacă luăm în considerare multiplele sale fațete, lor

ambiguitate și complexitate. Ceea ce vrem să facem este mai degrabă să întocmim a

sinteza, selectând și integrând în același timp cele mai relevante aspecte și reflecții

mai revelatoare, capabile să ne poziționeze mai bine în raport cu noțiunile

de „excentric” și „excentricitate” în The Illuminati.

8 Vezi Hisashi Mizuno, Jérôme Thélôt, Fifteen Studies on Romantism, Editions Kimé, 2005, p. 53:

Textul despre Raoul Spifame, deși este adresat secolului al XVI-lea, se încadrează foarte bine în secolul al XVIII-lea.

secolul; Stareț de Bucquoy – nume urmat de mențiunea al XVII-lea, datele îl fac un om al XVIII-lea,

a generației Fontenelle, care a pregătit Iluminismul.

Secolul al XVIII-lea a fost marcat simultan de influența „luminii”,

de ideologia Iluminismului şi de curentul de idei unite în ceea ce se numeşte

iluminism. Încercarea de a descrie această Epocă a Iluminismului prin aceste tendinţe care

coexistă, chiar fuzionează, și rolul pe care l-a avut în istoria politică, în

istoria ideilor sau, mai ales, în istoria literară a Franţei, are

nu a fost o sarcină ușoară nici pentru exegeți, nici pentru istorici. Avem multe

times a subliniat că era destul de dificil să se ofere o viziune de ansamblu asupra secolului al XVIII-lea

secol și asta nu numai din cauza numeroaselor sale fețe eterogene, încrucișate

prin diverse contradicții interne, dar mai ales din cauza intereselor variate pe care acesta

oferi.

Auguste Viatte, istoricul literelor și în special al „surselor oculte”

a romantismului9”, a ținut să sublinieze că o abordare globală și a

perspectiva comparativă este insuficientă pentru a înțelege secolul al XVIII-lea:

Istoricul societății va descrie capelele secrete ale secolului al XVIII-lea și va încerca

să rezolve problema controversată a relației lor cu Revoluția;

istoricul filozofiei va arăta în doctrinele lor abaterea unor anumite

Tendințele protestante, degenerarea platonismului și o renaștere

a gnosticismului; istoricul literelor va descrie unul dintre elementele care au transformat psihologia franceză în zorii romantismului; ne va oferi un nou aspect al „mal du siècle” din vremea lui Werther, al acestei reînnoiri a misticismului,

în fiecare sens al cuvântului, care pregătește înflorirea lirismului

10.

De îndată ce fiecare dintre acești istorici, despre care vorbește Viatte, reușește să tragă firul Arianei,

trebuie doar să le urmăm firele, pentru a putea construi, pas cu pas, imaginea secolului al XVIII-lea.

secol. Desigur, construirea și reconstruirea acestei imagini nu este o sarcină simplă și

convenabil întrucât cuprinde, în însăși esența sa, „lumini” și

„umbre” coexistente. Este întotdeauna o activitate de conectare, integrare și

reconstrucţia unei viziuni de ansamblu pe care suntem obligaţi să o exercităm. Și asta

care dă poate unitate acestui secol şi face opoziţiile tradiţionale între

„luminile” și „întunericul” sunt desființate, este tocmai o anumită concepție despre om, despre istoria și evoluția sa, despre setea de cunoaștere universală.

şi exaltarea posibilităţilor sale. Roland Mortier nu întâmplător are

și-a deschis fertile căi de analiză a „iluminismului" secolului al XVIII-lea cu o carte

9 El este autorul care a deschis calea în analiza iluminismului francez și a „surselor oculte"

al Romantismului" prin opera sa publicată în două volume: Izvoarele Oculte ale Romantismului.

Iluminismul–Teozofie 1770–1820. Preromantismul (volumul I), Honoré Champion, 1979 și

Izvoarele oculte ale Romantismului. Iluminism-Teosofie 1770–1820. Generația Imperiului

(al doilea volum), Honor é Champion, 1979.

10 Viatte, Auguste, „Iluminismul și geneza romantismului francez", Review of Church History

din Franța, or. 14, n. 65, 1928, p. 468.

structurat în jurul perechii „lumini și umbre11". Exegeţii secolului al XVIII-lea au

a înțeles bine complexitatea mecanismului de funcționare al acestor sintagme binare,

Acesta este motivul pentru care în loc să înceapă prin a defini fiecare dintre componentele lor, au

au ales în schimb să-și găsească numitorul comun, problemele lor și în special ale lor

purtate în evoluția gândirii umane, atrase în diverse contexte:

istoric, politic, social, religios, cultural sau filozofic.

Roland Mortier subliniază că „lumina și sensibilitatea aparțin comenzilor

diferite, dar se pot întări reciproc; ei merg la fel

sens și tind spre realizarea unui tip complet, din care fericirea nu va consta

nu pentru a mutila o parte din sine, ci pentru a asuma pe deplin toate aspectele

a „sinelui" său12".Cu alte cuvinte, pentru a accesa adevărata cunoaștere a

ființa umană și universul în care trăiește, trebuie să recurgem în mod egal la ambele

tipuri de cunoştinţe: cunoştinţe raţionale, cunoştinţe abstracte şi

intuitiv, spiritual care, cel

Ambele se bazează aproape întotdeauna pe același principiu

de analogie legată, la rândul său, de un examen epistemologic sau de o problemă de ordine

ontologice. Tocmai acest principiu unificator al contrariilor a permis, în opinia noastră, exegeților nu numai să evite definițiile reductive și nedezvăluitoare, grupate în diverse categorii, ci mai ales să poată include în ele.

analizează „paradoxurile Epocii Iluminismului”. Rețineți că cei care au ales

a aborda relaţia dintre lumină şi întuneric printr-o schemă dihotomică

risca să descrie doar relații univoce și rapoarte simple,

imediat interpretabil. Mai mult, un alt argument pledează în favoarea personajului

inseparabil de cele două „componente”: este aproape imposibil de separat

„întuneric” de la lumină și să le trateze independent, deoarece aceste două părți se formează

un cuplu, chiar dacă este în esență oximoronic13.

Noțiunea de „lumină”, cu sens exclusiv religios, moștenită

până în secolul al XVIII-lea, continuă să existe în acest secol al rațiunii, până când acesta

devine un concurent al noțiunii de lumină naturală. Suspicios și sceptic față de

folosirea mistică a luminii „Și a văzut Dumnezeu că lumina este bună și Dumnezeu a despărțit lumina de întuneric

14” sau „Eu sunt lumina lumii; cel

Cine Mă urmează nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții15.”

11 Mortier, Roland, Lumini și umbre ale epocii luminilor, Geneva, Droz, 1969.

12 Ibid. , p. 123.

13 Ar fi, fără îndoială, destul de fructuos să interpretăm imaginea lui Gérard de Nerval despre „soarele negru” în acest

direcție; Vom dedica spațiu analizei acestui oximoron într-unul din capitolele studiului nostru.

14 Sellier Philippe, Lemaître de Sacy, Isaac, Nordon-Gerard, Andrée, Biblia, (începutul Genezei,

(I, 4), traducere de Louis Isaac Lemaître de Sacy, pref. și texte introductive stabilite de Philippe

Senellier, Paris, R. Laffont, 1990, p. 54.

15 Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos, tradus în Vulgata de Le Maistre de Sacy,

Paris, Firmin Didot, 1816, p. 97.

16enciclopediștii „vigorosi” vor introduce utilizarea lumen naturale16 pentru

să o opune sistemului de gândire existent și să respingă „întunericul superstiției.

Lumina își pierde astfel valențele simbolice; ea nu mai este lumina divină,

revelatoare, transcendentă, dar „lumina rațiunii”, lipsită de orice va-

lor afective şi intuitive deci, fără nicio referire la sentimentul religios. Descartes

poate cel mai bine definește ambiția pe care secolul al XVIII-lea își va da să fie secolul

a luminii naturale (identificarea carteziană a raţiunii), întrucât el îndreptăţeşte

una dintre cărțile sale într-un mod foarte sugestiv și anume Căutarea adevărului

prin lumină naturală... Cu alte cuvinte, putem observa o tranziție: de la a

lumină înțeleasă într-o perspectivă transcendentă, verticală și intuitivă alunecăm

spre o acceptare a luminii abstracte, explicată dintr-o perspectivă ima-

lent, orizontal și rațional. În această schimbare operăm

se transferă frecvent de la o izotopie la alta, de la o imagine la alta, pe scurt, de la o metaforizare a luminii la demetaforizarea ei. Pe scurt, asistăm la o

deconstrucția interpretărilor mistice ale luminii sau a ceea ce se numește

„aura mistică”, în favoarea luminii naturale a rațiunii (lux rationis).

Dar, faptul că lumina este asociată, pe de o parte, cu întunericul, pe de altă parte cu

motivul pentru care acest lucru dă loc diverselor ambiguități, de aceea lumina, com-

luată așadar în sensul rațiunii, va fi folosită în mod regulat la plural. Cu toate acestea,

În ciuda acestei înlocuiri, confuzia continuă să persistă.

Jacques Roger, în efortul său de a explica și analiza sintagma „secolul

lumini” ca metaforă sau, mai bine spus, în termeni de conversie

de la noțiunea de „lumină” în „iluminare” și, mai târziu, în „iluminare” (cuvânt care

va defini ideologia secolului al XVIII-lea), subliniază că se întâmplă de mai multe ori aceea

confunda luminile cu lumina si lumina cu luminile. Și spre mai bine

Pentru a evidenția această confuzie, criticul dă cel puțin două exemple sugestive în acest sens pe parcursul analizei sale. În primul rând, îl citează pe d'Alembert care

a folosit sintagma „secolele luminii" în loc de expresia „secolul iluminării". Apoi autorul dă ca exemplu cazul lui Malebranche care

a confundat „lumina divină" cu „lumina naturală". Dacă pentru primul, cel

lumina era echivalentă cu rațiunea (înțeleasă ca opusul ignoranței),

16 Lumenul naturale înțeles ca ansamblu de adevăruri accesibile minții umane; notăm

mai multe etape de identificare a acestui lumen natural cu rațiune; Vezi domnul Bouchier, „The Light

ca metaforă a adevărului", în M. Bouchier, (texte culese de), Lumières, Paris, ed. Ousia,

2002, p. 201–230; Acest text, revizuit și extins, este traducerea textului lui H. Blumenberg, „Licht

ca metaforă a adevărului", Studium generale, vol. X, 1957, p. 432–447: lumina desemnează

gândit la un anumit secol, în timp ce iluminismul descrie evoluția schimbărilor generale în

conștiința umană care conduce fiecare individ în progresul rațiunii.

Capitolul 1 – Lumină(e), Umbre și Excentricitate

17pentru al doilea, „lumina naturală" nu mai era echivalentul rațiunii, ci

a luminii absolute, emanatie a lui Dumnezeu17.

În ceea ce privește noțiunea de „iluminare", dincolo de sensul de „cunoaștere rațională-

nelles" pe care ea le desemnează, Roger, încă citat, menționează pe care le folosim uneori

sensul luminii în expresii precum „luminile credinței" sau „luminile

a filozofiei18" care, după cum am văzut, ambele au circulat frecvent la început

din secolul al XVIII-lea. Aceste exemple concrete justifică încă o dată această conviețuire

chiar și dintre aceste două noțiuni, „lumină", respectiv „lumini", împreună cu juxtapunerea lor, extinderea sensului lor, fuziunea lor și utilizarea lor neașteptată în

diverse contexte, ne obligă evident la o hermeneutică globalizatoare.

Din nou, acest lucru ne face să spunem că dincolo de această instabilitate a termenilor, nu este

Nu este exclus ca acești autori să fi înțeles deja compatibilitatea dintre rațiune și sentiment, anticipând astfel ceea ce s-ar numi „iluminism teosofic”. Oricare ar fi

sau, în loc să forţezi o interpretare teleologică a acestor doi termeni şi

riscând astfel să nu atingă însăși esența lor, ni se pare mai important

să vedem cum se structurează noţiunea de lumină, a cărei autonomie este incontestabilă

și determină tendințele gândirii individuale și colective ale oamenilor din secolul al XVIII-lea – adepți fervenți ai principiului rațiunii și intelectualismului –

şi gândul celor luminaţi. Această abordare nu vă va permite doar să scăpați de

frustrări de a nu putea da o definiţie exhaustivă a conceptelor, de a

parțial pentru că acest lucru ar implica numărări multiple și parțial pentru că termenii sunt instabili în sensul lor și, prin urmare, variază de la un context la altul. Ce

Ceea ce ne interesează mai mult este să examinăm îndeaproape conversia noțiunii de „lumină”

spre noi valori mentale sau culturale. De acolo, vom analiza

„Iluminismul”, conținutul său istoric și subiectivitatea gândirii iluministe,

și mai presus de toate trecerea care are loc între o dublă respingere care este într-un fel oblică:

Iluminismul va reabilita ceea ce adepții iluminismului au respins și vor

respinge ceea ce iluminismul impune ca principiu absolut al cunoașterii

raţional. Implicațiile acestei inversiuni semantice, semn al unui refuz explicit al idealului de mutație (în sensul de progres) pe care l-a proclamat Iluminismul, ni se explică.

vedem de îndată ce o dublă respingere și două crezuri concurente încep să domine-

explorați scenele sociale, politice, filozofice, religioase și literare ale Franței

din secolul al XVIII-lea. Pe de o parte, acesta este credo-ul raționaliștilor care vizează valorile

precum raționalitatea, emanciparea intelectuală, modernitatea, progresul și materialismul, pe de altă parte, a crezului iluminist care se referă la drepturile fiecărei persoane.

17 Roger, Jacques, „Light and Enlightenment”, Caiete ale Asociației Internaționale pentru Studii

francez es, 1968, n. 20, p. 169.

18 Această utilizare este adesea explicată și interpretată ca un calcul al expresiei „luminile rațiunii”.

18 să se determine pe propria lumină, reclamând astfel importanța gândirii

misticism, sentiment, revelație divină și refugiu în „biserica interioară”.

Rațiunea, pe care o susțin filozofii raționaliști, începe să fie îndumnezeită.

cu orice preț, astfel încât „[…] orice dogma care nu este aprobată, pt

ca sa zic asa, verificat in Parlamentul suprem al Ratiunii si al luminii naturale, nu

nu poate fi decât de o autoritate şubredă şi fragilă ca sticla19”. Crezul lui

raționaliștii par astfel, cel puțin în aparență, a fi destul de rodnici: orto-

doxie își pierde valoarea în fața deismului, toleranței și moralității laice; gândirea critică detronează sentimentele în chestiuni de religie creştină, dogme şi

preoți, provocând astfel o ruptură – definitivă după unii, ambiguă, sau chiar inexistentă după alții – între iluminism și creștinism.

20. Această așa-numită rupere-

despre care se discută, considerată de anumiți exegeți ca fiind re-

rezultat al anihilării creștinismului de către rațiune, nu se manifestă, în opinia noastră,

că sub forma unei deplasări a rațiunii în raport cu valorile dominante ale

religie creștină. Este util să ne amintim că Georges Gusdorf vorbește într-o

mod mai puţin radical în raport cu problemele care apar între religie, credinţă şi

raţiunea şi, în special, la ceea ce se numeşte fenomenul desacralizării.

Abordarea sa interpretativă se bazează, în mare parte, pe ideea că întrebarea de

Decreștinizarea în secolul al XVIII-lea este, la început, o întrebare prost pusă:

Statisticile arată că cărțile de teologie și manualele de spiritualitate,

încă foarte numeroase, sunt fără îndoială mai puțin numeroase la sfârșitul secolului al XVIII-lea decât la început. Dar această observație își pierde mult din rigoarea dacă recunoaștem

ca una dintre caracteristicile semnificative ale acestui timp faptul că religia vie este

se află adesea în afara teologiilor decadente și mai mult sau mai puțin discreditate

21.

Elementele pe care sociologia religiilor le oferă și distincția clară care

Distincția dintre religia oficială și formele sale marginale este ceea ce crede Gusdorf

19 Mortier, Roland, op. cit., p. 18.

20 Vezi Fenomenologia spiritului, trad. de Jean Hyppolite, Paris, Biblioteca filozofică, voi. 2,

1999, p. 102, unde filosoful afirmă că „credința consideră că rațiunea este opusul ei și invers".

21 Gusdorf, Georges, Dumnezeu, Natură, Omul în Epoca Iluminismului, Paris, Payot, 1972, p. 27; Vedea

Dermenghem Émile, „Auguste Viatte. Izvoarele oculte ale romantismului, iluminismului. Teozofia

(1770–1820) – Un prieten al lui Ballanche: Claude-Julien Bredin (1776–1854). Corespondenta filozofica

sofistic și literar cu Ballanche", Review of the History of the Church of France, vol. 15, n. 67, 1929,

p. 223: „Critica raționalistă a enciclopediștilor a reușit într-adevăr să scuture multe minți

dogmele creștinismului, nu scosese din adâncul inimii oamenilor nevoia veșnică

religios. Nimic nu dovedește acest lucru mai bine decât înflorirea iluminismului la sfârșitul acestui secol al XVIII-lea sceptic.

bifă. Această renaștere mistică, tulburată, ciudat de amestecată, unde cele mai nobile înălțimi se freacă

cele mai grosolane superstiții și cele mai cinice șarlatanisme, a fost totuși un protest

răsunând împotriva materialismului ateist al filosofilor. Ea a pregătit renașterea catolicismului

chiar (…) Trebuie să se numără în sfârșit printre izvoarele romantismului, așa cum este stabilit astăzi

Auguste Viatte (…) ».

 două argumente puternice, care susțin teza lui. În plus, subliniază autorul

se discută ideea că idealul unei minorități, chiar reprezentativ pentru secolul al XVIII-lea, nu poate reprezenta în mod valabil un secol sau idealul unei întregi societăți

22. Totuși, o problemă spinoasă apare de aici: cum să disociezi idealul

a unui grup însuși eterogen și ambivalent în crezul său și autonomia lui

judecată individuală pe care un teozof iluminat, de exemplu, dorește să o pre-

server? Așadar, este circulația cărților cu conținut religios un indicator relevant care ne poate spune cu adevărat dacă o societate este sau nu religioasă, sau dacă este în favoarea iluminismului sau nu?

A fost demonstrat de multe ori în diferite studii dedicate secolului al XVIII-lea

23,

acea rațiune, proclamată cu ardoare de raționaliști, nu era nici atât de inatacabilă, nici așa

exclusiv pe cât părea a fi și că, în însăși structura internă a acestui motiv al Iluminismului, existau câteva contradicții și numeroase inconsecvențe. Acest lucru explică probabil prezența anumitor sintagme mai puțin optime.

ceață care a circulat în paralel cu sintagma „lumină naturală”, și anume

„lumini periculoase”, respectiv „lumini false”. Exact asta

mecanism de funcţionare a contradicţiilor şi „împrejurărilor” raţiunii

ceea ce i-a determinat pe exegeţi să-şi revizuiască hermeneutica în secolul al XVIII-lea.

Într-un articol despre Voltaire și secolul al XVIII-lea, autorii notează-

într-adevăr că „idealul Rațiunii Iluminismului este adesea fanteziat

24».

Eliberat de prejudecățile sale, poate omul iluminării să fie cu totul rezonabil? O întrebare simplă pe care raționaliștii au luat-o în considerare doar dintr-o singură perspectivă

favorabile lor.

Acest lucru ne face să ne referim la alte zone geografice în care

înțelegerea Iluminismului diferă de cea a francezilor. Definițiile pe care

22 Ibid. , p. 23: „S-a spus că Epoca Iluminismului a fost un secol anti-creștin, ca și cum acest

expresia avea un sens și cine sunt indivizii calificați să reprezinte în mod valid

un „secol” cultural. Aceste întrebări simple ar fi suficiente pentru a justifica deschiderea unui proces de revizuire.

siunea avizului primit. Descoperim apoi complexitatea aproape ireductibilă a problemei reale,

ceea ce ar echivala cu stabilirea unui index valid de religie pentru o anumită persoană și perioadă”.

23 Vezi Enlightenment and Illuminism, Proceedings of the International Coloquium (Cortona, 3–6 octombrie 1983),

Texte culese de Mario Matucc i, Pisa, Pacini Editore, 1983.

24 Ferluc, de Agnès, Desa rbres, Paul-Victor, „Cazul Voltaire”, în Sénevé, Jurnalul Capelaincy, Echipa

Editorial de Bruno Le Floch și David Perrin, mai 2008, p. 99; Vezi și nota 4, p. 99: „Poate

pentru că raționalismul secolului al XVIII-lea este în primul rând respingerea raționalismului metasistemelor

fizica secolului precedent. În urma lui Descartes, care pleacă de la gândire și nu de la lucruri, cel

sistemele metafizice au fost dezvoltate a priori, fără a ține cont de experiență. La Descartes, metafizica este cea care constituie rădăcinile arborelui cunoașterii, al cărui trunchi (fi-

sique), susține ramurile Morală, Medicală și Mecanică. Diferența cu alți filozofi constă, pentru a simplifica, în punctul lor de plecare: Spinoza pleacă de la un Dumnezeu care este cauza lui însuși, Leibniz dintr-un

substanță simplă și Lupul unei ființe posibile. » ; Vezi Léon Cellier, Călătorii inițiatice, Ediții

de la Baconnière, 1977 (cap. „Voltaire și Saint-Martin”, p. 23–32).

20 Filosoful german Immanuel Kant dă acest termen, tocmai pentru a face față

două sensuri ale aceluiași termen, care se naște și deci evoluează în sensurile sale

în două culturi diferite: cea a Franţei şi cea a Germaniei. Criticul-

decât raţiunea pură, influenţată, se pare, în mare măsură de ideile de

principii morale și etice pe care Rousseau le-a stabilit și dezvoltat adesea în scrierile sale,

încurajează omul Iluminismului să iasă din condiția sa de „minoritate25”,

condiție care, adăugăm noi, îi permite să nu devină victima unui motiv

anarhic şi fanteziat, şi astfel să se emancipeze intelectual. Desigur,

emanciparea intelectuală este și idealul iluminismului în Franța, dar este necesară

vedeți mai întâi cum se deosebește teoria rațiunii a lui Kant de principii

a Iluminismului francez și apoi observați cum operează detașarea dintre cele două perspective în raport cu același ideal.

Pentru a rămâne în sfera discuției noastre, vom rămâne doar la unul dintre

articole ale acestui filozof german, și anume „Was ist Aufklärung?

26 ». Ca

După cum vedem, titlul anticipează clar subiectul în jurul căruia autorul își țese al său

gânduri. În rândurile următoare, ne propunem doar să clarificăm ideile

forţa articolului său, pentru a putea apoi analiza amploarea lor în ansamblul

problema iluminismului, un fenomen european înainte de a fi un fenomen

conduce franceza sau germana. Pentru o analiză mai aprofundată a acestui articol despre

Iluminismului, ne referim la studiile lui Ernest Cassirer27 și Michel Foucault28.

În câteva cuvinte, Kant prezintă ca punct de plecare intersecția dintre

rațiunea individuală și rațiunea politică (a Statului), mai precis între uzul privat

(în sensul libertăţii de conştiinţă) şi folosirea publică a raţiunii. După semnificația pe care acest filosof o dă Iluminismului, trebuie să apară omul Epocii Luminilor.

din starea de minoritate a rațiunii și îndrăznește să știe (Kantian sapere aude) să folosească

de propria sa înțelegere. Ne dăm seama că ieșirea din această stare de minoritate nu o face

nu înseamnă respingerea principiului rațiunii și, astfel, rătăcirea în imaginație,

dar să îndrăznești să pun mereu la îndoială ce este bine și ce este rău în iluminism, să introduci mereu „nuanțe dialectice” în atitudine.

25 Minoritatea este incapacitatea de a-și folosi înțelegerea fără sfatul altora.

26 Sursa: http://www.uni-potsdam.de/u/philosophie/te xte/kant/aufklaer.htm (accesat la 3 februarie 2012);

pentru traducerea franceză a articolului lui Kant, vezi Wismann, în Works, vol. II, Paris, Gallimard,

col. „Bibliothèque de la Pléiade”, 1985. Vă recomandăm și varianta bilingvă Jean Mondot,

Immanuel Kant, „Ce este Iluminismul?” », Societatea Franceză pentru Studiul Secolului al XVIII-lea; alegere

de texte, traducere, prefață și note de Jean Mondot, Publicațiile Universității din Saint-Etienne,

1991.

27 Cassirer, Ernest, The Philosophy of Enlightenment, tradusă din germană și prezentată de Pierre Quillet,

Tübingen, Fayard, 1932.

28 A se vedea bogata analiză a lui Michel Foucault, Dits et écrits, François Ewald, Daniel Defert (ed.) și Jacques

col. „Lagrange”, or. IV, Gallimard, 2001, p. 562–578.

reflexiv și critic pe care îl avem în raport cu noi înșine, în autonomia noastră,

în raport cu ceea ce ne-a fost dat ca fiind obligatoriu sau universal valabil și, în sfârșit, în raport cu posibilitatea noastră de a depăși sau nu limitele cunoașterii raționale

29. Ni se pare că filosofia iluminismului expune

Teoria lui Kant este foarte bine structurată în jurul unei dialectici între exterior și interior30,

în aşa fel încât ieşirea din starea de minoritate a raţiunii înseamnă, ca noi

am spus, să nu abandonăm rațiunea și astfel să ne poziționăm în irațional sau în

pasiunea nestăpânită a imaginației, dar rămân mereu la granița a două spații dialectice (mintea individuală și mintea colectivă, moralitatea individuală-

etica duală și de stat, libertatea de gândire și supunerea față de lege etc.) și evadare

avand astfel alternativa de a alege intre unul si altul dintre spatiile sale

31. Această poziție

funcţionarea echilibrată ne permite să depăşim categoriile şi paradoxurile de

iluminarea. Cu toate acestea, să subliniem că lucrurile nu sunt foarte clare în ceea ce privește

din definiţia acestei noţiuni pe care o dă filozoful german. subliniază Foucault

la rândul său dificultatea înţelegerii gândirii lui Kant cu privire la Iluminism şi

Acest lucru se datorează în principal caracterului lor, care, ne spune filozoful francez,

este în același timp ideologic, istoric și autonom.

Dacă Iluminismul din Franţa se manifestă împotriva luminii divine, fiind deci

antireligios și anticlerical, Kant nu se îndepărtează departe de această atitudine; el

el însuși operează o trecere de la theocentris me spre antropocentrismul în a lui

teorii și pledoarii pentru emanciparea gândirii, criticând de fiecare dată autoritatea32,

în toate formele sale de manifestare și încurajând eliberarea a tot ceea ce

ar putea suprima libertatea de conștiință a tuturor. Dar ceea ce face gândirea lui Kant originală în raport cu gândirea iluminismului din Franța este a lui

critica rațiunii exclusiviste. Altfel spus, Kant încearcă să va-

promovează dreptul omului de a fi ghidat de propria sa înțelegere și de a simți-

29 Vezi Nicolas Rouillot, „Ce sunt luminile? „Critica lui Kant lui Foucault”, 2008, p. 8;

Articolul este disponibil online: http://www.les contemporaines.fr/?Qu-est-ce-que-les-Lumieres-la

(accesat 8 februarie 2012).

30 Kant dă următoarele exemple: a-şi plăti impozitele, dar a fi capabil să raţionezi cât de mult doreşti despre

impozitare, asigurând, atunci când este pastor, slujirea unei parohii, în conformitate cu principiile

Biserica căreia îi aparține, dar rațiunea după cum se dorește despre dogmele religioase.

31 Acest mod de a concepe definiția Iluminismului nu ne permite doar să evadăm

alternativa de a alege, dar și de a împiedica rațiunea individuală să devină ilegitimă și iluzorie

din cauza caracterului său heteronom în raport cu legitimitatea motivului de stat consemnat de către

caracter de autonomie a principiilor clare. Foucault atrage atenția asupra necesității de a „defini condiția

țiuni în care folosirea rațiunii este legitimă pentru a determina ce poate fi cunoscut, ce

ce trebuie făcut și ce este permis să sperăm” (Foucault, Michel, op. cit., p. 70).

32 Vezi Diderot, care spunea că „trebuie să ne scuturăm de jugul autorităţii şi să îndrăznim să gândim pentru noi înşine” şi

Perspectivă complet opusă a lui Joseph de Maistre, care a respins iluminismul, deoarece „distruge în mod fundamental autoritatea care este totuși baza sistemului nostru” (în Les soirées de Saint-

Petersburg, Anvers, 1821, p. 242).

aspectul interior al ființei sale umane, în detrimentul rațiunii anarhice sau cartel-

al lui; Spre deosebire de iluminismul din Franța, iluminismul a rămas în credință

Christian, acest lucru fiind favorizat în mare parte

măsurată prin contextul religios în care pro-

Testantismul nu se pierduse

u influența lui33. Pe scurt, îl cităm pe Michel

Delon care afirmă că „trebuie să căutăm motivul în caracterul Iluminismului

franceză, care diferă de germanul Aufk lärung printr-o cezură mai pronunțată

bazat pe tradiție, o critică mai ascuțită și cerințe mai raționale-

nels. Trecând dincolo de deismul englezesc, ei resping orice teorie filozofică a divinității.

34 ». Pe scurt, dincolo de faptul că cei doi termeni au geografia lor

propriu, diferența majoră dintre ele este că Iluminismul nu este

nu ostil religiei și credinței în Dumnezeu, ci autorității exclusiviste; eliberat din

Toate

prejudecata si ghidata mai ales de intelegerea lui,

om german al iluminismului

mandes poate deveni de asemenea capabil să găsească logica revelației pe care o are

trăit și astfel să nu se piardă în iraționalitate.

În orice caz, să nu pierdem din vedere faptul că filosofia lui Kant este a

construcţie epistemologică care dă un statut specific metafizicii. Este

din această perspectivă ar trebui să încercăm să-i descifrem teoria asupra

Lumini.

Motivul pentru care am ales să-l includem pe Kant și articolul său în

Prezentarea noastră nu este doar să evidențiem un alt mod de a înțelege „luminile”, adică în termeni de „ieșire” sau rezultat al statului

a minorității rațiunii, a criticii gândirii autoritare, anarhice

starea sau respingerea intelectualismului cartezian, dar și pentru a arăta sfera de aplicare a

aceste idei în înțelegerea iluminismului teosofilor și, în special, a

iluminismul pe care scriitorii îl „transpun” în scrierile lor. Orice ambivalență

din această teorie kantiană este generată în special de folosirea cuvântului „ieșire”. Fără alte prelungiri, anticipăm că acest cuvânt va fi direct legat de noțiune

a excentricității, mai precis la mecanismul de funcționare al excentricității,

înțeles în dialectica sa între centru și „ieșirea” din centru.

33 Vezi Victor Delbós, Filosofia practică a lui Kant, Paris F. Alcan, 1905, p. 678; vezi Raymond

Scurt „Ce este Iluminarea?” ", consultat online http://www.contrepointphilosophique.ch/

Philosophy/Pages/RaymondCourt/RCLesLumieres.pdf, p. 2: „Kant, pe de altă parte, face în Christian

nism un loc absolut separat. Imaginea celor două cercuri concentrice dezvoltată în

Prefața la cea de-a doua ediție a Religiei este decisivă în acest sens. Revelația (în acest caz

creștină) conține în sine religie rațională pură, dar aceasta, ca religie naturală,

nu poate conține elementul istoric al revelației. Astfel, pentru Kant, este vorba de a arăta că

Creștinismul este compatibil cu elementul rațional al religiei naturale, dar depășește

acesta pentru că nu poate fi dedus din simpla rațiune. Prin urmare, este important să nu confundăm „religia

în limitele rațiunii simple” (acesta este titlul operei lui Kantien) și religie extrasă din simplu

rațiunea (de parcă ar fi vorba de a deduce din rațiune întregul conținut al religiei revelate).”

34 Vezi Michel Delon, op. cit., p. 1043–1046, (intrarea cuvântului teologie).

O perspectivă mai puțin ambivalentă și mai puțin dificilă, poate, de formulat

relația cu iluminismul german a fost adoptată de Friedrich Hegel și de continuarea

autori ai ideilor sale și anume Adorno și Horkheimer. Puternic influențat de

filozofia lui Hegel, cei doi filozofi vor prelua teoria lui Hegel

pe lumini și o va dezvolta și într-o lucrare comună intitulată The

Dialectica rațiunii, încercând să descrie luminile prin ceea ce este

rău în conţinutul lor ideologic. Gândul acestor doi filozofi este central

bazată pe o critică a rațiunii înțelese în sensul iluminismului, mai precis,

asupra caracterului totalitar al Iluminismului, care, deși se declară emancipatri-

acestea, paradoxal, ajung să fie dominatoare și dăunătoare evoluției a

mentalitatea individuală sau colectivă. Ei se străduiesc, de asemenea, să descrie și să circum-

scrie critica lor admiţând că respinge orice formă de dependenţă de credinţă şi

a deveni astfel independent de Dumnezeu înseamnă a ajunge să se autodistrugă accesând a

autosuficiența însăși distructivă. În același timp, subliniază autorii,

scepticismul pe care îl îmbrățișează filozofii iluminismului în numele rațiunii

în cele din urmă lasă loc doar pentru prejudecățile pe care pretind că le combate.

De atunci, putem explica mai bine sensul criticii rațiunii care este înscrisă

nu într-o libertate a raţiunii suficientă pentru sine, ci într-o formă

de raționalism capabil să permită luminilor să fie mai bine înțelese, nu

ca autoritar, dar ca libertate de a folosi raţiunea în mod conştient35.

Să remarcăm în treacăt că teosofii luminați, ca germanul Iacov

Boehme și discipolii săi, și anume Pasqually și Saint-Martin, ei înșiși apreciați-

același drept de cunoaștere subiectivă despre care filosoful german Kant

vorbise în teoriile sale. Dar un lucru trebuie clarificat: chiar dacă găsim corespondențe între Kant și teosofii iluminați în ceea ce privește

în special respingerea autorităţii bisericii materiale şi a clerului, aceştia nu resping

nu autoritatea lui Dumnezeu, pentru că pentru ei aceasta nu echivalează cu supunerea

sau pierderea identității, ci la iubire, inteligență și lumină divină din care

scaunul este biserica interioară.

Din această scurtă paralelă între Iluminism și Iluminismul din Franța, s-ar putea

scoate în evidenţă util ambiguitatea întrepătrunderii care se stabileşte între

Iluminarea și Iluminarea. În această calitate ne putem întreba dacă asta

există un iluminism creștin opus unui iluminism ateu sau dacă este acum un arsenal semantic de ambivalență și ambiguitate, de data aceasta,

35 Vezi Theodor Adorno și Marx Horkheimer, Dialectica rațiunii: fragmente filozofice,

tradus în franceză din Dialectics of Enlightenment: Philosophical Fragments (ed. a doua germană)

de Eliane Kaufholz, Paris, Gallimard, 1974.

 din termenul iluminism. În orice caz, va trebui să reluăm și să ne dezvoltăm

această problemă și toate problemele ei puțin mai departe.

În spațiul francez, Rousseau, care a fost poate adevărata sursă de inspirație-

pentru Kant, cel puțin în chestiunile de etică și morală, este luată în considerare

ca o adevărată „armă împotriva Iluminismului”, mai precis, împotriva rațiunii-

sunet ale cărui rădăcini sunt tăiate de morală și împotriva a tot ceea ce este subversiv în conținutul ideologic al iluminismului. Pentru acest scriitor, „motiv sensibil”,

cunoașterea sensibilă și „conștiința de sine prin sine”, puterea de a simți în

chestiuni de religie și etică și mai ales intenția morală (morala bunătății și

de virtute) sunt principii care pot preveni cu adevărat dezumanizarea mecanică a societăţii. De aceea nu ezită să critice orice ar putea...

ar ucide aceste principii, în special raționalismul iluminismului care s-a manifestat ca o forță politică în afara oricărei morale. Ceea ce este interesant, la un prim nivel, este faptul că Rousseau nu se arată dezinteresat în raport cu

statul și politicile pe care le exercită; nu o exclude din interesele sale și reflecțiile sale asupra sentimentului și moralității umane, dimpotrivă, încearcă întotdeauna să împace politica cu religia, să plaseze ideea de mântuire și providență, de

morala si etica chiar pe terenul politicii. Aici este poate unde

cel mai bine se dezvăluie duplicitatea și paradoxurile gândirii lui Rousseau. Nu există

Nu este mai puțin adevărat că acest gând ambivalent provine în principal din filozofia sa.

Sofia a vieții. Toate aspectele gândirii filozofice ale acestui autor au fost

acoperit pe larg de exegeţii rousseauişti

36. Ernest Cassirer să dea

că un singur exemplu îi consacră acestui autor studii foarte bune situând gândul de

Rousseau în dezvoltarea gândirii europene:

Nu este o simplă „sensibilitate” care apare în sentimentalism

lui Rousseau, ci o forță morală și o nouă voință morală. Datorită acestui lucru

inspirație fundamentală, „sentimentalitatea” lui Rousseau a fost capabilă să cucerească și să atragă în mișcarea sa minți la fel de profund diferite precum, de exemplu,

în Germania, minți fundamental nesentimentale precum Lessing și Kant.

[…] Rousseau nu a distrus universul secolului al XV-lea, ci doar l-a înlocuit.

centrul de greutate. Prin toată munca gândirii sale, el a avut, mai bine decât orice alt gânditor

al secolului său, a pregătit calea lui Kant. Acesta a putut să se bazeze pe Rousseau,

36 Vezi Jean Starobinski, Jean-Jacques Rousseau: Transparency and the Obstacle, Paris, Plon, 1957;

Ernst Cassirer, Problema Jean-Jacques Rousseau, Hachette, col. „Plural Philosophy”, 2006;

Michel Coz, Jean-Jacques Rousseau, Paris, Vuibert, 1997; Michel Coz, Cina cea de taină și cealaltă scenă:

Dorința și Profesia de credință în Jean-Jacques Rousseau, Paris, Honoré Champion, 1998; Jean-Luc

Guichet, Rousseau, animalul și omul: animalitatea în orizontul antropologic al iluminismului

res, Paris, Éditions du Cerf, 2006; Philibert Marjorie, Noua Héloïse-Rousseau, Bréal, col.

„Cunoașterea unei opere”, 2002; vezi Sarga Moussa, „Nerval și mormântul lui J.-J. Rousseau”,

Revista Institutului de Sociologie, Universitatea Liberă din Bruxelles, 1998/1–2, 2000, p. 119–131.

25 pretind de la el pentru construirea sistematică a propriei sale lumi intelectuale:

această lume intelectuală care a depășit filozofia Iluminismului și care este totuși

transfigurarea sa finală și justificarea sa cea mai profundă37.

Progresul economic și tehnologic și supremația rațiunii servesc doar la,

paradoxal, făcând din omul iluminismului un element marginal. Umanism

pe care oamenii iluminiştii l-au proclamat se dovedeşte a fi de fapt antiumanism.

Respingerea luminii spirituale și a autorității divine, înlocuirea lui Hristos

centrismul prin antropocentrism, duc la însăşi negaţia omului şi

principiul său pur uman. Supraomul iluminării, care pretinde a fi autosuficient-

ance și își impune centralitatea, astfel se poziționează mai jos decât umanul tocmai

deoarece neagă umanul38.

Dialectica dintre rațiune și „întuneric” pregătește terenul pentru ceea ce se va numi

iluminism. În capitolul următor, ne propunem în primul rând să punem

evidențiind relația dinamică – și nu lipsită de tensiuni și ambivalențe –

între iluminism și iluminism. Credem că, aprofundând în problema relației dintre cei doi termeni, este foarte posibil să evidențiem ceea ce este

de fapt rolul pe care il poate juca excentricitatea, odata ce ne integram in trinom

„lumini-excentricitate-iluminism”.

1.2. Luminile, iluminismul și iluminatul

Va fi dificil să identificăm în mod clar caracteristicile iluminismului și

Acest lucru se datorează în principal complexității și ambiguităților care îl înconjoară.

a acestui concept, motiv pentru care vom alege mai degrabă să o facem prin ocoliri care, sperăm, se vor dovedi a fi revelatoare în analiza noastră. Prin urmare, în absența de a putea suporta o sinteză în secțiune transversală a întregului curent

39, pur și simplu clarificăm...

să înțeleagă trăsăturile iluminismului punându-l în relație directă cu iluminismul și cu spiritul gândirii individuale și colective a secolului al XVIII-lea.

Iluminismul a început să devină un subiect de interes odată istorici

al secolului al XX-lea și-au dat seama de bogăția și influențele sale asupra ro-

mantici. Prin urmare, nu este gândit exclusiv de lumini, care

a negat Iluminismul, considerându-l un excentric şi

37 Cassirer, Ernst, The Philosophy of Enlightenment, tradusă din germană și prezentată de Pierre Quillet,

Tübingen, Fayard, 1932, p. 64; Vezi Jean Raymond, „Rousseau după Nerval”, Europa, n. 391–392,

nov.-dec. 1961, p. 198–205.

38 Vezi Nikolai Berdiaev, Cunoaş terea de sine, Bucureşti, Humanitas, 1998, p. 246.

39 Pentru referințele noastre la Iluminism, folosim termenul generic „curent” însuși

dacă Iluminismul nu ar fi un curent sau un sistem de gândire, ci mai degrabă o tendință.

26excentric, atât mistic cât și spiritualist, dar va constitui o adevărată sursă

a conștiinței umane în raport cu adevărul autentic și antropologia

romantic.

Chiar dacă putem spune că în orice moment misticii ar putea interveni

relația cu Divinitatea și religia, independent sau nu de Biserică, observăm totuși că mișcarea iluministă s-a exteriorizat într-un mod mai mult

structurat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mai precis, între 1760 şi

1770, când „ruperea

40 între iluminism și creștinism, așadar, între rațiune și credință

ajunge să se consume41”.

Înainte de a fi un fenomen francez, Iluminismul este un fenomen universal.

sare, motiv pentru care atunci când încercăm să definim iluminismul îl punem în relație nu

numai cu luminile francezei secolului al XVIII-lea, dar și cu diversele

formele pe care le ia în alte spații culturale. Să ne amintim că termenul francez

al iluminismului se distinge profund nu numai de etimologia italiană

a termenului iluminism, dar și a sensului dat acestui termen, adică

„întreaga mișcare a gândirii inspirată din filosofia iluminismului42”; de acolo,

tendinţa generală de a opune iluminismul francez gândirii iluminismului în

Franța și Italia.

Iluminismul, înțeles în sens larg ca o reacție la progresul

rațiunea, revendică drepturile „omul dorinței” și gustul pentru mister. În

o societate industrializată și progresistă, întemeiată pe un ideal absolut al utilizărilor sociale

ciali, „omul interior 43” apără drepturile libertăţii sale de cunoaştere şi

„eu” lui. Aceasta anticipează nu doar o mutație a omului, ci și o mutație culturală incluzând, într-un domeniu mai restrâns, o mutație literară.

Rețineți că complexitatea iluminismului, cu implicațiile sale în gândire

uman, ne obligă încă o dată să trecem dincolo de maniheismul cuplului iluminist –

Anti-Iluminism. Cu toate acestea, cei care au definit Iluminismul ca o reacție la Iluminism au făcut-o nu în termeni de opoziție, ci mai degrabă din cauza unor principii de valoare morală și epistemologică: „când această opoziție ar putea fi

formulat, a fost resimțit ca echivalentul cuplurilor antitetice abstracte

40 Vom avea aceeași poziție față de această „ruptură” pe care am avut-o când am vorbit despre cuplul de lumină

si lumini.

41 Marx, Jacques, „Probleme ale Iluminismului”, Probleme ale istoriei creștinismului, Préaux, Jean

(editor), ed. al Universității din Bruxelles, vol. 5, 1976, p. 83.

42 Vezi Marcel Raymond „Saint-Martin and Illuminism against Illuminismo”, Lettere italiano,

anul XIX, n. 1, 1967.

43 Marx, Jacques, op. cit., p. 102.

cum ar fi binele și răul, adevărul și greșeala, cunoașterea și ignoranța44.” Dar ce este?

ce înțelegem prin „bine”, „rău”, „adevărat” sau „adevăr45”?

Înainte de a arăta cele mai interesante aspecte ale iluminismului și gândirii

oameni luminați, să începem prin a prezenta terminologia cuvântului „iluminism”.

Urmează Jean Roussel, în „Iluminismul la întâmplare în discursul istoric”.

după evoluția lexicologică și istorică a noțiunii de „iluminism”.

El observă, de exemplu, că acest cuvânt apare doar în dicționarele din

sfârşitul secolului al XVIII-lea impregnat apoi cu o puternică conotaţie ezoterică:

[…] acesta (iluminismul) va fi atestat cu valoarea opiniei himerice, iar pentru

pentru a desemna în special doctrina discipolilor din Saint-Martin și Swedenborg,

sau chiar Weishaupt. Littré, mai târziu, avea să înregistreze această utilizare. Cuvintele iluminare

iar iluminate (sau iluminator), se întâlnesc. Ele aparțin exclusiv

domeniul religios. Pentru Dicționarul Academiei, a lumina „figurat înseamnă

luminează mintea, luminează sufletul", și, din 1694 până în 1740, edițiile succesive dau,

cu această definiție, următorul exemplu; „Universul era în întunericul ignoranței

rânced când Iisus Hristos a venit să-l lumineze. Cât priveşte iluminarea46, „în ceea ce priveşte

Devotament", acest cuvânt „se spune la figurat despre lumina extraordinară pe care o răspândește Dumnezeu

uneori în suflet. Acesta este singurul sens figurat reținut de Academie47.

Criticul continuă:

Cu adjectivul iluminat, apare o inflexiune. Acest cuvânt „înseamnă o viziune-

nary în chestiuni de religie și apoi îl facem un substantiv. Este un om care are

vederi ridicole despre religie. Este un nebun." Academia adaugă: „Noi

mai numește Illuminati pe anumiți eretici care au apărut în ultima vreme. El este

al sectei Illuminati". Cuvântul iluminat este, așadar, prezentat ca o modalitate de dublare a valorii religioase a cuvântului (luminii), până la exces, abuz.

și erezie. […] Dicționarul lui Trévoux, […] menționează, de asemenea, pentru acțiune

a lumina, sens figurat diferit de cel al Dicționarului Academiei: „Se

numite și științe umane. Studiul filozofiei deschide mintea și o luminează,

îi conferă cunoștințe mari și capacitatea de a raționa. […] Enciclopedia,

Nu propune un sens „filosofic" al cuvântului iluminare. Devalorizează sensul religios, relegându-l într-un trecut pe care îl desființează. Despre iluminare,

citim aceasta: „În mod figurativ, sacramentul botezului se numea înainte iluminare,

44 Ibid., p. 15.

45 Vezi, printre altele, Nicolas de Malebranche, Căutarea adevărului, Cărțile I-III, Paris, ed. î.Hr

Bardout, Vrin, 2006.

46 Menționăm sensul pe care Rimbaud îl dă termenului de iluminare(i); termenul are la

cel puțin două sensuri: unul obiectiv ca „iluminarea pământului de către soare”, celălalt

simbolic care se referă la vocabularul religios: iluminare divină, revelație imediată, lu-

mai întâi pe care îl primim de la Dumnezeu; să notăm și termenul de „iluminare” care derivă din termenul de iluminare.

47 Roussel, Jean, „Iluminismul la întâmplare în discursul istoric”, în Lumières et Illuminisme, Actes

a Colocviului Internațional (Cortona, 3–6 octombrie 1983), texte culese de Mari o Matucci, Pisa, Paci-

ni Editore, 1983, p. 21; Punem cuvintele cu caractere aldine.

28și folosim aceeași expresie pentru a desemna aceste inspirații ale

mare pe care l-au experimentat câțiva privilegiați. ” În mod similar, pentru iluminat,

editorul se referă cu răutate la Dicționarul lui Trévoux, în articolul său categori-

chumène, și amintește de un aspect al ritualului de botez din vechime, „care consta în a pune

în mâna neofitului care tocmai fusese botezat o lumânare aprinsă, simbol al

credinţa şi harul pe care îl primise prin acest sacrament.” Dar Enciclopedia, pe de altă parte

parte, amintește de persecuțiile suferite de sectele ereticilor numite

„iluminat”, iar autorul articolului continuă să explice pe îndelete „principalele erori” care

a adus mânia Bisericii asupra acestor oameni. […] Cel iluminat se caracterizează mai puțin

prin exces mistic, abuzul de lumini supranaturale, precum și prin natura lui de persecutat

şi printr-un anumit gust pentru libertate. El are felul lui în adevăr48.

Această imagine de ansamblu globală pe care Roussel o prezintă și care reunește definițiile don-

născut din dicționarele secolului al XVIII-lea, ne cere să facem câteva precizări.

După cum putem observa în aceste pasaje citate, etimologia conceptului

a iluminismului rămâne destul de greu de definit. Acest lucru se explică probabil prin

instabilitatea altor doi termeni, lumină și lumini, din care derivă iluminismul

fără îndoială, din eclectismul în care acest curent sau tendinţă de gândire

apare și, de acolo, multiple tendințe eterogene în evoluția

spiritul așa-numitei gândiri „preromantice”. Cu toate acestea, imprudența autorilor de

pune Weishaupt – inițiatorul ordinului ocult al Illuminati – lângă Sf.

Martin sau Swedenborg fac iluminismul evanghelic asimilat altfel

în mod abuziv, sau cel puțin pe nedrept, față de diferite practici marginale, contestate și contestate

acuzat adesea de imposturi. Iluminismul teosofic, pe care Saint-Martin l-a teoretizat de exemplu, nu are nimic de-a face cu practicile atee ale iluministului Weishaupt.

și adepții săi – Illuminati bavarez – care pretindeau toți a fi filozofi

a Iluminismului

49. Departe de gândirea mistică, Illuminati bavarez nu sunt

decât revoluţionarii care uzurpă numele de iluminaţi declarându-se autorii unui creştinism social utopic. Este tocmai acest amestec de idei teosofice și iluministe, teme apocaliptice, tendințe revoluționare,

religie spirituală și religie naturală care îngreunează sarcina celui

care încearcă să descrie și să analizeze iluminismul. În orice caz, ni se pare greșit

să nu facă distincție între aceste atitudini, pentru că altfel nu se poate înțelege

48 Ibid. , p. 22–23.

49 Vezi Augustin Barruel, Memorii pentru a sluji istoria iacobinismului, Chez Ph. Le Boussonnier

& Co, 1798; Vezi și John Robinson, Evidence of Conspiracies Against All Religions and All

Governments, Londra, 1798; Jean Joseph Mounier, Despre influența atribuită filozofilor,

către francmasoni și illuminați despre revoluția din Franța, Tübingen, 1801; Vezi și The

Forestier, René, Templiera și Francmasoneria Ocultă: în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, Prefață și

ed. Antoine Faivre, Paris, Aubier-Montaigne, 1970; Nerval împrumută ideile lui Barruel, care susține...

Este clar că Illuminati jucaseră un rol activ în declanșarea Revoluției, obiectivul lor

fiind majoră să înlăture creștinismul și toate tronurile.

de ce și cum lumina își va pierde valoarea revelatoare și transcendentală în

ultimele faze ale iluminismului, când Illuminati bavarez50 atribuiau

în această lumină un sens obiectiv, adică fizic și artificial51.

Auguste Viatte adaugă, la rândul său, că diferența dintre termenii iluminați,

de teosof, inspirat și mistic constă din nuanțe și rezidă numai în

caracterul lor şi lărgimea minţii lor52. Mai clar, este vorba despre „doze”

entuziasm și lumină diferită în trăsăturile și comportamentul celuilalt.

După cum notează Jean Fabre, numai Dicționarul lui Trévoux oferă o descriere

descrierea pozitivă a cuvântului teosof prin descrierea acestuia ca o persoană care

studiază teologia și are o cunoaștere profundă a lucrurilor divine.

În dicționarele recente pe care le-am putut consulta, nu le avem

a găsit noi aspecte de raportat. Dicționare sau dicționar Larousse

al secolului al XIX-lea european53 prezintă definiții sumare ale celor trei termeni –

iluminism, iluminat și teosofie – fără a pune în discuție, de

de exemplu, particularitățile lor de semnificație. Cu toate acestea, putem distinge teosofia de

teologie, dar fără a evidenţia influenţele şi relaţiile dintre

cele două doctrine. Să lămurim însă că în Dicționarul Iluminismului noi

consideră iluminismul și teosofia într-o relație de sinonimie; găsim

la intrare iluminism: „iluminism și teosofie”.

Dicționarul enciclopedic Grand Larousse îl descrie pe iluminat ca pe o persoană care

„imbratiseaza o idee sau sustine o doctrina cu credinta oarba, zel fanatic,

utopic, vizionar54”. De atunci circulă diverse sensuri ale cuvântului iluminat,

cunosc apostol, teosof, mistic, sectar, elitist, exaltat, disident, nebun, excepțional

stick, inspirat, profet, magician, vizionar.

Să revenim la problema iluminismului și să spunem că Jacques Marx, autorul

„Problemele Iluminării” evidențiază complexitatea Iluminismului într-o perspectivă mai largă, care îi permite să cuprindă mai multe aspecte simultan

important. În sensul acestui autor, iluminismul nu este

50 Auguste Viatte, când prezintă principalele faze ale evoluției iluminismului, amintește

tăiat din 1800 care anunță controversa Barruel, privind rolul Weis-illuminati

rol principal în izbucnirea revoluției.

51 Iată definiția pe care Sfântul Martin o dă pentru lumină: „Se comunică lumina unei torțe

la alte torțe fără a scădea și astfel spiritele sunt produse de Dumnezeu. nu dis-

nu mai înțelegem lumina vizibilă doar vorbindu-ne despre mecanismul ei material [...] Dar a vrut

să trezesc în sufletul meu senzația de lumină invizibilă", Claude de Saint-Martin,

Omul dorinței, p. 2. (Carte consultată online pe 8 februarie 2012, http://ebookbrowse.com/l-

om-de-dorinta-pdf-d117225607); vezi şi Eckartshausen: „Lumina care străluceşte în s

întunericul m-a condus la cunoaşterea lucrurilor ascunse" (citat de Roland Mortier, op. cit., p. 53).

52 Viatte, Auguste, op. cit., voi. eu, p. 7.

53 Ambrière, Madelaine (ed.), Dictionary of 19th Century Europe, voi. I, Paris, PUF, 1997.

54 Marele Enciclopedic Larousse, voi. 1/A, Knigsley, Larousse, 2007, p. 1232.

o opoziție față de altceva, dar un fel de loc de echilibru, un centru de

gravitaţie. Acesta ar fi motivul pentru care Biserica oficială este atât de puțin interesată de eso-

terism: acesta nu este opusul lui, ci un loc intermediar. În plus,

Trebuie subliniat că cei iluminați nu au căutat în niciun fel să-l contrazică pe

dogmă: au căutat doar să dezvolte o reflecție originală asupra anumitor

puncte de doctrină pe care Biserica oficială tindea să le neglijeze sau să le treacă în tăcere.

Acesta este și motivul pentru care nu există nicio propunere de la Martinès de Pasqually sau Saint-Martin

nu poate fi considerat cu adevărat eretic55.

Tocmai această dialectică între doi poli este cea care, deși par-

distanță considerabil unul de celălalt, comunică, chiar fuzionează. Misticism

a gândirii iluminatului evanghelic nu este un vagabondaj spiritual,

Dimpotrivă, „sufletul gânditor” despre care vorbea Saint-Martin este adesea cel mai mult

explicit în înțelegerea mecanismului de funcționare al acestei armonii

a contrariilor, în sfârșit a acestei concilieri între rațiune și simțire. Decentrat

dogmele și Biserica materială, cei luminați caută și găsesc noi

spații și metode de apropiere de Dumnezeu și anume ezoterismul (cunoscut și

sub denumirea de interiorism), teurgie, practici vizionare, dar asta nu înseamnă că resping principiile rațiunii. Cu alte cuvinte,

Iluminismul și Iluminismul, chiar dacă au propria lor logică de funcționare în

ca mişcări de gândire nu se anulează reciproc: „raţiunea şi

în ei se recunoaşte nebunia: raţiune când sunt apostolii experienţei

morală și religioasă individuală, nebunia, atunci când se complace în idei bizare, într-un sentiment al naturii rupând cadrul gândirii comune

56. » Acest citat

ni se pare extrem de revelator cel putin dintr-un punct de vedere si anume cel al

asocierea pe care autorul o face între nebunie și iluminism. Sensul că Roussel

dă nebunie și, implicit, iluminism și este destul de particular: nebunie,

deci iluminismul este o parte structurală a ființei umane. Am putea

amintim, cu această ocazie, cartea lui Roland Jaccard unde autorul explică, în ma-

convingător că „ființa umană nu poate fi înțeleasă în afara nebuniei și că nu ar fi ființa omului, dacă nu ar purta nebunia în sine.

ca limită a libertăţii sale

57 ». Înțelegerea iluminismului ca limită a libertății

dintre toți cei care aderă la acest sistem de gândire înseamnă, încă o dată, înțelegerea ființei umane în esența sa profundă.

Antoine Faivre a subliniat că „iluminismul nu apare deloc ca

„opusul” Iluminismului, dar ca factor de echilibrare între ele-

55 Marx, Jacques, „Problemele Iluminismului”, în Probleme de istorie a creștinismului, voi. 5,

Préaux, Jean (ed.), ed. al Universității din Bruxelles, 1976, p. 576.

56 Ibid. , p. 576–577.

57 Jaccard, Roland, La folie, Paris, PUF, „Ce știu eu?”, 2004, p. 6.

 elemente contrare58. „După cum vom vedea mai târziu, înțelegerea

iluminismul, filozofia sa, valorile sale, variantele sale de frază sau contra-

dicţiile, ne obligă nu numai să depăşim definiţiile clare, care, fără

îndoială, ajung să intre în categorii, dar și să articuleze mereu

analiza acestei mișcări de idei în jurul unei perspective duble: pe de o parte, ea

contextualizarea (istorie, socială, politică, culturală), pe de altă parte, evidențierea singularității sale. Este deci o chestiune de a explica diferitele posibilități

a defini iluminismul: fie că îl considerăm ca un curent de idei legate de o epocă dată, fie ca un sistem de gândire, o facem întotdeauna printr-un

gândirea dialectică. Următorul citat ar putea fi un exemplu util în legătură cu această dialectică. Ne dăm seama încă o dată că iluminismul se apropie

într-un mod frontal este aproape imposibil:

Cum este posibil ca același secol să poarte două astfel de mesaje?

radical antinomic, Iluminismul pe de o parte și ceea ce am convenit să numim

anti-iluminismul celuilalt? Au coexistat de la început, așa cum pare să creadă Jean Deprun?

59, sau au apărut în ordine succesivă, după cum sugerează

o parte ușoară a poveștii, dar poate superficială? […] aceste mesaje

Sunt ei la fel de ireductibili unul la altul pe cât par? Filosofia secolului al XVIII-lea a trecut de la prima la a doua prin ruptură sau prin continuitate? Sau […] nu ar fi inversarea dialectică pe care o reprezintă Iluminismul răspunsul la contradicțiile interne cu care gândirea iluminismului s-a îmbogățit la un moment dat al istoriei sale?

60

Jacques Marx subliniază, la rândul său, statutul profund echivoc al

conceptul şi imaginea atribuită iluminismului analizând în paralel

două perspective diferite formulate în jurul termenilor „iluminat”, respectiv-

ment, „iluminism”. În primul rând, el ia un scurt pasaj din Istoria sectelor

călugărițe unde starețul Grégoire declară:

De-a lungul secolelor și revoluțiilor care au zguduit treburile umane,

limbile au și fazele lor; și adesea sensul primitiv al cuvintelor nu este

recunoaște mai mult în cea a derivatelor lor. Din etimologie, termenul iluminat

prezintă imaginea grațioasă a luminii fizice și morale, dar după sens și prin

uzul, arbitru suprem al idiomurilor, de această denominație este legat într-un fel

58 Faivre, Antoine, Ezoterismul în secolul al XVIII-lea în Franța și Germania, Paris, Seghers, 1973, p. 59.

59 După Jacques Marx, op. cit., p. 87: Jean Deprun, care a examinat poziția iluminismului

în raport cu colectivul ideologic al Iluminismului, spunea că „Iluminismul constituie o imagine

și o noțiune asociată cu ideea de mutație și acel iluminism, plasând-o într-un context

general ; Anti-Iluminismul este definit ca „setul de sisteme de apărare utilizate de

cei care refuză această mutație” În această perspectivă, iluminismul ar oferi o imagine inversată

al Iluminismului: la filozofia Iluminismului, futuristă, bazată pe ideea de progres cumulativ,

Iluminismul s-ar opune opțiunilor învechite bazate pe ideea căderii și reintegrării.

60 Chouillet, Jacques, op. cit., p. 176.

 sortează ideea de absență a iluminării, a noțiunilor sănătoase și, de altfel, cea a

credința în inspirația imediată din cer, în comunicarea directă cu ființe pur intelectuale și, de asemenea, în asociere misterioasă pentru un anumit scop

61.

Apoi îl citează pe Joseph de Maistre:

[…] tocmai în această țară [Germania] a apărut numele marii secte.

Conspiratorii numeau în limba lor Aufklärung acțiunea noii lumini care tocmai risipise întunericul vechilor prejudecăți și francezii au tradus acest cuvânt cu cel al iluminismului.

62.

Se adaugă un alt exemplu care ar putea arăta și caracterul echivoc-

acela dintre acești termeni care ne preocupă:

Cel iluminat este un om a cărui rațiune și cunoaștere firească au fost îndreptate, susținute, luminate de Duhul Sfânt; așa erau apostolii, așa erau

toți adevărații sfinți ai Bisericii Creștine, așa au fost și așa sunt încă toți

oameni cu adevărat religioși care sunt luminați de sus, proporțional cu cel

puritatea inimilor lor și sentimentul profund al inadecvării și limitelor lor

propriul motiv

63.

Aici, pe de o parte absența luminii, pe de altă parte prezența luminii și

ambiguitatea dintre „lumină naturală” și „lumină supranaturală”. Este vorba despre

„împrejurări” în tot acest arsenal semantic de confuzie, duplicitate sau

dintr-o neînțelegere, sau cei doi termeni conțin cu adevărat iubire în esența lor?

această sământă potențială cu multe semnificații? În opinia noastră, ambele ipoteze

ar putea fi valabil, dar să-l ascultăm pe Jean Marx, care afirmă că gândul la

Grigore se manifestă, pe de o parte, sub forma unui paradox: „pentru Grigore, ilu-

Ministerul este locul în care duce la o absență a luminii. Să ne amintim și [...]

termenii cheie ai textului: inspirație imediată, comunicare directă, care sugerează o negație a conceptului de transcendență ca tăietură și asociere

misterios

64”, pe de altă parte, sub forma unei confuzii voite, având în vedere că

Joseph de Maistre a fost un cunoscător incontestabil al gândirii iluministe și

61 Abbé Grégoire, Istoria sectelor religioase, Paris, frații Badouin, 1828, citat de Jacques

Marx, op.cit., p. 83.

62 Maistre, Joseph, Complete Works, Lyon, Vitte și Perussel, voi. VIII, 1884–1886, p. 331, citat de

Jacques Mark, op. cit., p. 83; Citiți Robert Triomphe, „Contra-revoluție și misticism în Joseph

de Maistre”, Caietul La Tour de Saint-Jacques, „Aspecte ale iluminismului în secolul al XVIII-lea”,

SL, H. Roudil Editor, 1960, p. 150.

63 Scrisoare de la Kirchberger către Marsanne, din 1 noiembrie 1796, citată de Viatte, Auguste, op. cit., voi. 1,

p. 1–7.

64 Marx, Jacques, op. cit., p. 83.

33 al illuminati politici65. Acesta este modul în care iluminismul joacă în întregul context și,

în special, principiul analogiei dintre lumină și Iluminism.

Cât priveşte definiţiile pe care Antoine Faiv le dă „iluminismului” şi

„cel iluminat”, acest „istoric al ezoterismului” insistă asupra caracteristicilor pro-

aspecte fundamental ambigue și contradictorii ale gândirii iluministe; el descrie ilustrația

minimalismul ca formă de iraționalitate legată mereu de raționalitate. Departe de a trage

concluzii sau să aibă pretenția de a epuiza hermeneutica asupra iluminismului,

Faivre încearcă cu adevărat să depășească distincțiile clare dintre iluminism și anti-

Iluminismul în timp ce definește Iluminismul prin doctrine ezoterice:

„Să ne amintim: iluminismul secolului al XVIII-lea înseamnă ezoterismul acestuia

era […] Iluminatul insistă cu uşurinţă asupra distrugerii iminente a Bisericii

material, profetizează domnia care vine, se face purtătorul de cuvânt al Bisericii invizibile66. »

Aceasta este în special o „cale a inimii” pe care teosofii iluminați o parcurg pentru a-și localiza templul spiritual.

Kirchberger, la rândul său, revine de mai multe ori la toposul iluminist al „bisericii

interior”, singurul adevărat refugiu al iluminatului, și îl descrie pe iluminat ca pe un om

a căror rațiune și cunoaștere naturală sunt rectificate, susținute și luminate

nu Duhul Sfânt; Când folosește cuvântul iluminat, el are, fără îndoială, în vedere exclusiv-

figura apostolului, a sfântului sau a persoanei religioase luminate de o lumină divină

și „din sentimentul profund al inadecvării și limitelor propriei rațiuni

67 ».

În conformitate cu semnificațiile pe care de Maistre le dă figurii iluminatului, Kirchberger pare să prevadă efectele unei deprecieri a simțurilor teozofului.

iluminat, motiv pentru care critică de la început asocierile cuvintelor iluminat-

nism și iluminați cu toți cei care pretind că sunt iluminați, deci cu „falșii iluminați care sunt mai degrabă orbiți decât luminați de lumină". Acesta este de departe cel mai apropiat sens de sensurile nealterate ale cuvântului iluminat pe care ni-l dă Kirchberger.

Să revenim la articolul lui Roussel. Cum putem interpreta faptul că cuvântul

„luminat" desemnează atât ereticul, cât și apostolul luminat (în Joseph de Maistre

sau la Kirchberger)? Putem observa că, la Roussel, cuvântul suferise deja treptat o evoluție semantică spre popularizarea și alterarea sa.

ție a simțurilor pozitive. Joseph de Maistre, respingând această popularizare a practicilor

secte formate în sensul Francmasoneriei, alege să se deplaseze din triunghi

(Masoneria Rațională) la cerc (Iluminism). Cu toate acestea, rămâne

decât un teocrat interesat de tot ce are de-a face cu iluminismul pur. Influențat de contactul său cu teoriile Filosofului Necunoscut, Maistre Critic

65 Ne gândim la oamenii luminați din Bavaria.

66 Faivre, Antoine, Ezoterismul în secolul al XVIII-lea în Franța și Germania, Paris, Seghers, 1973, p. 2–3.

67 Faivre, Antoine, Kirchberger și iluminismul secolului al XVIII-lea, Haga, Martinus Nijhoff, 1966, p. XIII–XIV.

toți cei care au transformat iluminismul și iluminatul în simple etichete de locuri de muncă

prunt: illuminati sinceri, glumetul sau necinstitul, spune autorul, suporta pe nedrept

aceeași etichetă. În Serile de la Sankt Petersburg, el deplânge angajarea

utilizarea neloială a cuvintelor „iluminat" și „iluminism":

Deci cu siguranță ți-e frică de Illuminati, dragul meu prieten! Dar nu cred

nu, la rândul meu, să fii prea exigent, dacă cer cu umilință ca cuvintele să fie definite și ca cineva să aibă în sfârșit amabilitatea extremă de a ne spune ce este o persoană iluminată,

ca să știm despre cine și despre ce vorbim, ceea ce este întotdeauna util într-o discuție. Acest nume de iluminat este dat acelor vinovați care au îndrăznit în zilele noastre să conceapă și chiar să organizeze în Germania, prin cea mai criminală asociație, înspăimântul proiect de stingere a creștinismului și a suveranității în Europa.

Același nume este dat și virtuosului discipol al Sfântului Martin, care nu mărturisește

numai creștinismul, dar care lucrează doar pentru a se înălța la cel mai sublim

culmi ale acestei legi divine

68.

Această gamă de termeni, greu de deschis și închis, îl determină pe Ehrard să de-

întrebați de exemplu dacă este corect să vorbim despre iluminism la singular: „Nu există

nu iluminisme? Și, în consecință, diferite grade de antagonism între

Lumini și Lumină 69”. Ca să nu mai vorbim din punct de vedere al gradelor de antagonism între

raţiune şi simţire, am admite că ar fi mai degrabă o doză din cele două care

faptul că iluminismul este expresia originală a unui gând care este atât raţional cât şi

excentric. Nu este aceasta o prefigurare a gândirii romantice?

După cum am sugerat deja, atunci când ne apropiem de Iluminism ca

fenomen unitar, coerent în ideile sale, deci ca tendinţă de gândire

omogene, am făcut inevitabil greșeli. Deși iluminismul a fost un curent de idei fundamental creștin, el nu a avut un caracter stabil, homo-

jenat; conţinutul său mistic este doar puţin identic de la o teorie la alta, chiar şi în cazul iluminiştilor teosofici. Mai avem de observat câteva inva-

râzând de conținutul ideilor acestui curent mozaic și multiform, tocmai pentru

evitați schematizarea cu definiții lipsite de ambiguitate.

Iluminismul de la Saint-Martin, Eckartshausen sau Swedenborg nu seamănă.

mai puțin decât în fundații; De la iluminism mistic la iluminism vizionar, sau chiar iluminism politic, pot fi identificate mai multe diferențe.

interpretate în raport cu concepțiile despre Dumnezeu, despre om sau despre univers. Dacă analogie

68 Joseph de Maistre, citat în Kanters Robert, Amadou Robert, Literary Anthology of Occultism,

Paris, ed. Seghers, 1975, p. 16; Cu siguranță, Joseph de Maitre țintește în critica sa asupra iluminatului bavarez,

secta politică și anticreștină inițiată de Weishaupt; Vezi și Madame de Staël în Despre Germania,

loc. cit., p. 336: „(…) trebuie totuși să distingem teozofii, adică cei care sunt în cauză

a teologiei filozofice, precum Jacob Boehme, Saint-Martin etc., a misticilor simpli; THE

Primii vor să pătrundă în secretul creației, cei din urmă se lipesc de propriile inimi.

69 Matucci, Mario, op. cit., p. 271.

Dacă există între ei și ideile lor, este deci mai degrabă o analogie a formei decât a conținutului.

Acum, dacă în interiorul iluminismului teosofic însuși intervin mai multe contradicții interne, este mai ușor să admitem numeroasele variații care gravitează

în jurul definiţiilor iluminismului şi iluminatului. Desigur, punctul lor

comunul constă întotdeauna în recunoașterea lui Dumnezeu ca centru, singurul

și indivizibile. Tocmai credința în centrul divin este cea care fixează nesigura, re-

pliază fericirea integrității și stabilește un schimb fără probleme între rațiune și inimă.

Căderea cauzată de păcatul originar, dorința de a regenera sufletul și de a se reintegra

gestionează în starea inițială inițială, refugiul în „biserica interioară” și căutarea-

ale adevărului prin revelarea adecvată sunt câteva topos definitorii ale

teoriile tuturor teosofilor iluminați.

Chiar dacă iluminismul pur este fundamental creștin, teosofi

se detașează de dogme nu negându-le, ci integrându-le și căutând

interpretează într-un mod adecvat, adică în funcție de experiența lor revelatoare în

individual; Ei nu resping dogmele, dimpotrivă, este o extensie a

domeniu de interpretare a ideilor și conceptelor dogmatice pe care teologii, spun ei, le-au lăsat deoparte. Pentru a rezuma, teosofii nu sunt ignoranți în ceea ce privește dogmele,

ci depășește-le în timp ce le integrezi sau pun la îndoială anumite aspecte ale Bibliei, Treimii, androginiei sau căderii și regenerarea omului.

Saint-Martin, elev al lui Martines de Pasqually și traducător al lui Jacob Boehme,

are meritul de a fi făcut cunoscute teoriile pe care le predase maestrul său. Cu toate acestea, el nu va rămâne limitat la aceste teorii martiniste, ci va consi-

își dedică timpul dezvoltării propriilor idei, adunate în numeroasele cărți pe care le-a scris. Mai precis, deși acest filosof necunoscut urmează majoritatea ideilor maestrului său, teozofia sa și reflecțiile sale bogate cu privire la om,

universul și Dumnezeu, el se detașează, în principal, de teurgie – metodă externă

și public – pe care Pasqually a folosit-o pentru a obține harul luminii divine, pentru a-l face pe Dumnezeu să renaște în inima lui și pentru a experimenta astfel o adevărată metamorfoză a

sinele lui.

Din momentul în care Saint-Martin l-a descoperit pe Jacob Boehme și lucrările sale,

A ales să-și cultive personal credința, îndreptându-se spre ceea ce el numea „calea inimii”, singura direcție capabilă să-i dezvăluie Divinitatea. Fără îndoială,

A înțeles Saint-Martin semnificația pozitivă a ritualurilor sau inițierilor pe care le practica maestrul său Pasqually, dar, în opinia sa, această practică pe care o numim...

„Tergia operativă ceremonială” a laptelui a fost doar o fază pregătitoare pentru

integrarea și ceea ce a făcut cu adevărat posibilă această reintegrare a fost

efortul individual al fiinţei intime.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

36Să observăm însă că, chiar dacă acești teosofi luminați manifestă această libertate

să interpreteze într-un mod individual și ezoteric așa sau astfel de aspecte biblice,

Ei nu devin vânători de imaginație sau transe mistice așa cum am avut tendința să credem. Dimpotrivă, căutarea lor pentru adevărul autentic în

prin revelaţia individuală nu presupun anihilarea raţiunii, ci

treci dincolo de ea. Toți teosofii iluminați sunt în același timp oameni ai iluminării

și lumină, atât în viața lor practică, cât și în scrierile lor. Doar amintiți-vă

că toți sunt adevărați savanți în diferite domenii științifice

70. În plus,

Revenim la Saint-Martin, care a folosit foarte des sintagma „suflet gânditor”.

Acest lucru sugerează că sufletul gânditor nu este doar un strat de funcții mentală, o suprastructură psihologică sau că Logosul operează numai prin intermediul prin aceste funcții, dar că există o colaborare, o cooperare, în sfârșit, a sinergia dintre rațiune și simțire care face ca toată cunoașterea adevărată a omului, a firii sale, a lui Dumnezeu, este luminată de rațiune și de iubirea lui Dumnezeu. In plus, luminile și lumina se echilibrează reciproc în așa fel încât să fie în armonie71. Atunci trebuie doar să ne referim la câteva titluri ale cărţile lor astfel încât să putem valida relevanţa acestei idei: Erori şi Adevărul (1775), Tabloul natural (1782), Despre spiritul lucrurilor (1800) sunt expuneri raționale (în sens științific) prin excelență, în timp ce Omul din Desire (1790) sau The Ministry of the Spirit-Man (1802) sunt la rândul lor expresia a unei gândiri poetice. Să remarcăm și voluminosul Tratat de Reintegrare ființe ale lui Pasqually al căror titlu se referă atât la ideea de știință (tratat) iar cea a misticismului.

Pe baza acestor observații, am putea spune că rațiunea este cea care duce la revelaţie şi că nu este un stabiliment autonom al revelaţiei, ci acel motiv este mijlocirea luminii divine. Cu alte cuvinte, teosoful primește misterele divine, pentru că a raționat înainte, a reacționat, a înțeles și a înțeles a interpretat ceea ce a primit; Credința teosofilor nu este o intuiție autonomă, ci rezultatul firesc al înțelegerii, al acceptării inteligente și nu sentimentalism difuz. Ei au fost iluminați și luminați pentru că știau să primească-să vadă inteligent lumina revelatoare. De aceea sunt credința și rațiunea lor alăturați-vă la ceea ce este mai profund și mai original în ele, și anume respingerea

a idolatriei și a zeilor falși. Așa puteau teosofii iluminați

lăsați neînarmați raționaliștii viguroși în fața scepticismului și a autorității rațiunii exclusiviste, fanteziate, utopice și distructive. Se pare că credincioșii din

70 Vezi Pasqually, Swedenborg, Saint-Martin, Mesmer, Eckartshausen, Lavater etc.

71 Ne referim la Fabre d'Olivet care îi reproșează lui Auguste Vi atte că nu vede în gândul lui Saint-Martin.

această tendință de a uni rațiunea și misticismul, deci iluminarea și lumina.

 de lumini în Franța, spre deosebire de teosofii iluminați, care au știut să promoveze

mai bine rațiunea, intuiția, credința și lumina divină, nu puteau vedea în

misticismul un auxiliar al rațiunii72, dar un semn al nebuniei și al iraționalității.

În acest context, Bergson explică în mod convingător că misticul

cismul nu este „un instrument extern subordonat rațiunii, ci un proces

intern care continuă filozofia acolo unde filosofia singură nu mai poate merge."

Pe scurt, filosoful „încearcă să introducă misticismul în filozofie ca proces

de cercetare filosofică73".

Pentru a rezuma, creștinismul biblic74 se regăsește în doctrinele

teosofii din mai multe puncte de vedere fiind impregnati de forme crestinizate

a ezoterismului. Mai exact, ermetismul, Cabala, cosmologia vor fi alte fundamente pe care exegeza biblică a unui Saint-Martin sau a unui Swedenborg.

ia sprijin. Cu toate acestea, așa cum am menționat deja, ceea ce face acestea

Teosofii nu sunt acuzați de erezie sau imposturi, este tocmai recunoașterea

nașterea unui centru imobil, ontologic, care este lumina și iubirea divină. Dacă

exteriorurile excentrice pot fi cuprinse în teoriile lor, nu sunt semnul unei excentricități a acestui centru imobil, deci al unei negații a ontologiei

divin, ci a unei interpretări a aspectelor care depășesc dogmele biblice. Este

tocmai această evanghelizare colorată de nuanțe mistico-ezoterice, printre unele

în dozare calculată, în altele mai fantasmagorice, care dădeau frâu liber diverselor speculații de care fiecare se hrănise după bunul plac. Mai mult, „luptele

intestine”, generate în special de cele mai ex-travagante contradicții și atitudini sau de arbitrariul interpretării pe care anumiți membri ai Franc-

72 Vezi Mariafranca Spallanzani, „Between Light and Shadow. Blumenberg interprets the

philosophy of the Iluminism”, Revista de metafizică și morală, n. 73, 2012, p. 89: „Lumina

este clar, dar este și instabil și incert, mai mult sau mai puțin nuanțat, mai mult sau mai puțin direct:

luminozitatea sa nu reușește să alunge tot întunericul, permițând să zărească câteva obiecte, atingând

alţii şi lăsându-i pe alţii în umbră. Lumina rațiunii fiind ne-

necesar dar nu suficient pentru orice vizibilitate, partenerul său este universul, care este adesea o carte

„de întuneric sublim”, conform imaginii sugerate de d’Alembert, pe care Blumenberg o subliniază și o comentează.

73 Metode. Cunoștințe și texte. Jurnal interdisciplinar: Filologie, Istoria științei, Filosofie,

„Figurile iraționalului”, 2003, n. 3, p. 150; Disponibil online: http://methodos.revues.org/32

(accesat 10 martie 2012).

74 Vezi Antoine Faivre, Mystics, Theosophists and the Enlightened in the Age of Enlightenment, New York, Georg

Olms Verlag Hildesheim, 1976, p. 24; Faivre aduce în discuție Jurnalul lui Franz din 1787

von Baader, care acceptă criticile conform cărora The Errors of Saint-Martin nu este a

Cartea creștină: „Adevărul nu poate mărturisi împotriva adevărului. Baader sugerează că adversarii

din Saint-Martin sunt fanatici: fie că sunt creștini sinceri, rozicrucieni sau il-

oameni luminați din Bavaria, cei care atacă atât de mult aceste lucrări nu pot decât să ne inspire mai mult

respect pentru acesta din urmă, în care nu se găsesc adevăruri care, să fie strălucitoare

(glänzend), nu sunt mai puțin evanghelici și care sunt atât de luminoase (belleuchtend) încât nu

poate fi lucrarea cuiva inspirat de Satan”.

38masoneria dă faptelor reale, odată ce încep să se înmulțească,

determinați cei mai sinceri iluminați să părăsească acest creuzet comun (Franc-ma-

Prostii). Este cazul lui Saint-Martin, Willermoz sau Kirchberger. Un creuzet

care reunește tot felul de oameni luminați, unii luminați, alții orbiți de

raze de lumină.

Evoluția iluminismului spre degradarea lui progresivă a fost analizată de

Auguste Viatte în cartea sa, în două volume, pe care am citat-o în cursul nostru

analiză și, în special, în „Iluminismul și geneza romantismului francez-

engleză. Să spunem că, prezent în orice moment, într-o formă sau alta,

dar mai structurat la sfârșitul secolului al XVIII-lea, iluminismul a devenit un real

refugiu pentru tot felul de personaje – de la teosoful luminat la șarlatan – și pentru tot felul de practici mai mult sau mai puțin sincere și anume magia, magnetismul sau spiritismul. Paradoxal, iluminismul a început să fie peste tot și nicăieri la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Concurat de sincretism, iluminism

evanghelic al Saint-Martin sau al maestrului său Pasqually începe să se deterioreze

în fazele sale finale, adică atunci când devine o simplă „curiozitate lumească" sau când cineva „ascultă pe profet în timp ce privește o ființă curioasă" sau,

mai rău, când „companiile abundă la prețuri reduse

75". De acolo la popularizare

și există doar un pas pentru a parodiza această tendință actuală. Contextul social

iar politica în care conținutul iluminismului fusese ancorat și dezvoltat nu

este mai favorabil.

Prin urmare, iluminismul a început să-și piardă din importanță la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

secolului, mai exact în jurul anilor 1830, până când „legenda iluminismului s-a dezvoltat și cadavrul său a servit să alimenteze ficțiunile marilor scriitori.

76 ».

De acolo, totul începe să se transforme: mesmerismul devine un fel

din spiritualismul mediocru, pitagorismul se transformă într-o teorie a numerelor pres-

că delirând, lumina divină este înlocuită cu o lumină fosforescentă,

iluminismul evanghelic se transformă într-o formă de fanatism orbit. Acest

alunecă de la o extremă la alta, adică de la un iluminism evanghelic sincer la o contrafăcuție de iluminism, sau ceea ce se numește iluminism

profan, a fost favorizat și de factori multipli: eclectismul în jurul căruia

gravitează tot felul de curiozități religioase, proliferarea tot felul de secte secrete

77, dorinta de a face bani, mandria unuia sau altuia dintre

75 Viatte, Auguste, „Iluminismul și Geneza Romantismului Francez", Recenzia istoriei Bisericii

din Franța, or. 14, n. 65, 1928, p. 471.

76 Viatte, Auguste, Izvoarele oculte ale romantismului, voi. eu, loc. cit., p. 86.

77 Ibid. , p. 54: „Mirenii, a căror anxietate sau curiozitate religioasă îi îndrumă pe cărările

ocultism, povestesc de bunăvoie experiențele lor. Ei trec prin multe secte, fără să se oprească acolo, iar lor

poveștile creează o atmosferă legendară în jurul lor. […] Iluminismul își pierde dezinteresul,

 „luminat" pentru a se declara salvatorul lumii, instabilitatea istoriei politice

din secolul al XVIII-lea. Astfel, prestigiul iluminismului teosofic ia fața

de uzură care devine o legendă ale cărei reziduuri vor fi recuperate și reluate

de scriitori. Balzac, Sade, Hugo, Chateaubriand și Nerval le pătrund

lucrări ale trăsăturilor iluminismului. Louis Lambert, Seraphita, Tratat despre rugăciune,

Consuelo, Geniul Creștinismului sau The Illuminati sunt câteva exemple.

În concluzie, ce ne putem aminti sau învăța din această călătorie? Readuceți în discuție-

sionează semnificațiile multiple pe care le cuprind termenii iluminism și iluminat

esența lor, diferitele lor utilizări în funcție de diverse contexte, pe scurt totul

gama de utilizări lexicale, ne-a ajutat să explicăm, pe de o parte, de ce este

Este atât de greu de definit această mișcare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe de altă parte, cum și de ce această mișcare devine vulgarizată și degradată în esența ei. Odată ce începem să întocmim aceste

întorsături semantice, care au deconcertat evoluția termenilor în discuție, este mai puțin dificil să știi să stăpânești totul.

acest amestec de conotații cu care se împodobesc iluminismul și iluminatul.

1.3. În căutarea „luminii luminilor78”

Secolul al XVIII-lea este secolul gânditorilor radicali79, dar și secolul al

Malebranche, Diderot, Swedenborg, Saint-Martin, Eckartshausen,

Rousseau, Joseph de Maistre sau Madame de Staël. Și, destul de ciudat sau nu, în burta Crocodilului

80 vor coexista, măcar pentru o vreme, bărbații de la

căutarea „prosperității în lumină”, cei care caută „lumina luminilor” și „oamenii dorinței”

81 ». „Ciudatul minune pe care această conjuncție

în intimitate, poate în fervoare; întâlnirile lui sunt umflate de o procesiune colorată. Înainte de aceasta

Mulțimea nu-l ridiculizează, atrage atenția asupra lui, și-l impune literaturii.

78 Expresia este împrumutată de la doamna de Staël: „(…) pentru că dacă ar exista un adevăr filozofic sau

firesc, un adevăr în cele din urmă care a luptat împotriva religiei, această religie nu ar fi ceea ce este, lumina

lumini. » (vezi Doamna de Staël, Despre Germania, Prefață de MX Marmier, Paris, Charpentier,

1839, p. 521).

79 Să ne gândim de exemplu la: Voltaire, d'Holbach, Fontenelle, Bayle, Condorcet etc.

80 Imaginea simbolică care reprezintă Franța secolului al XVIII-lea și pe care o găsim într-o carte

semnat de Louis Claude de Saint-Martin (1743–1803). Crocodilul sau Războiul binelui și al răului

sosit în timpul domniei lui Ludovic al XV-lea; Poezie epic-magică în 102 cânte în care sunt lungi

călătorii, fără accidente fatale; puţină dragoste fără nicio furie; mare

bătălii, fără să se varsă o picătură de sânge; unele instrucțiuni fără șapca medicului; si cine,

pentru că conține proză și versuri, într-adevăr nu ar putea fi nici în versuri, nici în proză, Paris,

Librăria Cercului Social, 1976.

81 LC Saint-Martin, The Man of Desire, ediție creată și prezentată de Robert Amadou, Paris, Rocher,

1979.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

40 de contrarii: secolul dorinței și secolul rațiunii82" provoacă indigestie în

crocodil sau nu?

Diderot – apărătorul rațiunii și al gândirii critice și care susține cu putere-

sământa efortului de „multiplicare a centrelor de iluminism pe pământul francez83",

este atât un simpatizant, cât și un critic amar al teosofilor (în sensul celor luminați).

După cum au observat criticii, Gândurile filozofice ale lui Diderot,

interpretarea naturii sau a plimbării scepticului nu mai este aceeași în

visul lui D'Alembert sau în Scrisoarea despre orbi pentru uzul celor care văd.

Pentru a da crezare relevanței acestei remarci, a fost necesar să se constate-

vezi si da exemple concrete in opera sa literara. Scopul nostru nu este

încă pentru a inventaria sau a multiplica exemplele, ci mai degrabă pentru a identifica

trăsături specifice gândirii acestui scriitor, motiv pentru care ne uităm la

doar pe câteva fragmente, preluate din articolul „Teosofii", pe care Diderot a scris pentru Enciclopedie. Ni se pare că aceste pasaje sunt destul de sugestive

în raport cu ceea ce se înţelege prin ambivalenţă sau dualism de gândire

de acest autor.

Teozofi, aceasta este poate cea mai singulară formă de filozofie. Cei care

a mărturisit-o, a privit cu milă rațiunea umană; nu aveau încredere

în strălucirea ei întunecată și înșelătoare, ei se prevestesc că vor fi luminați de un principiu

interior supranatural și divin care strălucea în ei și se stingea acolo la intervale, ceea ce îi ridica la cea mai sublimă cunoaștere când acționa sau care îi lăsa să cadă în starea de imbecilitate naturală când înceta să mai acționeze; care a pus mâna

violent din imaginatia lor, care i-a agitat, pe care nu o controlau, dar

pe care au fost stăpâniți și care i-au condus la cele mai importante și mai ascunse descoperiri despre Dumnezeu și natură: aceasta este ceea ce au numit teosofie […]

Teosofii erau considerați nebuni de acești oameni calmi și reci,

al cărui suflet greoi sau învechit nu este susceptibil nici la emoție, nici la entuziasm, nici

dintre acele transporturi în care omul nu vede, nu simte, nu judecă, nu vorbește, ca în starea lui obișnuită […] Ei se cred inspirați și, de fapt, nu sunt de o putere supranaturală și divină, ci de o prudență.

deosebite și extraordinare […] Pasiunile au fiecare propria fizionomie par-

special. Trăsăturile feței se schimbă pe măsură ce se succed în suflet.

Același om prezintă așadar observatorului atent un număr mare de măști

diverse […] Entuziasmul este sământa tuturor lucrurilor mărețe, bune sau rele […] Lumea interioară este figura omului; omul este

lumea ocultă, pentru că lucrurile care sunt vizibile în lume sunt invizibile în

omul; iar când aceste lucruri invizibile din om devin vizibile, bolile

82 Gérard Gayot și Michel Pécheux, „Cercetare asupra discursului iluminist în secolul al XVIII-lea: Louis-

Claude de Saint-Martin și „împrejurările"", Annales. Economii, Societăți, Civilizație, nr. 3–4,

1971, p. 681.

83 Roger, Jacques, op. cit., p. 174.

sunt născuți […] Socrate avea demonul său, Paracelsus al lui, și ei nu erau niciunul

nici doi proști, nici doi ticăloși, ci doi oameni de o pătrundere surprinzătoare,

supuse iluminărilor bruște și rapide, pentru care nu căutau să le explice

84.

Să ne amintim din acest fragment „rațiunea întunecată și înșelătoare", „inte-

râs și ocult", lucruri „vizibile și invizibile", teosofii „luminați, inspirați,

„nebun" vs. „oameni liniștiți și reci" și entuziasmul ca „sământa lui

toate lucrurile mărețe." Se pare că „raționalismul rece" și „bărbații

rece" se determină reciproc, în timp ce teosofii și iluminații, după cum vom vedea, sunt mai degrabă acționați ca având un caracter deplin.

de emoție și entuziasm

85.

În altă ordine de idei, putem observa că Diderot nu folosește nicăieri

în acest fragment, citat mai sus, denumirea de iluminat, dar cea de teosof.

Să remarcăm, însă, că portretul teozofului pe care îl pictează este aproape analog cu portretul care este în mod obișnuit dat celui iluminat în dicționarele secolului al XVIII-lea.

secol. În acest context, este important de menționat că distincția se face prea rar

într-un mod clar cele două substantive – iluminat şi teosof – astfel încât noi

pot evidenția și arăta trăsăturile care le-ar putea despărți, în plus sunt considerate sinonime.

De asemenea, ni se pare important să subliniem modul în care aceasta este de-

pune capăt iluminismului (ca teosofie) în relație cu teologia și filo-

sofia rațională, întrucât, după unii critici, confuzia dintre aceste cuvinte, dacă se produce, ar putea schimba cadrele conceptuale ale fiecăruia dintre ele, le-ar suprapune și astfel să genereze ambiguități. Fabre d'Olivet, și adepții de mai târziu ai teoriilor sale, au subliniat că teosofia începe acolo unde se termină filosofia rațională și se termină acolo unde începe teologia. Avem impresia că acestea

Limitele trasate de Fabre d'Olivet nu sunt atât de clare, dimpotrivă doctri-

Se integrează și se hrănesc reciproc în mod constant.

84 Diderot, Denis, Opere complete III, Partea I care conține Dicționar Enciclopedic, JO-PO,

Paris, A. Belin, 1818, p. 723–774; autorul francez este aproape literal inspirat din capitolul Din

Philosophis mosaicis et cristianis al operei latine, semnat de Jacob Brucker: Historia critica

philosophiae a mundi incunabulis ad nostram usque aetatem deducta , Leipzig, 1741.

85 Vom reveni asupra acestui aspect când vom analiza mai întâi pe luminații Iluminaților lui Gérard de

Nervos; Vezi asociindu-se pe Marina Mure șanu Ionescu, care aduce Les Illuminés la Fiicele Focului

cei iluminați până la firele de foc (Pentru o semiotică a narațiunii. A reading of Nerval, Iași, Editura

Junimea, 2007, p. 147); Teosofii luminați au devenit „fii ai focului” prin dorința inimii, prin

dragostea pe care o cultivă, printr-un entuziasm uneori exaltat; Jean-Nicolas Illouz s-a dezvoltat și el

această idee din prefața cărții lui Keiko Tsujikawa, Nerval and the Limbo of History. Lectură

of the Illuminati, Droz, Geneva, 2008, p. XIII.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

42În prima teză a acestui articol a lui Diderot despre teosofi, găsim

cuvântul „filozofie”: „Teozofi, aceasta este probabil specia filozofiei

mai singular”.Cum ar trebui să înţelegem această asociere între teosof şi

filozofie? Ce sens i-ar fi putut da Diderot cuvântului filosof

phy? Este o filozofie rațională (ca în cazul lui Fabre d'Olivet)?

sau o filozofie creștină care sunt ambele cele mai singulare? Sau

Ei bine, filosofia și filozofii, ca și teosofia și teosofii, poartă deja în ei semnele decadenței lor? În orice caz, ambivalența lui

Gândul lui Diderot persistă. Pentru că, dacă luăm sensul pe care dicționarele de

Iluminismul dă cuvântul filozofie, adică acela de rațiune (dimpotrivă

la cuvântul teologie care desemnează atât rațiunea cât și simțirea) sau, mai recent, cel

frază prin care Viatte a numit filosofia secolului al XVIII-lea drept „filozofia implacabilă care distruge miturile consolatoare”, atunci gândirea contradictorie și ambivalentă a lui Diderot poate fi pusă din nou în discuție și analiză.

Dacă admitem deci echivalența dintre rațiune și filozofie, putem

apoi a spune că rațiunea însăși este cea care, odată ce a devenit „cea mai singulară”, deschide calea teosofilor către nebunia pe care a numit-o Diderot. Această neînțelegere că

Articolul lui Diderot se naște în mintea cititorului, ar putea fi lămurit dacă vedem deja în folosirea termenilor de filozofie și teosofi semnul unei degradări.

Mai mult, dacă ne gândim la data publicării articolului scris de Diderot pentru Enciclopedie, am putea vedea din punct de vedere istoric și cultural că

era deja în mijlocul unui fenomen de decadență a anumitor doctrine și semnificații ale conceptelor.

Jean Yves Durand, la rândul său, preia un pasaj dintr-o carte a lui Robert Darnton

care se ocupă de Iluminism și unde putem găsi din nou acest calificativ de „rece”

cu acelasi sens pe care i-l da Diderot. Durand situează sfârșitul Iluminismului

odată cu mesmerism şi în special „când simultan cu abundenţa

cosmologiile populare, francezii educați […] tind să respingă frigul

raționalism […] în favoarea unei hrane intelectuale mai exotice și aspiră

la o știință învăluită în mister care depășește rațiunea

86. » După cum avem

ar putea să o arate, Saint-Martin, Jacob Boehme, Martinès de Pasqually sau Swedenborg

pune în valoare, fiecare în felul său, sentimentul revelator de energie și lumină divină pe care spațiul intim, cel al „bisericii interioare”, îl ascunde în detrimentul

„raționalism rece”. Forțând puțin contextul, se poate întreba dacă nu acest raționalism rece este cel care preromanticii – moștenitori ai iluminismului

și iluminați consacrați sau minori - respingeți în favoarea imaginației explozive -

86 Robert Darnton, citat de Jean Yves Durand, From the Enlightenment to the Illuminati? Reînvierea ezoterismului,

Paris, Bayard, 1998, p. 519; accentul nostru.

Capitolul 1 – Lumină(e), Umbre și Excentricitate

43ratrice de spații geografice sau spații mentale noi, mai exotice

excentric din rațiune și reorientat în vise, halucinații, delir mai mult sau mai puțin

motivat? Fără a dezvolta această idee, pur și simplu vom anticipa cartea,

în două volume, de Auguste Viatte care tratează izvoarele oculte ale romanului.

tism. Pe scurt, autorul reușește să pună la îndoială și să arate influența pe care

iluminismul și alte doctrine, inclusiv ocultismul, ezoterismul,

Gnosticismul, avut în inspirația „micilor romantici” și, implicit,

în dezvoltarea romantismului francez ca doctrină literară.

Într-unul dintre studiile pe care Jean Fabre le dedică lui Diderot, putem citi chiar că

Dacă acest autor francez s-ar lăsa mereu condus de rațiune, nu ar putea rămâne

insensibil la reveriile iluminaților asupra unității universului, asupra „eliminării granițelor” sau asupra reversibilității materiei și energiei

87 ». Paradoxal sau

Nu, tocmai această ambivalență subtilă îi permite atât scriitorului francez

Gânduri filozofice franceze să simpatizeze cu teosofii și să fie ironic

pe himerele lor. În acest context, amintim opinia lui Mortier care afirmă

că Diderot este ironic despre „himerele" teosofilor, dar că îi apreciază totuși pe acești teosofi „în ceea ce îi opune unui raționalism îngust:

capacitatea lor de entuziasm și emoție, luminile lor bruște, simțul lor de

analogia universală

88 ». Entuziasmul89 căruia Diderot i-a acordat fără rezerve

meritul său și care apare destul de des sub condeiul criticilor interesați ai secolului al XVIII-lea, definește foarte bine, prin diversele înțelesuri care i se oferă,

mișcare de gândire numită iluminism; Este un concept cheie care desemnează opusul a ceea ce urmăresc luminile rațiunii. Vedem deja că entuziasmul își va găsi pe deplin importanța și va fi cu adevărat reabilitat.

în scrierile doamnei de Staël, mai ales, în De L'Allemagne unde

scriitorul îi consacră un întreg capitol.

Y . Belaval adaugă, la rândul său, că ironia lui Diderot cu privire la tot ceea ce

se referă la misticism „nu este exclusiv un interes pasionat pentru manifestările de entuziasm, imaginație și geniu ale iluminatului german.

90. »

Această ambivalență a gândirii lui Didero, strategică sau nu, ar putea fi, la

mai puțin, căutarea adaptării la secol și, implicit, la o înțelegere

87 Fabre, Jean, „Diderot și teosofii", Caiete ale Asociației Internaționale de Studii Franceze

franceză, 1961, p. 221.

88 Mortier, Roland, op. cit., p. 52.

89 Cu privire la această întrebare a se vedea articolul lui Roland Mortier din Michel Delon (ed.), European Dictionary

al Iluminismului, Paris, PUF, 1997, p. 403–407.

90 Belaval, Yvon, „Light and Illuminism", în Lights and Illuminism, Proceedings of the International Colocvium

nal (Cortona, 3–6 octombrie 1983), Texte culese de Mario Matucci, Pisa, Paci ni Editore, 1983, p. 14.

44de rațiune și misticism definite, în sensul cel mai larg, ca o relație de

complicitate. Totuși, dacă admitem asta

Iluminismul l-a atras, ocultismul a fost condamnat de el și ezoterismul l-a respins.

[…] Pentru că dacă atitudinea lui Diderot față de iluminism și mai ales de illuminati

nu este cel al unui adept, este așa cum am spune astăzi despre un simpatizant. […] Cu deplină luciditate a minții Diderot a admis convergența

sau interferența în gândirea sa a două tradiții, tendințe sau cerințe: cea a raționalismului experimental și cea a iluminismului pre- sau para-științific

91.

Definiți atitudinea lui Diderot față de Illuminism și Illuminati în termeni de

simpatia este, în opinia noastră, una dintre cele mai bune căi pe care le-ar fi putut alege Beleval

pentru a reuşi să evidenţieze ambivalenţa gândirii scriitorului francez.

A simpatiza, spre deosebire de sentimentul de empatie, înseamnă atât a fi implicat personal, având astfel sufletul polarizat, și totuși rămânând centrat, adică

trăiește simpatia în mod inteligent. Cu alte cuvinte, Diderot și-a văzut simpatia cu luciditate...

ment, care îi permite să nu se piardă în celălalt, ci să se joace cu ambele

două tendinţe, nu într-o relaţie de opoziţie, ci într-o dialectică care ajunge

a integra, ca într-un proces alchimic, una şi alta dintre aceste tendinţe

într-un singur spaţiu mental.

Pe de altă parte, dacă Fabre neagă sursele oculte ale gândirii lui Diderot, col-

Domnul Ehrard argumentează exact contrariul. Având în vedere atmosfera

intelectuală în care se dezvoltă și înflorește gândul lui Diderot și Ehrard

lansează ideea că „intuiția magistrală a lui Diderot nu este lipsită de afinități cu

vechi meditații alchimice

92 ». Chiar dacă recunoaștem imposibilitatea validării-

ideea unei filiații directe între Paracelsus sau Francis Colonna de exemplu și

Diderot s-a considerat însă că o „influență indirectă” între cei doi

mai întâi și nu este exclus autorul francez: „Când, în maniera lui Colonna,

Diderot dă naștere sensibilității active din sensibilitatea inertă, nu explică

tocmai vizibilul prin invizibil93? „Dacă reușim să pătrundem ermetismul celui

teoriile dezvoltate de Paracelsus, vom înțelege că invizibilul, înainte de a fi cel

generator al oricărei nașteri („Totul emană din interior și se naște din invizibil și

ocult94"), nu se opune vizibilului, deci realului, dimpotrivă, este și

realitatea, realitatea vizibilă; este în vizibil. Rămâne să formulăm ideea că Diderot, departe de a propune o abordare la fel de teoretică și complexă ca

91 Fabre, Jean, op. cit., p. 220–222.

92 Ehrard, Jean, „Materialism și naturalism: sursele oculte ale gândirii lui Diderot”, Cahiers

al Asociației Internaționale de Studii Franceze, nr. 13, 1961, p.190 (subliniere).

93 Ibid. , p. 199.

94 Ibid.

Paracelsus sau Colonna adoptase, caută el însuși, în felul său, invizibilul

în vizibil, deci, lumina în lumini.

Un alt aspect care ne atrage cu adevărat atenția este distincția pe care o

Fabre critică între „iluminism”, „ocultism” și „ezoterism”. Acest

Această abordare ne încurajează să revizuim mai îndeaproape definițiile acestor trei termeni, fiind

dat fiind că această distincţie contrazice definiţiile ambigue ale iluminismului

care au fost găsite fie în dicționare, fie în studii dedicate

exclusiv sau parțial la acești trei termeni. Mai precis, unul dintre

tendințele – mai degrabă sporadice decât constante – este de a pune între iluminism,

ocultismul si ezoterismul un semn de egalitate si astfel sa taie eventualele nuante, de natura sa le diferentieze. În acest sens, ne referim la opera lui Antoine

Faivre despre ezoterismul secolului al XVIII-lea care ia în considerare ezoterismul și iluminismul

ca echivalente: „Să ne amintim: iluminismul de

secolul al XVIII-lea, adică

ezoterismul acestei epoci95». Rețineți că dicționarele din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea

secole, inclusiv Dicționarul Iluminismului regizat de Michel Delon și

Dicționarul critic al ezoterismului oferă o definiție clară a iluminismului prin distingerea acestui curent de gândire de alte doctrine: „Adesea asociat, chiar abuziv confundat, cu alte orientări (ezoterism, teosofie, ermetism, misticism speculativ etc.) care întrețin anumite relații cu acesta,

se cuvine, de fapt, să o deosebim de ea

96 ». Acest amestec de termeni, de suprapunerea lor-

ținerea, juxtapunerea, integrarea, alunecarea, echivalența sau, în sfârșit, distincția lor

net, ne obligă să luăm o poziție critică față de trinomul care a fost

mentionat mai devreme. În opinia noastră, ambele aceste două tendințe opuse

găsim justificarea lor dacă facem apel la contextul evoluției istorice-

decât a acestor trei termeni, ţinând cont de eclectismul care era la modă în secolul al XVIII-lea

secolului, a afluxului de conotații care au circulat sincron și a cadrelor

multipli în care au fost folosiți acești trei termeni. Francmasoneria, ca

după cum am spus, a găzduit tot felul de practici atât iluministe, cât și ezoterice

şi ocultă.

Joseph de Maistre și Madame de Staël, ei înșiși fideli rațiunii, nu refuză

să nu exploreze, cu o oarecare fascinaţie, stările limită ale misticismului, ale

entuziasm, vise, chiar nebunie. Încă marcat de luminile

În secolul al XVIII-lea, cei doi scriitori îl așteptau pe „omul providențial care putea

95 Faivre, Antoine, Ezoterismul în secolul al XVIII-lea în Franța și Germania, Paris, Seghers, 1973, p. 2.

96 Servier, Jean (dir.), Dicționar critic de ezoterism, Paris, PUF, 1998, p. 638.

a aduna în capul cuiva știința și religia97”, adică a împăca lumina

naturale cu lumină divină.

Membru activ al Francmasoneriei, susținător al regimului monarhic și oponent.

O voce amară a revoluției, Joseph de Maistre poartă în el ambiguitatea, sau dacă una

preferă contradicţia şi paradoxurile iluminismului şi iluminismului. Om

politic înainte de toate, de Maistre caută să atribuie noțiunii de „iluminism” nu

o valoare filozofică sau literară, ci mai degrabă o valoare politică. totusi-

Totuși, când vorbește de regenerare socială, nu este deloc departe de ideea de

regenerare spirituală în care cei luminați ai teosofiei au amintit adesea

teoriile lor.

Doamna de Staël, la rândul ei, o discipolă a gânditorilor „iluminați” și educată în

spiritul sever al religiei, ocupă, potrivit lui Mortier, o „poziție pivotală

între secolul al XVIII-lea și secolul al XIX-lea, între iluminism și romantism98”.

numeroase pasaje din Delphine sau din cărțile ei despre pasiuni, pace interioară,

entuziasm, confirmă-ne acest refuz al scriitorului de a disocia luminile de la

sentiment; știm bine celebra lui afirmație că nu există nimic real în

lume cu excepția dragostei. Întotdeauna interesată de realitățile politice și de progresul economic al timpului ei, acest lucru nu o împiedică să fie la fel de sensibilă la

sentimentele inimii, la credința în Dumnezeu și în tainele vieții. Scriitor

curioasă, mereu în căutare de idei noi, doamna de Staël caută, fără

continuă să-și lărgească domeniul de cunoștințe reconciliând în același timp două tendințe: cel

rațiune și imaginație. Mereu centrată în mintea ei, scriitoarea nu admite

excese și condamnă fără reținere atât pozițiile excesive ale filozofiei progresiste a secolului al XVIII-lea, cât și reticența preoților față de noutăți.

oameni de știință. Influențat de pietismul german și, în special, de spiritul liber

Scriitori și filozofi germani, doamna de Staël scrie o carte-manifest

Din Germania unde expune și analizează, printre altele, descoperirea literaturii

German, entuziasm și rugăciune și se arată, cu această ocazie, destul de

critica culturii franceze99. Entuziasmul, despre care s-a discutat,

joacă un rol decisiv în gândirea acestui scriitor. Pe deplin inspirat de

idei ale filozofilor germani, doamna de Staël își rezervă un loc destul de mare pentru

97 Chouillet, Jacques, „Diderot în Saint-Martin: Iluminismul și iluminismul", în Iluminismul și iluminismul,

Proceedings of the International Conference (Cortona, 3–6 octombrie 1983), Texte culese de Mario Matucci, Pisa,

Pacini Editore, 1983, p. 175.

98 Mortier, Roland, op. cit., p. 125.

99 „Deci ar trebui să numim sub numele de nebunie tot ceea ce nu este supus probei materiale?" Doamna de

Staël, Din Germania, Paris, Garnier-Flammarion, 1968, p. 114; sau „Când secolul este supersti-

Geniul observației este timid și lumea fizică este prost înțeleasă; când secolul este

neîncrezător, entuziasmul nu mai există și nu mai știm nimic despre suflet sau secol. », Ibid., p. 94.

această noțiune în ultimul capitol al cărții Despre Germania intitulată în mod explicit

„Entuziasm" și, de asemenea, în lucrarea Corinne sau Italia100. Contestat și respins

în beneficiul „intelectualismului eliberator" de către antecedentele fidele principiului

de raţiune, noţiunea, deci lipsită de orice impregnare religioasă, va fi reabilitată

evidențiat în valorile sale pozitive și în efectele sale de scriitorul de la Geneva:

„Entuziasmul este totul pentru națiunile literare […] Această dispoziție a sufletului

are putere în ciuda blândeții […] Furtunile pasiunilor se potolesc, plăcerile

stima de sine se ofilește, doar entuziasmul este inalterabil; într-un cuvânt, este inseparabil de fericire și Iluminare

101 ». Aceasta duce la concluzia că

entuziasmul definește aici, dar și în multiplele pasaje pe care le-ar putea

trage din întreaga lucrare, nu este rupt de rațiune, dimpotrivă, este întotdeauna

strâns legat de deismul (quietismul) mixt sau sentimental al

scriitorul.

Chiar dacă fac parte din generații diferite, Diderot (traducător al

Shaftesbury102) și doamna de Staël susțin și susțin atât importanța

rolul pe care entuziasmul îl joacă în viața lor și în literatură103. Totuși, dincolo

deoarece termenul evoluează constant în opera lui Di Derot spre semnificații

diferit, observăm că, chiar dacă cei doi scriitori dau entuziasmului un sens sacru (entuziasmul ca foc sacru, deci ca inspirație),

apare o diferență în special în poziția pe care o ocupă în raport cu

sacru. Dacă doamna de Staël leagă mereu entuziasmul de Dumnezeu și caută să-l mențină

rămânând în permanentă relație cu Divinitatea, Diderot, pe de altă parte,

se confruntă cu problema menținerii inspirației fără a recurge la Dumnezeu.

Ambivalența și ambiguitatea gândirii celor trei scriitori despre care am vorbit

pe scurt, constituie întreaga lor originalitate. Nevoia lor de Iluminare

a rațiunii, dar și a dimensiunii spirituale, spiritul lor critic, dar și

căutarea lor pentru mister se unește în conduita lor de viață, la rândul său, un

profesor de literatură. Omul rațiunii nu este exclusiv omul de

baricade și necompromis, dar și „omul granițelor

104 ». Şi

100 A se vedea Hjortberg, Monica, „Entuziasm and melancolie, an antonimic couple in some works-

Gesurile doamnei de Staël", Romansk Forum XV Skandinaviske romanistkongress, n. 16, 2002, p. 425:

„Gérard Gengembre a remarcat că termenul se găsește de șaizeci și nouă de ori în Corinne"; Vedea

de asemenea, Anne Amend, Două „Implozie" și „Explozie" - Dinamismul melancoliei în

Lucrarea lui Germaine de Staël, Trier Wvt, 1991.

101 Delon, Michel, op. cit., p. 407.

102 Autorul englez al cărții Letter on Enthusiasm, Le Livre de Poche, 2002.

103 A se vedea Michele Newman, Enthusiasm in Diderot and Mme de Staël, New York, Fordham University,

1984.

104 Vezi Nicole Jacques-Chaquin, „Illuminism/Theosophy”, în Michel Delon (ed.), Dicționar

Iluminismul european, Paris, PUF, 1997, p. 570–573.

48pentru libertatea gândirii de a lucra și de a scăpa de autoritatea pe care filozoful

German Kant a evocat, are nevoie de aceste granițe pure sau/și gravitaționale.

În concluzie, Epoca Iluminismului este definită în principal din

a lexicului său, mai precis prin imaginea luminii, de aceea,

În acest capitol am încercat să dezvoltăm câteva reflecții critice, care

va servi drept bază pentru următoarele capitole unde ne vom ocupa de valorile care

lumina, iluminatul, iluminismul și excentricitatea prind în Nerval.

În lipsa de a putea oferi un rezumat a ceea ce s-a scris despre secolul al XVIII-lea,

pur și simplu am evidențiat cele mai interesante aspecte și am urmărit

îndeaproape evoluţia simţurilor luminii, şi a termenilor cărora le-a dat naştere105, spre

noi sensuri. Intenția noastră nu a fost să oferim o terminologie exhaustivă a termenilor, ci mai degrabă să vedem cât de ușor, dacă este

naturale sau divine, au structurat și determinat certitudinile, îndoielile sau aspirațiile gândirii individuale și colective ale oamenilor de rațiune, ale oamenilor

a sentimentului și, în sfârșit, a „bărbaților de graniță”.

Faptul că aceste noțiuni menționate nu erau etanșe, din cauza lor

conviețuirea în același spațiu cultural, politic, istoric și mental, al lor

suprapuneri și integrarea lor în discursuri ambigue, asta ne-a forțat

a recurge la o analiză integrativă, adică nereductionistă sau dihoto-

microfon. Fără să fi vorbit în termeni de grade de opoziție între rațiune și simț

moment, am arătat că din unirea a două tendinţe, din dozajele lor, mai mult

cel puțin armonios, și din expresia originară a unui gând, atât rațional, cât și excentric, s-a născut Iluminismul. Un iluminism care nu avea centru

fix, chiar dacă Dumnezeu ar fi, ci mai degrabă focare centrale, dispersate într-o rețea

a centrelor subiacente. Aceasta explică apariția mai multor forme de il-

luminism, și anume teosofic, ateu, politic (sau revoluționar) și literar;

Această tendință de gândire, teosofică sau himerică, nu face altceva decât să pună

pune la îndoială toate paradoxurile rațiunii și utopiei totalitare. În cele din urmă, ilustrația

Nu este minismo un fel de remediu pentru patologia gândirii ideologice?

ultra-raționalistă care se trezește orbită și îngustă tocmai din cauza in-

capacitatea de a concepe nicăieri? Acesta este motivul pentru care teosofii

se îndepărtează de luminile exclusiviste și distructive, având în vedere

raționați o facultate mereu gata să primească revelația divină. Este de la

Așa putem înțelege laudele lui Nerval față de nebunie și de ce a re-

își împuternicește excentricii. Mai citește acest autor, în reportajul dificil și precar

între istorie și rațiune, golurile și eșecurile Iluminismului la cel mai înalt nivel

aspiraţiile şi cele mai nobile intenţii ale lor.

105 Ne referim la următorii termeni: lumini, iluminism, iluminare, iluminare, iluminat.

 Există, fără îndoială, o legătură între „iluminism”, „iluminism” și „excentricitate”.

Dacă primele două cuvinte au o etimologie comună referitoare la termen

lumina, intre iluminism si excentricitate are o apropiere semantica. Excen-

tricity, concept figurativ prin excelență, referitor la o dialectică permanentă

între centru și periferie, incluzând, desigur, călătorii, ieșiri și

reorientarea ne va facilita înțelegerea fenomenului coexistenței,

sau, mai bine spus, a tranziției atât istorice, cât și estetice de la Iluminism la cel

Iluminismul, respectiv de la Romantism la Modernism. Aceasta înseamnă și că

excentricitatea și iluminismul, prin puterea lor de „tranzacție", ne vor ajuta

depășiți greșelile, dându-le continuitate.

1.4. Excentricitatea: o abordare terminologică

Termenul „excentric" a fost inventat pentru prima dată în domeniu

astronomice106. Intră, ne spune Miranda Gill, în vocabularul tehnic

Franceză din anul 1375. În ceea ce privește cuvântul „excentricitate", acesta va fi folosit,

încă în sens științific, două secole mai târziu, mai precis în 1562107.

Patricia Lojkine, care dedică o carte excentricității și umanismului

Renașterea, definește noțiunea de „excentric" în termeni de deviantă:

106 „Împrumutat din vocabularul astronomic, cuvântul excentric provine din latinescul medieval excentricus,

„în afara centrului" (din grecescul ek-kentron), termen atestat în secolul al XII-lea.

107 Vezi Patricia Eichel-Lojkine, Umanism and Excentricity. Parodie, derizoriu și diversiune de

coduri în Renaștere, Geneva, Droz, col. „Prgurile modernității", 2002, p. 12–13; În

În Introducere, autorul prezintă etimologia cuvântului „excentricitate" referindu-se la de-

finisaje date de noul dicționar francez al lui Pierre Richelet, 1719 sau de Diction-

Trévoux, 1771; Să sintetizeze definiţiile date termenilor „excentricitate" şi

de „excentric" din dicționarele franceze înainte de 1819, alegem MM Monge, Cassini,

Bertholon, Hassenfratz, The Methodical Encyclopedia, sau în ordinea conținutului, de către o societate de

oameni de litere, savanți și artiști. Precedat de un vocabular universal, servind drept masă

pentru Opera, decorată cu Portretele lui M. DIDEROT și D'ALAMBERT, primii editori ai Enciclopediei, or. III, Paris, 1819, p. 144: „Înainte, excentricitatea se numea distanță

între centrele a două cercuri sau două sfere; dar acest cuvânt nu mai este acceptat în acest sens.

Astăzi numim excentricitate, într-o elipsă, distanța […] care există între centrul său și

unul dintre focarele sale F sau f. Toate planetele se mișcă pe orbite eliptice, inclusiv Soarele

ocupă unul dintre focarele F: din care rezultă că se regăsesc în deplasarea lor la distanţe

diferit de soare. Diferența dintre cea mai mare distanță FB și cea mai mică distanță

AF, este exprimată prin linia Ff, trasată de la unul la celălalt focar al elipsei, care se numește excentricitate dublă, iar jumătate din această diferență, care este CF, este excentricitatea simplă a globului.

planetă. Excentric, adjectiv care are o excentricitate: corpuri sau figuri care nu au același centru;

Arc de cerc circumscris orbita cuprinsă între afeliu și o linie dreaptă care, trecând prin

centrul planetei, este trasat perpendicular pe linia absidelor. Excentrici: Cercuri care

au centre diferite"; Vezi și Miranda Gill, Excentricity & the Cultural Imagination în

Parisul secolului al XIX-lea, New York, Oxford University Press, 2009.

În Evul Mediu și Renaștere, devianța s-ar referi mai degrabă la model

sfere cosmice care se deplasează în spațiu departe de un punct dat [...] la

diferența de sfere care descriu un cerc concentric (ca pământul) [...] Cercul excentric al ipotezei lui Ptolemeu se mai numește deferent, deoarece

că pare să amâne, adică să poarte, să ducă Planeta în circumferința ei.

Orbita Soarelui este excentrică în raport cu globul terestră. Marte este foarte excelent

tija față de Soare, adică mișcarea lui nu este aproximativ aceeași

centru. Opusul excentricului este concentric

108.

În domeniile geometriei și astronomiei, cuvintele „excentric"

iar „excentricitatea" înseamnă un cerc care nu este concentric cu alte cercuri,

respectiv abaterea de la un punct dat. Termenul „excentric"

poate fi deci utilizat în domeniile fizicii, botanicii sau

de artă militară, având întotdeauna un sens științific109. Este de la acestea

obiective, în sfârșit, semnificații literale pe care le acordăm termenilor „excentricitate"

iar de „excentric” o valoare simbolică.

Din punct de vedere istoric, sensul figurat al adjectivului „excentric” va fi atestat în secolul al XVII-lea.

secol, desemnând apoi orice mod de a fi în opoziție cu obiceiurile primite.

Cât despre substantivul „excentric”, acesta datează din secolul al XIX-lea, denotă

orice individ cu caracter original care se abate de la obiceiurile acceptate110.

Termenul de excentricitate este de asemenea folosit frecvent în domeniu

de astronomie şi geometrie, graţie în special caracterului său figurativ şi

descriptiv.

Întorsătură similară a frazei în cazul cuvintelor tehnice, cum ar fi poziționare,

distanță sau decalaj, termeni care descriu, într-o manieră obiectivă, mișcarea,

într-un cerc concentric sau excentric, stelele în raport cu soarele sau în rap-

port la un punct dat. Odată „transplantat” în domenii umaniste,

în special în literatură, aceste noţiuni capătă o valoare simbolică.

care, desemnând în linii mari distanța luată de la codurile rigide impuse de

norma sociala. Strâns legat de această idee se mai adaugă una: este

dorința de a scăpa de banalitatea vieții de zi cu zi și de a manifesta astfel

drepturi la libertate și individualitate care declanșează și menține această reacție a

108 Patricia Lojkine, op. cit., p. 11–12.

109 Ibid. : „Întotdeauna cu valoare tehnică și fără nuanță peiorativă termenul (excen-

trique) trece mai târziu de la geometrie și astronomie la fizică (un șoc excentric),

la lexicul militar (o mișcare excentrică), la botanică (un ovar, straturi lemnoase

excentric, după Littré. Termenul se diversifică, dar devine și popular: în sensul comun, acesta

înseamnă pur și simplu „care este departe de centru”.

110 Miranda Gill, op. cit. , p. 20: „Cuvântul a fost folosit metaforic din secolul al XVII-lea pentru a sărbători

indivizi eroici, personaje ieșite din comun și care nu respectă nicio lege previzibilă și a fost mai mult

aplicat în general bărbaților, ca formă de geniu individual. Cu toate acestea, utilizarea sa a rămas rară până la

mijlocul secolului al XVIII-lea.

Capitolul 1 – Lumină(e), Umbre și Excentricitate

detașamentul 51. Această atitudine se exercită la aproape toate nivelurile: social, filozofic,

fizic, politic, istoric. În literatură, deturnarea codurilor, com-

luată ca practică literară structurală, se traduce printre scriitori în a

retorica deviantei, subversivitatea, respingerea romanticului sau umoristic

excesiv.

Odată literalizate și integrate într-un model hermeneutic, aceste noțiuni

își pierd valoarea de imuabilitate și devin astfel mai flexibili de la un discurs la altul

celelalte. Într-adevăr, aceste discursuri sunt cele care, prin confruntările și in-

intersecții, construiesc și structurează aceste două noțiuni luate și analizate, în lor

turn, ca obiecte de studiu. Patricia Lojkine ne mai spune că această convertire

conotativ servește la formularea și implementarea „un model teoretic

de a surprinde excentricitatea simbolică în reprezentările culturale111”.

Să ne amintim, în acest context, excelenta carte a lui Miranda Gill care descrie Parisul

cultural al secolului al XIX-lea, între Monarhia iulie și sfârșitul secolului, făcând-

făcând apel la noţiunile de excentricitate şi excentricitate. Pentru a scurta povestea lungă, autorul reușește

admirabil în a reconstrui traiectoria diferitelor semnificații ale acestor termeni și, de asemenea, în a arăta ambivalența sinonimelor sau derivatelor lor, pentru a arăta apoi

scopul lor în constituirea unei imagini complexe a culturii pariziene,

popular și elitist.

Transferat în spațiul francez și lucrat de „micii romantici” ai

În literatura franceză a secolului al XIX-lea, excentricitatea nu apare în dicționare.

Franceză, cu sens simbolic, abia din anul 1830. Dicționare

franceză, publicată după 1830, inclusiv Le Littré, Dicționarul Academiei,
Bescherelle sau Marele Dicționar Universal al secolului al XIX-lea – ca să nu mai vorbim
că câteva exemple – păstrează sensul simbolic al excentricității; De fapt,
toate subliniază caracterul aproape polivalent al termenilor „excentric”,
respectiv de „excentricitate”. Dincolo de diferitele remarci sau puncte
de vederi divergente pe care le are fiecare dictionar cu privire la rudenia cuplului
„excentricitate-originalitate”, de exemplu, definițiile excentricității converg,
cel mai adesea, spre un sens comun, și anume acela de abatere (fizică sau simbolică-
lic)112. De aici, excentricitatea este definită în general ca „maniera
de fiinţă care se abate de la cea a fiinţelor umane obişnuite” sau „care se abate de la

111 Ibid.

112 Vezi Peter Schulman, The Sunday of Fiction. The Modern French Excentric, Indiana (West La Fay-
(ette), Purdue University Press, 2003, p. 14: „Noțiunea de excentric a fost cel mai bine descrisă nu de
căutând sub intrări pentru excentric în dicționare precum Bescherelle sau Littré (care fac puțin
mai mult decât să-l definească în termeni de écart), ci mai degrabă sub cuvântul original. Este de fapt în Grand
dicționar universal că nuanțele conceptului sunt cel mai bine clarificate și ilustrate.

 obiceiuri primite din decenţa comună113”. Aceasta poate fi înţeleasă ca însemnând că cel
conotațiile atașate cuvântului excentricitate converg toate spre noțiunea de abatere.
Cu toate acestea, suntem înclinați să luăm o poziție diferită cu privire la
rudenia acestor doi termeni, observând că decalajul este mai degrabă condiția însăși
de excentricitate sau cel mai adecvat echivalent al excentricității; a se deplasa din centru sau
părăsirea centrului implică de fapt o abatere de la un punct dat. O
Odată luată în considerare această precizie, perspectiva privitoare la sinonimia între
excentricitatea și deviația devin evident diferite.

Excentricitatea și excentricul circulă și se dezvoltă figurat pe

Țara engleză din secolul al XIX-lea, alături de termenii mai uzuali, și anume

ciudat și original. Acest lucru se aplică și termenilor dandy și dandyism114

care se adaugă acestor alte noțiuni, desemnând mai degrabă ceea ce numim în an-

excentricitatea la modă, respectiv eleganța și rafinamentul în limba franceză.

Proliferarea acestor concepte în Anglia poate fi explicată în special prin

impactul elitei culturale engleze, ai cărei membri ajută detașamentul

norme sociale în favoarea unei reafirmări a culturii, a individualității

iar caracterul de originalitate115. După cum explică Miranda Gill, spre deosebire de

Anglia, contextele sociale și politice ale Franței sunt mai puțin favorabile

la schimbări: „În contrast, elita culturală franceză nu poseda o directă

113 Trezoreria computerizată a limbii franceze: http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/advanced.exe?

8;s=3526 215990 (accesat la 3 aprilie 2012).

114 Vezi Barbey d'Aurevilly, On Dandyism și George Brummell, Balland, 1986, p. 34; autorul va urmări

o linie clară de demarcație între excentricitate și dandyism: „Astfel, una dintre consecințe

a dandismului, una dintre principalele sale caracteristici – ca să vorbim mai exact, caracteristica sa cea mai generală –

este a produce întotdeauna neașteptat, ceea ce mintea obișnuită cu jugul regulilor nu poate

de așteptat într-o bună logică. O produce și excentricitatea, acel alt fruct al terroir-ului englezesc, dar

în alt fel, într-un mod frenetic, sălbatic, orb. Este o revoluție individuală împotriva ordinii stabilite, uneori împotriva naturii: aici ne atingem de nebunie. Dandismul, dimpotrivă,

respectă regula și totuși o respectă”; Vezi Peter Shulman și cartea sa The Sunday of Fiction. The Modern French Excentric, Indiana (West La Fayette), Purdue University Press, 2003;

Vezi și Daniel Sangsue „Ai spus excentric”, loc.cit., p. 51: „Ca dandyismul, ea

[excentricitatea] provine din criza de identitate suferită de generația care ajunge la maturitate

după Imperiu. Dar, pe măsură ce dandii reacționează la nivelarea ideologică și politică

burghez prin atitudini de detașare de elitism (refacerea valorilor estetice

aristocratic dispărut), excentricii i se opun cu o „revoluție individuală”, scandalul și

strălucirea”; Vezi, de asemenea, Gilbert Pham-Thanh, Dandyism in England in the 19th Century și

repercusiunile sale în Franța, Villeneuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion, 1996.

115 Miranda Gill, op. cit., p. 1 : « Scriitorii din Anglia secolului al XVIII-lea au construit amândoi pe aceste tradiții

și s-au îndepărtat de ele, deoarece tipuri precum geniul, originalul și excentricul au oferit noi modalități de conceptualizare a indivizilor cu o relație problematică cu normele sociale; O consultantă și Sophie

Aymes-Stokes și Laurent Mellet, In and Out: Excentricity in Britain , Newcastle upon Tyne, Cambridge

Editura Scholars, 2012 ; l'excentricité y est direct liée au caractère national de l'Anglais

ou à ce que l'on appelle l'anglomanie: "O definiție restrânsă leagă excentricitatea de caracterul național englez ca construcție istorică și ideologică și, mai general, de englezitatea ca

trăsătură definitorie a identității naționale”.

 echivalent pentru termenul „excentric” până la începutul secolului al XIX-lea și a rămas

în mod deosebit suspect de orice abatere de la convenţie116”. Adică, după Miranda

Gill, Franța din secolul al XVIII-lea nu era încă pregătită să deschidă

uși către tot ceea ce conotă ideea de originalitate.

Totuși, lucrurile trebuie calificate atunci când originalitatea este adusă în discuție.

în literatura secolului al XVIII-lea. Roland Mortier arată că nu este ușor

defini o dată pentru totdeauna originalitatea și mimesisul dat fiind că nu sunt

nu „idei clare și evidente”, ci noțiuni relative de grad:

Uneori trebuie sa fie radical, cat mai indepartat de orice model sau

orice istorie; uneori se reduce la o diferență, la un decalaj, ceea ce este suficient pentru a mărturisi

a singularităţii operei117.

Dar ceea ce pare mai important de clarificat este că originalitatea nu

nu poate fi conceput în afara luminilor, nici împotriva lor, ci în interiorul lor

chiar. S-ar putea spune la fel de bine că luminile înseși vor face acest lucru posibil

apariţia originalităţii şi a romantismului.

Relația dintre „excentricitatea engleză" și „excentricitatea franceză" a fost

analizat pe larg de Peter Shulman, în cartea sa The Sunday of Fiction. Ceai

Excentric francez modern. Am păstrat ideea că excentricitatea franceză,

spre deosebire de excentricitatea engleză, nu este o „excentricitate existențială",

ci mai degrabă o „excentricitate intenționată", dacă vrem să împrumutăm

etichete pe care Paul Moreau din Tours le folosește în cartea sa despre excentrici.

Cu alte cuvinte, excentricitatea franceză nu este un mod de viață, ci mai degrabă un

fenomen la modă; dacă excentricitatea engleză conotă, corect sau greșit, extra-

vaganța – spontană și originală – excentricitatea franceză este doar o originalitate

artificial împins în exces.

Urmând o prezentare generală a unor dicționare engleze și franceze din secolele XIX și XX

secole, Daniel Sangsue și Peter Shulman încearcă fiecare, în felul lor, să fie mai bun

să ne familiarizăm cu contextul în care excentricitatea devine o noțiune

să folosească și să exploateze în literatura franceză din secolul al XIX-lea. Având în vedere

dimensiunea simbolică a cuvintelor și caracterele lor extinse și relative, the

Doi „excentricologi" arată cât de dificil este să stabilești limite

clar între excentricitate, respectiv ex centric, și semnificațiile multiple pe care acestea

doi termeni pot genera. Vedem deci că cei doi termeni

pot fi surprinse numai dacă sunt analizate într-o discursivitate

116 Ibid., p. 19.

117 Mortier, Roland, Originalitatea o nouă categorie estetică în Epoca Luminilor, Droz,

1982, p. 11.

 mai largi, de natură să țină cont de toate sinonimele, înlocuitorii și

derivate. Tocmai această opțiune metodologică este cea care, în opinia noastră, o ajută-
pentru a depăşi definiţiile a priori ale acestor doi termeni. Dar, scopul nostru
este cu totul diferit, adică în loc să forţezi o analiză exhaustivă a acestor două
termeni sau pentru a încerca să dea o dată pentru totdeauna definiții stabilite, așa este
mai degrabă mai bine să rămâi aproape de sensul lor etimologic și să vezi ce este
mecanismul lor de operare.

Să spunem, de la început, că nici una dintre numeroasele definiții care au-
De obicei, dicționarele citate în studiile acestor doi excentricologi nu o fac
permite caracterizarea, într-un mod precis, a excentricului și a excentricității. Un lung
serie de termeni118 sunt evocate pentru a defini cele două noțiuni, dar, potrivit lui Shulman,
„Majoritatea definițiilor circulă în cercuri și folosesc termeni în paralel
waves119". „Excentricitate" și „excentric" sunt doi termeni greu de definit:
Faptul rămâne că sensul cuvântului „excentric" ne scapă adesea.

O privire asupra dicționarelor, de exemplu, ne mistifică mai degrabă decât să ne convingă.
[…] Dicționarul Academiei nu oferă niciun articol pentru sensul figurat al
cuvânt „excentric" înainte de 1855 […] În 1856, articolul lui Littré dedicat sensului figurat
de „excentric" este plasat la mijlocul a nouă definiții științifice120.

Rezultă că definirea „excentricității" și „excentricității" nu a fost atât de simplă.
și asta, pe de o parte, pentru că cuvintele erau neologisme încă neînrădăcinate
pe terenul francez, pe de altă parte, pentru că erau prea bogate în sens pentru ei
să fie concentrate într-o singură definiție. Cu toate acestea, dincolo de semnele multiple
ficările pe care le generează, cei doi termeni se aplică, în sens larg, la orice
care se abate de la normă sau depășește normalitatea și banalul.

Aceeași impresie pare să aibă și Daniel Sangsue, autorul poveștii excentrice.
decât cel al lui Peter Shulman, când analizează dicționarele care se ocupă de concepte

de excentricitate și excentricitate:

Dicționarele vremii sunt mai degrabă laconice în definițiile lor pentru „excen-

tric ” și „excentricitate”. Pentru Littré, un excentric este „cel care gândește și acționează în opoziție

118 Pentru cuvântul „excentric”, sunt date următoarele sinonime: bizar, original, ciudat, neobișnuit,

extravagant, singular, extraordinar; În ceea ce privește excentricitatea, sinonimele sunt adesea folosite

precum originalitatea, caprița, fantezia, extravaganța, abaterea.

119 Shulman, Peter „Evoluția cuvântului „excentric” în Franța de la lexic la metaforă”, Limbi

19th century”, Texte culese de Graham Falconer, Andrew Olivier, Dorothy Speirs, Toronto,

Publicații ale Centrului de Studii Romantice Joseph Sable, „În căutarea secolului al XIX-lea”, 1998.

120 Vezi Shulman, Peter, op. cit., p. 175; Autorul analizează cuvântul „excentric” folosind cuvintele

ționari din secolele al XIX-lea și al XX-lea; putine dictionare fac diferenta intre

adjectivul „excentric” și, implicit, substantivul său și extravagantul, neobișnuit, originalul,

nebunia, extraordinarul, singularul, ciudățenia, bizarul, mai mult, le considerăm sinonime

reunindu-se sub același simț al diferenței.

cu obiceiuri primite; pentru Suplimentul la Dicționarul Academiei

francez (ed. 1862) „care depășește granițele comune; care este înzestrat cu o organizare

sație superioară, sau numai de o anumită ciudățenie. În Grand Larousse

Din secolul al XIX-lea, excentric este definit ca „singular”, original, care se plasează sau

care este în afara obiceiurilor obișnuite”, și este necesar să ne referim la partea din

ciclopedic al articolelor „originalitate” și „original” pentru a găsi definiții

substanţial121.

Majoritatea dicționarelor din secolul al XIX-lea122 par să fie de acord

faptul că cele două noțiuni intră într-un imbricat inepuizabil de sens-

fără a putea face distincția între una și cealaltă. În ceea ce privește cuvântul „ex-

centric", doar Grand Dictionnaire Universel pare să facă clar distincția-

între excentric, nebun și singular de exemplu123.

J.-L. Diaz într-un studiu despre „grotesci", „originale" și „excen-

„trics" recunoaște dificultatea de a oferi o definiție clară a termenilor „original"

și „excentric":

Numim original omul pe care englezii îl numesc mai bine

un excentric; împrumutând această expresie din geometrie, ei o aplică cu putere

tocmai omului ale cărui acțiuni, cuvinte, gesturi, personalitate deviază

a centrului comun, adică a obiceiurilor și convențiilor sociale ale acestuia

eră. Expresia noastră de original nu poate avea același sens etimologic

sens precis; așa că am împrumutat din englezi cuvântul lor excentric;

dar există o nuanță între acești doi termeni, iar excentricul dintre noi este a

original, aproape extravagant. Oricum, linia de separare

Rămâne greu de trasat granița dintre originalitate și excentricitate, una fiind doar cealaltă

împins la exces124.

121 Leech, Daniel, „Ai spus excentric?" , loc. cit., p. 50.

122 Lista dicționarelor consultate de Shulman: Bescherelle, National Dictionary sau Dictionary

universal al limbii franceze, Paris, Garnier Frères, 1854; E. Littré, Dicționar al limbii

Franceză, Paris, Hachette, 1863; Boiste, Pierre Claude Victoire, Dicționar universal al lan-

Războiul francez, Paris, Firmin Didot, 1857; N. Landais, Dicționar general și gramatical al

Dicționare franceze, Landais, 1857; R. Cotgrave, A Dictionary of the French and English Ton-

gues: reprodus din prima ediție, Londra 1611, Columbia, University of South Carolina Press,

1950; Larousse, Marele Dicționar Universal al secolului al XIX-lea, Paris, Administrația de

Marele Dicționar Universal, 1866–1890; Imbs, Paul (r.), Trezoreria Limbii Franceze (TLF):

Dicționar al limbii secolelor al XIX-lea și al XX-lea (1789–1960), (1971–1994), Paris, Editions du

CNRS, 1971.

123 Shulman, Peter, Duminica ficțiunii. The Modern French Excentric, Indiana (West La Fayette),

Purdue University Press, 2003, p. 16: „Un excentric se distinge prin comportament, stil de viață sau

discurs care nu este suficient de dăunător sau distructiv pentru a fi considerat complet nebun, dar este amuzant

suficient pentru a fi demn de anecdote și suficient de extraordinar pentru a fi scos în evidență.

124 Diaz, J.-L. „Groteschi, originale, excentrici: splina fantasiștilor”, în La Fantaisie post-

romantic, texte culese de J.-L. Cabanès și J.-P. Saïdah, Toulouse, Presses universitaires du Mirail,

2003, p. 172.

56Situație similară poate fi sesizată în cazul noțiunii de excentricitate: the

definițiile dicționarului nu reușesc să explice acest termen, în el

autonomie, apelând adesea la alți termeni mai uzuali și anume

„originalitate” sau „extravaganta”. Cu toate acestea, punând semnul egal între

Aceste două cuvinte și noțiunea de „excentricitate” dau naștere la aceasta, ne spune Daniel.

Leech, spre o confuzie. De aceea este mai potrivit să vedem în ce constă

singularitatea fiecărui scriitor excentric, a poveștii excentrice și, în cele din urmă, a per-

sunet excentric, de exemplu125.

Marele Dicționar Universal al secolului al XIX-lea arată distincția

pe care îl facem între „excentricitate” și „originalitate”:

Expresia noastră de original nu poate avea din punct de vedere etimologic același sens

precis; așa că am împrumutat din englezi cuvântul lor excentric; dar există

o nuanță între cei doi termeni, iar excentricul dintre noi este un original foarte apropiat

a fi extravagant. În orice caz, linia de despărțire rămâne greu de trasat.

între originalitate şi excentricitate vom găsi tot atâtea profiluri excentrice cât

de originale din seria de anecdote care urmează, bunul simț al cititorului va fi ușor

diferenţa dintre unul şi celălalt126.

Miranda Gill subliniază, de asemenea, ambivalența relației dintre „ex-

centricitate” şi „originalitate” având în vedere că aceste noţiuni sunt atât diferite cât şi

inseparabile. Dacă excentricitatea apare ca o figură spațială prin excelență,

referindu-se la dialectica dintre centru și periferie, originalitatea este mai degrabă un concept

temporal raportându-se mereu la tradiția pe care o integrăm în timp ce trecem dincolo de ea.

Aceste noțiuni sunt însă asemănătoare prin aceea că pun sub semnul întrebării ce

numim doxa127. Să nu uităm să ne amintim că, contrar a ceea ce este

În Anglia, conceptul de excentricitate găsește temei politic și cultural.

Franceză mai suspicioasă de originalitate. Standarde clasice (ordine,

echilibru, pricepere, onestitate, decor, bun gust) constituie

începutul secolului al XVIII-lea paradigma dominantă. Acesta este motivul pentru care ori-

125 Ibid. : „De la originalitate la excentricitate ar exista, prin urmare, o diferență mai presus de toate cantitativă,

ceea ce confirmă dezvoltarea pe original (…) Dificultatea admisă de a distinge originalitatea

și excentricitatea, insistența pe definiția engleză a excentricului și apropierea excentrică

extravagante depun mărturie despre jena pe care o simțeau contemporanii în a oferi o pre-

ciz la noţiunea de excentricitate. Nu va fi niciodată definit decât în opoziție cu originalitatea sau prin

referire la nebunie și tradiția engleză.

126 P. Larousse, „Original” Marele dicționar universal al secolului al XIX-lea, Paris, 1866–1890,

p. 1469.

127 Miranda Gill, op. cit., p. 20: „Ca un concept spațial care invocă implicit o normă sau un „centru”

de la care se abate, excentricitatea diferă de originalitate, concept temporal care sugerează la

cândva o tradiție de la care ceva se îndepărtează și întemeierea unei noi tradiții. Ambele insa,

sunt inseparabile de ceea ce s-au opus, la fel ca și conceptele de heterodoxie și paradox

se referă întotdeauna la „doxa”, sau opinia comună, pe care o resping.

57Inovația în literatură, în sensul inovației, a fost mult timp considerată suspectă.

în ochii conservatorilor tradiţiilor sau a celor care pledau pentru imitaţie

a bătrânilor. Este suficient să amintim în acest sens necontenele controverse purtate în interior

a Academiei Franceze sau Cearta dintre antici și moderni. Să nu uităm

nu şi tensiunile generate de faptul că literatura se află subordonată

mult timp în stare128. Mai târziu, excentricitatea, când poate fi corelată cu

originalitatea, este concepută ca un instrument socio-critic și ca un criteriu al

selecţia textelor şi a autorilor129. Apariția presei îl obligă pe scriitorul

al XIX-lea să se afirme și să se distingă pentru a reuși să-și vândă cărțile. La asta

titlu, Champfleury cunoştea bine strategiile pragmatice ale scriitorului: „Dacă

M-am îmbrăcat ca toți ceilalți, a spus vânzătorul de creioane, n-aș vinde

creioanele mele130”. Nerval însuși folosește acest tip de strategie: când călătorește,

fie în Valois (văzut ca o marjă a Parisului), fie în Orient (văzut ca o marjă

a Vestului), lui Nerval îi place să evite traseele consacrate; povestitorul Călătoriei

în Est, la sosirea la Geneva, a scris:

Așa că iată-mă, ajungând la Geneva: pe ce drumuri, vai! si cu ce masini!

Dar, de fapt, ce aș avea să-ți scriu dacă aș călători ca toți ceilalți, în

un șezlong bun sau într-un coupé bun, învelit în amortizoare, pardesiu

și paltoane, cu șnur și un ban sub mine?... Îmi place să depind de a

puține șanse: exactitatea numărată a gărilor, precizia bărcilor cu aburi care sosesc la ore și zile fixe, cu greu încântă un poet,

nici pictor, nici măcar un simplu arheolog, sau colecționar ca mine

131.

Putem da un alt exemplu, de data aceasta luat din opera lui Gautier:

Și atunci civilizația este acolo, reglează totul, prevede totul, ceea ce face aventura

imposibil și aproape că nu lasă loc de șansă în viața noastră. Acum, cum vă așteptați să fie poet într-o situație banală? Nu suntem tip fără ea

să fie adus de trenul evenimentelor; medalia are nevoie de un colţ: evenimentul este

colţul. Nu există niciun eveniment la noi. Guvernul constituțional,

128 A se vedea tratarea acestui aspect în Miranda Gill, op. cit., p. 29–31.

129 „Totuși, niciuna dintre aceste excentricități nu i-a dezamăgit pe nenumărații cititori din Țăranul pervertit,

Contemporani sau Nopțile Parisului; era acum povestitorul la modă și nimic nu poate

dați o idee despre moda atașată livrărilor lucrărilor sale, publicate în jumătate de volume,

dacă nu succesul pe care l-au avut în trecut anumite romane seriale la noi. » (CN, p.1006).

130 Vezi Champfleury, Jules, The Excentrics, Paris, Michel Lévy Frères, 1856, p. 6.

131 Călătorie spre Răsărit, NPl, II, p. 182; Vezi și Claude Pichois și Michel Brix, Gérard de Nerval,

Fayard, 1995, p. 261: „Nerval nu se întoarce direct în Franța, ci urmărește, așa cum scrie în „Anglia și Flandra", o curioasă „curbă parabolică" pentru a se întoarce la Paris. Din această călătorie a

revenim, știm doar fragmente. [...], Gerard s-a întors pe continent luând barca de pe

Ramsgate spre Anvers. [...] Linia „curbei parabolice" pe care o descrie apoi îl duce spre margini

de la Rin, apoi îl duce în sus pe Mosela, de la Koblenz la Metz. Ar fi fost să-l înțeleg greșit pe Nerval.

decât să creadă că se va întoarce la Paris în linie dreaptă. Această călătorie din 1846 în Anglia este așadar

precum şi o călătorie în Belgia şi vestul Germaniei.

progresul iluminismului, cum se spune, ordinea publică și sergenții orașului te fac

azi existenţa ta mâine la fel ca cea de ieri132.

Fără a forța neapărat sensul cuvintelor, nu este acest colț al monedei

o (pre)figurare a excentricității?

Mai mult, apariția excentricității în literatura secolului al XIX-lea

este favorizată de statutul incert al artei și artiștilor, de industrializarea

literatură, apariția presei, prin revendicarea sentimentului și prin

dorinta de a fi remarcat si de a castiga bani din scrisul lui. Să spunem mai mult decât excentricul

devine o figură socială critică, în timp ce narațiunea excentrică este considerată a

act subversiv de rezistenţă sau opoziţie faţă de oprimarea cezurei. Acolo

Noţiunea de excentricitate este astfel subiectul unor analize asupra individului şi asupra istoriei.

Dar, întrucât excentricitatea are mai multe semnificații, nu este numai

un concept istoric tocmai, situat într-o perioadă a secolului al XIX-lea, dar,

după cum vom vedea, domeniul său de aplicare este și transistoric. Ea este, ca și

o arată foarte bine Miranda Gill, un fenomen cu caracter universal înainte de a fi a

concept legat direct de terenul englez și francez.

Tot Daniel Sangsue este cel care arată, în Povestea excentrică, dar

mai ales în articolul „Fantezie, excentricitate și realism la Champfleury", cât

legăturile dintre „realism", „fantezie" și „excentricitate" sunt strânse; acestea trei

cuvintele au fost folosite în mod obișnuit în mod interschimbabil în secolul al XIX-lea, adesea însoțite de

plin cu termeni sinonimi, ca în scrierile lui Gautier de exemplu. Încă,

dacă aceste noțiuni par la prima vedere suficient de „compatibile sau asimilabile" –

dacă vrem să folosim cuvintele lui Leech - în curând se instalează tensiunea:

Din această perspectivă, mi se pare interesant să compar fantezia cu excepția.

tricitate. La prima vedere, ar trebui să fie asemănătoare. Dar a le asimila ar fi

să acorde prea puțină atenție puterii transgresive a excentricității, care este mult mai marcată decât cea a fanteziei. Cu siguranță, am vorbit despre forțe de ruptură în legătură cu acestea din urmă, dar mi se par mai superficiale decât ruptura implicată.

prin excentricitate

133.

Sau

[…] excentricitatea cu refuzul ei al tuturor regulilor și tuturor granițelor. Nimic în comun între mișcările centrifuge și decentrate ale ex-centricului și concentrarea

132 Théophile Gautier, Despre originalitatea în Franța, urmată de prefețele lui Albertus și tinerei Franțe, Montpellier, Arhanghelul Minotaur, 2003, p. 18.

133 Daniel Sangsue, „Fantezie, excentricitate și realism în Champfleury", în Jean Louis Cabanès, Jean-Pierre Saïdah, Fantezie post-romantică, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, 2003, p.198; Vezi și Miranda Gill, op. cit., p. 3: „înseși sinonimele folosite pentru a defini [excentricitatea] – bizar, singular, original, ciudat, ciudat – sugerează frustrarea raționalității și eșecul codurile prin care se interpretează viața socială și mentală.

 de realist despre lucruri sau mici fapte adevărate. Cu toate acestea, uitându-mă și aici

La o privire mai atentă, există o înrudire de netăgăduit între realist și excentric. Emile Bouvier observase deja: după declinul tendințelor „artist" și „artist", Tendințele „fanteziste" și „excentrice" au fost cele care au persistat cel mai mult. la Champfleury, pentru că a fost cea care „s-a apropiat cel mai mult de realism".134

Excentricitatea este adesea legată de noțiunile de extravaganță135, nebunie, exces sau gol. Dar cum putem face distincția între toate acestea? Noi consideră că această abordare a trasării unei linii clare de demarcaţie între cele termenii este, dincolo de dificultate, inutil, cel puțin în textul lui Nerval, deoarece- că autorul însuși folosește mai mulți termeni pentru a defini „excentricul", cunoaștere singulară, nebună, exaltată, vizionară, originală, bizare. Ce contează pentru noi Este mai degrabă interpretarea celor două concepte „excentric" și „excentricitate". din etimologia lor latină. Un original sau singular prin naștere sau prin va pentru a fi definit ca atare, trebuie mai întâi compensată în raport cu un grup de referință sau un centru epistemologic sau ontologic, respinge bunul simț și banalitate, oscilând între a alege o direcție și alta, pe scurt a deveni distant de sine sau de altii.

Fără a relua analiza detaliată a rapoartelor, că termenii „excentric”

și „excentricitatea” se mențin cu alți termeni136, observăm în sfârșit-

că aceste două cuvinte însele devin excentrice, în sensul că nu

nu poate fi concentrat într-o definiţie stabilită o dată pentru totdeauna. De

extensie, tocmai de atunci impresia excentricologilor sau a

diferiți exegeți să se simtă, ei înșiși, excentrici într-o rețea de semnificații-

intotdeauna extinse de alte retele de semnificatii, atunci cand incearca

defini excentricitatea. Să spunem asta, și acesta este marele paradox al excentricității,

chiar dacă cei doi termeni cheie nu se pot limita la o singură definiție

134 Ibid., p. 200.

135 La sfârșitul secolului al XVII-lea, Dicționarul universal al lui Furetière a dat cuvântul „extravaganță”

următoarea definiție: „Ceva spus sau făcut nepotrivit, prostesc. Izbucnirile tinerilor

oamenii îi fac să facă o mulțime de extravagante.” Extravagantul este astfel „nebunul, impertinentul, care

spune și face ceea ce nu trebuie nici să spună, nici să facă” (Antoine Furetière, Dicționar universal,

zbor. I, Haga, Rotterdam, Chez Arnout & Reiner Leers, 1690, p. 1059); Vezi J. Starobinski în

Istoria tratamentului melancoliei, Basel, Geigy, 1960, p. 11: „În limbajul clasic,

Extravaganța este legată de nebunie. Etimologia cuvântului a arătat deja în direcția rătăcirii: „extravagani”; vagans fiind participiul prezent al verbului vagor, vagari, în sensul de rătăcire,

a merge fără scop. Acum, nebunia a fost întotdeauna înțeleasă ca o formă de rătăcire. Nebunul

rătăcește, ca melancolicul Bellerofon care (…) rătăcea singur în câmpia Aleionului, cu inima devorată.

de durere, evitând urmele oamenilor.”

136 Vezi Peter Shulman, art. citat, p. 176: „Marele Dicționar Universal al secolului al XIX-lea

recunoaște asemănarea termenilor cu „excentric”, dar face distincțiile

între „bizar”, „ciudat”, „extraordinar” și „singular” […] În ceea ce privește „neobișnuit” și

„extravagante”, rădăcinile lor latine stau la baza apropierii lor de „excentric”.

60 sau rupte clar de alte cuvinte cu care interacționează, au, datorită lor caracter de flexibilitate, puterea de a acoperi această multitudine de termeni sinonimi, înlocuitori și derivați. În cele din urmă, se datorează acestei permeabilitati și asta flexibilitate că se poate evita multiplicarea testelor de conceptualizare sau teoretizări care concurează în general în jurul noţiunilor şi care sunt propuse o analiză teleologică.

Chiar dacă simțim că cădem sub greutatea dificultății de a don- să luăm o abordare cuprinzătoare a noțiunii de excentricitate, acest lucru nu ne împiedică determina mecanismul de funcționare al acestor doi termeni. În loc să cauți a distinge între excentricitate / excentric și originalitate / original, singularitate / sin- obișnuit, extravaganță / extravagant, ciudățenie / bizar sau nebunie / nebunie, ni se pare Este mai important să ne concentrăm asupra cuvintelor cele mai apropiate de etimologia lor și anume centru și ieșire din centru; Desigur, ne interesează și decalajul psihologic sau fizică, sinonimă cu abaterea, deplasarea, alunecarea sau distanțarea, că orice ieșire din centru presupune. Reunăm acești termeni într-o axă lexicală care vom exploata, pentru a defini mai bine excentricitatea. Atunci orice excentricitate va reveni la figura unui centru, a unui punct concentrat și la ceea ce este dincolo de acestea și anume marginea, periferia, alte centre și alte puncte concentrate.

Spre deosebire de interpretarea poststructuralistă a textelor literare, conform în care lumea este absorbită într-o reţea orizontală de semne lingvistice şi cel mirajul metafizic este descalificat în fața sensului conceput ca eficacitate reală de referent, textele secolului al XIX-lea au un cu totul alt statut, ceea ce le permite se încadrează într-o paradigmă diferită. Rețeaua de semnificații ale excentricității nu prezintă arbitrariul semiotic ca unic model de coerență semantică.

bifă. Dacă ar fi așa, excentricitatea în sine ar deveni imposibilă atâta timp cât centrul există doar ca sursă anonimă. Cu alte cuvinte, excentricitatea nu ar fi o decentrare pură, o reactivitate fără obiect, în timp ce excentricul nu ar fi expresia unei identități de lac unare, spectrale, pe scurt, o hologramă. Excentricitatea are sens tocmai pentru că se adresează întotdeauna unui centru, pe-logic sau fizic, sau la o normă socială, morală și literară[137].

Printre cărțile țesute în jurul unor noțiuni precum, de exemplu, „excen-tricity", „energie" sau „grotesc", opera lui Régine Borderie, devotată

137 Jacques Derrida, Structura, semnul și jocul în discursul științelor umane, Confé-susținut la Colocviul Internațional de Limbi Critice al Universității Johns Hopkins and the human sciences, 1966 (consultat online, 12 ianuarie 2012: http://www.jacquesderrida.com.ar/frances/structure.htm); Chiar și Jacques Derrida – autorul diferenței – dacă îl urmăm mai atent, considerând că nu se poate respinge existența centrului (conștiință, om, zeu, idee, origine, telos) sau a subiectului, dimpotrivă îi conferă o funcție absolută-esenţial.

61 la noțiunile de „bizar" și „bizarrietate", ocupă un loc complet separat. Acesta este un studiu excelent care ne permite să descoperim, prin experiență estetica „bizarului" autorilor din secolul al XIX-lea, diversele semnificații, dar și problema definirii acestor doua notiuni. La fel ca excentricitatea, bizarul este o noţiune emergentă la începutul secolului al XIX-lea dată fiind reapariţia ei sub condeiul multor autori, printre care Buffon, Boileau, Corneille Chamfort, La Bruyère, Condorcet, Diderot, Mercier, Pascal, Prévost, Racine Volney, Baude-laur, Champfleury, Flaubert, Fromentin, Gautier, Hugo, Lautréamont, Mallarmé, Maupassant, Nodier, Nerval, Rimbaud, Leroux, Valéry sau Radigue. Deci astea sunt

corpuri diferite pe care autorul le studiază pentru a evidenția mai bine bogăția valențelor

pe care le poate avea bizarul și domeniile de utilizare ale acestei noțiuni, și anume visarea,

psihologie, fantezie, exotism, religie, supranatural. Bizarul și excentricitatea sunt foarte apropiate unul de celălalt, având în vedere că au în comun deschiderea semantică către alți termeni învecinați precum decalajul, pestrița,

fantezie, fantastic, ciudat, singular, deconcertant sau neregulat și

de atunci încoace inflexiunile simţurilor. Cât despre cuvântul excentricitate, autorul

definite dintr-o perspectivă să spunem ontologică sau metafizico-epistemologică, așa

acea „înclinare într-o altă lume138" (poate a visului, a misterului, a

himere, iluzie sau imaginație). Din acest sens, am putea

a spune că excentricitatea este revărsarea unei lumi în alta. este un „altul"

lume" sau un „dincolo de centru" care acoperă elemente eterogene de apartenență

raportat atât la realitate, cât și la imaginație. Departe de a fi un artefact teoretic, cel

Însăși noțiunea de excentricitate oferă astfel o relație sensibilă cu lumea exterioară și

interior.

Putem identifica desigur diferențe între cei doi termeni care constau

mai degrabă în mecanismul lor de operare: spre deosebire de excentricitate,

ciudățenia se bazează mai mult pe noțiunea de „neexplicat" decât pe cea de abatere.

Incongruități în perspective asupra relației dintre excentricitate și alții

termenii înrudiţi nu fac decât să decidem să adoptăm o hermeneutică globală.

sănătate. Este de la aceste fluctuații în lexicul excentricității și multiplilor

sensuri ale termenului „excentric" pe care le vom interpreta efectul meta-

for de excentricitate. Dezvăluirea schimburilor de sensuri între metafore

și concept, lexicul excentricității și excentricului devine o matrice semantică-

bifarea golului.

În literatura română găsim o abordare extrem de interesantă

concepte înrudite

implicat

citat în termenul de excentricitate și anume centru, concentrare

138 Borderie, Régine, „Bizar”, „ciudățenie”. De la Constant la Proust, Grenoble, ELLUG, col.

„Biblioteca Stendhaliană și Romantică”, 2011, p. 44.

62(concentralizare), encentratio n (centralizare), decentrati on (descentralizare). Este

Ion Heliade R ădulescu, autor situat în perioada romantismului, care dă a

teoria ingenioasă a acestor termeni, teorie expusă și analizată de Dorin Ș tefănescu,

în articolul său intitulat explicit Centru și concentrare. Vestea lui a

teoria romantică. Fără a prelua în acest cadru ideile acestui hermeneu, noi

reţine faptul că R ădulescu a avut intuiţia de a concepe aceşti termeni drept cei

Fundamentul gândirii romantice:

Dar Heliade propune o teorie ingenioasă a concentrării (sau a concentrării).

tralizare), termeni pe care îi distinge clar de cei de „centrare” (centralizare)

și „descentralizare” (descentralizare). Centralizarea postulează primatul ierarhic al centrului asupra părților dispersate. A centra sau a centraliza înseamnă a absorbi sau a anula tot ce se află în sferă.

atractia unui centru autarhic, singurul investit cu o valoare ontologica:

„Centralizarea sau readucerea tuturor părților în centru (...) ar fi ca și cum aș reduce totul la un punct”; „Centralizarea este un efort de a aduce totul înapoi

în centru, într-un singur punct (...). Centralizarea este o luptă pentru a distruge totul,

și în cele din urmă să te distrugi pe tine însuți”; „Spiritul centralizator este spiritul unității,

spiritul centralizării” Spre deosebire de concentrare sau centralizare, descentralizarea (descentralizarea) înseamnă dizolvarea, absența centrului (sau pulverizarea lui în elemente), act care deformează sistemul, readucându-l la starea fără formă de haos sau anarhie. Dar tocmai această deconstrucție este

care ar putea face posibilă reconstrucția, reformarea universului: „din concentrare, care se identifică cu nimic, nu se poate crea nimic, în timp ce din

din decentrarea sau dizolvarea atomilor s-ar putea recrea lumea sub alte forme.” Dacă centralizarea rezolvă totul la nimic într-un singur termen

care, în cele din urmă, se anihilează, descentralizarea nu anulează toată creația,

dar – fără să-l transforme încă într-un act – reprezintă o posibilitate creativă,

mereu actualizabil (…) În ceea ce privește concentrarea (concentrarea), ea reprezintă adevărata unire a dualității naturale, unde centrul, deși este superior asupra-

logic la elementul antitetic (deoarece este „primul pas” în această relație

diadic), menține cu ea o relație de simpatie, de connaturalitate care asigură

armonia întregului: „Nimic nu este centrat sau decentrat în univers, dar totul este concentrat”; și aceasta în virtutea unui fel de Aufhebung hegelian:

„a centraliza, adică a aduce la existență, a păstra și a progresa”

139.

Propria noastră teorie a excentricității se va intersecta probabil cu definițiile de mai sus.

pe care autorul le dă termenilor de concentrare, respectiv decentrare. Este

prin urmare, un etalon critic important care ne va ajuta să proiectăm și să înțelegem

fă-o

conceptul de excentricitate.

139 Dorin Ştefănescu, „Centrul şi concentrarea. Relevanţa unei teorii romantice”, Revista de

Studii literare românești, vol. 3, 2013, p. 67–72.

631,5. Discursul științific

Studiul literaturii secolului al XIX-lea și, în special, al excentricității nu

nu poate neglija discursul medical. Știm că acest secol este marcat de

o dezvoltare a științei, în special a psihiatriei. Mai mult, acest secol

este marcată și de mișcarea romantică, unde individul cultivă și se manifestă

gustul său pentru libertate, originalitate, cunoaștere a misterelor sinelui său

psihic și universul care îl înconjoară. Scriitorul romantic descoperă și trăiește

delicii ale imaginației, cămin care dă naștere gustului pentru originalitate, care la rândul său a devenit

semn al geniului individual. Analiza excentricității la intersecția dis-

cursurile, literare și științifice, ne vor ajuta, de exemplu, să înțelegem mai bine legătura

sau decalajul dintre „excentricitatea patologică” și „excentricitatea literară”.

Desigur, și nici una dintre aceste distincții nu este clară: cel

Relația dintre discursul medical și discursul literar a fost remarcată și analizată pe larg de Juan Rigoli

140. În primul text al Illuminati, pe care îl vom

Studiind la timp, Gérard de Nerval împrumută mult din discursul medical despre nebunie pentru a descrie mai bine nebunia lui Raoul Spifame.

Substantive precum „excentricitate” și „nebunie” sunt sinonime

de „stări patologice”, va avea mare succes cu Charles Morel care

aplica-le la toti nebunii, din J.-J. Moreau of Tours care include excentricitatea

în categoria preliminară a psihologiei morbide şi Paul Moreau care descrie

și analizează pe larg comportamentul și gândirea excentricilor. Special-

De fapt, acești trei alieniști au marele merit de a deschide calea unei analize cuprinzătoare

complex al relaţiilor dintre „nebunie” şi „excentricitate”.

Fără a distinge clar între „excentricitate” și „nebunie” sau a le prezenta pe ambele

ca echivalente perfecte, Paul Moreau din Tours141 le analizează ca stări

patologii ereditare:

Nebunia și excentricitatea sunt două stări patologice cu o origine comună dacă noi

vrea să admită că, în mod ereditar, o stare de adevărată nebunie nu poate fi reprodusă,

140 Rigoli, Jean, Citirea delirului. Alienism, retorică și literatură în Franța în secolul al XIX-lea, Prefață

de Jean Starobinski, Geneva, Fayard, 2001.

141 JJ Moreau de Tours citează Iluminati, al căror autor, atent la înțelepciunea nebunilor, a putut să arate:

el a spus: „Cum poate cineva să fie un gânditor care este atât sublim, cât și extravagant” (The Moral Psychology

eşecul în relaţia sa cu filosofia istoriei sau influenţa neuropatiilor asupra
dinamism intelectual, Paris, Victor Masson, 1859, p. 224–225).

64transmite de la strămoși la descendenți numai cu semitonuri, tonuri
înmuiat, apărând doar sub formă de excentricitate142.
Excentricitatea, ne spune Paul Moreau din Tours, nu ar fi altceva decât o nebunie incompletă,
distinge prin excentricitate: „Excentricitatea, am spus, trebuie luată în considerare
ca o nebunie incompletă. Recunoaște, de fapt, aceleași stări patologice
gic, ereditar şi idiosincratic decât nebunia confirmată143”. Alienistul descrie
excentricitatea din punct de vedere patologic fără a o confunda cu nebunia.
Jean Jacques Moreau de Tours a postulat că „superioritatea intelectuală și
tulburările neuropatice ar fi predispoziţii ale minţii care îl fac pe om
a se distinge [sic] de ceilalţi oameni prin originalitatea gândurilor şi ale cuiva
concepții, prin excentricitatea și energia facultăților sale afective sau prin trans-
descendenţa facultăţilor sale intelectuale144”. Să observăm că alienistul distinge
între „originalitate” și „excentricitate”, unul care vizează mai degrabă facultățile minții,
celălalt facultăţile afective145. Cât despre relația dintre nebunie și excentricitate, aceasta
nu le deosebește: „[…] exercițiul dezordonat al facultății de gândire, extra-
capriciile, excentricitățile lui pe care un singur cuvânt le rezumă: nebunie146”. Să ne amintim că aceasta
alienist se referă de două ori la Gérard de Nerval, în special la Illuminati, pentru
arată joncțiunea uluitoare dintre nebunie și geniu: „cum se poate fi gânditor
deopotrivă sublime şi extravagante147”.Cum să înţelegi asta, fără a recurge la
excentricitatea, care este spațiul intermediar dintre rațiune și nebunie?
În ceea ce privește noțiunea de „excentric”, Paul Moreau de Tours
creează un studiu destul de complex. În reflecţiile sale asupra gândirii şi comportamentului

excentrici, alienistul evocă interesul profund pe care îl exercită acești indivizi:

De ceva vreme, atenția publicului este atrasă de o cantitate relativ mare

număr considerabil de indivizi ale căror discursuri, acțiuni, moduri de a fi și de a trăi

par să indice, chiar și celor mai puțin prejudiciați ochi, o stare psihică anormală și

142 Moreau de Tours, Paul, Excentricii. Studiu psihologic și anecdotic, Paris, Société d'Éditions

Oameni de știință, 1894, p. 18; În Anglia secolului al XIX-lea, excentricitatea se distingea clar de

nebunie. A se vedea, în acest sens, Sophie Aymes-Stokes și Laurent Mellet (eds.), In and Out: Excentricity in Britain,

Newcastle upon Tyne, Editura Cambridge Scholars, 2012, p. 9: „La începutul secolului al XIX-lea, explică

Carroll, excentricitatea s-a distins treptat de nebunie: „excentricitatea", scrie ea, „a ocupat un

spațiu contestat la conjunctura dintre nebunie și minte, funcționând ca o folie împotriva căreia atât

ar putea fi definite caracterul și „normalitatea" (Carroll 2008, 35). Hemming insistă că schimbarea atitudinilor

au fost simbolizate de efectul bolii regelui George al III-lea de la sfârșitul anilor 1780.

143 Ibid. , p. 9.

144 Moreau de Tours, Jacques Joseph, Despre hașiș și alienarea mentală: un studiu psihologic,

Paris, Fortin Masson, 1845, p. 162.

145 Nerval anunță, în prefața la Illuminati, că și-a propus să descrie „variegațiile sufletului",

atât de excentricități sentimentale; Este adevărat că nu neglijează deloc excentricitățile

mintea.

146 Moreau de Tours, JJ, „Despre identitatea stării de vis și a nebuniei", t. I, AMP, seria a III-a, 1855, p. 387.

147 Ibid., p. 37.

ale cărui facultăţi intelectuale, fără a fi absolut deteriorate, nu sunt însă

punctul intact. Pentru toți, există ceva „deranjat" la ei, și dacă, la un moment dat

date fiind circumstanțele, ajungem să aflăm că sunt cu adevărat

înnebunit, nimeni nu va fi surprins. […] „Excentricii”, să le dea cel mai înțeles nume dintre toate, sunt într-adevăr oameni ale căror caracterul nervos lasa de dorit, iar asta dovedeste ca el singur trebuie declarat responsabil, este că dacă studiem cu atenție starea psihologică specială a unuia dintre acești indivizi, vom vedea fără surprindere că adevăratul excentric este supus legilor neuropatice atât de bine cunoscute tuturor. El nu scapă de imperiul lor; el se deosebește de cel cu adevărat nebun doar printr-o diferență de doză, de măsură, mai puțin este adevărat, chiar foarte limitat, dar real totuși. Într-un cuvânt, fostul centric este un candidat perpetuu la nebunie, dar nu cade în ea; se opresc la marginea abisului […] Adevărați nebuni rezonanți, acești indivizi sunt în mod constant într-o stare intermediară între raţiune şi nebunia confirmată la care duce transformându-se adesea brusc și temporar într-un simplu sau am-bițioși [….] cei a căror excentricitate se dezvăluie de idei, de o sensibilitate moralitatea exaltată, și cei a căror excentricitate se dezvăluie prin acțiuni, printr-o sensibilitate moralitate pervertită sau absentă148.

După cum putem vedea, relația dintre „excentricitate” și „nebunie” se explică mai bine prin cuvântul „excentric”. Excentricitatea nu poate fi analizat în imanența sa; excentricul dă sens excentricității și iese suprafață ceea ce este invizibil și latent în fenomenul de excentricitate: „Este Este imposibil de dat o definiție absolută a excentricității, valabilă pentru toate societățile, în orice moment, cu excepția cazului în care suntem mulțumiți cu o definiție-ție la fel de goală ca, de exemplu: orice om judecat ca atare de grupul său este excentric social. Prin urmare, prin studiul excentricilor vom căuta să înțelegem fenomenul nomenon excentricity149”. Distincţia dintre un nebun şi un excentric constă deci intr-o diferenta de doza si masura.

Cu toate acestea, „excentricitatea” și „nebunia” sunt doar stări patologice

în domeniul medicinei mentale, deci, excentricul și nebunul vor fi

analizat diferit de un alienist, de un scriitor sau de „oamenii lumii”:

Pentru lume, un excentric este un individ cu caracter original, supus

goluri. Pentru medic, excentricul este o persoană dezechilibrată care are privilegiul de a nu

148 Moreau de Tours, Paul, op.cit., p. 19; Voir Sophie Aymes-Stokes et Laurent Mellet (ed.), op.cit , p. 10:

„În mod alternativ, excentricitatea poate fi văzută ca exclusivă. Este o formă de înstrăinare, după cum subliniază

Jean-Jacques Lecercle, de exemplu, care susține că discursul medicinei și al psihologiei în curs de dezvoltare

chiatria a transformat excentricii în obiecte de observație științifică și medicală. El insistă asupra lor

statut marginal ca obiecte fără voce ale științei privite și expuse în paginile ilustrate

reviste și biografii excentrice, sau subliniate în texte prostii precum limericks”.

149 PG Boucé, R. Costa de Beauregard, P. Denizot, JC Dupas, J. Gury, G.. Lamoine, D. Levier, M.

Montabrut, F. Moreaux, C. Tournebize, L'excentricité en Grande-Bretagne au 18e siècle , Lille,

Universitatea din Lille, ediții universitare, 1976.

să nu fie închis. Este un nebun cu conștiință, condus la extra-

vagabondi fără ca rațiunea lui însăși să fie afectată, dar și fără a lui

voința are adesea puterea să o împiedice să acționeze [...] Excentricitatea este o nebunie

incomplete [...] excentrici sunt într-o stare intermediară de raţiune şi

nebunia transformându-se brusc și temporar într-o manie simplă sau ambițioasă

[...] În felul lor de a se îmbrăca, în cheltuielile lor, proiectele lor, natura de

obiecte, calitatea oamenilor pe care îi judecă demnă de afecțiunea lor, în manieră

sub care își administrează averea, își guvernează familia, își cresc copiii,

relația dintre opiniile lor politice și religioase, chiar și în dezvoltarea,

felul în care sunt construite casele lor etc., în orice și întotdeauna demonstrează
de excentricitate150.
Să observăm că o serie întreagă de termeni gravitează în jurul noțiunilor de excepție.
tricitate și excentricitate: „caracter original”, „abateri”, „dezechilibru”, „acte
extravagante”, „nebunie incompletă”, „manie simplă sau ambițioasă”.Acest lucru este relevant
faptul că atât alieniștii, cât și personajele literare, așa cum vom arăta, acoperă-
folosiți diverse cuvinte și expresii pentru a descrie și analiza „excentricitatea” și
cel „excentric”.
Charles Morel, la rândul său, distinge între „nebunie” și „excentricitate”, „originalul”.
și „singularul”, precum și „înstrăinatul” și „personajele excentrice”. El are
Rezultă încă o dată că termenul de excentricitate este extins:
Refuzam sa clasificam aceste originale singulare printre nebuni, deoarece
nu observăm în ele anihilarea completă a libertăţii morale.
Dar trebuie totuși să recunoaștem că satisfacția exclusivă a pasiunii lor
dominante i-a făcut incapabili să îndeplinească o funcţie utilă în ierarhie
ființe inteligente151.
Ceea ce ne atrage în mod deosebit atenția este evocarea utilității. Pentru a
În era industrializării și progresului, utilitatea devine o valoare dominantă
Franța la începutul secolului al XIX-lea. Prin urmare, nu este de mirare că doctrina lui
arta de dragul artei, prezentat de Théophile Gautier în romanul său Mademoiselle de
Maupin (1836), este respins cu forță. Astfel, orice „pasiune dominantă”, care nu
poate fi clasificat ca un criteriu de ierarhie a inteligenței, este excentric.
Prin urmare, relația dintre realism și excentricitate nu este lipsită de semnificație152.
Această remarcă are sens dacă ne amintim definiția pe care o dă Nodier
150Ibid., p. 7–10.

151 Morel, Charles, Studii clinice. Tratat teoretic și practic de boli psihice, Paris, Victor

Masson, 1853, p. 412; Vezi și Jean Rigoli, Citirea delirului. Alienism, retorica si literatura in

Franța în secolul al XIX-lea. Prefață de Jean Starobinski, Geneva, Fayard, 2001, p. 199.

152 A se vedea analiza relației dintre excentricitate, fantezie și realism în Daniel Sangsue, „Fantaisie,

excentricitate și realism la Champfleury", în La Fantaisie post-romantique, texte culese de

J.-L. Cabanès și J.-P. Saïdah, Toulouse, Presses universitaires du Mirail, 2003, p. 191–207.

 excentric carte: „(...) este imposibil sau foarte greu de ghicit scopul, când acesta

S-a întâmplat întâmplător ca autorul să aibă un scop în a-l scrie153.

Alexandre Cullerre, în Granițele nebuniei, ne oferă o tipologie

folosirea generoasă a cuvântului excentric, enumerând o serie lungă de sinonime și anume

extravagant, aventuros, capricios, instabil, sordid, risipitor, mândru,

inventatori, visatori si utopisti. Excentricii sunt, potrivit alienistului, „the

persoane emoționale afectate de iluzii de îndoială și atingere, scrupuloși, anxioși, care nu pot să nu acorde acțiunilor o valoare augurală sau simbolică

lucruri mai simple în viață

154 ». Autorul adaugă câteva rânduri după: „excentricul

este un individ exilat, dominat de un misticism cu atât mai singular cu cât are

în același timp impulsuri spre desfrânare, către acte obscene și că a experimentat impulsuri irezistibile

155 ». Citatul de mai jos ne permite să calificăm

sensul noțiunilor de excentric și excentricitate:

În general, instabilitatea mentală a excentricului este exprimată prin im-

posibilitatea de a se așeza în viață, de a urma o direcție determinată, de a îmbrățișa

nicio profesie, să se supună convențiilor sociale, să se conformeze legilor și

orice disciplină156.

Asta înseamnă că orice excentric este în permanentă mișcare, fără putere

a ataşa la un centru fix.

Fără a formula cu adevărat o definiție a excentricității, Culler gener-

Există, în general, două forme de excentricitate: ceea ce este revelat de idei și ceea ce este

manifestată aproape exclusiv prin acţiuni. Desigur, această bifurcare, la rândul ei, împarte excentricii în două categorii:

sensibilitatea morală, care de cele mai multe ori este înălțată doar la prima, se arată

în cel din urmă, fie absent, fie profund pervertit. De aici un comportament ciudat,

inconsecventă, imorală, […], o instabilitate anormală a impresiilor și sentimentelor-

mente la oameni a căror inteligență pare corectă și ale căror facultăți

se păstrează silogistica. Mulți sunt remarcați pentru gustul lor pentru

călătorii, aventuri sau, mai simplu, printr-o nevoie instinctivă de mișcare,

de locomoție, fără un scop anume 157.

Acest citat este extrem de bogat și poate constitui, fără rezerve, rostul de

plecare în analiza tuturor textelor Illuminati. Este uimitor pentru noi

153 Nodier, Charles, Bibliografia nebunilor. Din câteva cărți excentrice, Paris, Editions des Cendres,

2001, p. 7.

154 Cullerre, Alexandre, Frontierele nebuniei, Paris, J.-B. Baillière et Fils, 1888, p. 121.

155 Ibid., p. 123.

156 Ibid., p. 127–128.

157 Ibid., p. 121–122.

Observați cum acest alienist reușește să surprindă și să sintetizeze atât de bine

finisaje pe care scriitorii le acordă de obicei noțiunii de excentric.

Charles Nodier și Jules Champfleury discută, în monografiile lor

pe nebuni și excentrici, un dialog strâns cu discursul alieniștilor.

Acest lucru este valabil și pentru Gérard de Nerval, dacă luăm în considerare

primul text al Illuminati. Cu acești doi scriitori, vom face tranziția la
alte texte despre excentrici, care se joacă mai puțin cu medicina mentală,
dar cărora totuşi nu le lipseşte un limbaj specific medicinei.

1.6. Discurs literar

Termenul de excentricitate a fost folosit pentru prima dată într-un sens simbolic,
în literatura engleză, când Walter Scott a caracterizat comportamentul lui
personaje din romanul său Fântâna Sfântului Ronan în ceea ce privește excentricitatea și ciudățenia,
ambele fiind sinonime cu abaterea morală, comportamentală sau psihologică.
În literatura franceză, termenul de excentricitate a apărut pentru prima dată în stilou
de la Madame de Staël158, cu simțul originalității:
Într-un popor în care totul este pronunțat, ca în Anglia, contrastele sunt
cu atât mai izbitoare. Moda are o influență singulară asupra obiceiurilor de viață,
și totuși nu există națiuni în care să găsești atâtea exemple de ceea ce ai
numește excentricitate, adică un mod de a fi complet original și care
parerea altora nu conteaza pentru nimic. Diferența dintre bărbații care trăiesc
sub imperiul altora și cei care există în ei înșiși se găsesc pretutindeni;
dar această opoziție de personaje iese mai mult în evidență pentru amestecul bizar de
timiditate și independență care se remarcă la englezi159.
Excentricitatea literară se dezvoltă, potrivit lui Daniel Sangsue, în două moduri principale:
faze160: prima fază, considerată epoca de aur a excentricității, cea

158 Miranda Gill subliniază că prima utilizare a cuvântului „excentricitate” în literatura franceză a fost
o găsește la doamna de Staël; (Vezi Miranda Gill, Excentricitatea și imaginația culturală în
Parisul secolului al XIX-lea, New York, Oxford University Press Inc., 2009, p. 35).

159 Madame de Staël, Opere complete, volumul XIV, Consideraţii asupra principalelor evenimente ale
Revoluția Franceză, t. III, Bruxelles, Louis Hauman și C, librari, 1830, p. 186.

160 Leech, Daniel, „Ai spus excentric?” loc.cit., p. 44: „Există o primă fază a

excentricitatea, care se extinde din 1830 până în 1840 și care vede simultan apariția cuvântului, definiția-

ținerea categoriei de către Nodier (1835) și un „val” de povești, cele mai importante: Istoria

Regele Boemiei este din 1830, poveștile lui Gautier se întind între 1833 și 1838. Excentricitatea este

manifestată masiv a doua oară între 1850 și 1855: poveștile lui Nerval sunt reprezentative-

tive ale acestei faze pe care am putea-o numi exploatare. Ele sunt însoțite de o lucrare de

Champfleury, Les Excentriques (1852), simptomatic al interesului care ar putea fi ataşat pro-

problemă și producții mai epifenomenale, cum ar fi Poveștile excentrice ale lui Charles (1855)

Newil sau The Excentricities of the French Language (1859) de Lorédan Larchey, titluri care, în absența

69 secunde fiind mai degrabă o fază de renaștere a excentricității. Nu este întâmplător

acea excentricitate ia naștere în Franța în jurul a două momente revoluționare. Fără

neapărat să fie legate de evenimentele politice care au loc în jurul acestor două

perioade de acolo, excentricitatea este totuși o formă de revoltă „împotriva ordinii stabilite161”.

Noțiunea de excentricitate ia naștere pe un fundal istoric și extrem

instabil, chiar disperat. Evenimente politice nefavorabile și tensionate

a forțat Franța în prima jumătate a secolului al XIX-lea să-și regândească structurile

reprezentări ideologice cât și mentale și culturale.

Textul lui Gérard de Nerval despre Illuminati, după cum vom vedea, este simțit

de această răsturnare. Spunem de la bun început că analiza Illuminati va ține cont

ia în considerare dimensiunea estetică a acestei instabilitati sociale și politice, în timp ce

urmărind înapoi la presupozițiile sale ontologice și metafizice. Iată de ce scrisul lui Nerval, profund impregnat de această instabilitate, ne invită

găsiți fețele excentrice ale dezamăgirii.

Lucrările pe care le vom analiza pe scurt în cadrul acestui sub-

capitolele au un statut generic diferit, și anume monografiile despre

trics, portrete fictive și non-fictionale ale excentricilor, ficțiuni literare-

rarii, biografii personale, „autobiografii deghizate”, uneori amestecul

dintre toate aceste genuri într-o singură carte. În ciuda acestor stări generice diferite, cel

textele pe care le vom prezenta acolo fac parte din același corpus sau din aceeași serie

tocmai prin atenţia pe care autorii o acordă figurilor excentricităţii

(cifre în sensul indivizilor). Omogenitatea corpusului se datorează şi unei serii de

caracteristici specifice: alegerea aleatorie a excentricilor, refuzul romanticului, efectul

lista biografică și eterogenitatea temelor. Textele Illuminati au ele însele

de asemenea diferite statusuri: Regele de Bicêtre și Istoria starețului de Bucquoy

prezenta ca povestiri fictionalizate; Încrederile lui Nicolas crește

mai degrabă decât o biografie fictivă; Jacques Cazotte este un amestec de biografii

a vieții și operei lui Cazotte; Studiul dedicat lui Cagliostro pare mai degrabă un eseu despre istoria literară a iluminismului, în timp ce textul consacrat lui Quintus

Aucler este un fel de monografie a gândirii sale.

Definiți excentric în termeni de original, singular, extravagant, non-

conformist sau, pur și simplu, ca un individ care este excentric în raport cu

un standard sau în raport cu regulile stabilite este doar un punct de plecare. Pentru cine

cunoaște textele lui Gautier, Nodier sau Nerval, este necesar să ne amintim că

de relevanță (nimic mai puțin excentric decât aceste basme și această lingvistică), dovedesc cel puțin

succesul termenului.

161 Vezi Paul Bénichou, Încoronarea scriitorului, Paris, Corti, 1973, p. 443; prin analiza The Young

Franța, criticul vorbește despre o coincidență între excentricitate și politică.

excentricitatea se manifestă diferit de la un text la altul, de la un autor la altul,

de la un personaj la altul din același text sau texte diferite. Puncte comune -

muns în descrierea comportamentului unui „excentric” sau a figurilor de „excentricitatea” există fără îndoială în textele lor, dar excentricitatea este fiecare ori dezvăluind singularitate, atât a personalităţii scriitorului, a operei sale cât şi a personajelor sale. De aceea este esențial, încă o dată, să nu respingem a priori și absolut excentricitatea, dar să o cauți mereu în energie partea internă a scrierii de analizat, în final în gândurile autorului, în suflet și în spirit a fiecărui personaj.

Potrivit lui Daniel Sangsue, Nerval face parte din al doilea val de texte, 1850 până la 1855, care exploatează noțiunea de „excentricitate”. Din primul val de texte până la a doua există, fără îndoială, o evoluție istorică și literară ceea ce modifică mizele estetice şi ideologice ale fenomenului de excentricitate. Totuși, să nu uităm că colecția Les Illuminés de Gérard de Nerval, publicată în 1852, este o colecție de texte publicate în reviste din 1839. Acestea fiind spuse, ne întrebăm dacă mai este relevant să situăm acest text nervalian în al doilea val sau se evidențiază din alte texte, dacă luăm în considerare ia în considerare în principal geneza acestei lucrări? Geneza Illuminati este totul destul de particular, dar Nerval însuși este cel care scrie: „aceste analize, aceste bio- ortografii au fost scrise în diverse perioade, deși trebuiau să fie legate de aceeași serie162”. Putem spune atunci că textul său este decalat cronologic- comparativ cu al doilea val, dar se lipește în continuare de aceeași serie a textelor despre excentrici. Deci, dincolo de această particularitate, nimic ne împiedică să vedem cum Gérard de Nerval folosește cuvintele „excentricitate” și de „excentric” în raport cu alți autori, mai exact de a se face pe sine contează în ce fel câmpul semantic al excentricului se suprapune sau diferă de cel utilizări ale altor autori din secolul al XIX-lea.

Să lămurim de la bun început că vom analiza statutul textelor și al discursului

pe excentricitate și pe excentric. Poveștile excentrice, care au fost meticulos-

Elementele analizate de Daniel Sangsue ne interesează doar în măsura în care acestea

poate îmbogăţi semnificaţiile celor doi termeni de care ne preocupă în primul rând.

rement. Pe de altă parte, vom aborda textele Illuminati ca povești excepționale.

cluburi, dacă este cazul.

Excentricii lui Champfleury, Bibliografia nebunilor de Nodier, The

Excentrics de Philarète Chasles, The Grotesques de Gautier, Singular People de

Lorédan Larchey, Extravagante și originale ale secolului al XVII-lea de Musset, Forgotten și

162 BO, NPl, II, p. 885.

dispreţuit de Charles Monselet, Excentricii dispăruți de Simon Brugal, Ori-

Originale din secolul al XVII-lea de Paul de Musset, Galeria de originale de Henry Monnier,

Excentrici și groteschi ale Agenaisului de Jules Andrieu, Nebuni literari. Eseu

bibliografică despre literatura excentrică, iluminații, vizionarii lui Gustave

Brunet, Refractarii lui Jules Vallès, ca să numim doar pe cele principale, le reprezintă

un eşantion de lucrări despre excentricitate163 şi, implicit, despre excentricitate.

După cum putem vedea la prima vedere, studiile se înmulțesc în r-

port cu marginalitatea: poveștile excentrice și textele despre excentricitate merg mână în mână.

Aceste texte întăresc și mai mult ideea că excentricitatea nu este o noțiune arbitrară,

ci „emanarea preocupărilor unei epoci164”. Aceasta înseamnă și că

Tendința majoră a scriitorilor este mai degrabă de a scrie despre bărbați excentrici

decât asupra femeilor excentrice. Acest lucru se explică probabil prin influența

Spațiul englezesc, pe care Peter S hulman l-a observat și analizat în altă parte, subliniind că

Însele dicționarele din secolul al XIX-lea arată această tendință165.

În această serie de texte iau The Illuminati of Gérard de Nerval

loc. Prin urmare, autorul se concentrează asupra unei practici literare care tinde să pună la îndoială-

ționează domeniul literar în ansamblu și romanul în special. Toate acestea

cărțile apar sub formă de culegeri de mai multe biografii, mai mult sau mai puțin

romantizat166. Efectul de listă pe care îl creează succesiunea de biografii și care de-

vine una dintre constantele acestor cărți, pune sub semnul întrebării toată organicitatea internă

sau statutul cărții ca „întreg", unitar și continuu. În majoritatea acestora

cărți despre excentrici, ni se pare că șansa prezidează alegerea reunirii

textele. Deci avem de-a face cu texte și, implicit, cu scrieri

excentrici a căror caracteristică principală pare a fi pierderea unității continue.

În cazul lui Nerval lucrurile trebuie calificate: spre deosebire de autorii acestora

cărți excentrice, scriitorul The Illuminati zădărnicește genul biografiei: a lui

textele sunt în același timp „biografii", „picturi vechi", („a căror compoziție

163 Alte nume pentru acest cuvânt pe care le-am întâlnit: originalii, nebunii, nebunii, cei

vizionari, cei iluminați.

164 Daniel Sangsue, „Ai spus excentric", loc. cit., p. 44.

165 Shulma n, Petru, art. citat, p. 175: „De la Littré, vom păstra o tendință spre o mastipologie

bucătărie, concentrată în mod special pe un stereotip englezesc, englezul: „The Club of Excentri-

întrebări » . Această identificare masculină este întărită de Dicționarul Universal al Limbii

franceza (Boiste, 1857) unde propunem: „Fantezie, om original", iar prin Dictionar

generale și gramaticale ale dicționarelor franceze (Landais, 1857) unde adăugăm: „vorbind de

persoane cu caracter original, supuse abaterilor; Este un om excentric. Bescherelle

propune o definiție care este și masculină: „Exces de umor sau franchețe; originalitate de

caracter. Acest om este marcat de manierele sale.

166 În prefața celei de-a doua ediții a lui Jules Champfleury Excentriques, „Strict vorbind

vorbind, această carte nu este o carte, este o colecție de articole pe care criticii au criticat-o puternic

către autor în prima ediţie.

vopseaua bizare și zgâriată fac amatorul obișnuit să zâmbească"), "portrete literare-

rarii", „povestiri" și „analize" („Aceste analize, aceste biografii au fost

scrise în diferite momente[167]"). În plus, să nu uităm că aceste așa-numite biografii.

fiiile au fost descrise de majoritatea exegeților drept „de-autobiografii

„îndrumat" de autor[168]. Pe scurt, Nerval încalcă constrângerile genului biografic.

phique și uneori doar ascunde distanțarea sa de

povestea vieții și operei excentricilor săi, de unde și lipsa granițelor

între istorie și ficțiune.

De asemenea, vom arăta, în ultimul capitol al acestei secțiuni, că The

Illuminati ocupă un loc singular în seria acestor texte listate recent,

tocmai prin implicarea personală, deci subiectivă, a autorului în

poziţia fiecărui portret excentric. Vom arăta, mai precis, că

Cu cât Nerval vorbește mai mult despre excentricii lui, cu atât excentricitatea lui se recapitulează mai mult. La fel de mult

ar însemna că cu cât excentricele sale sunt mai excentrice în raport cu un punct dat,

iar odată ce autorul însuși este alături de ei, cu atât mai mult recuperează centrul. Tratamentul

de excentricitate de Gérard de Nerval este mai complex decât sub condeiul lui

contemporani care dedică studiile excentricilor. Autorul cărții The Illuminati

nu doar enumera câteva nume de excentrici, descrie sau

să exagereze prostiile biografiilor sale, să identifice constantele sau să arate cum

Ei bine, excentricității îi place comportamentele personajelor care le fac să fie

excesiv, ridicol și grotesc. Studiul lui Gérard este mai nuanțat și problemele-

Temele sunt diverse, strâns legate de scrisul său, sistemul său de gândire, poetica personală a excentricității și nebuniei. Acesta este motivul pentru care vom merge până acolo încât să spunem că lucrarea Les Illuminés ocupă o poziție excentrică în comparație cu

port la textele despre excentrici pe care le-am adunat în corpus. În

Pe scurt, scrisul lui Nerval despre excentrici este mai complex, mai ambiguu

si mai ambivalent. Spre deosebire de alți autori, Gérard nu permite

cititorul să ia o poziție critică stabilă cu privire la rațiune sau nebunie

personaje, de unde particularitatea discursului său ambivalent.

În rândurile următoare, vom încerca să redefinim constantele întruchipate

născut și transmis prin numeroase biografii pe care scriitorii, unii conți-

167 RS, NPl, II, p. 886.

168 Vezi Keiko Tsujikawa, op. cit., p. 36: „Vedem un exemplu izbitor în acest sens în Les Confidences de

Nicolas, unde transpune romanele autobiografice ale lui Restif de la Bretonne la persoana a treia.

Sub masca unei adaptări libere, el transcrie textul lui Restif aproape literal, și poate

intrând astfel în interioritatea personajelor sale, descriindu-le monologuri interioare fără a recurge la

citatul. El încalcă astfel regulile genului biografic care, după cum analizează Dorrit Cohn,

aparține genului istoric și nu permite accesul direct la interioritatea personajelor. La casa lui

Nerval, totul se întâmplă de parcă viața unui romancier din secolul precedent ar putea deveni a lui.

 de oameni, ei înșiși excentrici în viața lor reală, desenează și analizează. Este necesar

Atentie insa la un aspect spinos, dar esential, care a fost abordat si de Sangsue, si anume riscul ca singularul sa fie generalizat sau tipologic

169.

Să menționăm că aceste constante ale excentricității nu presupun anularea lui

diferențe dintre excentrici. Am putea, desigur, să argumentăm că, având în vedere asemănarea categoriilor de clasificare de la carte la carte, toți indivizii excentrici primesc același tratament; cu alte cuvinte, cu cât vorbim mai mult

excentrice, cu atât le generalizăm mai mult. Dacă ar fi așa, conceptul de excentric-

ar deveni fragilă, chiar inoperabilă. Acesta este motivul pentru a scăpa de această diluare a

termen, este necesar, încă o dată, să nu respingem a priori și în mod absolut

excentricitatea, dar întotdeauna să o caute în energia internă a scrierii lui

text de analizat170. Constantele există, fără îndoială, dar să spunem că excentricul

nu devine tip, nici la Nerval, nici la Champfleury, nici la Huysmans. Și asta nu numai pentru că primul alege un titlu nominal ambiguu – The Illuminati –,

ci pentru că excentricitățile sale scapă oricărei supravegheri. Pe scurt, scopul lui Nerval nu este acela de a tipifica excentricul, ci de a-i înregistra impresiile și de a-și urmări excentricitățile, fanteziile și obsesiile într-un joc permanent de distanțare și identificare; Personajele lui Nerval nu

nu sunt nici complet luminați, nici complet excentrici. De aceea ei scapă

la orice categorizare sau generalizare tocmai pentru ca ele nu se lasa cu siguranta supuse unei interpretari inchise, nici unei explicatii categorice;

marginalitatea lor nu poate fi redusă la un motiv stabil, devianţa lor fiind supusă

reconfigurari in cadrul unei dialectici permanente intre centru si margine, intre general si singular.

Scriitorul care a exploatat pe deplin „excentricitatea” a fost Théophile Gautier171.

De asemenea, este surprinzător de observat că majoritatea dicționarelor din secolul al XIX-lea și

Autorii secolului XX ilustrează definițiile „excentricității” cu exemple din

opera acestui autor. Este adevărat că recurențele grafice ale cuvântului excentricitate

nu sunt foarte numeroase în opera sa, dar această noțiune este adesea evocată de către

părtinit de alți termeni, cum ar fi ciudățenie, abatere, anormalitate, nebunie, divagație, extra-

169 În acest context, ne bazăm pe afirmația lui Daniel Sangsue care a considerat că

„Excentricul reprezintă limita puterilor de tipificare. Nu poate exista Fiziologie

a excentricului: singularitatea ireductibilă, excentricitatea nu poate face obiectul unei generalizări, decât

să-și piardă esența. Ca să-i facem dreptate, am avea nevoie de atâtea Fiziologii câte excentrici sunt! »

(Daniel Sangsue, „Ai spus excentric?”, Romantism, vol. 18, n. 58, 1988, p. 54).

170 A se vedea Jean-Louis Cabanès, Jean-Pierre Saïdah (texte culese și prezentate de), La fantaisie post-

romantic, Mirail University Press, p. 15: „Putem pune la același nivel și excepția
bastoane care se gasesc atat de numeroase la Nodier si excentricii, luminati sau grote-
întrebări care bântuie literatura în anii 1840–1860, de la Nerval la Champfleury? ".

171 Vezi Mademoiselle de Maupin, Caprici și zig-zag, Fortunio, Franța tânără, Groteschi.

vaganță, nonconformism, originalitate, fantezie, capriciu, singularitate, fantastic
sau grotesc. Pentru a evita repetarea tuturor acestor termeni de fiecare dată, îi punem împreună
de acum înainte în ceea ce vom numi pe scurt axa lexicală a excentricității.

În Théophile Gautier, excentricitatea și grotescul sunt inseparabil legate
legate, se fertiliza si se imbogatesc reciproc. Acesta, se considera el însuși
un excentric în viața lui reală172, pare să conceapă și să-și plaseze excentricii în ea
în afara regulilor comune. Personajul excentric al Jeunes France și
Grotescele provoacă aproape întotdeauna râsul, participând astfel la o practică de cari-
caturizare, umor de carnaval și exhibiționism. eroii lui Gautier
„vrei să faci impresie, să fii remarcat și să iasă în evidență173”, scrie Daniel
Lipitoare. Este util să dăm definiția excentricității, formulată de Mihail
Bakhtin: „Excentricitatea este o categorie specială a percepției lumii”
carnavalesc174”. Teatrul, ca mod de operare al excentricității și iluziei,
apare adesea în operele lui Gérard de Nerval. Vom reveni la această temă pe...
toate când avem de-a face cu „Confidences of Nicolas” ale Illuminati.

Ancorată în contextul istoric și politic al Franței în prima jumătate a
În secolul al XIX-lea, excentricitatea este, pentru Gautier, sinonimă cu un refuz al convențiilor.
și banalitatea. La fel ca Champfleury, autorul cărții Grotesques acordă mare lucru
interes pentru aspectul excentric al excentricilor săi pentru că, însuși Lavater ne spune,
exteriorul dezvăluie interiorul. Rime excentrice în lucrările lui Gautier cu

minor, pentru că tocmai la scriitorii minori îi găsește cel mai mult interes: „Este

la poeţii de ordinul doi, cred că pot înainta fără paradox, că se găseşte

cea mai originalitate și excentricitate175”. Pe scurt, excentricitatea este o parte

structurarea poeticii lui Gautier. Orice este banal și regulat nu are interes

nu: „Și începând din lumea pe care artistul o recreează prin arta sa, nu este

naturală, rezonabilă, claritate, ordine care ocupă primul loc, după Gautier,

172 Charles de Spoelberch de Lovenjoul îl descrie pe Gautier ca pe o persoană excentrică: „Nimeni

scriitorul a împrumutat mai mult decât Théophile Gautier din propria sa individualitate. Putem spune că el

respiră și se produce în întregime în lucrările sale […] În această iarnă i-am admirat foarte mult burnous-ul negru

ciucuri mătăsos și părul ei gigantic sunt un subiect inepuizabil pentru trecători. Dar dacă el

poartă acest burnus ciudat și cultivă acest păr lung, nu este că vrea să pară ex-

centric” citat de Peter Shulman, op. cit., p. 2.

173 Leech, Daniel, Povestea excentrică: Gautier, de Maistre, Nerval, Nodier, Corti, 1987, p. 306;

Vezi și Daniel Sangsue, „Fantezie, excentricitate și realism la Champfleury”, loc. cit., p. 173:

„Original, singular, extravagant, grotesc, iluminat, excentric: sub diferite denumiri,

Aici ne-am adunat împreună în benzi mai mult sau mai puțin numeroase de „devianți”, așa cum am spune

astăzi: oameni în cochetărie cu nebunia, care contrastează cu cenușiul comun, că noi

notează și cine se face observat.”

174 Bakhtin Mihail, Poetica lui Dostoievski, Paris, Seuil, 1970, p. 170; Vezi și Patricia Lojkine,

op. cit., despre legătura dintre excentricitate, grotesc, burlesc și umanism.

175 Gautier, Théophile, Les Grotesques, Text stabilit, adnotat și prezentat de Cecilia Rizza, Paris, Schena-

Nizet, 1985, p. 45.

dar visele ciudate, excesive, pitorești, fanteziste și extravagante în-

generată de cea mai neînfrânată imaginație176”.

Nodier va folosi și îmbogăți termenul de excentricitate în Bibliografia sa de

nebun. Din niște cărți excentrice. Aceasta definește „excentricitatea” în termeni

a criteriilor estetice:

Prin o carte excentrică mă refer la o carte care este făcută în afara tuturor regulilor.

comune în compoziție și stil și care sunt imposibil sau foarte greu de realizat

ghici scopul, când s-a întâmplat întâmplător ca autorul să aibă un scop în a-l scrie177.

Spre deosebire de Champfleury, Char les Nodier nu include în biografia sa

că numai „nebuni dovediți”:

Ar fi o judecată foarte proastă a lui Apuleius, Rabelais, Sterne și a altor câțiva să-i cheme

lucrările lor cărți excentrice. În desfrânarea strălucită a imaginației lor

generație, rațiunea nu este un ghid iluminat care le precede sau le însoțește,

dar este un sclav supus care îi urmează zâmbind178.

Deci, dacă „nebunii literari” sunt excluși din proiectul său, asta înseamnă că

Cărțile excentrice sunt scrise de „nebuni cunoscuți”. Această ambiguitate stă

în titlul propriu-zis. Este surprinzător să vedem că Nodier reunește în cartea sa două

concepte: nebunia, descrisă în termeni de stare patologică, și excentricitatea analizată în

o perspectivă literară. Relația dintre aceste două noțiuni, pe care autorul nu o explică

nu tocmai, ar putea fi interpretat dintr-o dublă perspectivă: una

intern, judecând excentricitatea din texte, celălalt extern vizând biogra-

filozofia autorului. Dacă scriitorul distinge între „nebun confirmat” și „nebun literar”,

Relația dintre „excentric” și „nebun” nu este atât de clar arătată. Noi

va observa că Brunet, preluând și dezvoltând compania lui Charles Nodier, a distins

între aceşti ultimi doi termeni, dar fără a insista cu adevărat asupra semnificaţiilor lor.

cțiuni: „Înțelegem (...) că ar fi fost nevoie de mai mult de un volum mare dacă am fi avut

a încercat să enumere toți nebunii literari, toți scriitorii excentrici, toți

vizionari (...)179”.

Champfleury în Les excentriques încearcă să descrie excentricul și excentricul.

tricity din punct de vedere realist, chiar dacă de fapt analiza lui depăşeşte realismul180.

176 Ibid. , p. 24.

177 Nodier, Charles, op. cit. , Paris, Editions des Cendres, 2001, p. 7.

178 Ibid. , p. 19.

179 Brunet, Gustave, Nebuni literari. Eseu bibliografic despre literatura excentrică, the

luminați, vizionari etc., Geneva, Slatkine Repr., 1970, p. 56.

180 Champfleury, Jules, Realism, Paris, Michel Lévy Frères, 1857, p. 92: „Reproducerea

Natura de către om nu va fi niciodată o reproducere, nici o imitație, va fi întotdeauna o inter-

„prețuire”; Vezi Michel Brix, De la Hugo la Champfleury, sau de la un realism la altul, Paris, Honoré

Campion, 2006, p. 72: „Champfleury nu-i pasă să reproducă fidel realitatea și nu contestă

 Evocând triada – excentricitatea, nebunia și rațiunea – autorul se întreabă „Unde este

drumul care desparte raţiunea de excentricitate, excentricitatea de nebunie?181 » Fără

Pentru a răspunde la această întrebare, Champfleury sugerează că distingerea celor trei

noțiuni este aproape imposibilă.

Chiar dacă autorul precizează că „subiectele sale de observație” merită un loc

„în cărți de medicină mai degrabă decât în literatură182”, latura antropologică

iar estetica proiectului său nu este neglijată. Prin analiza detaliată a caracteristicilor sale

personaje, Champfleury caută să evidențieze latura patologică a

doctrinele și crezurile excentricilor săi183, trăind într-o lume instabilă. Toate

Excentricii vor, fiecare în felul lui, să salveze omenirea sau să contribuie la

reînnoire socială și etică: „fiecare revoluție aduce o turmă după ea”

de reformatori, apostoli, zei, care toți au un mic steag în buzunar:
„SĂ SALVĂM UMANITATEA!”184. Megalomania și mândria aproape merg mână în mână printre toți excentricii lui.

Influențat, se pare, de teoriile lui Lavater asupra fizionomiei, Champfleury vede în excentric „un subiect curios de observaţie185” al cărui chip uneşte „exterior” și „interior”, mai exact dimensiunea fizică și dimensiunea psihologic. Scriitorul pare să surprindă, ca o cameră externă, gesturile observate și semnele imprimate pe fețele lor, care au devenit semne de nebunie și personajul bizar. Dar aceste indicii nu ar avea sens dacă autorul nu s-a dovedit a fi un fin interpret al fizionomiilor și uneltelor de analiza psihologică: „Uneori aceste personaje”, precizează autorul din primele rânduri ale textului, „nu au nimic surprinzător sau ciudat în costumul lor; totul este în fizionomia lor, pe care le-au făcut utopiile, visele, ideile ciudat186”. Champfleury pare să aibă o bună cunoaștere a metodelor de observare a nu artistul are capacitatea de a transforma lumea. Dimpotrivă, într-o asemenea interpretare asta constă marea bogăție a oricărei demersuri estetice.” Din această idee, reținem că este impo-posibil să descriem un adevărat tip de excentric și că avem de-a face, chiar și cu Champfleury, cu a ficționalizarea acestui personaj.

181 Champfleury, Jules, op. cit., p. 13.

182 Ibid. , p. 4; El mai notează: „Cinicul știe că studiul nu este irosit și că îi va aduce beneficii știință” sau „cărțile de genul excentricilor vor fi tratatele speciale despre boli grave ale inteligenței noastre, sau mai modest, pentru criticii dificili, simple amintiri ale consultați teze medicale”.

183 „Am subliniat ciudățenia personajelor, statutul lor de clasă joasă și mai ales pe partea nesănătoasă a inteligenței lor. ".

184 Ibid. , p. 191.

185 Ibid. , p. 11.

186 Ibid. , p. 3; Vezi Peter Shulman, „Evoluția cuvântului „excentric” în Franța de la lexic la meta-
phore », 19th Century Languages », Texte culese de Graham Falconer, Andrew Olivier, Dorothy Speirs, p. 178: „Într-adevăr, el (Champfleury) a susținut ideea că excentricitatea este înainte de toate un proces intern care se ridică la suprafaţa lumii exterioare ca o serie de bule efervescente.

alieniști, care iau note medicale în timp ce analizează pacientul: „Când am văzut aceste lucruri ciudate care par piese artificiale de anatomie construită artistic, își predau venele, sângele, carnea, hainele lor. Sunt fermecătoare. Le lăsăm, cu note prețioase în cap: noi întâlnire în stradă; nu-i salutăm187”.

Spre deosebire de Champfleury, Gérard de Nerval nu vrea să fie observator sau analistul clinic al gesturilor excentricilor săi, ci mai degrabă al „variegațiilor de sufletul”: „A analiza variațiile sufletului uman este fiziologie morală, –

Aceasta merită din plin munca unui naturalist, a unui paleograf sau a unui arheolog188”.

neîncrederea autorului față de cei care pictează pe marginalizați și pe cei înstrăinați în a aspectul pozitivist și științific este bine exprimat în aceste cuvinte: „Ar fi in-
sensibil să se stabilească pe ceea ce este doar descompunere eflorescentă și bolnăvicioasă, sau amestec steril de substanțe eterogene, o bază înșelătoare, unde generații ar crede că ar putea pune un punct de sprijin ferm189”. Nerval se opune de fapt tuturor celor care studiază mintea umană pentru a „stabili” o „bază” sigură pentru studiile viitoare.

În orice caz, autorul Auréliei definește realismul diferit de Champfleury:

Acelaşi lucru este valabil şi pentru această şcoală, atât de numeroasă astăzi, de observatori şi

a analiștilor juniori care studiază mintea umană doar în cele mai mici aspecte ale ei
sau suferință și să se deda în cercetarea unei patologii suspecte, unde
cu această iubire se cultivă anomalii hidoase ale decăderii și bolii
și acea admirație pe care un naturalist o dedică celor mai atractive varietăți de
creaţii obişnuite190.

Balzac este un alt autor care insistă adesea asupra noțiunii de excentricitate,
pe care o defineşte întotdeauna în raport cu excentricitatea engleză. Bun cunoscător al
Excentricitatea și nebunia engleză, autorul subliniază echivalența dintre nebun și
excentric: „Poate să nu știi că există în societatea engleză frumoși
un grup de nebuni care nu sunt închiși și numiți excentrici; Aceștia sunt oameni
idei bizare (...)191”.Autoarea întăreşte această idee în La Cousine Bette când el
a scris: „Glozia a stat la baza acestui personaj plin de excentricități, găsit cuvânt
de către englezi pentru nebuniile nu ale caselor mici, ci ale caselor mari192"
și, de asemenea, în Le Cousin Pons „Paris este orașul din lume care conține cel mai mult

187 Champfleury, Jules, op. cit., p. 9.

188 RS, NPl, II, p. 886.

189 CN, NPl, III, p. 1074.

190 Ibid., p. 1126.

191 Balzac, Honoré de, Comedia umană, voi. XII, Bibl. din Pléiade, 1981, p. 738, citat de Daniel
Leech, „Ai spus excentric”, loc. cit., p. 51.

192 Ibid.

de originale din acest gen, cu religia în inima lor. Excentricii din Londra
întotdeauna ajung să fie dezgustați de adorațiile lor, pe măsură ce sunt dezgustați de
trăiesc; în timp ce la Paris monomanii trăiesc cu fantezia lor într-un happy hour

concubinaj de spirit193». Excentricitatea are deci propria sa geografie. Și, în plus, Excentricul nu este excentric așa cum își dorește, istoria și cultura au de toate planificate, adică cele două spații culturale și societatea stabilite diferit limitele nebuniei, de aici relativismul excentricității și nebuniei unei culturi la celălalt.

Charles Monselet, în The Forgotten and the Disdained. Figuri literare ale sfârșitul secolului al XVIII-lea, descrie excentricitatea ca o sursă de imaginație sau energie în actul scrisului: „Banalitatea mă irită, în timp ce excentricitatea mă atinge ea însăși în vertij îmi deschide orizonturi de reverie și trezește în mine foarte drept ideile deoparte194”. În acest caz, excentricitatea nu poate fi separată de dorinţă. să exploreze interstițiile libertății etice și estetice; în explorarea În aceste interstiții imaginația autorului prinde viață.

Jules Andrieu, la fel ca Champfleury, vizează în studiul său ex- centrat pentru a da conturul unor tipuri dispărute „mersul în Paris „fețele” lor extravagante, ochii închiși la griji vulgare, inimile lor desprinse de treburile de jos ale acestei lumi, lăsându-și mintea să alunece cu grijă în curent de Himeră, precum și paiele de-a lungul apei195”. Acestea sunt aceleași himere care, autorul-povestitor al lui Sylvie ne spune, „fermecă și induce în eroare în dimineața vieții”. Înainte de a multiplica exemplele de nebuni, nebuni, grotesci, abstract- tori sau oameni tulburi, acest autor ne oferă mostre variate, „nemaiauzite”. toate aberațiile, din toate neconcordanțele posibile196”, fără a uita să atragă atenția noastră asupra necesității de a distinge între „cazuri patologice”, „cu excepția „delicat” și „grotesc”. Cât despre excentricitate, Andrieu ne invită caută-l mai degrabă în fond decât în formă197. Michel Jeanneret, prin analiză Textele nervaliene, atrage atenția și asupra faptului că nebunia și excentricitatea trebuie

să fie căutată în conținutul scrierii lui Nerval și nu în forma acesteia

sensibil198.

193 Ibid. , p. 598.

194 Monselet, Charles, Uitații și disprețuiții. Figuri literare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Paris, Michel

Frații Levy, 1864, p. 11.

195 Simone Brugal în Introducerea la excentricii dispăruți, loc. cit., p. 2.

196 Andrieu, Jules (1839–1895), Excentrici și groteschi literari din Agenais, Paris, Alphonse

Editura Picard and Sons, 1895, p. 2.

197 Ibid. , p. 24: „Excentricitatea aici este, prin urmare, mai mult în substanță decât în formă. Gândul, brut,

puțin confuză și traducerea epuizată, se împrăștie într-un potop de reminiscențe de lecturi".

198 Michel Jeanneret, Scrisoarea pierdută. Scrisul și nebunia în opera lui Nerval, Paris, Flammarion,

„Științe umane", 1978, p. 8: „Discurs de nebunie? Se pare că se ascunde bine, atunci...

Colecția extrem de rară de Simone Brugal, dedicată căutării excentricilor

dispărut, este în tradiția cărților enumerate mai sus, în special în

linia de Oameni singulari de Lorédan Larchey sau de The Forgotten and Disdained de Paul

Musset199. Accentul se pune în principal pe oamenii iluminați și pe ezoteriști. O

Un lucru interesant de remarcat este că, dincolo de faptul că Simone Brugal semnează –

ca Nerval – cu pseudonim (numele real Firmin Boissin), acesta devota

în cartea sa un întreg capitol despre iluminare. Deci, excentricii servesc ca

denumire generică pentru toate tipurile de singulare, cum ar fi mistici,

visători, vizionari și iluminați s200. Diverse figuri ale excentricității locuiesc

paginile The Excentrics, cu siguranță o încântare pentru orice cititor care a mers la

descoperirea unor capete extravagante. „Excentrici de stradă", „iluminate",

„misticii științei”, „candidații nebuni”, „boemii literari”, toate însuflețesc galeria excentricilor. Ne întâlnim și cu „apostolii fervenți”

„dușmanii iezuiților”

201, „hegelienii”, cel

heterodocși, convertiți, socialiști precum și comuniști care se ascund

ei înşişi identitatea lor sub pseudonime202. Fără a putea acorda mult

de spaţiu la excentricii dispăruţi203, ne mulţumim să evidenţiem

că întrebarea în sine nu a fost pusă. La nivel de forme, e adevărat, nici urmă de eroare,

fără simptome de schizografie. Dispozitive narative, axa sintagmatică și aparatul lexical

demonstrează o astfel de măiestrie încât ipoteza cade apoi la plat. E la alt nivel, că

conținut, acea nebunie, dimpotrivă, se lasă reținută”; Vezi și Michel Jeanneret,

„Nebunia este un vis: Nerval și Doctor Moreau din Tours”, Romantism, vol. 10, n. 27, 1980,

p. 59–75.

199 Martine Lavaud, „Eșuat, uitat și minor: despre unele ficțiuni excentrice ale istoriei

istoria literară a secolului al XIX-lea”, în Ficțiuni de istorie literară, Jean-Louis Jeannelle (studii colectate

și prezentat de), Rennes University Press, colecția „La Licorne”, 2009, p. 158:

„Exhumarea minorilor și a celor uitați alimentează un corpus excentric și de secol al XIX-lea care,

Și el a considerat uneori că fantezia ar putea eclipsa filologia.

200 Simone Brugal, op. cit., p. 1: „Fără falsă rușine, îmi recunosc slăbiciunea pentru mistici, the

visători, vizionari și iluminați. » ; Toate personajele pe care autorul le colecționează și le expune

în galeria sa de excentrici se află, cu posibila excepție a lui Paulin Gagne și Tapon-Fougas,

necunoscute: Poulalion, Petra-Protensis, Cirier, doamna Cornélie, Naündorff și Eugène Vintras,

Varney, Oegger, Anna-Marie, Arca d'Orient, Lapa sse, Van Ktout, Paulin Gagne, Bertron, Pradier-

Bayard, Tapon-Fougas, Abbé Cotton, Trapadoux, Thérion.

201 Ibid., p. 21: „Inamicul iezuiților, hegelianul, care mai târziu avea să publice, sub pseudonimul

de Camille Ledoux, un pamflet pe cât de curios, pe atât de heterodox împotriva „Eternității durerilor de

„Iadul” și ajunge, se spune, ca preot printre vechii catolici din Elveția”.

202 Ibid., p. 25: „S-a format o nouă echipă editorială sub îndrumarea lui MC-F. Cheve. Era un

convertit. Fost voluntar polonez din 1830, a colaborat la Poporul lui Proudhon și la Bien

public, de Émile de Girardin. Buchez l-a readus la creștinism. Om bun, inimă excelentă,

prieten cu stareţul Gabriel şi cu părintele Gratry, Chev é nu reuşise să-şi abandoneze complet ideile

socialiști: nu-i purificase decât în creuzetul ideilor evanghelice. Printre alte lucrări, a scris: Comunismul în Biserică, Creștinismul și Democrația, Comuniștii.

203 Un studiu dedicat unei analize comparative a Illuminatii lui Nerval și a excentricilor dispăruți

Cea lui Brugal ar putea fi revelatoare din mai multe puncte de vedere.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

80câteva asemănări între această carte a lui Brugal și cele ale lui Champfleury și Nerval.

Fără mult efort de cercetare, se poate înțelege, pe măsură ce se întoarce

pagini, multe asemănări între excentricii acestor trei autori. Și com-

Să începem prin a spune că personajele lor par să lase „mințile lor să alunece cu

nepăsare în curentul Himerei204”.Brugal, ca şi Champfleury, urmează şi

observați excentricii de pe stradă; excentricul îi fascinează în acest fel pe cei doi autori

modul în care devine un adevărat obiect de observație și analiză:

El (Petra-Pratensis) purta mereu cu el un caiet, suficient de murdar, unde

Marile universitare au fost, una după alta, etichetate, definite, fixate de

acul mâniei ca niște calarei în cutia unui zoolog. Mi-a permis

sa iau act de ea, si ma desprind astazi din caietul de ura ale Chodruc-ului.

Duclos205.

Pe de altă parte, la Nerval apar posturile de observat și observator

nu se mai pot distinge clar. Știm deja că acest autor are o concepție

diferit de realism, realitate și adevăr; Este vorba despre Restif of the

Breton că Nerval declară ironic „că nu se poate împinge prea departe

departe

realism literar.

Este clar că apar anumite teme recurente ale Illuminati

tot sub condeiul lui Brugal: genealogie fantastică, mega-tendințe

Lomani, socialism utopic, iluminism și tipografie206. Incepand de la

această remarcă, este ușor de observat coincidențele dintre excentricii care dispar-

Rus de Simone Brugal și Illuminati de Gérard de Nerval. Breton rebel,

Raoul Spifame și Quintus Aucler de la Illuminati toți trei se construiesc singuri

genealogii fantastice și își dau identități regale. Întotdeauna putem observa

la ambii autori, asemănări între Cazotte (al Illuminati) și Pierre Michel

204 Simone Brugal, op. cit., p. 1.

205 Ibid., p. 18.

206 Ibid. : „Dupré a pretins a fi cea de-a douăzeci și unu încarnare a lui Cornelius Nepos"; Naündorff însuși

ia pentru mesia: „Titlul său de Rege nemaifiind suficient pentru el, a aspirat să joace rolul unui

mesia, al unui fondator de religie. Unul după altul, prin grija domnului Gruau de La Barre și a domnului.

Charles de Cosson, a publicat: The Celestial Doctrine, or the Gospel in all its primitive purity

[…] și se dezlănțuie cu o violență nemaiauzită împotriva papalității, a cardinalilor, a episcopilor și a

preoți ai Bisericii Romane" (p. 42–43) sau „s-a improvizat ca rege profet ca Ioan din Leyden"

(pag. 47); „Vintras și-a schimbat numele: s-a numit Pierre-Michel și, pentru intimi, Strathanaël.

Mai târziu, el s-a pozat drept Marele Profet al vremurilor din urmă și, în timp ce se afirmă ultra-

Catolic, a inventat și un fel de religie, cunoscută în istoria excentricităților con-

temporar sub calificativul de Lucrare de îndurare. » (p. 44); „Unde locuia acest bătrân?

iluminat (Ludovic al XVII-lea) care, serios, s-a crezut a fi urmașul a paisprezece generații de regi? »

(pag. 50); este accentul nostru; Cât despre tipar: „Cirier a lăsat multe manuscrise

[…] A publicat și un număr mare de broșuri, care au devenit astăzi, din toate punctele de vedere, singularități literare – pentru că, ca Restif de la Bretonne, le-a tipărit el însuși, și

toate au titluri ciudate. » (p. 25).

Capitolul 1 – Lumină(e), Umbre și Excentricitate

81 (de la Excentricii Dispăruți): acesta din urmă are darul de a prezice pentru Franța, înainte de

Revoluție, nenorociri teribile, așa cum a făcut Cazotte (profeția lui La

Harpă). Sfârșitul destinelor lor este destul de asemănător: cei doi indivizi sunt

judecat în faţa Tribunalului Revoluţionar şi a ajuns să fie condamnat la moarte207.

Brugal se referă și de mai multe ori la Diavolul îndrăgostit al lui Cazotte, mai precis-

strâns legată de profeția lui La Harpe, precum și de prietenia lui Anna-Marie cu familia Cazotte, soția Marquise de la Croix și fiul Scévole Cazotte

208. Știm bine

din care Nerval, în biografia lui Cazotte of the Illuminati, se inspiră mult

scrieri de Anna-Marie despre Cazotte și familia sa.

Un ultim lucru de remarcat: scena în care este întâmpinat Raoul Spifame

în mod ironic de către colegii săi cu apelativul „Majestate”, pare să fie perfect repetat în textul lui Brugal. Unul dintre excentricii lui Brugal, precum Raoul Spifame, își oferă toate privilegiile de a avea o identitate regală, cu riscul de a

pierde și uită identitatea reală. Victima a fanteziilor sale, precum și a lui

megalomania, Delfinul din Brugal ajunge să fie numit și în mod ironic „Al lui

Majesty": "Obișnuiții locului îl cunoșteau bine pe Delfin și totul (Jules Vallès

el însuşi) s-a înclinat respectuos în faţa regalităţii sale himerice. I-au spus

a format o curte mică și, la intrare, l-a salutat în acești termeni: "Bună dimineața, Sire! Ce este Maiestatea Voastră astăzi?"

209 ».

Baudelaire dedică, de asemenea, câteva pagini excentricilor englezi

Excentricii210. Scriitorul îl pune pe poetul Byron în fruntea listei sale de excentrici.

la care „ar fi nedrept să refuzi un brevet de excentricitate 211”. Acest text pe

excentrics nu aduce nimic nou în comparație cu alte texte

207 Ibid. , p. 45: „Credincioșii lui aveau credință deplină în el și îl considerau adevărat

trimis de la Dumnezeu. Ceea ce nu l-a împiedicat să fie condamnat ca escroc pe 20 august.

1842, de către tribunalul penal din Caen”.

208 Vezi Simone Brugal, op. cit., p. 65–66: „Prietena lui Cazotte (Anne-Marie) a urmărit și ea Revoluția-

ca lucrare a lui Satana, iar ea s-a lăudat că a distrus un talisman din lapis lazuli pe care Ducele

d’Orléans primise în Anglia de la Marele Rabin Faleck-Scheck […] Anne-Marie, în familia ei

Cazotte, a readus la viață fizionomia acestei uimitoare marchize (Marquise de la Croix) – în

în același timp, ea ne explică geneza Diavolului în dragoste și ne expune relațiile dintre

autorul acestui roman ciudat cu cabaliştii din vremea lui şi adepţii celebrului Martinez

Pasqualis. Este una dintre cele mai curioase lucrări ale sale. " sau "Anne-Marie a avut, în tinerețe,

cunoscuta Scévole Cazotte, bibliotecară decedată a Palatului Trianon și fiul acestui Jacques Cazotte care

Diavolul îndrăgostit și cina profetică descrisă de La Harpe, despre Revoluție, au

făcut nemuritor. Scevole i-a transmis lui Anne-Marie secretele vechii marchize de la Croix, care era

a doua sa mamă. Văduvă a unui mare lord atașat la Curtea Spaniei, această marchiză de la Croix

era îndrăgostit de teosofia și spiritul rău ca fiind cauza celui mai mare număr de infirmități

care afectează spațiul uman. »

209 Brugal, Simone, op. cit., p. 54.

210 Baudelaire, Charles, The Excentrics, in Posthumous Works, Paris, Mercure de France, ed. a 3-a,

1908, (la capitolul „Soiuri”).

211 Ibid., p. 363.

 despre excentrici, cu excepția poate intenției vizibile a autorului de a exagera excesiv

în mod clar excentricitățile și excesele personajelor sale. Printr-o deta-

ché, autorul expune în galeria sa indivizi ale căror comportamente, lor

stilurile de viață, certitudinile și crezurile lor sunt expresia unei excentricități,

sinonim cu excesul sau nebunia (considerată, în anumite cazuri, patologică). Sfârşit

Cunoscător al excentricității engleze, poetul oferă portrete ale mai multor persoane

singular: marchizul de Briqueville, „o persoană foarte bogată, care era considerată nebună și

care poate era un mic212"; Edouard Montagne, menționat printre originale

ilustru, „care a îmbrățișat cultul lui Mahomet, conformându-se tuturor practicilor

pe care Coranul îl recomandă213"; Lord Baltimore214, Contele de Lauraguais215,

Marchizul de Brunoy ocupă ultimele pagini ale listei de excentrici216 în-

menționat în The Excentrics. Un lucru interesant de remarcat este că Baudelaire,

când aduce în discuție singularitățile Franței și Angliei, alege

pentru a numi excentricii Franței mai degrabă în termeni de „originali": „The

Franța este departe de a fi la fel de bogată în excentrici ca Anglia și nu se poate reuși...

nu ar umple două sau trei volume cu istoria originalelor noastre nobile217.

Philarète Chasles, autoarea cărții English Excentrics, pare să împrumute de la Champ-

fleury metoda de analiză a excentricilor, a autostrăzii sau a erudiției, de asemenea

212 Ibid., p. 369.

213 Ibid., p. 365.

214 Ibid. : „Lord Baltimore (...) a adoptat într-un punct foarte delicat ideile orientalilor; s-a făcut

construiește un harem în toate felurile similar cu unul dintre cele mai somptuoase din Constantinopol.

ple ; l-a umplut cu frumuseți pe care nu le-a trimis să le cumpere în Circasia și pe care le-a supus îngrădirii

cel mai sever. Lucrul a stârnit o mare agitație; părea să depășească limitele excentricității".

215 Ibid. , p. 371: „Contele de Lauraguais (…) avea și o manie pentru experimente, dar s-a limitat

să caute modalități de a opera arderea diamantului. Pare al Franței, a devenit avocat

la Londra. Rebel nemilos, a fost exilat și întemnițat de multe ori; s-a distrat, într-o

memoriu citit Academiei despre inoculare, pentru a ciurui facultatea si magistratura cu epigrame; a fost pedepsit cu o ședere în Bastilia. A intentat un proces împotriva secretarei sale care l-a acuzat

de a fi adus necazuri în gospodăria lui și s-a apărat cu un factum, sub acest titlu bizar: Memorandum for me, by me. Orice ar fi făcut, nu a atins faima marchizului de

Brunoy.

216 Ibid., p. 371–372: „Marchizul de Brunoy, cel care a cheltuit în cele mai extravagante moduri

ciudat; Le dădea țăranilor din pământul său cele mai splendide mese. Soția unui șalar

a murit; A pus-o îngropată în așa fel încât o prințesă ar fi fost în zadar: acolo s-au cheltuit 50.000 de livre.

au fost. S-a căsătorit cu Mil* d'Escars, unul dintre cele mai bune nume din nobilimea franceză; i-a dat lui

s-a logodit pentru 700.000 de lire de bijuterii și podoabe, iar în ziua nunții a dispărut și a fugit la unul dintre castelele sale. Nu a vrut să-și mai vadă soția [...] Mania ceremoniilor de cult devine

în el o furie; el devine nașul tuturor copiilor, groparul tuturor morților [...] el

este vorba despre cucerirea Țării Sfinte; Marchizul invită toți oamenii buni la inimă să se adune la el acasă în ordine

să plece la ordinele lui; El promite 400 de lire sterline de venit tuturor acestor voluntari. Poliția s-a opus

formarea acestei armate. Marchizul cheltuise deja 20 de milioane pe astfel de nebunii; familia lui

vrea să-l interzică, parlamentul nu îl consideră nebun; o lettre de cachet îl pusese închis într-o mănăstire; A murit acolo de plictiseală la vârsta de treizeci și trei de ani.

217 Ibid., p. 369.

decât mintea unui observator atent. În descrierea sa despre excentrici, acest autor

se bazează pe datele din teoria lui Lavater, pentru a descrie mai bine per-

sonaje: „Numai silueta ta (este Sterne) este o emblemă excelentă a fostului

centricity218”. Oameni ciudati, baroc, nebuni, patetici, burlesci, pestriști,

excentricii religioși, umoriştii, toţi se întâlnesc sub același stilou și mai jos

acelaşi adăpost textual. Un lucru important de remarcat este că printre cifrele de

excentricitatea analizată de Chasles, Cazotte ocupă un loc semnificativ, fiind

descris ca umorist, alături de Sterne, Charles Nodier, Cervantes și Gozzi.

În ceea ce privește excentricitatea, Chasles o definește inseparabil de termenul de ori-

originalitate și nebunie:

[…] înțelegeți câtă importanță acordăm excentricității, originalității,

la mișcarea neprevăzută, independentă și spontană a unei existențe care se face pe sine-

chiar, cine trăiește în afara tuturor sferelor și cine nu datorează nimic nimănui? La casa lui

originalitatea ta (francezii) este sinonimă cu nebunia; în țara noastră (în engleză)

Este o laudă și o onoare219.

Câteva pagini mai târziu, autorul adaugă că excentricitatea este „cercul al cărui

centrul este peste tot, iar circumferința nicăieri220”. Georges Poulet, în Meta-

morfoze ale cercului, ne ajută să înțelegem mai bine dialectica figurilor lui

excentricitate. Vom reveni la asta.

Extravagantele și originalele secolului al XVII-lea de Paul de Musset (1863), Oameni

singulare de Lorédan Larchey (1867) și Gallery of Originals de Henry Monnier

(1858) fac parte dintr-o tradiție de exhumări de indivizi singulari.

În timp ce cărțile primelor două apar sub forma unui inventar, unde fiecare individ poartă eticheta lui de nebun, original, excentric și singular.

221, cel

A treia carte este doar un eseu la mâna a treia despre texte despre excentrici.

În concluzie, am putea spune că fluctuaţiile, ambiva-

lențele, instabilitatea și rătăcirile sunt caracteristicile acestei generații

de scriitori, dintre care unii sunt ei înșiși excentrici în viața reală, care, pentru a de-

lipsite de centru, se aruncă în excentricitate și astfel aleg să facă cunoscute

cărţile lor printr-un discurs marginal.

218 Chasles, Philarète, „The English Excentrics”, Revue des deux mondes, 1834, p. 524.

219 Ibid., p. 506.

220 Ibid., p. 556.

221 Larchey, Lorédan, Oameni singulari, Paris, F. Henry, 1867–1868, p. VII: „După părerea mea, epitetul de

singular aparține de drept tuturor personajelor care, după gust sau prin calcul, se abate de obicei

convențiile sociale ale vremii lor […] Nu s-ar crede câți oameni remarcabili

au cedat în fața ciudățeniei care sunt singurul titlu al atâtor maniaci simpli la admirație

a posterității lor.”

Această călătorie, în care am încercat să prezentăm semnificațiile pe care le-am atașat

la cuvintele „lumină(e)”, „iluminism”, „iluminat”, „excentric” și „excen -

tricity”, pune în lumină semnificațiile pe care Nerval le dă sau le-ar fi putut da acestora

noțiuni în Illuminati lui. Procedând astfel, vom încerca să răspundem la una dintre întrebările

întrebări spinoase pe care contemporanii lui Nerval și totodată exegeții nervalieni

au formulat, și anume dacă luminații din cartea omonimă a lui Gérard de Nerval sunt

sau nu sunt iluminaţi sau precursori ai socialismului. Cei care contestă

alegerea titlului The Illuminati și subtitlurile The Precursors of Socialism, res-

respectiv Povești și Portrete, consideră-le pripite și în contradicție cu ce

pe care interiorul cărţii îl prezintă222. Exegeții actuali ai Illuminati sunt și ei

222 Vezi Charles Asselineau, „The Illuminati, or the precursors of socialism”, The French Athenaeum,

28 august 1852, p. 132: „Cum putem explica, de exemplu, într-o galerie de oameni luminați, prezența

al lui Raoul Spifame, acest nebun al secolului al XVI-lea, care și-a imaginat că este regele Henric al II-lea? Ar fi autorul

Crezi că toți nebunii sunt nebuni? […] Starețul de Bucquoy, acest Latude în sutană, care a trecut

viața lui scăpând din închisorile în care a fost închis prin neînțelegere, poate fi încadrat printre pre-

cursori ai socialismului pentru că au scris un pamflet împotriva autorității lui Ludovic al XVI-lea? » ; Paul Limayrac,

în presa din 31 iulie 1853, afirmă că nu vede nicio legătură între titlul cărții și

caracterul personajelor; Jule s Barbey d'Aurevilly, în Le Pays din 20 martie 1853, Feuilleton

reprodus în Criques diverses, 1909, îi reproșează și lui Nerval că titlul colecției este adesea

„deplasat" în cele șase biografii: „[…] Dar ce am spune dacă am arăta că în această carte intitulată The Illuminati, nu există mai mulți Illuminati decât Illuminism, și asta cu excepția poveștii unui adevărat

„paradă" în Cagliostro și câteva cuvinte fără perspectivă asupra bărbaților care ar fi trebuit să fie studiati, nu există în titlul lui M. nimic mai mult decât o speculație asupra curiozității publice […] Astfel, prin

De exemplu, ce fel de nebun era acest aventurier, starețul de Bucquoy, despre a cărui viață ne vorbește domnul de Nerval? acest păgân Quintus Aucler, mai grecesc și mai roman, de unul singur, decât toți

revoluționarilor și care doreau, într-o țară creștină cu o tradiție veche de secole, să restabilească oficial

cultul lui Jupiter? Ce alți iluminați decât acest Rétif de La Bretonne, a cărui nemurire a ucis geniul

pângărindu-l? Erau ăștia genul de bărbați ale căror biografii le așteptam, când iluminismul

are ca reprezentanți în lumea spiritelor forța lui Raymond Lull, Albert cel Mare, Roger Bacon, Paracelsus, Cardan, Van Helmont, […] Swedenborg, Boehm,

Saint-Martin etc.? » ; Barbey d'Aurevilly citat de Jean-Luc Steinmetz, Chotard, Loïc, Nerval,

Presa Universității Paris-Sorbonne, col. „Memoria criticii", 1997, p. 47: „Dar pentru a urmări

Un cuvânt al Illuminati de pe prima pagină a unei lucrări era să promită o lucrare cât se poate de serioasă, pentru că

depinde de rezolvarea intrebarilor care nu sunt inca rezolvate! Care academie din Europa,

va contesta serios întrebarea dacă Iluminismul este o dezvoltare certă-

nativ al ființei mentale, sau este o aberație? În acest punct, ca și în multe altele,

Există judecăți superficiale, prejudecăți, dar nu există concluzii cu adevărat științifice. » ;

Dermenghem Émile, „Auguste Viatte. Izvoarele oculte ale romantismului, iluminismului. Teozofia

(1770–1820) – Un prieten al lui Ballanche: Claude-Julien Bredin (1776–1854). Corespondenta filozofica

sofistic și literar cu Ballanche", Revista de istorie a Bisericii Franței, 1929, vol. 15, n.

67, p. 224: „Această judecată este poate puțin prea clară. Într-adevăr, așa cum am spus, această mișcare a iluminismului este foarte amestecată. Nu trebuie să confundăm suma foarte nobilă și foarte pură mistică.

toate ale unui Saint-Martin și teozofia îndrăzneață, dar profund ortodoxă a unui Joseph de

85 reticente cu privire la relevanța titlului. Aproape majoritatea dintre ei s-au pus...

sunt de acord cu ideea că, cu excepția lui Cazotte, celelalte personaje și anume Raoul

Spifame, starețul din Bucquoy223, Restif din Bretonne224, Cagliostro și Quintus

Aucler, nu sunt nici teosofi luminați, nici precursori ai socialismului în sensul sens

cuvinte potrivite225. Practic, spun exegeții, Raoul Spifame este doar un nebun, starețul

de Bucquoy – un om exaltat rebel, Restif de la Bretonne – un comunist panteist,

Cazotte – un mistic, Cagliostro – un șarlatan226, Quintus Aucler – un adept al

păgânism.

Nerval răspunde reproșurilor adversarilor săi că „titlul fals este un titlu

foarte real.” Deci, cum putem înțelege titlul fals foarte real – în cursive?

Nu este deloc nou să spunem că falsul și realul sunt interschimbabile.

în estetica nervaliană. Mai mult, această afirmație ambiguă întărește ideea că, la Nerval, granițele dintre fals și real, dintre sine și non-sine,

între realitate și ficțiune, între credință și necredință sunt deplasate în acest fel

astfel încât să devină greu de reperat, de distins și de fixat. În

Maistre, cu neopăgânismul unui Restif, al unui Quintus Aucler sau chiar al unui Fabre d'Olivet, din nou

mai puţin cu superstiţiile sclipitoare ale unui Cagliost ro, maniile masonice ale unui Gustav al IV-lea.

223 Numele starețului de Bucquoy se găsește în Gustave Brunet, Les Fous littéraires, eseu bibliografic

grafică despre literatura excentrică, iluminații, vizionari, Paris, Gay și Doucé, 1880.

224 Vezi Michel Dansel care îl include pe Rétif de la Bretonne în cartea sa Les excentriques, publicată de

Robert Lafont, în 2012.

225 În Peter Dayan, portretul lui Nerval și a taților săi: în trei secțiuni cu două balamale și un lacăt,

Geneva, Droz, 1992, p. 58, autorul înțelege cuvântul „luminat” în sens restrâns și apoi cel

iluminate sunt „unele secte sau unele societăți secrete, având doctrine ezoterice și

căutând o anumită influență în societate, s-au numit pe ei înșiși Illuminati. » ; el citează secta

a Illuminati bavarezi, fondat de Weishaupt în 1767 și suprimat în 1787, și Illuminati

din Avignon. În sens larg, termenul de iluminat se referă la „orice adept al unei secte cu o doctrină ezoterică,

care poate fi legată de tradiția cabalistică, care include martiștii, trandafirii.

cruce, francmasonii; în sens restrâns iluminat desemnează orice individ iluminat de lumină

divin. Nerval încalcă însăși limitele simțului larg […] Nici Raoul Spifame, nici abatele de Bucquoy,

nici Restif aparţin, după ce spune Nerval, unei secte de oameni luminaţi. În primele două

povestiri din colecție, nu se pune niciodată problema de doctrine ezoterice […] Nerval nu elaborează

portretul niciunuia dintre marii Illuminati ai secolului” (p. 59); Să ne amintim definiția lui Jacques Marx,

„Probleme ale Iluminismului”, în Probleme de istorie a creștinismului, vol. 5, Préaux, Jean (ed.),

ed. al Universității din Bruxelles, 1976, p. 91: „Cel iluminat este cineva care se numește „iluminat”

direct de divinitate și care a făcut din această iluminare un principiu al vieții. În conformitate cu această teorie a emanației, cei iluminați declară că dacă lucrurile sunt iluminate, nu este

prin ele însele, ci ca reflexii ale unei surse superioare de lumină. Iluminismul se odihnește

deci pe o imagine cheie, cea a unei lumini stabile, fixe, venite de sus, radiind de la soarele

spiritelor, și dat mai întâi oamenilor. » ; Volumul, totuși, a primit o recenzie pozitivă din partea

parte a fraților Goncourt, Charles Asselineau, Gautier sau Georges Bell.

226 Clarificare importantă de făcut: Criticii Illuminati arată că studiul despre Cagliostro este

problema unei erori în alegerea documentaţiei: Gérard copiază şi plagiază mai multe pasaje din

carte Eseu despre secta Illuminati (1789) de Roche du Maine, marchizul de Luchet, adversarul

acerb al iluminatului și acuzatorul practicilor magice ale lui Cagliostro; Pentru Luchet, Cagliostro nu este altceva decât un șarlatan ridicol și odios.

trei scrisori trimise cu puțin timp înainte și după publicarea volumului Les Illuminés, the

Mesajele lui Gérard de Nerval nu sunt lipsite de ironie și ambiguitate227. THE

Există multe exemple în această direcție, dar acestea sunt suficiente pentru a înțelege

socotiți că autorul se joacă în mod conștient cu cuvintele, tocmai pentru a-i mistifica

alegere.

Având în vedere că titlurile au, la Nerval, un rol foarte important în ansamblu

din carte, nu le putem neglija. Paratext, prezența concretă a textului

iar interstițiile sale, care se află întotdeauna la margini, au un rol important în

orientarea lecturii şi recepţiei. Deci funcționează ca o zonă

intermediar care permite dialogul între text și explorările cititorului.

În The Illuminati, după cum am arătat, titlurile, subtitlurile, inter-

titlurile nominale, notele de subsol, prefața se referă mai mult sau mai puțin la

conținutul lucrării; Unele dintre aceste elemente au succes în sintetizarea și anti-

sa precizeze continutul (este cazul primului text, despre Raoul Spifame), anumite altele

mistifică doar alegerea (vezi textele despre starețul de Bucquoy, respectiv

Cagliostro). În acest capitol vom dezvolta această problemă a titlului.

ales de Gérard de Nerval, pentru a clarifica diverse aspecte ale iluminismului și excentricității.

Fără îndoială, cei care contestă alegerea lui Nerval de a-și caracteriza personajele

Se gândeau la oameni iluminați, mai presus de toate, la teosofii luminați. Dar, cei luminați

de Nerval scapă de acest schematism și de orice încercare de clasificare. Sunt suficient de diferiți unul de celălalt și suficient de proeminente pentru a se potrivi doar într-una dintre definiții.

niții formulate și date mai sus, în raport cu cuvântul iluminat. Să spunem, de la început, că illuminati lui Nerval nu seamănă cu illuminati teosofici sau cu illuminati revoluționari decât în mod intermitent, sau chiar întâmplător. Cel Iluminat

Gérard de Nerval nu este nici un teozof pur iluminist, nici un ateu pur iluminist, nici

unul iluminat, nici un „șarlatan mistic al ultimelor secole” (vezi definiția lui

National Dictionary of Bescherelle), nici un revolutionar iluminat

228, dar se menține

227 „Vă promit Illuminati care vor apărea și vor conține câteva biografii curioase

a precursorilor socialismului actual” (Scrisoare către Jules Janin din 27 decembrie 1851; vezi NPl, II,

p. 1296); „Nu trebuie să vă avertizez că există o oarecare ironie în prefața despre acest subiect

semi-politica socialismului – cu excepția cazului în care nu citești lucrarea” (Scrisoare către Emile de Girardin

din 1 iunie 1852; vezi NPl, II, p. 1307); „Titlul Precursori ai socialismului este un titlu fals foarte real.

Îl dăruisem editurii, cu ideea unei lucrări mai substanțiale, cu alte biografii

care a luat din carte personajul pe care îl presupuneți: nu se arată în interiorul paginilor. »

(Scrisoare către Paulin Limayrac, 31 iulie 1853; vezi NPl, III, p. 807).

228 Joseph de Maistre, Serile din Petersburg sau conversații despre guvernul temporal al

Providence, al doilea volum, Paris, Librăria greacă, latină și franceză, 1821, p. 20: „Noi dăm asta

nume de oameni luminați acestor oameni vinovați care au îndrăznit în zilele noastre să conceapă și chiar să se organizeze în

Germania, prin cea mai criminală asociație, proiectul îngrozitor de stingere a creștinismului în Europa

și suveranitatea. » ; Conform acestei idei a lui Joseph de Maistre, Quintus Aucler al Illuminati, a

un pic din toate aceste tipuri deodată. Trebuie spus că convingerea monarhistă

că Cazotte îl separă clar de illuminatii republicani și revoluționari. Dacă

un gest de opoziție sau rezistență există în fiecare dintre cei iluminați ai lui Nerval,

Sunt diferiți unul de celălalt. Am putea spune că fiecare personaj ar putea reprezenta...

să simtă o fațetă a tuturor formelor de iluminism care fuseseră enumerate.

Iată de ce luminatul Nerval este mai degrabă un excentric229, având în vedere că

portretele pe care le pictează personajelor sale îl împiedică pe cititor să ia o

poziție stabilă. Autorul însuși pune nebunia lor în perspectivă, fără a se putea identifica cu ea.

sau se detașează complet cu/de gândurile și excentricitățile lor. Exact asta este

această ambivalență care caracterizează proiectul lui Nerval de a oferi un spațiu de vizibilitate

la figurile uitate din galeria excentricilor. Cuvintele lui Gérard de Nerval,

anunțat în prefața la Illuminati, este destul de clar: „În acest timp, unde

portretele literare au un oarecare succes, am vrut să pictez niște excentrici de
filozofie230”. Cuvântul „excentric” apare în aceeaşi prefaţă: „Aceştia
dușman al creștinismului, ar putea fi numit „un fanatic bavarez”. Vezi și Angelique,
NPL, III, p. 522–523: „Ceea ce îi excită pe mistici este detaliul raportat de Beaumarchais, că
prușții – ajungând la Verdun – s-au retras brusc într-o manieră neașteptată
după efectul unei apariții care l-a surprins pe regele lor, […] Illuminati francezi și germani
au fost înțelese prin rapoartele de afiliere. Doctrinele lui Weishaupt și Jakob Böhme aveau
pătruns, printre noi, în vechile țări france și burgunde, de vechea simpatie și de
relații vechi de secole ale raselor de aceeași origine. Prim-ministrul nepotului lui Frederic al II-lea a fost
el însuși un Illuminati. Beaumarchais presupune că la Verdun, sub masca unui magneto-
tism, unchiul său a fost pus să apară în fața lui Frederick William, despre care se spune că i-ar fi spus: Du-te înapoi! ca
a făcut o fantomă a lui Carol al VI-lea. » ; Vezi, de asemenea, NPl, II, p. 100–101: „Cu câțiva ani înainte de
Revoluție, castelul din Ermenonville a fost locul de întâlnire al iluminaților care s-au pregătit în tăcere-
semănă viitorul. În celebrele cine din Ermenonville am văzut succesiv relatarea
Saint-Germain, Mesmer și Caglio, dezvoltând, în conversații inspirate, idei și
paradoxuri pe care așa-numita școală de la Geneva le-a moștenit mai târziu […] poate chiar mai târziu Senancour,
Saint-Martin, Dupont de Nemours și Cazotte, au venit să expună, fie în acest castel, fie în acel
de Le Peletier de Morfontaine, ideile bizare care propuneau reformele unei societăți
îmbătrânit, care în modurile sale, cu această pulbere care dădea frunților cele mai tinere a
aerul fals al bătrâneții, a indicat nevoia unei transformări complete. Saint-Germain
aparține unei epoci anterioare, dar a venit aici. El a fost cel care îl arătase pe Ludovic al XV-lea în
o oglindă de oțel a nepotului său fără cap, așa cum îi arătase Nostradamus Marie de Medici
regi ai rasei sale, dintre care al patrulea a fost și el decapitat […] Illuminati francezi și germani
au fost înțelese prin rapoartele de afiliere. Doctrinele lui Weishaupt și Jacob Boehm aveau

pătruns, printre noi, în vechile țări france și burgunde, de vechea simpatie și de

relations séculaires des races de même origine » ; V oir HB dont le personnage éponyme est « l'un

des précurseurs de la révolution française ».

229 V oir Ann Jefferson, Biografia și problema literaturii în Franța, cap. „Virtuțile lui Mar-

ginalitate în Nerval's Illuminés », Oxford University Press, 2007, p. 191 : « Dacă eroii lui Nerval sunt

decentrați ca iluminiști – sau dacă sunt excetri decât iluminiștii – ei constituie un

un set ciudat de alegeri atunci când sunt considerate pur subiecte biografice. Povestea lui Raoul Spifame este

cea a unui om care nu este persoana care crede că este. Abatele de Bucquoy este arestat pe data de

motive de identitate greșită, iar biograful său are, de asemenea, dificultăți în a face distincția între el

și o varietate de nume.

230 BO, NPl, II, p. 885.

 de reflecții m-au determinat să dezvolt mai ales latura amuzantă și poate instructivă

pe care le-ar putea prezenta viaţa şi caracterul excentricilor mei231".Să nu uităm

ca să nu mai vorbim că redactorii primei ediţii a Pléiadei găsesc a

notă de lucru aparținând lui Nerval care confirmă că autorul s-a gândit la o lucrare

în două volume, unul dintre titlurile cărora să fie „Excentrics of F[rance]"232.

Barbey d'Aurevilly, într-un raport pe care l-a făcut Illuminati, s-a arătat indignat

referitor la alegerea titlului lui Nerval: „Dacă Gérard de Nerval ar fi scris doar

Excentricii din partea de sus a cărții unde sunt adunate articolele scrise pentru ziare

sau pentru reviste, aceste biografii, cel mult spirituale, care nu au decât interesul scurtat al anecdotelor și al căror titlu, adesea deplasat, părea să promite mai mult,

nu ar avea, poate, nimic de obiectat împotriva titlului său, adesea deplasat, deși ar putea

găsi fără prea multă dificultate tipuri de excentricități mai frapante, mai dramatice, mai excepționale pe scurt, decât tipurile pe care ni le-a descris.

233 ». Corinne Bayle,

referindu-se la Illuminati lui Nerval, subliniază:

Nerval a preluat un termen (excentric) pus la modă în același an de către a

apariția lui Champfleury, la fel și „portretele literare" le aminteau pe cele ale lui Sainte-Beuve publicate din 1836. Demența nu este departe de

excentricitate, cuvântul în sine exprimând ideea de a ieși din drumurile bătute:

ca povestea poate, care ia ocoli pentru a ajunge la sine

234.

Dacă luăm definițiile date, una câte una, cuvântului „luminat", niciuna

niciunul dintre ei nu îl poate defini o dată pentru totdeauna pe luminatul Gérard de Nerval. Ca

Am văzut, unul dintre sensurile largi ale acestui cuvânt era orice adept al unei secte

doctrina ezoterică sau orice individ care primește lumină divină și devine iluminat din interior. Cu excepția lui Cagliostro, niciun personaj din Illuminati nu aparține lui a

sectă. Criticii lui Nerval au arătat în mod clar că Nerval nu a respectat

date istorice adevărate cu privire la atașamentul lui Cazotte față de o sectă, de fapt el s-a alăturat martinismului mult mai târziu, mai exact după ce a scris Diavolul îndrăgostit. În plus, mărturiile lui Anne-Marie, Cazotte,

231 Ibid., p. 886.

232 Vezi Richer și Béguin, NPl, II, p. 1475–1458: „Iată mai întâi o notă de lucru pentru acest pre-

chip, păstrat în colecția Lovenjoul (D. 741, f° 118) al cărui început confirmă că Nerval avea

gândit la o lucrare în două volume. Excentrici de F[rance]. Supliment la studiile din secolul al XVIII-lea

secol. Aceasta nu este o lucrare de format mare, altfel ar fi nevoie de două quarto. Lapeyrière.

PW D...St Evremond. Nu toată lumea cunoaște plăcerea de a curăța medalii.

O carte perfect sensibilă despre nebunie.

233 Jules Barbey d'Aurevilly, „Report of the Illuminati", citat în Steinmetz, Jean-Luc, Cho-

late, Loïc, Nerval, Presele Universității Paris-Sorbonne, col. „Memorie de critică",

1997, p. 47 (sublinierea adăugată).

234 Bayle, Corinne, Gérard de Nerval: mersul spre stea, Seyssel, Éditions Champ Vallon, 2001, p. 61;

El (Abatele de Bucquoy) poate fi descris și ca excentric, pentru că a devenit șef al ligii

al falșilor Saulnieri, în timp ce starea lui îl destina la o mai mare înțelepciune. » (Ibid., p. 64)

însuși, în corespondența sa, precum și notele despre Cazotte, publicate de

Bastien, arată că autorul cărții Diavolul în dragoste a fost un credincios convins, puternic

atașat de ortodoxie. Nerval nu prea ține cont de acest lucru și îl prezintă pe Cazotte ca

o figură de lumini și umbre.

Personajele Illuminati scapă de orice definiție clară și de orice

tipologie tocmai prin caracterul lor excentric. Versatilitatea termenului „il-

„iluminat" în The Illuminati, și anume nebun, excentric, teosof, rațional, exaltat,

sceptic, reactionar, pacifist, credul, libertin, profet, republican sau magician,

ne face să spunem că persoana iluminată este, în sensul lui Nerval, doar un excentric.

Un excentric care poate fi, cel puțin intermitent sau întâmplător, un nebun

teosof, un iluminat bavarez sau un socialist mistic. Mozaicul și portretele lor caleidoscopice (și nu dagherotipice) ale excentricilor pe care Nerval a vrut să-i picteze

235 par a fi portrete impresioniste în care cade lumina

umbra şi luminează aleatoriu unele elemente ale tabloului236. Acestea fiind spuse,

excentrici, pictate de Nerval, nu sunt ei luminați de razele de lumină? Gérald Schaeffer pare să înțeleagă ironic, desigur, relația dintre lumină

exterior și iluminare; Este ca în pictura impresionistă în care lumina cade și luminează capetele excentricilor lui Nerval:

De la soare, exterior și interior, care luminează Raoul Spifame, avatarul lui Apollo, la

Zeu străvechi promis de Aucler, trecând prin geniul care luminează „vii

razele strălucirii sale " (Restif) de Cazotte visându-și poveștile în Martinica, „departe

din Asia, fără îndoială, dar sub soarele ei strălucitor; de coborâtul Cagliostro

„pe o minge mare de aur", ținând un șarpe în mână și purtând pe cap

o „flacără strălucitoare", cum mai bine să afirmăm, prin vicisitudinile istoriei

și nenorocirile sufletului, stăruința luminii, cum mai bine să-i dea tot sensul însuși titlului volumului, în profund acord cu ideologia

Nervalian?

237

235 BO, NPl, II, p. 885: „Am vrut să pictez anumite excentrici ale filozofiei”.

236 Ni se pare că citatul următor este foarte strâns legat de ceea ce tocmai am spus. Vezi Théophile

Gautier, Rândunica și Corbul. Scrieri despre Gérard de Nerval, Introducere și note de Michel

Brix și Hisashi Mizuno, col. „Atelierul secolului al XIX-lea”, Bassac, Editions Plein Chant, 2007, p.

103: „Figuri singulare, fizionomii bizare și chinuite, schițate în umbră de

vreo rază strălucitoare de lumină, uneori rătăcind la răscruce și lăsând grima-

pe pereții cabareturilor, uneori ghemuit la umbra scării în spirală a lui Rembrandt și

văruire în căutarea vreunei probleme insolubile de fizică sau morală, mulțime mixtă

și divers, unde Callot și Goya ar pretinde mai multe tipuri, oameni mari care sunt nepoftiti, demni de

atât ale porticului, cât și ale casei de nebuni, care fac pe cineva să zâmbească și care întristează”.

237 Schaeffer, Gérald, O dublă lectură a lui Gérard de Nerval: The Illuminati and Daughters of Fire,

Neuchâtel, Editions de la Baconnière, 1977, p. 70; Vezi NPl, II, p. 1697: „[…] Raoul Spifame,

a cărui iluminare este la fel de iluzorie ca „colierul scânteietor al comenzilor toate de sticlă și

beteală pe care avea voie să o poarte în închisoare pentru a-i măguli mania incurabila.

 Să ne amintim că Champfleury îl caracterizează pe Nerval în termeni de excentricitate:

„Ca om, Gerard este un excentric. Ca scriitor, Gérard este un

eseist. Prin excentricitate mă refer la viața unui scriitor care iubește liniștea,

libertate, care nu se sacrifică prostiei societății, care are obiceiuri dulci și care

nu vrea să fie supărat238” sau „Era în fizionomia lui Gérard ceva

ceva binevoitor care i-a făcut pe tineri să se atașeze de el de bunăvoie, fără a omite...

de critică. Poate că a atras tinerii din cauza lipsei absolute de constrângeri.

în exteriorul și obiceiurile sale! Excentricitatea vieții sale i-a îndemnat pe toți la o curiozitate prietenească: viața lui rătăcitoare, aventurile singulare care i se povesteau în

Paris, îl transformase în timpul vieții într-o figură legendară

239! » sau, aici

din nou: „Deși ciudateniile lui erau în concordanță cu viața de noapte,

absențe puțin prea prelungite în afara Parisului și o mie de capricii cărora cei mai apropiați prieteni ai poetului nu le-au dat atenție, excentricități puțin prea marcate

l-a obligat pe comedian să intre într-un azil de bătrâni

240 ».

Nu a fost Nerval cel care s-a declarat atât iluminat, cât și profetic?

si inspirat?

Mă brodasem pe toate cusăturile. – Din momentul în care am crezut că am înțeles

întreaga serie a existențelor mele anterioare, nu m-a costat mai mult să fiu

prinț, rege, magician, geniu și chiar Dumnezeu, lanțul a fost rupt și a marcat orele

minute [...] Renunțând ulterior la faima de inspirat, iluminat sau profet, trebuie să vă ofer doar ceea ce voi pe bună dreptate numiți teorii imposibile, o carte irealizabilă, din care iată primul capitol, care pare să urmeze.

la comica romană a lui Scarron... judecă singur

241.

Nerval a răspuns acuzațiilor lui Dumas astfel: „Uneori este regele Orientului

Solomon, a găsit pecetea care evocă spiritele, o așteaptă pe regina din Saba […]

uneori este Sultan al Crimeei, Conte de Abisinia, Duce al Egiptului, Baron al Smirnei.

În altă zi se crede nebun și povestește cum a devenit așa242. La această „serie

al existențelor anterioare”, Gérard de Nerval adaugă și alte „metafore atributive”, fluctuante și mobile: „Eu sunt cel întunecat, văduvul, cel de neconsolat”; aceasta

ultima serie de denominațiuni se referă, ne spune Nicolas Illouz, la alterarea și la

238 Champfleury, Jules, Marile figuri de ieri și de azi Balzac, Gérard de Nerval, Gagner,

Courbet, Paris, Poulet-Malassis și de Broise 1861, p. 472.

239 Ibid., p. 163–164.

240 Champfleury, Jules, Romantic Vignettes, Paris, E. Dentu, librar-editor, 1883, cap. XVIII, p. 165.

241 Vezi prefața la Fiicele focului, NPl, III, p. 451; Vezi și domnul Edouard Champion, „Un iluminat:

Gérard de Nerval”, Magazinul pitoresc din 1833–1938, volumul trei, seria III, Paris, 1902,

p. 429: „Aproape ar fi tentat să spună că această moarte violentă, cu misterul care o înconjoară,

încheie o biografie a autorului The Illuminati după cum se dorește. Era foarte mult în caracterul des-

Planul lui Gerard de a-și pune capăt în mod misterios vieții.

242 Prefață la Fiicele focului, NPl, III, p. 450.

depersonalizarea subiectului243. La fel ca autorul, cel iluminat al Illuminati are o identitate

entitate plurală, adică poartă mai multe măști în același timp și pe rând, fără

pentru a putea decide între una și alta. Este tocmai acest amestec de măști

care se manifestă ca o reformulare a identităţii fiecărui personaj şi, prin

proiecție oblică, de scriitorul Gérard de Nerval.

Autorul cărții The Illuminati era, fără îndoială, familiarizat cu aspectele istorice, politice și

religioase din secolul al XVIII-lea, în special iluminismul evanghelic al teozofiei.

phes sau iluminismul ateu al Bavariei. Cu toate acestea, este puțin probabil ca el să cunoască întregul arsenal de ambiguități, contradicții, ambivalențe, suprapuneri-

ţii sau fuziuni ale simţurilor celor luminaţi. Cu siguranță, acest autor nu pretinde că este istoric sau

a iluminismului, nici a evoluției termenilor iluminat și lumină, cu atât mai puțin

de teosofie sau ceea ce se numește „teosof iluminat”

244 ». nu este inte-

simțit doar de aspecte care ar putea, în urma unei arte combinatorii, să răspundă preocupărilor și esteticii sale personale. Oricum, să nu uităm

că suntem în domeniul literaturii, unde realitatea și ficțiunea, realul și imaginația se schimbă în amploare și sens.

Dacă Gérard de Nerval ar fi vrut să lucreze ca istoric, poate că ar fi făcut-o și-a rezervat atenția sacrelor iluminați, precum Saint-Martin, Swedenborg, Jacob Boehme, nu celor marginalizați. La fel și pentru socialiștii utopici, ea nu rezervă spațiu în opera sa doar „precursorilor socialismului". Dar asta alegerea este strategică și mai liniștitoare, în sensul că este mai ușor de înregistrat propriile sale excentricități, fanteziile sale, pe scurt, principiile sale morale și estetice într-un discurs marginal menit să exhumeze oamenii luminați și excentricii mijlocii ners; scrieți despre iluminați mai puțin cunoscuți și mai degrabă excentrici și integrați-i ingenios în propriul său sistem moral și estetic, îi dă lui Nerval mai mult a libertăţii în ficţionalizarea indivizilor sau a istoriei şi în urmărire a excentricităţilor sale.

Peter Dayan a subliniat că „la începutul oricărei încercări de a stabili un Reli- gion sau un Adevăr, există un anumit număr de abordări nebunești și bizare245".

Să nu uităm să menționăm că Gérard de Nerval anunță încă de la început, în prefață la The Illuminati, lauda lui asupra nebuniei: „Și atunci, nu este ceva

243 Vezi Jean-Nicolas Illouz, „"Lira lui Orfeu" sau Mormântul himerelor", Literatură, „Urechea, vocea", n. 127, 2002, p. 73.

244 A se vedea analiza lui Anne-Marie Jaton în „Nerval, istoric of the Illuminati", în Lumières and Illuminati- nism, Proceedings of the International Coloquium (Cortona, 3–6 octombrie 1983), texte culese de Mario Matucci, Pisa, Pacini Editore, 1983; Vezi și Guy Dupré, „The Illuminati or the precursors of the socialism", Infinitul, n. 38, 1992, p. 94–115; Criticul susține că numai Cazotte și Cagliostro poate fi numit iluminat.

245 Dayan, Petru, Nerval și părinții săi. Portret în trei panouri cu două balamale și un lacăt, Geneva, Droz, 1992, p. 18.

92 rezonabil să se tragă chiar și din nebunie! 246 ». Autorul pare să ne spună că de-

În spatele tuturor excentricităților și nebuniilor, există un adevăr care își impune logica și ea

legitimitate. Așa critică subtil Nerval rațiunea carteziană.

Nebunia sau visele se manifestă, în Nerval, ca principiu al cunoașterii,

desigur, atâta timp cât există motiv. Și nu lipsește nici acesta, la fel de mult

că nebunia și visele se traduc și se fixează prin scris. Este de la asta

„legitimitatea” nebuniei pe care luminatul poate fi numit iluminat.

Michel Brix ne spune că:

Dacă „iluminatii” lui Nerval nu sunt confundați cu „iluminiștii”, pe de altă parte,

Cele șase biografii care compun colecția din 1852 subliniază toate aspectele

existențe marginale, iraționale și adesea demente descrise. Raoul Spifame –

un adevărat nebun, unul dintre cele mai elastice creiere ale colibelor

spital.” În Les Confidences de Nicolas subliniază în repetate rânduri autorul

tulburarea psihică a lui Restif de la Bretonne, care are „gânduri incoerente”; al

„ardoruri delirante”, „halucinații febrile”; Nicolas se îndrăgostește

până la „nebunie”, suferă de „ipocondrie” și diverse monomanii. Dacă noi

Conform mărturiei contemporanilor săi, Jacques Cazotte este și el nebun.

În timpul „paradei” pe care și-o amintește Barbey d'Aurevilly, Cagliostro seamănă

un lătrat de târg. În cele din urmă, Quintus Aucler este un „spirit exaltat” și gândul său

„pare astăzi să se limiteze la nebunie”247.

Din acest punct încolo, este mai puțin dificil de analizat raportul conform căruia Nerval și per-

sunetele interacționează cu lumina(ile) și iluminismul. Nebunia, rațiunea și

înțelepciunea sunt fețele identităților lor, structurând părți ale sufletului lor și

spirite, motiv pentru care plutesc constant între ele, fără a putea

nu decide niciodată între unul și altul sau, cel puțin, își găsește echilibrul armonios-

nieux. Din acest punct, putem înțelege ambivalența și ambiguitățile țesute

în jurul cuvântului „luminat”.

Prefața la Illuminati, singurul loc în care autorul își scrie cuvintele în a

transparent, dar funcționalizat, constituie prima referință

care ne permite să arătăm şi să analizăm dialectica dintre raţiune şi nebunie şi

ambivalența discursului lui Nerval, care este în același timp neutru, excentric și mistificator.

246 BO, NPl, II, p. 886.

247 Brix, Michel, „Nerval The Illuminati and Scepticism”, Romanische Forschungen, Virteljahress-

Cartea lui Wido Hempel pentru romantism și literatură, volumul 106, Heft

1–4, 1994, p. 245; Vezi și Michel Brix, „Probleme și semnificații ale ezoterismului nervalian”,

Verbum Analecta Neolatina, vol. 1, n. 2, 1999, p. 184: „Asasini sau victime, luminați ai

Nervalii sunt nebuni în sensul că devotamentul extrem de care dau dovadă față de un set de

presupozițiile teoretice i-au îndepărtat de viața reală, care nu poate fi redusă la un sistem-

temă, oricât de atractivă ar fi; Vezi, de asemenea, Peter Shulman, The Sunday of Fiction, loc. cit., p. 5: „În

reprezentărilor de la începutul secolului al XIX-lea, excentricitatea era strâns asociată cu o formă benignă de

nebunie, nu suficient de periculoasă pentru a fi „nebun pentru mincinos”, dar suficient de distractivă pentru a se vorbi despre el.

Autorul pictează o imagine misterioasă a caracterului său nebun. Motivul în-

surprinde astfel nebunia și o instalează în intimitatea lui. Este excentricitate, după

potenţialitatea spaţiului său intermediar, care pare să ridice doar raţiunea şi

nebunia nu sunt două categorii imuabile. Personajul se îndepărtează de motiv-

sunet și sine fără a pierde rațiunea, ci întrebări

limitele sale. Astfel, excentricitatea personajului este echivalentă cu cunoașterea

a unei experiențe limită. Roland Jaccard, în cartea sa intitulată La folie, af-

a afirmat că „ființa umană nu poate fi înțeleasă în afara nebuniei,

dar că nu ar fi fiinţa omului dacă nu ar purta nebunia în sine

ca limită a libertății sale […] Acolo unde psihiatrul nu există, nebunia nu există

nu o boală... N-ar putea fi ceea ce este normal într-o civilizație

considerat patologic în altul şi invers?... Ar putea fi

că psihiatrii care trăiesc într-o ţară extrem de conformistă detectează trăsături

paradoxuri în care britanicii văd doar idiosincrazie sau uşoară

excentricitatea248”.Fără a insista mai departe, se cuvine să spunem că „motivul” şi

„nebunia” sunt doi termeni dialectici interschimbabili. Vom analiza

această prefață, mai detaliat, în capitolul „Scris și excentricitate”,

pentru a arăta poziţionarea excentrică a autorului în raport cu raţiunea

si nebunia. Să spunem că atât autorul, cât și personajele sale sunt mai degrabă

excentrici decât iluminații, în sensul că rațiunile și prostiile lor nu

nu reușesc să se acomodeze armonios ca în cazul

teosofii luminati. În acest moment, este util să-l citez pe Gérard de Nerval:

„Secolul nostru nu a întâlnit încă omul superior în spirit ca

pe de rost, care, înțelegând adevăratele relații ale lucrurilor, ar restabili calmul

forţe în luptă şi ar readuce armonia imaginaţiilor zbuciumate249”.

Pe de altă parte, așa cum a arătat Jean Roussel,

Iluminații lui Nerval nu sunt descriși în raport cu luminile, ci prin

raport cu istoria gândirii umane […] iluminatul se caracterizează mai puțin prin

excesul mistic, abuzul de lumini supranaturale, care prin natura sa de persecutat si

printr-un anumit gust pentru libertate. El are propria sa voce față de adevăr […] Illuminati intră în istoria spiritului uman. Rațiunea și nebunia sunt recunoscute în ei: rațiunea atunci când sunt apostolii experienței morale și religioase indivizi.

248 Jaccard, Roland, La folie, Paris, PUF, „Ce știu eu?” , 2004, p. 6; este accentul nostru;

Dumas pictase accesele de nebunie ale lui Nerval ca pe o ieșire din sine a rațiunii conștiente.

249 NPL, II, p. 1074.

viduelle, nebunie, atunci când se complace în idei bizare, într-un simț al naturii

ruperea cadrului gândirii comune250.

Prin urmare, prin acest gust pentru libertate și prin condiția de a fi persecutat, ilu-

Minerii lui Nerval pot fi numiți illuminati. Poate fi și de către a

o anumită rezistență împotriva prejudecăților și moravurilor vremii lor, împotriva sensului

comune și în cele din urmă împotriva Istoriei care sunt personajele lui Nerval

iluminat.

Trebuie spus că niciunul din numele date, în Nerval, la

cele iluminate nu sunt incompatibile între ele şi fiecare cu lumina naturală şi

misticism. După cum am spus, excentricii lui Nerval pot, prin

intermitențe, prin iluminare spontană, sau chiar întâmplător (este cazul lui Cazotte)

se aseamănă cu teosofii luminați. Acesta este cazul tuturor personajelor: Raoul

Spifame suportă, printre altele, închisoarea pentru binele poporului și pare să ia, la un moment dat, figura unui Dumnezeu propovăduitor.

251. Abatele de Bucquoy se preda

realizează că trebuie să-și cultive sufletul și „căută să demonstreze, împotriva filozofilor

materialiștii că materia nu este în posesia existenței și a mișcării sale -

în mod activ prin propria sa virtute şi pare să critice ideile carteziene252; a unui mili-

precursor al Revoluției, personajul devine metafizician; Nicolas

este atras de spiritismul lui Loiseau, experimentează extaze spirituale și pare să susțină dragostea non-carnală, precum și moralitatea

253; Cazotte moare credincios lui Dumnezeu;

Cagliostro încurajează că „deschidem sufletul către tandrețe pură, pe care o anunță prietenia

ce se întâmplă în inimi254”; Quintus Aucler pledează pentru dragoste reciprocă și

250 Roussel, Jean, „Iluminismul la întâmplare în discursul istoric”, În Lumières et Illuminisme, Actes

al Colocviului Internațional (Cortona, 3–6 octombrie 1983), Texte culese de Mario Matucci, Pisa, Pacini

Editor, 1983, p. 21–23.

251 — Ascultă cu atenţie pe rege, care vrea să-ţi vorbească în persoană, a adăugat Claude Vignet, strigând cu putere.

a plămânilor lui. Amândoi se cățăraseră deja pe o piatră înaltă, care susținea o cruce de fier:

Spifame în picioare, Claude Vigne stând la picioarele lui. » (RS, NPl, II, p. 899); Vezi Meryl Tiers, Critical

Ficțiuni Nerval's the Illuminati, Oxford University Press, 1999; Autorul afirmă că Raoul Spifame

reprezintă o imitație a lui Hristos.

252 „Fiecare parte a materiei,” spune el, „are existență prin ea însăși? Deci ar exista cât mai multe

să fie necesar ca părți... Acest lucru ar produce zei fără număr, ca în imagine-

neamurile păgânilor. Corpurile, după părerea stareţului, nu au nici existență, nici mișcare de la sine...

Se va pretinde că în centrul materiei un atom îl împinge pe celălalt și că ordinea rezultă din ei

actiune reciproca? Aceasta este ceea ce stareţul nu poate admite fără intervenția unui Dumnezeu […] „O, al meu

Doamne, îți mărturisim destule pe gură; dar cine îți mărturisește cu inima? Numai tu, Doamne, nu ai avea niciun credit între oameni, decât ca pretext pentru ai lor

nedreptate?" » (HB, NPl, II, p. 942)

253 Vezi Keiko Tsujikawa, op. cit., p. 156: „Este prin această luptă și această capacitate de a visa la o societate

mai bun decât Restif aparține de departe fiilor focului. Sub aspectul confuz și „dezordonat”.

a sistemului său social și a reflectării sale universale, el lasă posterității material suficient

pentru ca ea să găsească acolo „semințele unei lumi”.

254 CG, NPl, II, p. 1131.

 încurajează, de asemenea, lupta pentru armonie universală și regenerare. Dar, cel

Decalajul dintre teosofi și iluminații nervalieni apare atunci când rațiunea-

ea nu este pregătită să primească și să înțeleagă sentimentul în materie de religie și astfel să se armonizeze cu el; ea trebuie să pună la îndoială lumina divină. Dintre

apoi, permanent înainte și înapoi a personajelor între voința de a crede în lumină

divin și imposibilitatea de a crede: Nicolas este sfâșiat între raționalismul cinic al lui Gaudet din Arras și spiritismul lui Loiseau; Cazotte oscilează între ocultism

și Martinism; Starețul de Bucquoy care, evocând lupta dintre Fénelon și Bossuet, se vede incapabil să apere ideile unuia sau celuilalt (hotărăște

să se numească „un simplu deist"); Cagliostro se află la granița dintre spiritism și panteism materialist; Quintus Aucler oscilează între creștinismul primitiv și politeism. Din acest motiv, iluminismul lor este doar o opinie.

himeric; Iluminismul lor himeric nu este altceva decât o permanentă oscilație între lumină și întuneric, între păgânism și creștinism, între rațiune și

nebunia (nebunia care ia adesea forme de vise, halucinații și viziuni)

delirante), fără a decide între una și alta. Acest statut excentric permite celor iluminați din Nerv al să scape, destul de evident, de fixitatea unui centru,

a unei idei sau dogme obișnuite, dar această libertate a alternativei nu lipsește în tensiune, anxietate și conflict care destabiliza psihicul și sufletul

personaje. Paradoxalul „motiv nebunesc" sau „nebunia raționată"

255", la care

ar corespunde iluminismului din personajele Illuminati, mai degrabă deranjează

sufletul și spiritul că nu le umple de armonie. Nerval înțelege riscurile acestui lucru

permanentă oscilaţie, motiv pentru care, încă în prefaţa cărţii sale, vrea

a „elibera de ceea ce împovărează și stânjenește mintea", fără a reuși cu adevărat. Marele paradox este tocmai acolo: a scăpa de toate „alimentele nedigerabile și

„nesănătos" înseamnă a trece prin sau a rezuma toată nebunia și excentricitatea pe care ne face să le descoperim în opera sa. Altfel spus, scapă de tot ce are

încărcarea minții lui este posibilă doar situându-se în această nebunie. Nerval nu poate înțelege nebunia și excentricitatea excentricilor săi din exterior,

fără a participa la ea; nu va intelege nimic. Acesta este motivul pentru poziționarea

neutru nt

sau detașat, că se preface că ne ia în relație cu el însuși

s excentric, este doar foarte

ambivalent, dacă nu o momeală. S-a spus adesea că acest autor „nu pictează un portret

255 Vezi Anne-Marie Jaton care consideră că iluminismul lui Nerval ar putea fi un indiciu al unei stări

patologice („Istoria nervoasă a Illuminati", Matucci, op. cit., p. 31). Vezi și Peter Dayan,

Nerval și tații săi, Portret în trei panouri cu două balamale și un lacăt, Geneva, Droz, 1992,

p. 20: „S-ar putea chiar spune că cel mai caracteristic simptom al ceea ce numim nebunie,

în Nerval, pare să fie tocmai acest prim simptom al iluminismului: fie el spune că este depus.

secret al revelațiilor divine, străvechi și ascuns de secole, sau se dăruiește strămoși

imperiali romani sau francezi".

că nu se reflectă acolo256", de aici ideea că, vorbind despre luminații săi, autorul cărții The Illuminati

vorbește, într-un mod obișnuit, despre sine. În acest fel, scriitorul încearcă să elu-

a accepta sau a acomoda propria excentricitate prin scrierea pe

excentricii lui.

Henri Scepi a subliniat că „nu există un personaj printre cei care compun

galeria de portrete ale Illuminati care nu scapă de judecata aspră a naratorului,

care se aplică, cu o insistență vădit suspectă, să le denunțe insuficiența și greșelile, convinsă că rațiunea trebuie să triumfe „peste această hrană nedigerabilă sau nesănătoasă pentru suflet"

257 ». Această „judecată aspră" este ambele

mistifiant și plin de satisfacții: autorul nu ironizează asupra personajelor și nu le proclamă

excentricităţi care pentru a-şi putea reface personajele şi astfel le laudă

nebunia258. Mai mult, nu este acesta un răspuns nou la acuzațiile dure ale lui

Jules Janin sau Dumas, care l-au catalogat amândoi pe Gérard de Nerval drept nebun?

Dacă pentru teosofii iluminați centrul divin era imobil, acceptat atât de mulți

din punct de vedere ontologic şi epistemologic, printre iluminaţii lui Nerval, acest centru

este greu de localizat, fixat și acceptat, de unde și scepticismul lor și implicit al autorului care, odată ce intră în conjuncție cu formele credulității, dă

nașterea unui oximoron greu de explicat și anume „credulitatea neîncrezătoare”; Îndoiala îl determină pe Nerval să spună că, în loc să creadă în nimic, este mai bine

crede totul. Dar el însuși ne spune mereu că „a crede în toate înseamnă a nu crede în nimic”

259”, deci lipsită de o bază de identitate spirituală. În această calitate, per-

Vocile Illuminati sunt întotdeauna excentrice și se depărtează de ei înșiși

iar în raport cu centrul divin. De atunci, anxietatea religioasă și „pestrițele lor

suflete”, distanțele spirituale și fizice pe care le parcurg. Și diversele lor ridicări și căderi par a fi doar reflexele unui centru de origine a priori-

neclintit și nemișcat. Pe scurt, în personajele lui Nerval, acest centru nu este fixat sau recuperat decât parțial sau este pulverizat într-o rețea de centre subiacente,

mereu extins prin apariția altor centre care, la rândul lor, se împart într-un joc permanent de substituții. Așa se explică sincretismele religioase.

gieux, feminin și literar în Gérard de Nerval. Derivele personajelor de

relaţia cu un centru (Dumnezeu, conştiinţă, identitate ontologică), extravaganţele lor şi

256 Scepi, Henri, „Spunând realul: ocoliri și recursuri biografice (despre Illuminati)”, Literatură,

n. 158, 2010, p. 94.

257 Ibid., p. 99.

258 André Guyaux (sub conducerea), The Himers of Nerval In Nerval, Proceedings of the Coloquium of the

Sorbona din 15 noiembrie 1997, Presa Universității din Paris – Sorbona, 1997, p. 118: „a

Lauda nebuniei, a acelei nebunii mistice – cel puțin literare – pe care o numim iluminism […]

Iluminat i se pare deci domnului Marchal un document excelent pentru abordarea himerelor.

în dimensiunea lor psihică”.

259 Isis, NPl, III, p. 619.

97 abateri de la o normă, de la realitate, de la realism sau de la dogma creștină-

Ei rămân concentrați pe determinările lor, la fel cum nu

Nu este o chestiune de multiplicare a centrelor la infinit. De aici putem

a spune că iluminismul sincretic al excentricilor are un caracter rizomic. THE

intermitențe ale inimii, ciudatenii ale minții, combinații ciudate,

Nebuniile, excentricitățile și himerele au toate linii de fugă de la individualitate.

singularități, care se încred mai degrabă în propriile lumini decât în lumina divină.

În ceea ce privește relevanța subtitlului Precursorii socialismului,

care, de altfel, nu mai apare în edițiile Pléiade, trebuie să înțelegem mai presus de toate că socialismul, în viziunea lui Nerval, este la fel de himeric ca

iluminism, deoarece este legat de gândirea fantezică, imaginară și utopică.

că

260. Precursorii socialismului pe care Nerval îi include în cartea sa nu aderă

nu unui grup sau doctrină socialistă; Ei sunt doar marginali în comparație cu socialiștii consacrați precum Fourieriştii sau Saint-Simonienii. Raoul

Spifame dezvoltă legi și reforme, care vizează în special viața publică și

guvernul

261; Bucquoy luptă împotriva autorității monarhice și a anarhiei,

propunându-se astfel să „trezim în popor ceea ce pare a fi adormit”; Cagliostro

iar Quintus Aucler propun o nouă ordine socială (Cagliostro pretinde că „repara

relele pe care societatea le provocase 262”); Cazotte îi propune reforme sociale

caracter teocratic; Restif de la Bretonne vrea să-l învețe pe om să „regleze relațiile dintre ființe și lucruri în raport cu interesul său și cel al rasei sale.

263 »

și dezvoltă o formă originală de comunism. Toți acești nebuni excentrici

propun reforme, dar rămân la marginea oricărei ideologii neafiliate unei comunități de gânditori socialiști sau comuniști. În orice caz, noțiunea de „precursor” este foarte ambiguă și problematică. Este o noțiune că

se referă atât la o devenire sau la ideea de tranziție, cât și la un finalism sau la a

260 Gérard de Nerval, Les Illuminés, Gallimard, 1976, prefață de Max Milner: „Înseamnă asta că

Este cu totul artificială legătura dintre iluminism și socialism sugerată de subtitlu? Să recunoaștem

cel puțin visătorii a căror poveste ne-o spune Nerval au visat toți sau aproape toți la re-

forme sociale. Dacă aceste vise au un caracter teocratic la Cazotte şi sunt limitate la Raoul

Spifame are măsuri privind justiția, finanțele, războiul și mai ales poliția internă a

La Paris, starețul de Bucquoy luptă cu absolutismul regal și își propune să „trezească în popor acest

care pare că doarme”, Restif de la Bretonne se face puternic, urmând lecțiile lui Gaudet d'Arras,

să-l înveţe pe om să „regleze relaţiile dintre fiinţe şi lucruri în raport cu interesul său şi

cea a rasei sale și elaborează o formă originală de comunism, iar „păgânii republicii

hrănesc credința lor revoluționară, urmând exemplul Sfântului Filalete, cu ideile pe care le-au tras

„iluminism”.

261 A se vedea Jules Mathorez, „Un socialist radical sub Henri II: Raoul Spifame”, Revue politique et

parlamentar, n. 237, 1914, p. 538–559.

262 NPL, III, p. 1131.

263 CN, NPl, II, p. 1067.

teleologie, sau Nerval nu își propune să întocmească un armoni-

nieux al precursorilor socialismului, ci mai degrabă a altoirii de ramuri imaginare.

În concluzie, sensul ochiului iluminat, bazat pe definiția iluminismului, trebuie

fi luate în considerare. Dacă iluminarea, ca nebunia, se ascunde și se dezvăluie în

în același timp (el este lumina naturală și întunericul) atunci nu este cel iluminat

el însuși și rațional și nebun?

CAPITOLUL 2

Scrisul și excentricitatea

2.1. The Illuminati: de la articol la volum

În acest al doilea capitol, scopul nostru principal este să demonstrăm că excentricitate, înțeleasă în sens literal (ca o ieșire din centru care presupune, bine evident, o decentrare, o abatere de la o normă literară sau a punct dat, concentrat, fix și identificabil), precum și în sens metaforic (as acea totalitate digresivă, structură disipativă, concentrat de excentricitate, excentricitate concentrat, împrăștiat în centru); toate aceste fraze, care se referă la dialectică între dispersie/desconcentrare și unitate/concentrare, ne va ajuta să arătăm acea excentricitate este constitutivă pentru Illuminati, analizată ca text, operă și discurs narativ. Lucrat constant de scriitorii din prima jumătate a anului al XIX-lea, excentricitatea permite o reevaluare a relațiilor dintre carte, cel presa și instituția literară, între literatură și cultură, între mișcarea romanică tic și roman și, într-un mod mai restrâns, între muncă, text și discurs.

Integrarea și analiza scrisului excentric al lui Nerval nu poate necesita neglijarea contextelor istorice, literare și ideologice din prima jumătate a secolul al XIX-lea. Este deci în jurul unei duble perspective – contextualizare și evidențiind singularitatea scrisului lui Nerval – că analiza noastră va fi articulat. Pe scurt, ce vrem să facem în această parte este de a vedea cum procesul de scriere, care se referă îndeaproape la tehnici şi strategii de scriere şi producere de text, la relaţii inter și intratextual, precum și la dialectica dintre disipare și unitate, devine cel oglindă a crizei identitare psiho-literare şi a lipsei de unitate organică şi

continuă, cu care se confruntă autorul Gérard de Nerval. Aceasta nu înseamnă,
desigur, pentru a include textul lui Nerval într-o grilă caracterologică clasificatorie-
sical și arborescent, punându-l în relație directă cu un text tradițional,
a căror structură și conținut sunt, inițial, clasice, unitare și ordonate.

Suntem vigilenți și asta pentru că The Illuminati de Gérard de Nerval este un
lucrare a cărei geneză îi conferă un cu totul alt statut, spre deosebire de o lucrare
tradițional, a cărui compoziție urmează intenția proiectivă a autorului de a face a
„totul” fluid, unitar și coerent. Nerval nu a urmărit o continuitate prealabilă a

100 dintre articolele sale, publicate în marja ziarului sau revistei (în secțiunea seriale)
și apoi adunate în volum; scrierea acestor articole nu a fost determinată
prin preexistenţa unui tipar sau a unui plan de tip arhitectural, motiv pentru care
lucrarea, luată în ansamblu, are o structură rizomică fără centru
nu mai este identificabilă sau privilegiată. Scrierea nervaliană este de fapt o rescriere
eterogen căruia îi lipsește o ancoră fixă și solidă, ca în modelul hidraulic-
lique, unde totul curge și se dezvoltă într-un mod excentric. Curge și reflux,
deplasările şi refocalizările264 sunt însăşi consistenţele gândirii şi
din scrierea lui Gérard de Nerval. Din acest motiv, nu putem aborda lucrarea
ca unitate, fără a lua în considerare geneza ei, a tuturor formelor de intertextualitate
la care recurge autorul sau relaţiile pe care opera sa le întreţine cu a sa
texte sau cu textele sursă ale altora, care au devenit, după cum vom vedea,
temeiuri reale pe care Gérard de Nerval practică cel mai mult un „nomadism”.
posibil activ.

Geneza textului Les Illuminés este, așa cum am sugerat deja, în întregime
fapt interesant, așa cum este într-adevăr întreaga geneză a operei lui Nerval. Ea a făcut-o deja

fost prezentat de exegeţii nervalieni265, ce ne rămâne de făcut este să

să facem un rezumat al istoriei colecției, pentru a putea apoi să evidențiem mai bine funcționarea excentricității, cifrele acesteia sau ceea ce apreciem-

va arunca un text și un scris excentric.

Publicată în 1852, cu puțin timp înainte de Aurélia, lucrarea de care ne vom ocupa,

reunește șase studii independente, publicate fragmentar în presă, între

1839–1852. După cum putem vedea, între publicarea primului

studiu, dedicat lui Raoul Spifame (în 1839) și publicarea volumului Les Illu-

minat sau Precursorii socialismului, în 1852, au trecut treisprezece ani, fapt care

264 Vezi Dagmar Wieser, „Nerval and the Science of Movement”, Literature, nr. 158, 2010: autorul

al acestui articol își țese ideile în jurul cuvântului deplasare și a dinamicii care reiese din acesta, cu toate

verbele și sinonimele pe care le poate genera. Noțiunea de deplasare, spune autorul, „sub-

întinde lucrarea ca o matrice semantică. De la dragoste la religie, de la cunoaștere la estetică,

niciun domeniu de experiență și cunoștințe nu rămâne neafectat. Opera nervaliană pro-

emite energie centrifugă – mai degrabă decât centripetă. » (p. 34) Utilizarea perechii centripete-

centrifugă și dialectica dintre cei doi termeni aparent opusi, ne interesează îndeaproape,

întrucât sunt direct legate de înțelegerea și formularea semnificațiilor excentricității

în opera lui Nerval; Yves Bonnefoy, „Poetica lui Nerval” în Adevărul vorbirii,

Mercur al Franței, 1988, p. 42: „[…] sunt în textul nervalian, acum vizibile, atât de multe

pasaje aparent furtive, excentrice și secundare, dar care contează enorm.”

265 Vezi expoziția Gérard de Nerval, Paris, Bibliothèque nationale, 1955, organizată pentru a suta

aniversarea morții sale, Paris, Biblioteca Națională, [24 octombrie-noiembrie], 1955 (pentru Les

Iluminate, paginile de consultat sunt de la 48 la 53.); Frank Bowman, Cucerirea sinelui prin scriere,

Orléans, Paradigm, 1997, p. 102–106; Jean Senelier, Bibliografia Nerval 1981–1989 și

Suplimente anterioare, Nizet, 1991; Michel Brix, Manual bibliografic al operelor lui Gérard

de Nerval, University Press of Namur, 1997.

Capitolul 2 – Scrisul și excentricitatea

Suntem hotărâți să spunem că proiectul de restaurare a „picturi vechi” – a anunțat

în prefața cărții – se referă și la scrierile sale din presă. Spre deosebire de acestea

studii, care au deci o publicație anterioară, doar prefața – Biblio-

biblioteca unchiului meu – apare pentru prima dată în The Illuminati.

Pe scurt, Nerval își propune cu acest volum să restaureze figurile curioase și

uitaţi de cei şase „excentrici ai filosofiei”, care s-au distins cu toţii prin

idei, comportamente și concepții bizare și singulare:

Nu toată lumea are ocazia să scrie În lauda prostiei; dar fără a fi Erasmus,

sau Saint-Evremond, se poate face plăcere să scoată din amestecul de secole vreo figură

singular pe care vom încerca să-l refacem ingenios, – să restaurăm pânze vechi,

a căror compoziţie bizară şi vopsea zgâriată îl fac pe amatorul obişnuit să zâmbească.

În această perioadă, când portretele literare au un oarecare succes, am vrut să pictez

unii excentrici ai filosofiei266.

Primul text, Regele Bicêtre (secolul al XVI-lea). Raoul Spifame, care deschide The

Iluminat, a fost publicat mai devreme în La Presse în perioada 17–18 septembrie 1839, sub titlul

din „Biografia singulară a lui Raoul Spifame, stăpânul Granges”. Cinci ani

Ulterior, acest text a fost republicat în Revue pittoresque, de data aceasta sub altul

titlu, și anume „Cel mai bun rege al Franței”. Treisprezece ani mai târziu, mai precis...

În 1852, textul își va lua definitiv locul în volum.

Al doilea text, cuprins în volumul sub titlul Istoria stareţului de

Bucquoy, a apărut inițial în Le National în 1850, sub titlul de Faux Saul-

niers, Povești ale stareţului de Bucquoy. În volum, Nerval nu reține

Falși Saulnieri decât povestea aventurilor stareţului de Bucquoy. Această cifră

de interese excentrice și îl inspiră mult pe Nerval, din momentul în care va ocupa un loc important în Angélique, text introdus în Les Filles du feu, când

Naratorul povestește căutarea unei cărți rare intitulate Istoria starețului din

Bucquoy, găsit și răsfoit la Frankfurt.

Confidences of Nicholas, cel mai amplu text al Illuminati, este preluat din

Revue des deux mondes, publicată sub titlul de Istoria unei vieți literare a secolului al XVIII-lea

secolul . Nerval va relua si va reuni in volum articolele publicate pe 15 august,

primul

1 și 15 septembrie. Sunt articole în care autorul scrie despre viață

și opera lui Restif de la Bretonne.

Apare studiul despre Cazotte, al patrulea care poate fi citit în Les Illuminés

în primul rând, în 1845, ca prefață la Diable amoureux a lui Cazotte, sub titlul

Diavol în dragoste precedat de viața lui, de încercarea lui și de profețiile și revelațiile sale -

tions de Gérard de Nerval. Autorul va împrăștia acest text, consacrat lucrării și

266 BO, NPl, II, p. 885.

102viața lui Cazotte, în câteva fragmente publicate în La Sylphide și în

Artistul. Aceeași prefață va fi republicată parțial în L'Almanach profé-

bifă. Autorul se va concentra pe povestea celebrei profeții a lui Cazotte și mai departe

iniţierea acestui autor în practicile şi ritualurile mistice. Cateva aspecte

dintre aceste fragmente despre misticism vor fi lăsate deoparte, pentru ca ele să nu apară-

sunt mai mult în The Illuminati. Dar, când autorul integrează studiul despre Cazotte

în colecţie este deci textul prefeţei pe care îl va prelua.

Penultimul text, dedicat lui Cagliostro, este rezultatul întâlnirii mai multor

mai multe articole publicate în octombrie 1845 în Le Diable rouge și în Almanach

cabalistic. Autorul este interesat de credințele mistice, iluminism,

religiile lumii și ideile mistice ale anumitor gânditori socialiști contemporani

Porrains, inclusiv Towianski, Jean Journet, Părintele Enfantin, Mapah, Cheneau.

Cinci dintre articolele publicate în Le Diable rouge vor fi retipărite și scrise pentru Les Iluminat. Față de celelalte studii incluse în volum, acest capitol despre Cagliostro va experimenta cele mai multe schimbări, mai ales în elemente paratextual. Mai exact, autorul schimbă denumirile de la o publicație la alta intertitluri. Astfel, primul capitol din Cagliostro publicat în Diavolul Roșu sub titlul de „Doctrine ale geniilor” devine în The Illuminati „Of the Mysti- cism revoluţionar”.Al doilea capitol, intitulat „Despre misticism revoluționar, 1-a era”, va apărea în Les Illuminés, de data aceasta sub alta titlu, și anume „Precursorii”. Nerval va prezenta în acest capitol relația dintre religia şi filozofia, izvoarele iluminismului, religiile Orientului şi sincretism. Al treilea capitol păstrează titlul „Saint-Germain-Cagliostro”, atât în presă, cât și în cartea Les Illuminés.

Apare studiul despre Quintus Aucler, care închide seria de texte ale Illuminati pentru prima dată în secțiunea „Curiozități literare” a Revue de Paris (noiembrie 1851), sub titlul „Păgânii republicii. Quintus Aucler. Singura diferență între textul publicat în presă și textul cuprins în volum este împărțirea conținutului în capitole. Notele bogate ale lui Max. Milner, prezentat în a doua ediție a Pléiadei, facilitează foarte mult comparație între studiile publicate în presă și colecția Les Illuminés 267.

267 Gérard de Nerval, Opere complete, ed. Jean Guillaume și Claude Pichois, Gallimard, Biblioteca din Pléiade, II, 1989, p. 1696: „The Illuminati”, publicată de Nerval în mai 1852, este o colecție compozit, unde sunt adunate texte ale căror date de publicare variază din 1839 (The Regele Bicêtre) până în 1851 (Quintus Aucler), singura completare importantă fiind prologul, „Biblioteca unchiului meu”. Prin urmare, ne-am putea aștepta să găsim puțină unitate în această lucrare, la geneza căreia preocupările alimentare cu siguranță nu erau străine.

Această lipsă de unitate ar fi cu atât mai puțin surprinzătoare cu cât, cu excepția regelui de Bicêtre, niciunul dintre

articolele colectate în Les Illuminés nu este o creație cu adevărat originală: toate capitolele din

brodarea de carte pe textele întâlnite de Nerval întâmplător în timpul lecturilor sau rătăcirilor sale,

Capitolul 2 – Scrisul și excentricitatea

103Acest rezumat al istoriei genezei textului ne face să spunem că scrierea

Nervalian – inițial jurnalistic – are un caracter fragmentat și discontinuu. O

Prima observație de făcut este că între aceste articole din presă și articolele care apar în Les Illuminés nu este vorba de o rescriere; modificările efectuate

sunt nesemnificative, manifestându-se mai degrabă la nivelul paratextului. Și fluctuațiile

titluri, identificabile în întreaga opera lui Nerval, în special în „The King

a lui Bicêtre. Raoul Spifame" și "Cagliostro" sunt indiciile, printre altele,

a inconstanţei sau instabilităţii scrisului lui Nerval.

Desigur, Nerval își lasă amprenta jurnalistică peste tot, dar odată

textele adunate în colecție par a fi mai mult un Nerval care vrea să fie autor

opere literare pe care un jurnalist le dă articole pentru presă. La fel de mult

ar însemna că scrisul jurnalistic, referențial și popular se schimbă

de anvergură odată ce autorul alege să reunească diverse piese într-o unitate supusă viziunii subiective a autorului asupra lumii, operei și literaturii.

Illuminati, corpus principal al analizei noastre, apare pentru prima dată

în Feuilletonul Journal de la Librairie, 8 mai 1852

268, fiind menționat

printre „publicațiile noi” ale editorului Victor Lecou. Gerard de Nerval nu

nu s-a mulțumit, se pare, cu publicarea textelor sale în presă. El avea

nevoie de o carte care să-i adună scrierile într-un „întreg”, într-o unitate

mai puțin material, dacă nu de altă natură. Folosirea termenului „corpus” nu este deloc pripită: poate fi justificată, ținând cont de faptul că toate părțile care compun

colecție, au fost publicate pentru prima dată în reviste sau ziare recunoscute ale

prima jumătate a secolului al XIX-lea. Gérard de Nerval este un „muncitor” prin excelență, care își construiește Illuminati

269. Într-adevăr, în această carte fiecare

fie citează fragmente mari cuvânt cu cuvânt, așa cum face pentru Thréicie a lui Quintus Aucler,

fie le rezumă, le adaptează și le aduce la viață, așa cum face în Istoria starețului de Bucquoy,

cu cele trei lucrări din care țese povestea celei de-a patra părți din Cagliostro, unde marchizul de

Luchet este jefuit fără să fie numit. Chiar și în studiile consacrate Restif de la Bretonne și lui

Cazotte, unde se abate puțin mai mult de la sursele sale, partea din citatul textual sau cvasitextual,

a rezumatului și contracția textului rămâne considerabilă”; De asemenea, recomandăm studiul

de Fumiko Endô-Satô, „Despre unitatea colecției Les Filles du Feu”, în André Guyaux (sub publicația

publicarea), Gérard de Nerval, Presses de l’Université Paris Sorbonne, 1997, p. 41–69.

268 Max Milner, în NPL, III, p. 1709: „Nu știm exact când a avut lui Nerval ideea de a se reuni

într-un volum o serie de eseuri pe care le consacrase personajelor excentrice sau

menţinând unele relaţii cu lumea iluminismului. Prima dintre scrisorile care ne sunt date

primit acolo unde este menționat acest proiect, datează din 31 octombrie 1851 și, prin urmare, precede publicarea cu puțin

cation al lucrării. Nerval vorbește despre Buloz în articolul său despre Quintus Aucler, „care face parte din a

carte pe care domnul Lecou urmează să o publice. El i-a anunțat această carte lui Janin pe 17 decembrie următoare: „O voi face

promite The Illuminati, care va fi publicat și conține mai multe biografii curioase ale precursorilor

a socialismului actual. Titlul în sine, însă, preia un proiect mult mai vechi și

complet diferit”.

269 A se vedea Jacques Bony, L'esthétique de Nerval, Sedes, 1997 (capitolul „Scrisul ca profesie”).

 unitate minimă (textul), luată din reviste are sens. Rămâne de văzut dacă asta

colecția este un corpus, înțeles ca un organism cu o organicitate internă sau

este „un corpus fără organe 270”, indiferent dacă cele șase texte se supun sau nu unui or-

sau la o logică centrală și coerentă, la un principiu de ierarhie sau la așa ceva

articulare și, în sfârșit, dacă există o legătură care face posibilă comunicarea între

șase capitole ale volumului.

Fără a intra în exploatarea noțiunii de „corpus” din lin-

gastronomie (acesta este domeniul în care termenul generează cele mai contradictorii opinii)

tories), trebuie încă să înțelegem mai bine dacă vreo grupare de texte merită

numele corpus. Este The Illuminati o lucrare? Avem intuiția că

Această întrebare nu este atât de banală pe cât pare. Dacă înțelegem prin „corpus”

un întreg omogen și coerent, este Les Illuminaés apoi, implicit, a

text omogen tocmai pentru că apare într-o carte, înțeles ca obiect

studiază, sau este mai degrabă un text colorat în jurul căruia am putea țese

o poetică a scrisului și a textului excentric care definește opera?271 Textele,

introduse în volum, urmăresc o temă omogenă sau se supun la

o organicitate internă?

Publicarea scrierilor în presă și culegerea lor ulterioară

în volum nu au fost o practică izolată în secolul al XIX-lea, dimpotrivă, cel

Cei mai mulți dintre scriitorii contemporani ai lui Géraud de Nerval au fost remarcați pentru

prin presa. Este, de asemenea, secolul care se confruntă cu un extraordinar

270 Expresie împrumutată de la Deleuze și Guattari; Vezi Deleuze, Gilles și Guattari Félix, Capitalism

și Schizofrenia – A Thousand Plateaux, Paris, Minuit, 1980, p. 10: „un corp fără organe care nu se oprește niciodată

a desface organismul, a trece și a circula particule fără sens, intensități pure și

să-şi atribuie subiectele cărora le lasă doar un nume ca urmă a unei intensităţi. Ce este

corpul fără organe de carte? Există mai multe, în funcție de natura liniilor luate în considerare,

după propriul conţinut sau densitate, după posibilitatea lor de convergenţă pe un „plan al consistenta care asigura selectia acestuia. Aici, ca și în altă parte, esențial sunt unitățile de măsură: cuantifica scrierea. » ; cartea cu rizomi, care „nu are început sau sfârșit, ci întotdeauna un mediu prin care crește și se revarsă guvernat de principii de conexiune și multiplicitate, ale căror linii se referă constant una la alta. » ; Reprezentarea literaturii înțeles ca un palimpsest universal, ca o rescriere constant repetată excluzând orice eveniment-realitatea unei noi cărți și imposibilitatea unui început real în Les Faux Saulniers, NPL, II, p. 118–119: „– L-ați imitat pe Diderot însuși. – Cine îl imitase pe Sterne… – Pe care îl imitase pe Swift. – Care îl imitase pe Rabelais. – Care îl imitase pe Merlin Coccaïe. – Cine imitase Petronius… – Care îl imitase pe Lucian. Și Lucien îi imitase pe mulți alții... »; Philippe Sollers, Teoria seturilor, Paris, Seuil, 1968, p. 75: „[…] fiecare text este situat la joncțiunea mai multor mai multe texte ale cărora el este în același timp recitirea, […] condensarea, deplasarea și profunzimea”.

271 Vezi Jules Champfleury, The Excentrics, Paris, Michel Lévy Frères, 1856, p. 4–5: „Este vorba de culegeri de texte apărute în cadrul ziarelor care, din acest motiv, păstrează afinităţi cu lor suporturi originale. »

 apariţia presei272. Acestea sunt formatul ziarului, în sensul vi- semioticii suelle, și estetica revistei care face scrisul istorico-ficțional, rezervat în secțiunea marginală a serialului, este marginal, fragmentat și periodizat. O noua concepție despre cultură și muncă începe să schimbe statutul cărții odată cu revoluţia şi industrializarea literaturii. Théophile Gautier, în prefața la Mademoiselle de Maupin, pare să aibă intuiția că lucrarea literar și cartea va fi amenințată, chiar ucisă de presă:

Ziarul ucide cartea, așa cum cartea a ucis arhitectura, așa cum artileria a ucis curaj și forță musculară. Nu bănuim plăcerile care ne sunt luate

ziarele. Ne ia virginitatea din toate; înseamnă că nu avem nimic al nostru și că nu putem deține o carte pentru noi înșine […] Dacă Louis-Philippe, odată pentru totdeauna, ar suprima toate revistele literare și politice, i-aș fi infinit recunoscător.

273.

Opera monolitică, deci clasică, nu pare să mai reziste

tonul și proliferarea tirajelor de produse jurnalistice și politica de

comercializarea acestor produse274; romanul în serie se schimbă astfel nu numai

notiunea de lectura, de literatura, dar si de cultura.

Spre deosebire de estetica modernă sau postmodernă, unde fragmentul apare-

văzută ca un semn de autenticitate, respectiv ca o dorință de deconstrucție

raționale și jucăușe, fragmentele sau bucățile de texte, publicate de „micul

romantic" în presă, derivă direct din estetica ziarului și

272 A se vedea Dominique Kalifa, Philippe Ré gnier, Marie-Ève Thérenty, Alain Vaillant (sub conducerea),

Civilizația ziarului. Istoria culturală și literară a presei în secolul al XIX-lea, Paris, Nou

Ediții Mondiale, 2012.

273 Gautier, Théophile, Mademoiselle de Maupin: dragoste dublă, Bruxelles, Societatea belgiană de vânzări de cărți,

Hauman, 1837, p. 65–66; Goethe definește literatura drept „fragment de fragmente", Scrieri despre

artă, trad. J. M Schaeffer, Klincksieck, 1983, p. 278; Vezi Judith Lyon-Caen „Marie-Françoise

Melmoux-Montaubin, Scriitorul-jurnalist în secolul al XIX-lea: un mutant al Literelor, Saint-Étienne,

Edițiile Caietelor intempestive, Coll. „Locuri literare", n. 6, 2003, Review of 19th Century History

secolul, n. 31, 2005, p. 3: „Barbey a avut o viziune foarte întunecată asupra „mingii și lanțului" jurnalismului și el

a profesat cel mai mare cinism față de o practică pe care a spus că o considera exclusiv alimentară-

comentariu („Jurnalismul pentru mine, știi, este viață, sunt memoriile achitate ale

croitor și cizmar "). Cu toate acestea, a devenit foarte devreme preocupat de conservarea articolelor sale, încredințând

prietenul său Trébutien grija de a colecta și clasifica „mâzgăliturile” sale: astfel, paralel cu

opera unui romancier și fără nicio legătură aparentă cu ea, acest mare reacționar nostalgic al vremii

trecutul a construit un monument al modernității jurnalistice, un mozaic critic care urma să fie cel

omologul comediei umane: Oameni și Opere. Așa cum descria Barbey

Această întreprindere este semnificativă pentru toate tensiunile specifice statutului de scriitor-jurnalist în

mijlocul secolului: dispreţuind presa, Barbey a vrut în acelaşi timp să compună altceva decât a

colecție de articole – „o carte care are propria arhitectură și nu seriale înșirate ca

perle”; și-a propus să construiască o catedrală critică, în întregime coerentă, unde toate cele

ar fi evaluate producţiile artistice şi intelectuale ale timpului său.

274 Vezi Daniel Sangsue, „Excese de carte”, Romantism, nr. 69, 1990, p. 43–60.

serialitatea telenovelei, estetica romantismului și, de asemenea, excen-

tric, inclusiv fragmentarismul, hipertrofia discursului narativ și refuzul ro-

Manesque sunt niște constante. Desigur, mulți scriitori contemporani

poeții lui Gérard de Nerval, recurg la scrierea fragmentară, jurnalistică

fie pentru a parodia actul scrisului, fie pentru a critica din interior degradarea-

ținerea câmpului literar, sau de a proclama poziția marginală pe care scriitorul-jurnalist

este obligat să accepte. Desigur, există și un voluntar, nu un cri-

căpuşă, a fragmentului. Astfel, autorul unei scrieri fragmentare și excentrice are mai puțin

intenția de a se diferenția mai degrabă decât dorința de a critica, din interiorul textului,

pe de o parte, statutul incert și rolul diminuat al scriitorului, amenințat de cvasi-

industrializarea presei, pe de altă parte, statutul scrisului de ficțiune, de asemenea

decât noțiunile de timp, spațiu și originalitate.

Marie-Ève Thérenty, autoarea unei cărți excelente despre relațiile dintre

Scrierea jurnalistică și scrierea literară din secolul al XIX-lea, arată cum pra-

Caracteristicile textului periodic influențează statutul operei sau cărții literare în

ca obiect. Circulația rapidă a textelor, proliferarea tirajelor și multi-

copiere, colaborări colective (literatură colectivă), compilații

ţii până la plagiat, scrierea în serie sunt manifestări caracteristice ale

fenomen de industrializare a literaturii275. Scrisul împrăștiat și orbitor,

275 Thérenty, Marie-Ève, Mozaice. Fiind un scriitor între presă și roman (1829–1836), Paris, Honoré

Campion, 2003, p. 139: „Ziarul cu modelul lui tipografic (caractere diferite,

diverse secțiuni) influențează scrisul care se vede și – după metafora mozaicului – ca

o țesătură făcută din bucăți și piese unite între ele. Ziarul este montaj, juxtapunere, sincopare de

fragmente disjunse și scrierea de ficțiune prin mecanisme mimetice încearcă să găsească în

afirmaţia lui suprapunerea mai multor enunţuri. Scrierea se dorește a fi geologică cu multipli-

cation de spații și planuri”. A se vedea și Marie-Ève Thérenty, Literatura în

zilnic. Poetica jurnalistică în secolul al XIX-lea, Paris, Seuil, col. „Poetica”, 2007; Vedea

Michel Brix, „Critica autenticității sau critica atribuirii? Cazul operelor complete ale

Gérard de Nerval”, Revista belgiană de filologie și istorie, „Limbi și literaturi moderne –

Scrisori în limba modernă », vol. 76, fasc. 3, 1998, p. 797: „Nerval a intrat în posteritate sub

de semne groaznice. Editorii se copiază unul pe altul și se referă rareori la

originale […] Precizia nu este nevinovată, pentru că Nerval uneori publică texte ca ale sale

tradus: astfel o descriere a „Universitaților din Germania”, în 1839 (textul original apare-

îi aparține lui Eduard Kollofï), sau, în 1843, povestea „Jemmy”, adaptată după scriitorul austriac Karl Pöstl și care are loc, zece ani mai târziu, în colecția Fiicele focului. Și asta nu este tot: Nerval

au publicat, în două rânduri, traduceri sau adaptări care trebuie, în realitate, să fie considerate texte originale. Claude Pichois a arătat că „Fericirea căminului, tradus

de Jean-Paul Richter”, în Le Mercure de France din 1831, nu avea echivalent în lucrare

a scriitorului german, nici măcar în apocrife. „Fericirea de acasă” ar fi un text

să fie creditat numai lui Nerval, precum și „Le Point noir”, o poezie pe care autorul nostru spune că o are

imitat de Gottfried August Bürger. Paul Bénichou a căutat în zadar textul original al acestei poezii

în operele lui Biirger. » ; Vezi și „Redactorul Noului Almanah al Muzelor, pentru cititor-

teur », Noul Almanah al Muzelor pentru Anul Grigorie 1802, p. 6–7, citat de Jean-Marie Roulin,

„Când Calliope se distrează. Elemente pentru o poetică a fragmentarului la cotitura Iluminismului", în Teoria și practica fragmentului (Proceedings of the SU SLLF Conference (Veneția, 28–30 noiembrie)

 sinonim cu fragmentar, parodic și mozaic, care descrie bine dispozitivul

a revistelor și ziarelor în care Nerval și-a publicat studiile, corespunde el-

terogeneitate și digresiuni ale Illuminati. Acest lucru ne face să spunem că presa

este un fel de mise en abyme sau oglinda lucrării hipertrofiate și a-centrate.

Mozaicul textului nervalian, care poate fi înțeles la toate nivelurile, pare in-

întruchipează, în sine, această scriere proteică a jurnalului și descompunerea sau

dizolvarea cadrelor de referință și ideea de originalitate. Această scriere uluitoare-

rante transformă, de asemenea, noțiunile de organicitate și totalitate, devenind în consecință-

care sunt semnul unui schelet, el însuși amenințat de rupere.

O comparație între articolele publicate în presă și structura formală

a Illuminati este foarte revelator. Mai concret, este vorba despre studierea jocurilor

de ecouri şi relaţiile dialectice dintre întregul ziar şi polifonia de

munca de a realiza că mozaicul despre care se referă scrierea acestei lucrări

direct din estetica si retorica ziarului, care impune operei a

anumite estetici discursive. Cu alte cuvinte, practica jurnalismului se schimbă

scriere literară și face incertă identitatea operei și a scriitorului; cele disparate,

sinonim cu fragmentar, care descrie în mod adecvat sistemul de reviste și ziare în care Nerval și-a publicat studiile, corespunde eterogenității și digresiilor.

secțiuni ale lucrării The Illuminati.

Dacă luăm fiecare text al acestei lucrări pe care îl analizăm, nu este

Este greu de observat, chiar și la prima vedere, că secțiunile conținutului, pe părți sau pe capitole, sunt direct legate de scrierea jurnalistică. Un scurt

plasați cursorul la nivelul paratext al fiecărui text

276 este suficient pentru a ne face să ne dăm seama că

2002), studii culese de L. Omacini și L. Este Bellini, Geneva, Slatkine, 2004, p. 92–93: „A

librar! – Ar trebui să angajez un om de litere pentru această operațiune? Nu l-as folosi

acela... a unui instrument mic pe care îl cunoști bine. – Aceasta este o ghicitoare pentru mine… – Că el

Trebuie să-ți explic. Nu am în magazinul meu cincisprezece sau douăzeci de colecții de versuri proaspăt publicate?

publicat? Nu am o colecție a tuturor revistelor literare ale anului? - Păi? – Eh

BUNE! Voi împrumuta o epistolă de la unul, un cântec de la altul; o poveste pentru acesta, o fabulă pentru acesta,

etc... Transcrierea tuturor acestor lucruri ar fi plictisitoare și lungă. aș fi ascuțit: aș scoate paginile; Acolo

Treaba este ușoară și pentru a o face, vezi tu, tot ce ai nevoie este... – O foarfecă. […] Deci

fie! Îmi dai ideea unui capitol de făcut. Se va intitula: Despre utilitatea foarfecelor

în literatură. » ; Legat de această tehnică literară, vezi Gérard de Nerval, Les Confidences de

Nicolas, Istoria unei vieți literare în secolul al XVIII-lea, ediție stabilită, adnotată și prezentată de Michel

Brix, Paris, Editions du Sandre, 2007, p. 9: „Se pare că Nerval a citit memoriile lui Nicolas

cu creionul și foarfecele cenzorului moral” (Nerval decupează pasajele licențioase ale lui Nicolas și, de asemenea, episoadele de orgie din Cag liostro, șterge și adaugă multe).

276 Iată multitudinea de titluri și subtitrări ale The Illuminati: The King of Bicêtre. Raoul Spifame: I. Imaginea,

II. Reflecția, III. Evadarea, IV. piata; Povestea starețului de Bucquoy: I. Un Cabaret în

Burgundia, II. Forul episcopal, III. Alte evadari, IV. Căpitanul Roland, V. Iadul celor vii,

VI. Turnul de monede, VII. Alte proiecte, VIII. Ultimele încercări, IX. Concluzii; Încrederile

lui Nicolas: Prima parte I. The Hotel de Hollande, II. Ce a fost Ni colas, III. Primele

ani, IV. Jeannette Rousseau, V. Margaret, VI. Învățare, VII. Steaua lui Venus, VIII. Acolo

108textelor le lipseşte un întreg continuu, şi asta tocmai pentru că au
cunoscută o publicație anterioară disparată și eterogenă. Este de fapt un hy-
pertrofia paratextuală care caracterizează și poveștile excentrice.
Având în vedere că titlurile au, la Nerval, un rol foarte important în ansamblu
din carte, nu putem să nu le neglijăm. De obicei, paratextul
funcţionează ca o zonă intermediară care permite dialogul între text şi
prospectiunile cititorului. Dar, în The Illuminati, titlurile, subtitrarile,
intertitlurile nominale și prefața se referă mai mult sau mai puțin la conținutul lucrării;
Unele dintre aceste elemente fac o treabă bună de sinteză și anticipare a conținutului.
(este cazul primului text, despre Raoul Spifame), unele altele nu justifică
alegerea (vezi textele despre stareţul de Bu cquoy, respectiv Cagliostro). Noi nu
nu pot spune că ele ghidează și organizează coerența lucrării, dimpotrivă
dezmembrarea unui întreg în părți fracturează lumea, sensul și ritmul
lectură.
EU. Thérenty analizează pe larg rapoartele, schimburile și problemele dintre
jurnal și carte, evidențiind treptat relațiile dintre ceea ce ea
numită „matrice literară a presei” și „matrice mediatică”. Autorul su-
ilustrează în mod exemplar relația dintre jurnal și povestea excentrică:
Această legătură dintre practica excentrică și jurnal este, de asemenea, pusă în perspectivă în interior
cele mai excentrice povestiri iar povestea excentrică este condusă, în maniera a
articol critic de ziar, ca scriere hipertextuală contemporană277.
Aceasta mai consideră că între excentricitatea și degradarea câmpului literar-
raire exista un raport de coincidenta278. Aceasta este analiza excentricității, înțeleasă
ca categorie estetică, capabilă să descrie cel mai bine degradarea câmpului

literar, care ne interesează cel mai mult în călătoria hermeneutică a acestui autor.

Iată de ce corespondențele pe care autorul le găsește între scrierea jurnalului-

tica, lucrul mozaic și estetica excentrică vor constitui punctul de plecare

din analiza noastră279.

surpriză, IX. Epilog la tineretul lui Nicolae, partea a doua: I. Septimania, II. Episod,

III. Zefire, IV. Sara, V. Căsătoriile lui Nicolas, Ultima parte: I. Primul roman al lui Restif,

II. Romanul filosofic al lui Restif, III. Lucrările confidențiale ale lui Restif, IV. Restif comun-

nist viaţa lui în timpul revoluţiei, V. O vizită la Mirabeau, VI. Bătrânețea romancierului; Cazotte:

Textul despre Jacques Cazotte este împărțit în cinci capitole, notate cu cifre romane, fără a avea titluri; Cagliostro: I. Despre misticismul revoluționar, II. Precursorii, III. Saint-Germain. –

Cagliostro, IV. Doamna Cagliostro, V. Păgânii Republicii; Quintus Aucler: I. Saint Denis,

II. Sărbătoarea Ființei Supreme, III. Lunile, IV. Riturile.

277 Marie-Ève Thérenty, Mozaic. Fiind un scriitor între presă și roman (1829–1836), Paris, Honoré

Campion, 2003, p. 482.

278 Ibid. , p. 480.

279 Ibid. , p. 355: Literatura este amenințată și pierde teren în fața „hegemoniei mediatice”.

Gérard de Nerval aparține așadar unei generații de scriitori care au intrat

domeniul literar și își fac un nume prin presă. Așa cum avem

prezentate, toate textele adunate în Les Illuminés sunt publicate în

presa. Dar, această lucrare nervaliană nu este un caz singular, și Michel Brix

arată într-un mod remarcabil în cartea sa despre Nerval jurnalistul: „în fostul

recepţionarea unor lucrări timpurii şi patru sonete, toate lucrările de

Gérard de Nerval a apărut pentru prima dată în periodice […] Producția zilnică-

Lista lui Nerval, dacă putem folosi această imagine, este partea ascunsă a aisbergului;

partea vizibilă sunt volumele publicate de Gérard între 1851 și 1854. Acestea sunt

fântână a aceluiași trup: Călătorie în Orient, Illuminati, Lorely, Amintiri ale lui Al-

Lemagne, Povești și glume, Castele mici ale Boemiei și Fiicele focului […]

dintre care Pandora, Aurélia, Promenade și Suveniruri vor spune punctele de sosire280”.

Publicarea articolelor în presă și culegerea lor în volumul de anunț

o totalitate digresivă semnificativă sau o structură disipativă. A intelege

mai bine aceste fraze sinonime, foarte utile în dezvoltarea argumentului-

pentru ideile noastre, vom folosi o analogie simplă: ne imaginăm Ilu-

minat ca un dulap cu șase sertare, al cărui „constructor” și „poses-

soră", deși împrumută material de la alții, nu poate fi altul decât Gérard de Nerval. Astfel, textul său, care funcționează într-o rețea în care partea se integrează în

totul este foarte generos: dă posibilitatea unei pluralități de intrări, ieșiri și

de treceri, fără ca unul dintre „sertare” să fie, într-un anumit fel, privilegiat. Noi

nu este departe de metafora picturală pe care Nerval o folosește pentru a-și descrie proiectul:

„se poate face plăcere să scoată din amestecul de secole o figură singulară

că vom încerca să re-îmbrăcăm ingenios, – să restaurăm pânze vechi, din care

compoziţia bizară şi pictura zgârietă îl fac pe amatorul obişnuit să zâmbească

281 ». THE

portrete în mozaic, (mozaicul, care este o tehnică figurativă prin excelență282)

că autorul pare, urmând o artă combinatorie, să le dea o imagine de ansamblu sunt asemănătoare textelor adunate în volum. De acolo este interesant

să înțelegem motivul adunării și succesiunea textelor, desigur, în cazul în care putem vorbi de o secvență. Adunarea lui

„povești și portrete” în același cadru influențează implicit practicile de

lectură care nu mai este continuă, deci însuşire sau cunoaştere progresivă, ci

discontinuu, indentat și analogic. Dar poate că acesta din urmă este cel care se trezește

280 Michel Brix, jurnalist Nerval (1826–1851 Problematic. Metode de atribuire, studii Nerval-

liani și romantici, sub conducerea lui J. Guillaume și Claude Pic hois, XVIII, Prese univers-

Namur, 1986, p. 2.

281 BO, NPL, II, p. 885.

282 Vezi Lucien Dällenbach, Mozaic. Un obiect estetic cu întorsături, Paris, Seuil, col.

„Poetică”, 2001.

 cea mai mare atenție a cititorului. Între „sertare”, „cutii” și portrete283 (denominal

generic pe care Nerval îl folosește în prefața la Illuminati) există o foarte apropiată

analogie. Fiecare element din „picturile vechi” pare a fi legat într-un fel sau altul de

alte elemente ale aceleiaşi „picturi zgâriate”, fragmentare şi fragmentate, în

pe care ei se poziționează singuri, fără nicio formă de ierarhie și centricitate (sau verita-

(centrul de greutate), dar care totuși contribuie la imaginea de ansamblu a

vopsea. Toate elementele se găsesc în structuri (portretele), dar cele

Compoziția picturii acestor structuri rămâne bizară, eterogenă și subiectivă.

Acestea fiind spuse, modelul structural nu impune implicit o organizare a

materie, dar aceasta pare să urmeze un principiu complet diferit, mai degrabă intern decât extern;

perturbarea ierarhiei dintre părți și elementele întregului

creați imaginea colorată a portretelor excentricilor.

Să mergem mai departe şi să spunem că în Ne rval scrierea fragmentară este într-adevăr

auzit de scrisul jurnalistic284, dar și intrinsec de poetica ei,

a identității sale fracturate și ex-centrat din casa sa ontologică și epistemologică.

Excentricii lui Champfleury, pentru a da doar un exemplu, este o reuniune

texte publicate toate în presă, dar, spre deosebire de Nerval, acest gest nu este definitiv, adică nu are mare semnificație în ansamblul esteticii

a acestui autor; Acest gest nu reflectă direct o identitate fracturată, așa cum

Este cazul lui Nerval, motiv pentru care ceea ce contează pentru noi este să arătăm

că întâlnirea de studii, deplasarea lor, recompunerea lor, în final rescrierea

a devenit pentru Nerval principalul instrument al esteticii sale, structurând părți din scrisul său, sistemul său de gândire și identitatea sa psiholiterară.

Citiți studiile care compun The Illuminati în reviste și apoi în

volumul presupune o lectură excentrică sem antică; viziunea semiotică a scrisului

este, de asemenea, decentrat. Împrăștiate în reviste, fiecare cu un anumit caracter,

sub formă de fragmente, preluate și republicate în alte reviste, sub diverse forme, (vezi studiul despre Cazotte care a apărut pentru prima dată ca prefață la

Diavolul îndrăgostit) sau amestecat cu rubricile de ziare, studii asupra

iluminat va fi interpretat diferit odată integrat în volum

285. Of

283 Vezi Meryl Tyers, Critical fictions: Nerval's Les Illuminés, Oxford, 1999; autorul face asocierea-

țiune între portrete (ale Illuminati) și iluminări în sens rimbauldian.

284 Guyaux, André, Poetica fragmentului, Neuchâtel, La Baconnière, 1985.

285 Este foarte util să consultați Marie-Ève Thérenty, Mosaïques, în acest sens. Fiind un scriitor între presă

și roman (1829–1836), Paris, Honoré Champion, 2003, p. 139: „Ziarul cu modelul său

tipografic (caractere diferite, titluri variate) influențează scrierea care se vede și - conform

metafora mozaicului – ca o țesătură făcută din bucăți și piese unite între ele. Ziarul

este editarea, juxtapunerea, sincoparea fragmentelor disjunse și scrierea de ficțiune prin mecanisme

mimetica încearcă să găsească în afirmaţia sa suprapunerea mai multor enunţuri. Scris

își propune să fie geologic cu o multiplicare de spații și planuri.” Vezi și Marie-Ève

la fel, textele inserate în Les Illuminés, mai concret într-un nou

suport material, în noi contexte și spații istorice, literare,

culturală și semiotică și „matricea literară”, nu mai sunt texte vulgare-

ci să devină operă literară și, de asemenea, fațetele identității fracturate

a autorului.

2.2. Fragment și întreg digresiv

Fiecare text al Illuminati este în structura sa formală destul de clasic, dar

întreaga serie de texte, care devin îndepărtate unele de altele, mai ales la nivel

continut, face ca lucrarea sa fie destul de sodica, incongruenta si excentrica. BUN

Desigur, nu este vorba de analepsis, de elipse sau de scrierea din neatenție

(vezi Încrederile lui Nicolas), dar al caracterului fragmentar și mozaic care

caracteriza pe acesta. Aceasta ar însemna că avem de-a face, în cazul anumitor texte din colecție (vezi în special Regele Bicêtre), cu o narațiune centrată a cărei comentariu-

Cimentul sau capătul sunt imediat identificabile. Nu putem spune același lucru

lucru pentru celelalte texte ale Illuminati care nu sunt nici povești pure, nici portrete,

nici biografii pure (reale sau fictive), nici analize pure, ci un amestec de

toate aceste genuri. Această poetică a fabricării prin amestecare și hibridizare generică

ignora orice principiu de ordonare creativă și orice metodă: „Nerval fusese jurnalist. Am uitat că jurnalismul este cheia libertății? Și că un

Merită un mare jurnalist un scriitor? Nerval a fost și un mare jurnalist

286 »,

spun redactorii prefeței celei de-a doua ediții Pléiade. Sincretismul literar, care se îmbină cu sincretismul religios sau mistic, nu favorizează niciun model sau centru și nicio formă stabilă. În acest context, este util să-l cităm pe Jean Richer:

Sincretismul nervalian este adesea un mozaic de împrumuturi destul de disparate.

Poetul nu își propune să exprime teorii coerente, ci să creeze, să sugereze,

o anumită atmosferă de mister şi originalitate esenţială. Legătura dintre toate

aceste studii variate se află în personalitatea autorului, în temperamentul său

de artist287 .

Dar, așa cum am spus mai sus, acest centru identificabil „în persoana-

„personalitatea autorului, în temperamentul său artistic” este afară sau altundeva

lucrarea, în întregime, motiv pentru care structura rămâne a-centric, deci ex-centric.

Thérenty, Literatura în viața de zi cu zi. Poetica jurnalistică în secolul al XIX-lea, col. "Poetic",

Paris, Seuil, 2007.

286 NPL, III, p. XXI.

287 Jean Richer, Nerval, experiență și creație, Hachette, 1963, p. 400.

Totuși am putea spune că nici măcar centrul de identitate al autorului nu este

stabil, întrucât oscilează constant între identitatea sa și identificarea cu ea

personaje, motiv pentru care nu există cu adevărat un singur centru în jurul căruia

lucrarea este tesuta. Autorul îl caută, poate îl găsește intermitent,

dar nu rămâne niciodată atașat de ea. Acesta este motivul pentru care „încordarea între cercetările problematice-

matic a unui centru și reproducerea discului continuu, scrierea se descoperă relativă,

crăpat; funcționează cât poate de bine, în căutarea unui echilibru dubios288”. Este

precum și volumul

este lipsită de originalitate şi de amprenta singularităţii289.

Ambivalența, ironia și simpatia autorului sunt figuri care desemnează mereu

zile un „în mijloc”.

Într-adevăr, această fragmentare este cea care ne obligă la o lectură excentrică.

și tabulară și care ne impune, ne place sau nu, un ritm fragmentat și anarhic. Multiplele împrumuturi, decupările, întorsăturile frazei sau schimbările de sens, pe care le face Nerval în raport cu principalele sale surse, fragmentele

citate sau plagiate, repetarea temelor ne îngreunează lectura și analiza.

liza. Depinde de cititor să găsească semnificațiile și apoi să le facă

unificați, concentrați-le într-un întreg atât de semnificativ. Nerval a văzut doar sensul

nevoia de a se „hrăni cu propria substanță” sau criza reînnoirii ideilor,

din imaginația lui sterilă sau din imposibilitatea de a scrie în fața paginii goale,

dar și, într-un mod mai tragic, doliul unității, al totalității continue și

inteligibil. În Nerval, scrierea incongruentă sau fragmentată, după cum vedem,

nu se opune neapărat ideii de completitudine sau unitate, ci ideea de

totalitate continuă, de țesătură continuă290, de continuitate discursivă, în sfârșit de organicitate

interior. Ceea ce sparge de fapt fragmentul din The Illuminati nu este ideea

288 Michel Jeanneret, „Narcis, Prometeu, leul Pygma: trei figuri ale nebuniei după Nerval”, Ro-

mantism, n. 24, 1979, p. 118.

289 Max Milner, în notele sale către Illuminati, afirmă: „Această lipsă de unitate ar fi cu atât mai puțin surprinzătoare.

cu excepția Regelui de Bicêtre (unde se întâmplă că contribuția lui Nerval este indis-

comparabil cu cel al lui Auguste Maquet), niciunul dintre articolele adunate în Les Illuminés nu este a

creație cu adevărat originală: toate capitolele cărții se bazează pe texte întâlnite de

Nerv la întâmplare în timpul lecturilor sau rătăcirilor sale, sau citează volume mari cuvânt cu cuvânt

fragmente […] fie le rezumă, le adaptează și le aduce la viață, […] fie se dă pe sine însuși pur și simplu

plagiat” (NPl, II, p. 1696). Plecând de la câteva indicii, de natură diferită, pe care le vom identifica în

textul, vom arăta că textul despre Raoul Spifame este, fără îndoială, rezultatul unei colaborări

că Nerval nu știe când semnează singur textul, chiar dacă August e Maquet l-ar fi susținut

public.

290 Rae Beth Gordon, „Lace: Metaphor for the Text in Sylvie”, Romantic Review, voi. LXXIII,

n. 1, 1982, p. 54–69: „Așa am putut stabili asemănarea, la Sylvie, între opera

de dantelă realizată, în tinerețe, pentru eroina nuvelei și poetica nervaliană,

care constă în recuperarea bucăților de texte antice pentru a le copia și a țese un text fragil,

cu modele ajurate și repetitive. » ; Vezi Emilie, NPL, III, p. 628: „[…] celălalt care se numea Emilie,

și a cărui ocupație era să brodeze podoabe de aur pe mătase sau catifea.

 de totalitate, întrucât fragmentul sau textul sunt, în materialitatea lor, o unitate

de sens, dar ideea de totalitate continuă. Și aceasta constă în fragmentarea

scriere în care rămâne o discontinuitate a gândirii, deci a unui gând

fragmentară și excentrică. Este prin gândirea rizomică, despre care vorbește Deleuze

și Guattari291, că Nerval își înscrie cuvintele și cuvintele altora pe terenul său. Este

de ce spontaneitatea performativă (ca în nebunie) și contrascrierea

discursiv îi caracterizează opera asupra oamenilor luminați. Pe de altă parte, scrisul lui Nerval

este oglinda unei istorii multifațete, marginale și subversive, care nu poate fi citită sau înțeleasă decât în această contradiscursivitate, în

o discontinuitate aproape delirante, deci în lipsa ei de liniaritate. „Este explozia operei, incapabilă de a se așeza, dispersată într-o serie de ramificații, fiecare dintre ele capătă o rezonanță aparte.

292”, ne spune Corinne Bayle.

referindu-se la scrierea nervaliană.

Cu toate acestea, în ciuda acestei lipse de continuitate și organicitate, nervii

legăturile se întreabă de unde vine impresia că textele Illuminati pot

cu toate acestea dialog între ei, că există de fapt atât de mare dificultate în a lega a

text către altul și că adevărul unui astfel de luminat nu este atât de neînțeles în raport cu adevărul altuia? Este aceasta într-adevăr prefața, ca unii

spune-o, care reunește aceste texte și le face să se supună unei viziuni personale, așadar

subiectiv al autorului sau faptul că toate personajele sunt excentrice-

ques, care toate se întâlnesc în „mădularele istoriei”, într-un spațiu (the

mansardă) şi într-un timp marginal cât şi în limbul gândirii şi

din memoria autorului? Atunci, de unde vine această putere pentru a centra subiectul nostru

cercetarea asupra unui text și scris ec(-)centric precum Les Illuminés sau

face posibilă trecerea de la un text la altul, stabilindu-se ca principiu amenda core-

între ele, la fel cum au anterior un statut autonom?

Michel Brix s-a întrebat și el: „Putem risca să interpretăm o lucrare?”

(Illuminati) atât de mișcător?

293 ». Cum să depășești golurile dintre aceste texte

pentru a ajunge la o viziune de ansamblu asupra logicii succesiunii lor, dacă am

Să presupunem că există, să repetăm, o astfel de logică sau o astfel de succesiune? Este

Aici vom apela acum la noțiunea de excentricitate. Dacă există o cer-

Coerența și impresia unitară din Les Illuminats este tocmai pentru că

că autorul nu încetează să înscrie şi să urmărească în textul celuilalt propriile preocupări şi excentricităţi. Paradoxal, excentricități

291 Gilles Deleuze, Félix Guattari, op. cit.

292 Corinne Bayle, Gérard de Nerval. The walk to the star, Champ Vallon, 2001, p. 49.

293 Michel Brix, „Vertijul sensului. Lecții nervaliene ale variantei”, Revista Belgiană de Filologie

şi istorie, volumul 72, fasc. 3, 1994, p. 9.

 devin centrul scrisului. Pentru a te căuta în celălalt, trebuie să amândouă

să se îndepărteze de el294, dar Nerval se îndepărtează doar de gândurile celuilalt spre

reorientați-vă mai bine pe sine; a te pierde în celălalt înseamnă a te obișnui mai bine cu tine

propria gândire și identitate. La fel de bine s-ar putea spune că autorul se concentrează și încearcă

e

să-și fixeze himerele pe mișcarea, pe sine, a excentricității, pe confuzie

și decalajul cu sine și cu ceilalți. Este, de asemenea, datorită

teme recurente, aproape obsesive, și relații intratextuale subordonate

la o viziune de ansamblu a autorului – asupra lumii, asupra ființei sau asupra actului de creație-

că putem identifica o anumită coerență. Dar, oricât de paradoxal ar fi

poate părea, centrul – în sensul original – se află în afara textului și a scrisului

Iluminat: coerența, care se simte într-o citire încrucișată a lucrării,

şi care se eliberează tocmai de existenţa sau reapariţia anumitor motive

ca dublu, nebunia sau religia, isi are originea in alta parte, adica in

gândit la scriitor.

Știind că orice citire este din punct de vedere etimologic o operație de ligatură, este

interesant de văzut cum Gérard de Nerval, care, înainte de a fi scriitor, este a

cititor prin excelență, leagă fragmente, împrumuturi, citate, amintiri.

Pe ce criterii? Urmează anumite teme, anumite motive sau anumite

obsesii? În prefața la The Illuminati, el ne invită să-i citim opera

de parcă textele care o compun ar fi aparţinut aceleiaşi serii[295], chiar dacă acestea

au fost scrise la diferite perioade cronologice. Cu toate acestea, chiar dacă titlul,

care în sine se dovedește problematică, chiar inadecvată, ar putea reuni cele

texte în jurul unei anumite idei de iluminism sau nebunie, acest lucru nu este suficient pentru ca aceasta să fie topită într-o singură matrice tematică. Fiecare text reprezintă o fațetă tematică. La o lectură încrucișată, putem descoperi, desigur,

multe asemănări, puncte de convergență sau raliu, în cele din urmă

indicii care ne-ar putea permite să descifrăm sau să conectăm intenţiile de

autorul; Acestea rezidă în temele temelor recurente, toate fiind de fapt oglinda prin care autorul își proiectează subtil propria imagine.

Niciun fragment sau text care compune The Illuminati nu a fost conceput într-o formă

stabilă, motiv pentru care scrisul este recunoscut ca masă textuală

plutitoare sau un vehicul în permanentă mișcare care se potrivește întotdeauna într-un

294 Georges Gusdorf, Foundations of Romantic Knowledge, Payot, 1982, p. 64: „A spune că omul este

cerut să caute centrul nu înseamnă că va putea ajunge la acest centru și să se stabilească acolo. Căutarea

din centru este o a doua mișcare, reacție împotriva unei prime mișcări de evadare către sine-

chiar, de excentricitate”.

295 În colecția Lovenjoul, D 741, Nerval folosește inițial cuvântul „gând” în loc de

cea de „serie”, dar o bifează păstrând-o pe ultima; vezi în acest sens NPl, t. II, p. 1711.

devenirea, niciodată previzibilă[296]. Nerval nu se oprește niciodată la un scenariu fix sau a

un singur subiect, opera sa îmbinându-se mereu cu această mișcare, sinonimă cu

deplasare, decentrare sau ec(-)centricitate. Desigur, asta nu înseamnă

a spune scriere anarhică, pentru că Nerval știe, mai bine decât alții, cum să urmărească toate-

zile un nucleu fix de teme. Acestea sunt semnificațiile – cosmoid, e adevărat – ale

aceste teme sunt adesea flexibile, suprapozabile, adesea fuzionabile, de la un context la altul

cealaltă, care induce în eroare cititorul, dar care totuși rămân concentrate în jur

determinările lor sau în jurul unui câmp gravitațional; asa noi

vorbeşte despre o asemenea consistenţă297. În acest context, este util să-l cităm pe Kurt Shärer la

susținând ceea ce tocmai am spus: „Există o pluralitate simultană de teme

într-un grup sau constelație, o rețea de imagini de la una la alta din care mintea se mișcă printr-o mișcare în mod esențial de ramificare

298 ».

Într-un spațiu fizic, textual sau mental lipsit de centru – înțeles ca gravitație sau concentrare – nu s-ar întâmpla nimic, motiv pentru care scrierea nu se întâmplă.

nu înseamnă diferență sau anarhie. Scrisul nu este altceva decât concretizarea gândirii, vizibilul invizibilului, motiv pentru care înainte de a fi textuală,

este mental. În acest spațiu dematerializat (al idealului, al imaginației, al viselor și al nebuniei) ideile se formează, se amestecă, se încrucișează și se deformează. Nebunia și visele vin la noi ca niște monede desigilate, ca

linii de zbor, tocmai pentru că calea nu preexistă niciodată acolo. Și așa că

scrierea mentală devine scrisori introduse într-o poveste, trebuie să se îndepărteze de sursa ei

296 Mureșanu Ionescu, Marina, Pentru o semiotică a narațiunii – O lectură de Nerval, Editura

Junimea, Ia și, 2007, p. 53: „Putem observa în lucrarea lui un interesant și păcat-

obișnuit pe care l-am putea numi tehnica permutării sau „circulație – versuri, strofe,

grupuri de strofe sau chiar fragmente întregi în proză sunt preluate și refolosite în

contexte noi în care aceeași unitate dobândește funcționalități diferite […] Avem de-a face cu a

proces specific de sintaxă compozițională, specific tehnicii lui Nerval, principiu de bază

a scrisului său", a menționat mișcarea, relevantă pentru concepția operei mobile și deschise

mai sus".

297 Ibid. , p. 39–40: „Deci consistența inconsecvenței — aceasta este una dintre regulile fundamentale ale

Scrierea nervaliană, cu alte cuvinte (și acesta nu este un simplu joc), construcția distrugerii,

logica ilogicii, ordinea haosului. Echilibrul textual constă în jocul acestor forțe opuse,

după cum vom încerca să demonstrăm analizând câteva exemple concrete.

298 Kurt Shärer, Tema lui Nerval sau lumea recompusă, Minard, 1968, p. VII-VIII; Vezi aici

din nou, p. 96: „Dar dinamica centrifugă a proiecției are un alt merit: ea

contribuie la redefinirea scrisului eului, situându-l în câmpul excentric al unei scrieri a sinelui,

dependente neapărat deci de reflexiile și ricoșeurile care asigură modelele de

alteritatea o proprietate eminamente obiectivatoare […] În opera lui Nerval, textele devin teritoriale.

torii mobile care se formează prin mișcare, refacere și dezlegare continuă,

relații fanteziate între viață și scris; Pentru a consulta Gérald Schaeffer, A Double Reading of

Gérard de Nerval: Luminații și fiicele focului, Neuchâtel, À la Baconnière, 1977; Gabrielle

Chamarat-Malandain, Focul Teatrului. Identitatea și scrierea în proza lui Gérard

din Nerval, José Corti, 1986.

 și ieși afară. Pasajul dat mai jos este foarte aproape de ce

am spus mai devreme:

Sistemele complexe, animate de un fel de mișcare corpusculară, sunt organizate-

s-au cunoscut și s-au provocat în mod constant în mintea lui. Domnea o mișcare perpetuă

atât în centru cât și la periferie, reprezentând un gând care se dezlănțuia în orice moment

niveluri, ale căror structuri erau mobile și slab asigurate. Numai suprafața plutea

unele imagini mari, mereu aceleași, nuclee solide reprezentând a

posibilitatea de organizare, de cristalizare a unei mase topite299.

Povestea excentrică, ne spune Sangsue, va fi întotdeauna un concentrat de excentricitate. Textele, a căror dimensiune narativă este mai prezentă, și anume Regele Bicêtre, Se poate analiza Istoria starețului de Bucquoy și Încrederile lui Nicolas aşezat în această cheie hermeneutică. O vom arăta într-un mod mai concret. în capitolele consacrate analizei acestor texte. Formula Leech, citată de mai sus, este valabil și util și în analiza Illuminati și a scrierii în ca performanţă sau producţie de noi sensuri. Textul este de definiție un concentrat, o închidere a materialității sale, dar nu este numai- menționăm în acest sens că înțelegem această afirmație. El este un concentrat de excentricitate, deoarece excentricitatea este ea însăși o limită gravitațională. Cu alte cuvinte, excentricitatea va fi întotdeauna o libertate de abatere, de părăsire a centrului, de expansiune sau dispersie a centrului, de excentricitate a sinelui, dar rămâne pentru cât mai mult concentrat în jurul determinărilor sale. La fel de bine se poate spune că sunt tocmai aceste limitări care fac posibilă această libertate a excentricității. Excen- tricity, pentru a funcționa, are nevoie de o casă, un centru, o limită, altele- ment nu s-ar numi excentricitate. Toate „schițele brute" tematice funcționează ca o dialectică între centru, ieșire din centru, reorientare, excen- tracțiune, dispersie și concentrare. Suntem încă inspirați de această formulă de Leech, să spun că trebuie să ne ocupăm și de cazul Illuminati nu numai...
nu numai la un concentrat de excentricitate, ci și la o excentricitate concentrată. La împingere centrifugă care caracterizează scrierea lui Nerval și care se manifestă prin pulverizare sau prin dispersia unui „întreg" (înțeles ca centru sau concentrație) în bucăți, răspunde la o forță centripetă, alimentată de a nevoie de recompunere, unitate și identitate sau prin nostalgie pentru centru, pentru ordine iar a totalităţii semnificative301. Este tocmai această dialectică permanentă între doi

299 Richer, Jean, Nerval. Experiență și creație, Hachette, 1963, p. 20.

300 Leech, Daniel, „Ai spus excentric?”, Romantism: marginalități. Society Review

Studii romantice, n. 59, Paris, Editions CDU și Sedes, 1988, p. 46.

301 Vezi Jérôme Thélôt, Hisashi Mizuno, Cincisprezece studii despre Nerval și romantism. În omagiu pentru

Jacques Bony, Edițiile Kimé, 2005, p. 59: „poziții de frontieră la Nerval, „vo-

 forțe care caracterizează funcționarea excentricității; așa este „text

„scrisul excentric” și „scrisul excentric” merg mână în mână în opera lui Nerval

dedicat illuminati excentrici.

Textul Les Illuminés este oglinda unei scrieri excentrice în sensul că

centrul, chiar dacă există, abia este identificabil pentru că și-a pierdut integritatea;

avem de-a face cu un centru pulverizat care, după cum am subliniat, înseamnă altceva

lucru care anarhie. Pulverizarea este echivalentă în lucrare

re lui Gérard de Nerval pentru a dis-

seminare: din lucrările sursă, înțelese ca arhetipuri, dar și ale propriilor texte, pe care Nerval le reutiliza masiv, rămân doar câteva piese.

de arhetipuri, reelaborate, plagiate sau citate după cum crede de cuviință. Cu alte cuvinte, texte

surse pe care Nerval le exploatează, chiar până la plagiat, în procesul de compunere.

de volum, se fac mai multe modificări.

2.3. Citare, plagiat și rescriere

Acest subcapitol tratează tratarea practicilor intertextuale în

pe care Gérard de Nerval îl folosește în alcătuirea textelor sale, în special

a Illuminati. O serie de întrebări ne atrage atenția: Care este impactul

alegerea textelor, pe care autorul le rescrie, asupra sistemului său moral și etic? Cum a colectat, clasificat, prioritizat și, în cele din urmă, a interpretat textele sursă la care

a recurs? Cum a sporit valoarea „materiei prime”? Ce a ales Gerard de Nerval și ce a abandonat de la textele sursă la text?

Illuminati? A urmat autorul o logică în această adunare de fragmente,

articole, texte? Cum prind contur în lucrare practicile sale de citare, plagiat și rescriere? Unde și cum se situează autorul printre scrierile altora? Este din aceste întrebări, din studiul genezei Illuminati și

analiza structurii acestui volum pe care o vom defini, redefini și rafina unul dintre

obiectivele majore ale studiului și anume analiza poeticii textuale a excentricității.

Ne propunem să arătăm că formele de intertextualitate sunt, în

autorul The Illuminati, figuri esențiale ale excentricității, în sensul că ei

devin semnele unei identități psiho-literare excentrice, ale lipsei de origine-

originalitate, chiar simptome de nebunie literară. Ca să spun altfel

În acest fel, vom încerca să înțelegem cum sunt practicile intertextualității (în special

rescriere302 și plagiat), un termen generic care desemnează toate formele de aluzii,

durata reînnoirii”, „ezitare între fragment și întreg”, „ezitare de a se angaja

într-un gen, care face multe povești să scape de orice tentație.

302 Vom include rescrierea printre formele de intertextualitate, chiar dacă unii dintre exegeți fac

din aceasta o formă separată spunând că intertextualitatea subliniază relația dintre texte,

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

118 de citate, deplasări sau diversiuni ale simțurilor, sunt folosite de

Nerval. Ceea ce ne va reține cel mai mult este să evidențiem complexitatea

a procesului de scriere la Gérard de Nerval, scriere care se pune în principal-

ment ca o dialectică între sine și sine (autoplagiat) sau între sine și celălalt-sine

(plagiat sau, în termeni mai eufemistici, „bricolaj intertextual” și

rescrie).

Dacă autorul The Illuminati menţionează în general sursele pe care le consultă şi

exploatează în propriile texte, tot nu dă paginile de referință, nici

nu prezintă grafic ștergerile făcute cu privire la pasajele luate –

citate sau plagiate – texte sursă. Acesta este motivul pentru cei care au privit în jos

analiza acestei lucrări s-au confruntat inevitabil cu difi-

scopul de a arăta ce este al lui Nerval și ce aparține celuilalt. Lucru curios să

Ceea ce este de remarcat în acest sens este faptul că autorul intervine chiar și în pasajele citate, mai exact adaugă sau șterge cuvinte, schimbă verbe și

adjective, transformă afirmative în negative. Acesta este mai ales cazul textelor

pe Cagliostro si pe staretul de Bucquoy.

În Les Illuminés, dar și în alte texte ale sale, autorul reutiliza mas-

sivol din texte antice, din altele sau din el303. Așa vorbim despre

text literar de Gérard de Nerval ca palimpsest inversat, o sumă de împrumuturi

iar rescrierea304. Compararea textelor sursă cu textele lui Ner-

val a fost întreprins în mod exemplar de Keiko Tsujikawa305, motiv pentru care noi

nu vom insista prea mult. Începem prin a spune că Nerval folosește și abuzează

toate formele de strategii intertextuale în textul său The Illuminati.

Nerval rescrie sau citează fragmente întregi: textul despre Quintus Aucler împrumută

o mare parte din La Thréicie a lui Gabriel André; Cagliostro ține îndeaproape Memoriile

autentic pentru a servi povestea contelui Cagliostro de La Roche du Maine;

În Cazotte, Nerval folosește în producerea propriului text mai multe

surse: Diavolul îndrăgostit de Cazotte, textul lui Nodier „Monsieur Cazotte”,

anunţurile despre Cazotte, primul volum al Opere a lui Cazotte publicat de Bastien, Le

întrucât rescrierea este mai degrabă o chestiune de noțiune de text, luată în întregime (vezi Douwe Fokkema,

The Concept of Rewriting, Literary Rewriting, Editura Polirom, Ia și, 2000). Vezi și Roland

Barthes, care distinge între text și operă, considerând intertextualitatea ca o țesătură sau o relație între

textele, precum și spațiul dintre ele, și rescrierea care se referă la noțiunea de muncă. Controversele

iar terminologiile contează mai puțin în acest caz și în dezvoltarea analizei noastre, scopul fiind

mai degrabă pentru a descrie textul și scrierea lui Nerval prin cuvintele excentricitate și excentric.

303 Ne referim la textele scrise în colaborare a căror autoritate rămâne incertă (Prințul de

proști, Regele Bicêtre, Emilie) la texte compuse din citate din alte texte sau din propriile sale texte.

text propriu (Jemmy, Jacques Cazotte, Quintus Aucler), la autocitare (Octavie, Către Alexandre Dumas).

304 A se vedea despre acest subiect importanta carte a lui Jean Nicolas Illouz, Nerval, „Visătorul în proză”, Imaginaire.

și scris, PUF, 1997, p. 41–47 (în special capitolul „Ne rval-palimpsest: autorul imaginar”).

305 Vezi Keiko Tsujikawa, op. cit. , 2008.

Capitolul 2 – Scrisul și excentricitatea

Al 119-lea nepot al lui Rameau de Denis Diderot, Biografia universală a lui Michaud, The

Familia Cazotte a doamnei de Hautefeuille, povestea lui Anne Marie despre Cazotte, de asemenea

decât Corespondența lui Cazotte însuși; confidențe ale lui Nicolas, the

Cel mai amplu dintre textele Illuminati, este o rescriere a operelor lui Restif de la.

Breton, cum ar fi Monsieur Nicolas, sau inima omului dezvăluit, Drama vieții,

Contemporani sau scrisori din mormânt, sau postumii. Este mai mult o meserie

de rescriere şi condensare a materialului pe care Nerval îl face acolo. Keiko Tsujikawa

compară ultimele două texte ale lui Nerval – Les Confidences de Nicolas și Cazotte –

cu textele lor sursă și arată că împrumuturile lui Nerval ajung la un procent de 80%. În continuare, trebuie subliniat că Nerval plagiază pasaje întregi:

Este cazul lui Cagliostro unde autorul jefuiește ultima parte a operei lui La Roche

du Maine, marchizul de Luchet, dar și textul despre Cazotte, având în vedere că cel

text de Cazotte, Visul meu de noapte de sâmbătă până duminică înainte de Sfântul

Ioan 1791, este transcris, cuvânt cu cuvânt, fără ghilimele. Nerval refolosește textele pe care el

publicase o dată: este cazul Istoriei starețului de Bucquoy, p

parte luată

a Falșilor Saulnier, ale căror principale surse sunt Con

Stantin de Reneville,

Inchiziția franceză sau Istoria Bastiliei și un eveniment cel mai rar sau

Istoria domnului stareț conte de Bucquoy de doamna de Noyer (1719)306. Cu excepția câtorva

pagini (scena din aurarie, referirile la falșii negustori de sare, dialogurile lui Bucquoy cu alte personaje) Nerval urmărește îndeaproape textul din

Madame de Noyer în așa fel încât să se califice textul ei drept rezultat

de plagiat local, sau chiar, ici-colo, de plagiat pur. Vom avea mai multe

această problemă a rescrierii acestui text când ne vom ocupa de

a acestui text analizat individual. Încă o precizare de făcut cu privire la

Istoria starețului de Bucquoy: la Gérard de Nerval, permutarea frag-ului

306 Să urmăm observațiile lui Jacques Berchtold, „Energiile „Poveștilor de evadare” în secolul al XVIII-lea:

Stareț de Bucquoy, Baron de Trenck, Inginer Latude”, Caietele Centrului de Cercetare

istoric, n. 39, 2007, p. 189–190: „[…] Acum, în 1719, Bucquoy s-a refugiat la Hanovra (sau un

nerăbdător să păstreze anonimatul) reexploatează textul doamnei Du Noyer, îl reciclează, îl reaplică-

deține și îi conferă atât un nou statut de independență, cât și un nou design militant: cei șase

scrisorile privind viața lui, șederea în închisoare și evadarile sale, sunt republicate separat și

abia completat de alte câteva texte ale lui Bucquoy fără legătură cu experiența închisorii.

Noua broșură de două sute cincisprezece pagini se intitulează Evenimentele celor mai multe sau istoria

Lordul Abate Contele de Bucquoy, în special evadarea sa din Fort-l’Évêque [sic] și Bastilia

și apare la o adresă fictivă (la Jean de la Franchise, rue de la Réforme, în l'Espérance, Bonnefoy,

1719). Intrările din dicționar se vor repeta în curând excesiv, copiendu-se reciproc.

alții, că Bucquoy a scris o Istorie a evadării mele. Lucrarea, care devine pamflet

anti-Bastille, este reorientat și pe personajul central: este completat de șapte texte de fatrasie.

calugarita insipida din Bucquoy. Observăm o primă pauză între misoginia lui grosolană și

lupte proeminente conduse de biografia sa luminată. Observăm un al doilea hiatus între grija aproape pedantă a formei doamnei Du Noyer și intenția sedițioasă „brută” pe care Bucquoy (și/sau prietenul lui) dă (e) acestei lucrări: nimic nu a fost tăiat sau retușat și chiar și scrupule cu privire la stilul, gustul sau galanteria, oricât de ciudate în acest loc, se păstrează.

120 de elemente de la o lucrare la alta nu rămân niciodată fără scop, la fel ca o dată acestea integrate în noi matrici și configurații, acestea se schimbă implicit de sens și semnificație. Prin urmare, este necesar să se acorde atenție faptului că acest text pe Bucquoy se citește, cu siguranță, într-un mod diferit, pe de o parte, în Les Faux Saulniers, pe de altă parte, în The Illuminati. Repetări de fragmente sau texte, în cele din urmă, recuperarea lor aproape așa cum este și reutilizarea lor, nu sunt niciodată redundante- a ta în acest autor, mai ales când contextul tematic și matricea textuală modificări paginii de pornire307. A prelua un text, adică a-l desprinde de obiectul său și a lipi așa cum este într-o altă lucrare înseamnă, am spune la prima vedere, a repeta în mod similar sau dublează conținutul sau structura semnificațiilor. Lucrurile nu sunt atât de simplu, dacă ţinem cont că situaţia şi actul de enunţ nu pot nu se duplica niciodată. Pe scurt, nu trebuie să pierdem din vedere recontextualizarea și refuncţionalizarea textului despre Bucquoy odată integrat în volum.

Temele abordate de Gérard în Les Illuminés apar și în alte texte semnate de acest autor, motiv pentru care multe sunt reflectări ale a text către altul. Concret, Les Illuminés se referă implicit la Sylvie (vezi The Confidences of Nicholas), la Isis (vezi Cagliostro), la anumite scene din Călătorie în Orient (tema dublului din Povestea califului Hakem și a Regelui Bicêtre, Raoul Spifame; Masa lui Venus, Visul lui Polyphile, Cagliostro și Cazotte), la Aurelia și himerele.

Pentru a rezuma, cele șase texte, integrate în volumul Les Illuminés sunt

rezultat al diferitelor forme de scriere folosite de autor, și anume rescrierea,

retipărire, republicare, împrumut, plagiat, autoplagiat. Max Milner a re-

a marcat capacitatea extraordinară a lui Gérard de Nerval de a absorbi gândurile altora

și să-l adapteze la propriile nevoi. Nu există portret pe care autorul să-l picteze și nu

fragment, fie că citează, fie că plagiază, nu este lipsit de semnificație în sistemul de gândire al lui Nerval.

În Nerval and the Limbo of History, Keiko Tsujikawa rezumă aceste diverse

forme de scriere pe care le folosește Nerval:

Adesea, el nu ezită să strecoare o bucată mare din textul altcuiva, fără să se gândească

pentru a o ascunde. Așa folosește toată gama de muncă din anul II.

mână: citat, colaj (când citatul capătă proporții exorbitante),

307 Vezi Marina Muresanu Ionescu, op.cit., p. 37: „Există numeroase exemple în activitatea nervoasă

unde se autoplagiază: își ia propriile texte sub titluri noi, le reelaborează

substanța, combină părți din ea și obține texte noi care nu sunt citite ca

variante ci ca lucrări independente. » ; Vezi Geneviève Mouillaud, „Autoarea și

celălalt", Jean Richer, (sub conducerea), L'Herne. Gerard de Nerval, Editions de l'Herne, „The

În căutarea identității personale: eu, eu și celălalt", n. 37, 1980, p. 246: „Compoziții încărcate

de sens, unde textele sunt grupate împreună cu extremă necesitate, cărțile lui Nerval sunt în același timp

timp de seturi precare, întotdeauna combinabile în alte moduri, fiecare text putând fi cons-

profanat ca fragment dintr-un alt întreg, distrus, existent sau posibil. »

 împrumuturi difuze, referință simplă (când autorul indică împrumutul într-o notă sau prin

cursive); plagiat, compilare a mai multor cărți deodată, condensare, adaptare

liberă, apropierea inspirației (când prezența textelor străine nu este

marcate clar) […] Toate aceste tehnici fac ca munca să fie reală

mozaic textual, de parcă într-adevăr nu ar exista o pauză, în Nerval, între

citire și scriere și între scriere și rescriere308.

Ceea ce este destul de surprinzător de observat este că autorul nu doar

a folosi toate aceste practici de scriere fără a-şi face propriul ceea ce aparţine celuilalt309.

Dacă comparăm textele sursă cu Les Illuminés, este ușor să identificăm multe-

numeroase modificări şi modalizări făcute de autorul textului altuia până la

propriul său text. Hisashi Mizuno, care dedică mai multe studii nervilor

lienne, a remarcat că Gérard de Nerval a adoptat, în lucrarea sa despre iluminați,

o strategie ascunsă prin care se ascundea în spatele altora

si s-a spus prin acestea. Intertextualitatea este, pentru Nerval, pe de o parte, dovada cunoștințelor sale, iar pe de altă parte, constituentul producției de scris. Mizuno ac-

acordă mai mult spațiu noțiunii de dialogism, considerând-o foarte eficientă mai ales când abordăm lucrarea lui Nerval despre oamenii luminați:

Lui Gérard de Nerval îi place să compună mozaicuri cu fragmente din opera sa

sau a altor autori. Deci pentru a scrie biografiile celor șase excentrici

care sunt adunate în Les Illuminés, el a folosit un număr semnificativ de documente

enunţuri care citează sau încorporează elemente preluate din altă parte a textului său. Biograful

Nervalien ar fi un scriitor „copy-paste", modificându-și sursele după cum credea de cuviință.

Ce este curios este că Nerval folosește aceeași strategie pentru a-și spune povestea,

și asta mai ales când este vorba de nebunie (…) Putem astfel

pentru a sugera că Gérard de Nerval creează o scriere dialogică, din textele sale

prieteni, să-și spună nebunia310.

„Braconaj pe pământurile altora311", Gérard de Nerval își arogă libertatea

alege textele la care vrea să lucreze și în care găsește elementele de care are nevoie

308 Tsujikawa, Keiko, Nerval și limbul istoriei. Lectura Illuminati, Prefață de Jean Nicolas

Illouz, Geneva, Droz, 2008, p. 34.

309 Vezi Mizuno, Hisashi și Thélôt, Jérôme, Fifteen Studies on Nerval and Romanticism, Paris, Kimé,

2005, p. 52: „Nerval nu se mulțumește cu articole sau broșuri separate despre Rétif de la

Breton, Cazotte, Cagliostro, el a compus The Illuminati.

310 Mizuno, Hisashi, „Scrierea dialogică a nebuniei în scrierile autobiografice ale lui Gérard de

Nerval înainte de Aurélia”, Romantism, n. 149, 2010, p. 111.

311 Steinmetz, Jean-Luc, Chotard, Loïc, op.cit., p. 31; Această imagine a unui tăietor de lemne nu este departe de

imaginea unui tinker pe care Lévy Strauss o dă oricărui autor care adună și rearanjează studii

în seturi noi: „Să ne uităm la el la locul de muncă: entuziasmat de proiectul său, primul său pas

practica este totuși retrospectivă: trebuie să privească înapoi la un întreg deja constituit, format

de unelte și materiale; a face sau a reface un inventar al acestuia; în cele din urmă și mai presus de toate, angajați-vă cu el într-o

un fel de dialog, de a enumera, înainte de a alege dintre ele, posibilele răspunsuri pe care întregul

poate oferi problemei pe care i-o pune. (…) „S-ar spune că universurile mitologice sunt destinate

 nevoie. Tocmai libertatea decalajului pe care o ia scriitorul este cea care îi permite

joacă pe o marjă îngustă și operează astfel diverse modificări și modalizări

de la textul sursă la Illuminati. Sensul textului se constituie, la Nerval,

intrinsec în relaţia sa cu alte texte312. Totuși, chiar dacă ne calificăm

Nerval de „braconaj pe textele altora”, trebuie menționat că autorul nu

nu ia pur și simplu un model literar fără a-l însuși; el nu omite,

totuși, să-și genereze propria „originalitate” pentru că, mai presus de toate, este ancorată în ea

propriul univers care participă la procrearea și geneza lui. O întreagă dialectică

între cele două forțe, una centripetă, cealaltă centrifugă, se manifestă la Nerval,

când caută să-și găsească propria reflectare în celălalt. Autorul se abate de la a lui

univers – mental, temporal și spațial – pentru a se reorienta în universul celuilalt, dar

acesta iese din focalizare doar pentru a se apropia de propria sa conștiință, în-

înrădăcinate într-o experiență istorică, psihologică și culturală. Lectura că Nerval face opera lui Restif de la Bretonne, Raoul Spifame, Quintus Aucler, de Jacques Cazotte sau de abatele de Bucquoy este, fără îndoială, o lectură personal. Iluminismul, iluminatul, nebunia, fanteziile personajelor, Crezurile lor, speranțele, certitudinile și îndoielile lor nu îl interesează pe Gérard de Nerval numai dacă acestea corespund sau rezonează cu propriul său sistem moral și etic de gândire. Dialectica dintre celălalt și sine, pe care o presupune practica intertextualității, aduce în joc o anumită prezență a vocii poetice a lui Gérard de Nerval. este doar-mentează această practică care se manifestă, la un nivel profund, ca reformă identitatea autorului, resimțită ca fragmentată și proteică. Max Milner, în notele sale extinse despre Illuminati, a observat:

Vedem că citirea, transcrierea și editarea textelor lui Restif dezvăluie izbitor de ușurința cu care Nerval se angajează în identificare și autoproiecție. O astfel de utilizare a materialelor eterogene arată fără îndoială să fie demontate de îndată ce sunt formate, astfel încât noi universuri să se nască din fragmentele lor.” în Claude Lévy Strauss, Mintea sălbatică, Paris, Plon, 1976, p. 58; Vezi și Hisashi Mizuno, artă. cit., p. 112: „Gérard de Nerval îi place să compună mozaicuri din fragmente din ale lui lucrare sau ale altor autori. Deci să scriu biografiile celor șase excentrici care sunt adunate în Les Illuminés, a folosit un număr semnificativ de documente, citând sau în-încrustând în textul său elemente luate din altă parte. Biograful nervalian ar fi un scriitor al „copy and paste”, modificându-și sursele după cum dorește”.

312 Vezi Philippe Sollers, „Scrierea și revoluția”, în Tel Quel, Teoria ansamblului, Le Seuil, 1968; reeditare col. „Puncte”, p. 75: „Fiecare text este situat la joncțiunea mai multor texte din care este atât recitirea, accentuarea, condensarea, deplasarea cât și adâncimea. » ; Vezi Julia Kristeva „Bakhtin, cuvântul, dialogul și romanul”, Critica, aprilie 1967, p. 84: „Fiecare text este

construit ca un mozaic de citate, fiecare text este absorbția și transformarea altui text.

Capitolul 2 – Scrisul și excentricitatea

123Dorința lui Nerval de a descrie personajul prin vocea lui, în loc să-l pună

la distanţă ca obiect de examinat şi descris din exterior313.

Maurice Blanchot spune că „ceea ce contează nu este să spui, ci să re-

a spune, și, în această repetare, a spune de fiecare dată, din nou o prima dată314. Asta este

ceea ce îl face în cele din urmă pe Gérard de Nerval315. Exegeții nervalieni nu au

nu a acordat atenție acestui aspect particular al scrierii lui Nerval, motiv pentru care

de fiecare dată când s-a analizat Istoria stareţului de Bucquoy, inserată deci în

The Illuminati, am preluat și analizat doar textul Les Faux Saulniers. De

mai mult, opera de rescriere a acestui autor nu a fost subliniată în cazul acesteia

text care arată cum Nerval „reiterează" ceea ce spusese doamna de Noyer înaintea lui. O întoarcere la Faux Saulniers – text sursă al Istoriei stareţului de Bucquoy –,

este esenţială în viziunea de ansamblu a textului precum şi în înţelegerea semnificaţiilor şi a intenţiilor enunţiative iniţiale ale autorului. Cu toate acestea, este necesar

încercați să luați textul de analizat, în autonomia lui, să-l priviți, mai concret-

tement, asupra noii perspective enunțiative și a noului itinerar pe care acest text copiat îl dobândește în Les Illuminés

316. Să nu uităm, în acest context, formula

celebrul „Eu sunt celălalt" pe care Nerval îl scrie cu propria sa mână sub unul dintre portretele sale și implicit toate problemele acestei afirmații în actul scrisului

317. „Eu

„Eu sunt celălalt" se opune „Eu sunt un eu" sau, mai bine spus, in-

congruența dintre „eu" și „eu", sinonimă cu excentricitatea eului în altă parte, se opune

deci la interioritatea concentrată. În ambele situații – de identitate în altă parte și de

reluarea unui text și reutilizarea lui – este vorba de dublare, de dublare,

și chiar căptușeală. Nu este mai puțin important să spunem că extirparea acestei părți a textului dintr-un întreg inițial ne duce cu gândul la ideea că între starețul Bucquoy

fugar și excentric și circulația textului, delocalizarea, deplasarea și reorientarea lui, nu există o simplă coincidență

318. Așa se fac repetările,

căptușelile, substituțiile, transformările, permutările sunt întotdeauna

prins într-o existenţă de origine şi sens.

313 NPl, II, p. 1706.

314 Blanchot, Maurice, Conversația infinită, Paris, Gallimard, 1969, p. 459.

315 Să reamintim că redactorii celei de-a doua ediții Pléiade le reproșează primilor că nu mai re-

luați pasajele care se repetă ignorând astfel una dintre particularitățile esențiale ale scrisului

Nervalian.

316 Vezi Gérard Genette care analizează practica repetiției, definind-o drept „celălalt

de aceeași”, pentru că, ne spune din nou, „toată repetiția este deja variație”; Pentru a-l consulta pe Gérard Genette,

„Celalalt din același”, Figurile IV, col. „Poetica”, Seuil, 1999, p. 101–107.

317 Gérard de Nerval scrie prin gânduri, motiv pentru care ar fi putut spune: „Sine înșine ca

altul" ; Vezi studiul lui Gérard Macé, Eu sunt celălalt, Paris, Gallimard, 2007; Vezi Philippe

Lejeune, I is another, Paris, Seuil, 1980.

318 Daniel Sangsue, Povestea excentrică: Gautier, de Maistre, Nerval, Nodier, Corti, 1987, p. 394:

„textul [HB], condamnat la deplasare, se transformă în „teren mobil și alunecos”.

 În toată „seria” de texte ale Illuminati, Regele Bicêtre are un statut special,

pe de o parte, pentru că este o creație originală, lipsită de împrumuturi și cotații

sau pasajele copy-pasted, pe de altă parte, deoarece autorul său rămâne incert. Deși Auguste Maquet, colaboratorul lui Nerval pentru Emilie și The Prince of

proști, susține public acest text, Nerval pare să ignore această afirmație,

în sfârşit să nu recunoască colaborarea cu Maquet

319. Încă cu privire la aceasta

text, deși autorul depășește povestea reală a acestui individ din secolul al XVI-lea, că

scrierea lui este deci funcționalizată sau romanticizată, aceasta ne invită la consultări

Dichaerchiae Henrici regis christianissimi progymnasta (cunoscut și ca

de decrete regale) a lui Raoul Spifame, pentru a ne asigura că a respectat datele

din povestea reală. De fapt, este puțin probabil ca Nerval să fi citit această carte, dar a făcut-o

probabil că am putut consulta notele lui Secousse320 și cele ale unității de Bibliografie.

versellele lui Michaud321. Vă reamintim că Spitalul Bicêtre a fost construit

1634 și Raoul Spifame a murit în 1563. În plus, nicăieri în poveste

real, nu găsim indicii despre asemănarea dintre avocatul Spifame și regele Henric al II-lea

322. Să nu uităm nici textul lui Louis-Sébastien Mercier, care

dedică un capitol din Tableau de Paris intitulat „De Raoul Spifame". De

În orice caz, știm bine că relația dintre istorie și ficțiune este întotdeauna problematică sub condeiul acestui autor.

Scrisul este de fapt, pentru Nerval, o rescriere, atunci când nu recurge direct la

la citate sau plagiat. Aceste strategii intertextuale variate îi permit autorului să resemantizeze, refuncționalizeze și, în cele din urmă, „nervalizeze"

materiale de construcție literare preluate din alte cărți, care au fost, ne spune autoarea, „majoritatea atacate de șobolani, putrezite sau umede de la trecerea apei de ploaie prin golurile din plăci.

323 ». A rescrie înseamnă, în cazul lui Nerval, a rupe

discursul de obiectul său original, separați-l și introduceți-l – așa cum este, citat sau reelaborat –

într-o nouă matrice. Rescrierea înseamnă și reînnoire, reabilitare și

să reînvie o lume de semne sortită uitării și pierderii. Aceste procese presupun,

desigur, o lucrare de relocare, deci de dislocare si reasamblare. THE

319 A se vedea despre acest aspect Jean Céard, „Raoul Spifame, King of Bicêtre. Research on a story by Nerval",

Studii nervaliene și romantice, III, Namur, 1981, p. 25–50.

320 Secousse, „Avizul unei cărți singulare și rare, intitulată, Dicaearchiae Henrici régis Christianissimi

progymnasmata”, Academia de Inscripţii şi Belles-Lettres (Franţa).Istoria Academiei

regal al inscripțiilor și al belelor-litere, cu Memoriile literaturii luate din registrele acestui

academie, t. 23, Tipografia Regală, Paris, 1756.

321 Jean Céard, „Raoul Spifame, Regele Bicêtre. Cercetare pe o poveste de Nerval”, Studii Nervalian

III, University Press din Namur, 1981.

322 Vezi Michel Brix, „Narațiune biografică și creație literară: cazul Illuminaților lui Nerval”,

Caietele Asociației Internaționale de Studii Franceze, nr. 52, 2000, p. 183–199.

323 BO, NPl, II, p. 886.

Capitolul 2 – Scrisul și excentricitatea

125 de texte ale Illuminati sunt construite din mozaicuri de citate, din „ab-

sorpții” de pasaje, pentru a da verbul pe care Nerval însuși îl folosește în

prefața lucrării sale și rescrierea lor. Juxtapunerea, integrarea

pasaje, ansamblul cotațiilor se subordonează unei lucrări de construcție,

precedată, desigur, de o fază de deconstrucție și eșantionare a

pasaje din textele sursă. Originalul acestei lucrări pe care o analizăm constă în

în primul rând în această lucrare de asamblare a pieselor de mozaic într-o matrice

textuale și să le ofere un nou domeniu de aplicare. Fără exagerare, putem spune

că originalitatea acestei opere nervaliene constă chiar în contestarea

originalitatea.

Totuși, Frank Paul Bowman, referindu-se la practicile de rescriere, care

ridică exploatarea și folosirea altor texte, a remarcat pe bună dreptate că „nu trebuie considerat asamblarea de împrumuturi și cotații ca o simplă muncă alimentară, ci mai degrabă să se insiste asupra faptului că, atunci când textele lui Nerval sau ale

pasaje preluate din alte texte circulă și au fost preluate sub forme noi, ei

schimbare de gen și chiar de sferă, uneori impunând o nouă lectură […]
324 ».

Pe scurt, publicat în reviste cu vocație de referință și dedicate în principal popularizarea unor astfel de aspecte, studiile semnate Gérard de Nerval se schimbă de sens odată integrat în colecţie. Textul despre Raoul Spifame, noi a spus Frank Bowman, schimbă sensul odată introdus în volum, ținând cont că autorul suferise trei atacuri de nebunie între timp (în 1841, în 1845 și în 1848), ceea ce a dus la internarea sa în clinica doctorului Blanche. Gestul lui Nerval pentru a aduce fragmentele împreună sau pentru a „recompune scara disonantă325” este strâns legat de personalitatea sa, de nevoia lui de a fi și de alteritate, de excentricitate a sinelui și a centricității.

Nicolas Illouz înțelege și miza excentricității scrisului nervos.

Franceză, în special din lucrarea The Illuminati:

324 Bowman, Frank Paul, op. cit., p. 187.

325 NPL, III, p. 724: „Totuși, mi-am spus, cert este că aceste științe sunt amestecate cu erori. uman. Alfabetul magic, hieroglifa misterioasă, ajunge la noi doar incomplet și distorsionat. fie de timp, fie de cei care au interes în ignoranța noastră; haideti sa gasim scrisoarea pierdut sau semnul șters, să recompunem scala disonantă și vom lua putere în lumea spiritelor”; Vezi Meryl Tyers, Critical Fictions. Nerval's The Illuminati, Oxford, 1999, p. 15: „[…] să pregătească cititorii pentru ceea ce se poate dovedi a fi o colecție foarte eterogenă, în sine excentric, variind de la narațiune pur imaginativă la pur plagiat, descriind o serie de figuri” (sublinierea adăugată); Claude Pichois și Michel Brix, Dictionary of Nerval, Tusson (Charente), editura Du Lérot, 2006, cu colaborarea lui Jacques Bony și Hisashi Mizuno, p. „Termenul are și un sens estetic și, la mijlocul secolului al XIX-lea, se referă la dezbaterile despre realism. Deschis la digresiuni, surprize, ciudatenii, divagații

aparent, o poveste „realistă” este „excentrică” în măsura în care evenimentele dau impresia că se urmăresc într-un amestec, fără nicio ordine, și unde această impresie face „efectul

combinații bizare de viață (NPl, III, p. 314)”.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

126În succesiunea celor șase portrete pe care colecția le reunește [...] pare a priori

greu de înțeles un principiu de organizare: varietate, disparitate, excentricitate sau

pur și simplu întâmplarea pare să fi prezidat aceste alegeri sau aceste asociații.

Dar poate tocmai în această aparentă tulburare rezidă personajul

cea mai inovatoare a gândirii nervaliene despre timp şi istorie326.

Definiţia pe care o dă Nodier cărţii excentrice327, chiar dacă pare

prima vedere valabilă și pentru Les Illuminats de Nerval, nu mai este așa la a

analiză mai amplă și mai aprofundată. Apar textele integrate în lucrare

aranjate aleatoriu, generate de întâmplare obiectivă, fără nicio ordine sau ierarhie

în idei328, dar să ne amintim că succesiunea este subordonată mai presus de toate lui

o viziune de ansamblu pe care o are autorul despre lume, despre scris, despre vise și despre nebunie.

Daniel Sangsue ne ajută să înțelegem mai bine relația dintre excentricitate –

sinonim cu deplasarea și instabilitatea – și scrierea:

Aceste mișcări și recompuneri de texte, comune cu Nerval, relevă a

design de carte interesant din perspectiva noastră: subiectul a fi reutilizat, reluat, modificat, re-decupat, chiar alcătuit, textul nervalian se arată

instabil, evanescent, „imaginar” în esența sa pentru că este sortit unei existențe trecătoare, la pofta compozițiilor și recompunerilor efemere. Sau, altfel spus,

Acest text apare ca o pânză care se poate desface după bunul plac, o țesătură mare

în care cărțile pot fi tăiate ad libitum, mai ales când cartea

dorit rămâne imposibil de fezabil, iar aceste cărți sunt ele însele provizorii, doar

pentru a colecta o stare trecătoare a dorinței pentru carte sau cartea visată

329.

Nimic din autorul lui Illuminati nu rămâne fără semnificație: este în cel mai mic

detalii şi gesturi care îi ascund intenţiile şi secretele330. Schimbarea lui a

o singură literă a unei declarații, luată din textul sursă și inserată în propriul text (vezi

„muzică" în „tunică" în Cagliostro), este suficientă pentru a distorsiona sensul și pentru a

manifestându-și astfel puterea de împărat, care domnește peste tot, chiar și asupra pământului

a altora.

Analiza din perspectivă comparativă a edițiilor consacrate operei lui

Nerval ar putea, de asemenea, să facă lumină asupra statutului textului și scrisului excentric. THE

defecte, incertitudini sau erori, care apar de la o ediție la alta, sunt cauzate în principal de faptul că textele, în Nerval, sunt recompuse în

326 Nicolas Illouz, Prefață la Keiko Tsujikawa, op.cit., p. XV-XVI.

327 Nodier, Charles, Bibliografia nebunilor. Din unele cărți excentrice, Paris, Éditions des Cendres,

2001, p. 7: „Înțeleg aici printr-o carte excentrică o carte care este făcută în afara tuturor regulilor comune

de compoziție și stil, și al căror scop este imposibil sau foarte greu de ghicit, când este

S-a întâmplat că autorul a avut un scop în scris-o."

328 Max Milner, note către Illuminati, NPl, II, p. 1696.

329 Sangsue, Daniel, „Nerval and the Unworkable Book", Revue des Sciences humaines, 2002, p. 78.

330 Vezi LH Sebillotte, Secretul lui Gérard de Nerval, José Corti, 1948.

 permanenţă. Mutarea titlurilor, inserarea bucăților de

texte ale autorului sau al altora, renunțarea la subtitrări sunt unele modificări

modificările efectuate de la o ediție la alta. Să menționăm că lucrarea dedicată

istoria edițiilor operei lui Gérard de Nerval nu lipsește, este pentru-

ce nu ne mai oprim aici331.

Să ne oprim o clipă asupra dezbaterilor, controverselor și punctelor

discuții divergente care au avut loc între primul și al doilea redactor al ediției Pléiade, dedicată lui Gérard de Nerval. Mai concret, redactorii celei de-a doua ediții, Claude Pichois și Jean Guillaume, o critică în principal pe prima,

pe de o parte, să nu se repete fragmentele care se repetă în opera lui Nerval,

pe de altă parte să introducă în opera acestui autor texte a căror apartenenţă are

ar putea fi atunci, dacă nu refuzat, cel puțin contestat sau declarat nesigur. În acest sens, Michel Brix, un colaborator activ la ediție și unul dintre cei mai hotărâți „pionierii”

textele non-nervaliene afirmau: „Opera lui Nerval ar fi de fapt trădată

printr-o ediție care ar refuza să țină seama de aceste coperți și ar elimina totul

pasaj al căruia este cunoscută o publicație ulterioară. Gerard compune la plecare

a elementelor mai vechi

332; de la o lucrare la alta, textele sunt refolosite si modificate-

fiés, fiecare servind drept matrice pentru următorul. Problema variantelor atinge chiar modul de creație a lui Nerval; munca este organizată în jurul unei

n bucata inainte-

râzând, combinate cu elemente noi

[...] Sub pretextul că erau încă

utilizate ulterior, editorii credeau că au dreptul să reducă apariția acestora

„refrenele” și au luat, de fapt, cititorilor orice posibilitate de înțelegere a colecțiilor

astfel dezmembrat, a cărui economie fragilă a fost ruptă333”.

331 Vezi Jean Senelier, Nerval Bibliography 1981–1989 and Previous Supplements, Nizet, 1991;

Vezi Michel Brix, Manual bibliografic al operelor lui Gérard de Nerval, Presses Universitaires

din Namur, 1997.

332 Vezi de exemplu Kan Nozaki, „Împrumut și transformare la Nerval: cazul Cythera”, Cahiers.

Gerard de Nerval, n. 10, 1987, p. 74–78.

333 Michel Brix, „Vertigoul sensului. Lecții nervaliene ale variantei”, Revista Belgiană de Filologie

şi istorie, volumul 72, fasc. 3, 1994, p. 8–9; Michel Brix, „Critica autenticității sau criticii

de atribuire? Cazul operelor complete ale lui Gérard de Nerval”, Revista Belgiană de Filologie și

de istorie, t. 76 fasc. 3, 1998, Limbi și literaturi moderne – Limbi și literaturi moderne, p.

795–801; Vezi și Michel Brix, Zeițele absente. Adevăr și simulacru în opera lui Gérard

de Nerval, Klincksieck, 1997, p. 17–18: „Chiar mai mult decât prin întârzierea ei, această ediție a Lucrărilor

complet (de Michel Lévy) îi face un deserviciu lui Gérard cu slaba sa calitate critică. Puține scrieri nervaliene

a ieșit nevătămată din întreprindere. Călătoria spre Est a fost desfigurată (prima jumătate a „Spre

Orientul" fiind respins după anexele Călătorii); Lorely și Fiicele Focului au fost

incomplet: prima lucrare, de Léo Burckart; a doua, a Angelicăi și a himerelor. THE

editorii combinaseră textul „scrisorilor de dragoste” scrise de mână cu Aurélia și cu Les Faux Saulniers

a lui Angelique. În ceea ce privește titlul La Bohème galante, acesta a reunit poveștile din La Main

Fermecat și monstrul verde, Mici castele boeme (lipsite de texte poetice), Nopțile

Octombrie precum și Plimbări și Amintiri. Și mai rău: editorii îl înlocuiseră pe

primele pagini din Little Castles of Bohemia rândurile corespunzătoare din La Bohème galante,

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

128Dincolo de aceste puncte divergente, atât primii editori ai ediţiei Pléiade

că al doilea aleg să nu mai păstreze cele două subtitrări, Pre-

cursori ai socialismului, respectiv Povești și portrete, considerându-le a

eroare perpetuată de ediția inaugurală a lui Lévy și de Biografia lui Aristide

Căsătorit.

Faptul că textele lui Nerval se recompun constant, devenind

astfel ușor interschimbabile de la o lucrare la alta sau de care sunt uneori semnate

pseudonime apropiate de numele autorului, acest lucru a pus dificultăți deosebite editorilor, mai ales în munca lor de asamblare a acestor texte și de „descurcare,

în articolele atribuite lui Nerval, ale cărora el a fost, fără nicio îndoială posibilă, autor, și să renunțe cu grijă pe cele care nu au rezistat examinării critice.

334 ». Acest

Rigoarea filologică este admirabilă, dar nu în întregime realizabilă, ni se pare, dacă limităm analiza la textele luate în singularitatea lor. Cum să „descurci" ceea ce aparține cu adevărat lui Nerval și ceea ce aparține celuilalt,

dat fiind că toate textele Illuminati sunt rescrise, intercalate cu

numeroase fragmente – citate sau plagiate – din textele altor autori? Scris

Nervalianul este esențial pentru munca de rescriere și punere în scenă a practicilor și strategiilor intertextuale. Să citim cu atenție comentariile editorilor.

din a doua ediție Pléiade:

NERV AL, TOATE NERV AL DOAR NERV AL […] Dă să citești Nerval, nimic

că Nerval ne-a condus către soluții pe care unii le vor considera crude, dar care au fost dictate de rigoare. Toate piesele au fost excluse din aceste trei volume

scris în colaborare

335 […] Scopul nostru este atins dacă oferim cititorilor și

interpreților o ediție lipsită de orice element nenervalian, dezbrăcat de excrescențele care fuseseră admise și care au desfigurat opera. Dacă impurități sau

care i-a acordat mai multă importanţă lui Arsène Houssaye. Cui serveau? Volumul de Poezii

complet, în 1877, nu merită mai multe laude, redactorii l-au confundat pe Nerval cu părintele Gérard,

autor de cuplete politice, iar cu poetul Gu stave Le Vavasseur. Termenul „complet",

în cele din urmă, nu exista nicio justificare pentru o ediție care să uite de Le Marquis de Fayolle, Léo Burckart și

„seriale de teatru".

334 Gabrielle Malandain, „Jurnalist Nerval", Romantism, voi. 20, n. 69, 1990, p. 147–149; Vezi Michel

Brix, jurnalist Nerval (1826–1851). Probleme, metode de atribuire, studii nervaliene

și romantici, sub conducerea lui J. Guillaume și Cl aude Pichois, XVIII, Presses universitaires

din Namur, 1986; Îl vezi mereu pe Michel Brix, Nerval. Curături și firimituri din presă, Honoré Champion,

col. „Romantism și modernități", n. 140, seria „Biblioteca Nerval", 2013; Vezi Christophe

Charle, Secolul presei (1830–1939), Seuil, col. „Universul istoric", 2004; Vezi Claude

Pichois și Michel Brix, Gérard de Nerval, Fayard, 1995; De asemenea, să nu uităm că scopul editării

autorii celei de-a doua ediții Pléiade care a fost „Nerval, all Nerval, only Nerval” (a doua

Ediția Pléiade, I, p. XI); Vezi Jacques Bo ny, „Claude Pichois și Michel Brix, Gérard de

Nerval », Romantism, n. 93, 1996, p. 112–114.

335 Harlem Picture Book, Piquillo, Muntenegrenii, scrise în colaborare, au fost excluse din

a doua editie. Pe de altă parte, Léo Burckart, scris mai întâi cu Dumas, este reprodus de edi-

autorii aceleiaşi ediţii.

amestecuri există, acestea sunt impurități sau amestecate dorite de el, semnate de el și deci

acceptat336.

Cum putem explica faptul că nuvelele traduse din germană de Nerval,

anume Isis si Jemmy337 au loc in Les Filles du feu, chiar daca in a

nu integral? Situație similară pentru textul Emilie, scris în colaborare cu

Auguste Maquet. Așa se contrazic redactorii celei de-a doua Pléiade...

simte în cuvintele lor338. Oricum, cum s-ar putea înțelege

cuvinte – mai degrabă eufemiste și ambigue, de altfel – de „colaborare”, „impure-

„té”, „mixt” sau „creșteri”, dacă le limităm la un singur text, de exemplu,

în cazul nostru, The Illuminati? Aceste întrebări, care nu sunt convenabile, incită

mult dorinţa noastră de a analiza mai exact scrisul lui Gérard de Nerval

funcţionarea unui text şi scriere ec(-)centrate. Este evident că acestea

Reflecțiile exprimate tocmai acum nu urmăresc altceva decât înțelegerea procesului de scriere și a practicilor pe care Nerval le folosește în opera sa. Rescrierea textelor sursă, plagiatul și autoplagiatul sunt, la un alt nivel

microtextuale, intercalate cu „amestecuri” sau „excrescențe”. Ei sunt doar-

menționați aceste cifre ale scrisului pe care le corelăm cu excentricitatea. Acolo

rescrierea, asociată în Nerval cu un palimpsest inversat, nu este în cele din urmă un „amestec” iar plagiatul o „ex(-)creștere”?

Să ne amintim că textul despre Raoul Spifame, primul dintre Illuminati, este altfel

o revendicare problematica din partea lui Nerval, cel putin rezultatul unei colaborari cu Auguste Maquet, care sustinese si el public

textul

339. Situație similară pentru Prințul proștilor și Emilie, textele pe care Nerval

336 NPL, I, p. XIX–XX.

337 Jemmy este o adaptare a unui text german de Charles Sealsfield alias Karl Postl.

338 NPL, III, p. XX: „Ne uitam la câteva capitole din The Daughters of Fire, forțați să neglijăm „Jemmy”

și „Emilie”, omise în edițiile acestei colecții, deși Nerval le-a dat autenticitate

de numele lui. Am ghicit că există o asemenea cantitate de articole de care nu ne faceam vinovați

neglijează două știri. Și aceste articole aveau atât de puțină importanță încât s-a întâmplat să găsească unele,

în edițiile moderne, una tăiată într-o jumătate și două sferturi”; Genevieve Mouillaud,

„Autorul și celălalt”, L'Herne. Gerard de Nerval, Editions de l'Herne, n. 37, 1980, p. 243: „Nerval

a practicat plagiatul pur și simplu: inserarea clandestină în Les Filles du feu a unei nuvele

tradus din germană, Jemmy, încă pare atât de jenant încât, în general, este lăsat moștenire pentru a-l scuza

urgenta si necesitatea materiala. […] Se revendică Emilie, o altă nuvelă din aceeași colecție

de Maquet, precum și The King of Bicêtre, în The Illuminati, unde unii dintre

constante esenţiale ale operei lui Nerval: dublul, inversarea cuvântului „nebunie” conform

epoca emițătorului, relația dintre vis și viață.

339 Vezi Richer și Béguin, NPl, II, p. 1460: „Deși Maquet a susținut în mod explicit acest text

ca a lui, credem că ideea originală vine de la Nerval și de aceea o menținem

aici " ; Vezi Gustave Simon, History of a Collaboration. Alexandre Dumas și Auguste Maquet,

Georges Crès și Co., 1919, p. 15, citat în NPL, III, p. 1261: „Am scris din nou pentru Gerard, care

nu și-a putut respecta angajamentele: „Raoul Spitaine [sic], nou. Fortul Bitche.

130 și-a făcut propriul său. În plus, apar bucăți din acest prim text care deschide volumul

în La Presse, sub semnătura lui „Aloysius”. Dacă vrem să fim atât de riguroși

la nivel microtextual, cum să analizăm scrierea Illuminati ținând cont de

despre redactorii celei de-a doua Pléiade? Este lucrarea The Illuminati o lucrare

care ne permite cu adevărat să „citim Nerval și nimic altceva decât Nerval”? Ar putea părea

nu, în condițiile în care toate textele care compun volumul se împrumută foarte mult

alte texte. În acest sens, este foarte util să ne referim din nou la Nicolas Illouz

care este vigilent cu privire la formularea conform căreia este o astfel de lucrare

Gerard de Nerval; el ia chiar ca exemplu The Illuminati „de” Gérard de

Nerval340. Aprofundând în această problemă a apartenenței, ne confruntăm cu

duce inevitabil la o dificultate în prelucrarea textelor semnate de Gérard de

Nerval. Prin urmare, ne dăm seama că acest impas critic poate

fi depășită, dacă această problemă este integrată și analizată într-un mod mai mult

globalizarea care poate lua în mod imperativ în considerare complexitatea

Estetica lui Nerval, sistemul său de gândire, individualitatea și identitatea lui

literar.

Fără a intra în detalii, dacă avem în vedere că Nerval reușește admirabil-

să înregistreze elementele altora, citate sau plagiate, într-o nouă configurație-

rație, dându-le astfel un nou sens, sau să „recompună” în mod surprinzător așa sau cutare

o astfel de lucrare341, am putea spune, fără prea mare risc, că o astfel de lucrare este de

Nerval. De aceea ni se pare mai relevant să oferim și locuri de muncă

fraze precum munca nervaliană sau scrierea nervaliană. Nerval folosește

textul altora ca instrument, pentru a-și construi poetica personală a scrisului. Acesta deconstruiește textul celuilalt mai precis, pentru a alege elementele

de care are nevoie și le introduce în propriul său text. Excentricitatea se manifestă

astfel ca o spargere sau dispersie a acestor texte sursă, sau ca o totalitate dislocată-

în ruine. Din această explozie, Nerval ia rămășițele și reconfigurează ruinele

În această ultimă lucrare, pentru care Gérard a furnizat planul, mi-a fost ușor să înțeleg cât de mult asta

creierul supraexcitat devenise amețit și umbre întunecate. Planul lui s-a marginit de nebunie, rezultatul...

ment a fost nebun. I-am spus, a insistat Gerard. A semnat, l-am lăsat să o facă"; Bowman, Frank,

Cucerirea de sine prin scris, Orléans, Paradigme, 1997, p. 58: „Nu prea știm în ce măsură

lucrarea rezultă din colaborarea lui Nerval cu Maquet. Pe de o parte, stilul și comedia

uneori cam grea, care amintește de Maquet; pe de altă parte, sunt exprimate într-o manieră aproape profetică

bântuiri și probleme care îl vor marca pe Ne rval, mai ales în ceea ce privește dublul, visul, cel

nebunia – ceea ce face din această poveste un punct esențial în cariera lui de scriitor".

340 Vezi Nicolas Illouz, prefață la Keiko Tsujikawa, op. cit., p. XIII: „Acum cine lucrează să elaboreze

O poetică a lui Nerval se confruntă cu o provocare ciudată și provocatoare: o bună parte din texte

ale lui Nerval nu sunt, într-un sens, ale lui Nerval, dacă măcar ne bazăm pe o concepție a autorului

(care ar trebui, în realitate, să fie istoricizat) pe care toată opera lui Nerval încearcă tocmai să-l zădărnicească".

341 Jacques Bony analizează priceperea lui Nerval „recompozitorul" în Esthétique de Nerval, Sedes,

1997, p. 98.

 într-o nouă rețea de semne și conținuturi342. La fel de bine s-ar putea spune că

autorul ia aceste rămășițe pentru a reconstrui palimpsestul, dându-i un statut

complet diferită odată ce semnele și contururile sunt modelate într-o nouă scriere-

tură și într-un context nou. Așa putem vorbi de o poetică

resturi sau o poetică a urmei pe care scrierea altora o lasă asupra lui Nerval.

Mai mult, orice citat, aluzie sau fragment furat sau reelaborat de Gérard de

Nerval în opera sa este momentul unei alegeri și de aceea poartă urma unui

rupe de textul sursă.

A părăsi centrul identitar, a se centra în identitatea literară a celuilalt

totuși, existența acestui centru continuă, dacă nu voluntar, cel puțin involuntar-

în tăcere. De acolo, este mai ușor de înțeles funcționarea textului, a scrierii și a rescrierii ec(-)centrice: Nerval se excentrează doar în textul celuilalt pentru a găsi declanșatorii necesari pentru a-l ajuta să repare mai bine.

identitatea sa psiho-literară și continuă, să repetăm, cel puțin inconștient,

urmărirea fanteziilor și preocupărilor sale. Sarah Kaufman explică admirabil relația dintre scrierea excentrică și scrierea narcisistă:

Dacă o scriere „autobiografică", dusă până la capăt, epuizează „rezervele"

fantezia subiectului, expune pericolului nebuniei narcisiste, o scriere

„excentric" este, de asemenea, formidabil: ar putea exista scris pentru Nerval fără

o identificare a „autorului" cu personajele sale și conduce, dacă este cu adevărat

gravă, până la pierderea completă a sentimentului unei identități „proprie"; ex- scris

centric rămâne, de asemenea, narcisist; mişcarea centrifugă din „sine" este

doar un mod de a-și însuși sângele altora, de a-l introjecta, pentru a-și prelua identitatea. „Autorul" este una cu personajele sale, relatate în acest sens

actorului: ca și actorul „autorul" nu există decât în „pielea" altora

343.

342 Vezi Max Milner, Prefață la Illuminati, Gallimard, 1976, p. 7: „Utilizarea resturilor, îngrijorare

viața de zi cu zi a bucătarului burghez, joacă rolul unui principiu creator în opera lui Nerval

ciudat de fertil […] Preocuparea pentru mâncare își are cu siguranță rolul în nonșalanța cu care aceasta

se plagiază, când nu este altcineva pe care îl jefuiește"; Vezi și Monique Streiff Moretti

care ne spune că, în Nerval, există o întreagă „artă de a acomoda resturile" (Vezi Monique Streiff

Moretti, Nerval: celălalt discurs, Napoli, Edizioni scientifiche, 1991, p. 101).

343 Vezi Sarah Kofman, Nerval and the Charm of Repetition, Editions L'Age d'Homme, Lausanne, 1979,

p.17; Vezi Shoshana Felman, Madness and the Literary Thing, Seuil, 1978 [„Gérard de Nerval, madness

și repetiție", p. 59–96] ; Vezi și Michel Jeanneret, Narcisse, „Prometheus, Pygmalion: three

figuri ale nebuniei după Nerval”, Romantism, n. 24, 1979, p. 111: „A încerca, măcar,

Pentru a schița o verificare, împrumut o definiție de la un psihanalist, Béla Grunberger: The

Narcisismul este întotdeauna dual-orientat, adică centrifug și centripet, în sensul că

Cu cât un bărbat este mai capabil să-și investească propriul sine într-un anumit fel, cu atât are mai mult libido.

pentru lumea obiectelor! Deci două mișcări complementare: eul tinde mai întâi să-și însuşească toate fenomenele, să le forţeze în spațiul subiectiv; el se descoperă doar acolo

și oportunitatea unei satisfacții egoiste. Dar, în același timp, se expune la o mie de identități indiferente.

ciées; deci o a doua faza, de hipertrofie si fragmentare, unde subiectul, in loc sa absoarba

obiecte, se lasă absorbit de ele. Cu scopul de a modela lumea după imaginea dorinței sale, el

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

132Sentimentul de a te întoarce mereu într-un „cerc îngust” și de a experimenta astfel ariditatea

de propriile sale idei și imaginație, pare să-l determine pe Gérard de Nerval să plece

caută în textele altora o sursă de inspiraţie şi reînnoire. S-a spus adesea că se poate scrie doar ceea ce a fost deja scris.

344, este pentru...

că scrisul lui este de fapt doar o rescriere. În corespondența sa, putem găsi numeroase pasaje în care Nerv al mărturisește această dificultate a scrierii

și simțiți-vă anxietate când vă confruntați cu pagina goală

345. De aceea textul celuilalt,

lucrat sau pur și simplu plagiat de Nerval, devine un adevărat instrument cu care autorul își construiește textele și își îmbogățește poetica personală.

Intertextualitatea, concepută ca exces al textului

346, practica rescrierii și

plagiatul, în cele din urmă al expansiunii și excentricității, este la Gérard de Nerval un semn de ex-

centricitate, sinonimă cu nebunia și halucinația și o tulburare de identitate. Dar,

autorul nu trăiește angoasa de a împrumuta cuvintele altora, dimpotrivă, știe

își face ingenios tot ce aparține celuilalt, adică se mișcă din drum

din propria sa casă şi devine nomad347 pe textele altora tocmai să

reorientați-vă mai bine asupra propriei individualități și reînnoiți-vă fanteziile personale.

Cu alte cuvinte, autorul nu vânează pe pământul altora și nu scrie

îl confundă cu ea și riscă să se piardă în ea. Aceste două abilități simultane – concentrare și expansiune.

sion, integrare și pierdere – aș dori, pe scurt, să indică acum aplicarea acesteia.

344 Vezi Philippe Destruel, „Angéliqu e and the Library of Babel", Romantismul, 1985, nr. 48, p. 21:

„Textele lui Nerval sunt formate prin practica citatului, repetarea și auto-

plagiat. Nerval pare să afirme prin scrisul său că nu poate scrie decât ceea ce a fost deja scris, motiv pentru care opera sa se manifestă mai degrabă ca rescriere. Actul de a scrie este direct legat de

problemă de identitate cu care pare să se confrunte Nerval. Scrierea cuvintelor celuilalt în ale cuiva

scriind fără a le cita într-o manieră transparentă, Nerval devine fantoma care se ascunde în spatele cuvintelor altora. De aici experiența tragică a dezintegrarii și sentimentul de frică în fața celui

pagină goală. Cum se potrivește Nerval în semnele altora? Unde este el? Imaginația,

Irealul, visul, nebunia l-au condus pe Gérard de Ne rval la această estetică al cărei principal pericol este

tocmai de a nu se putea regăsi pe sine și de a nu reuși să mențină un control controlat și

variabil cu sine. „, respectiv p. 29: „Rescrierea devine o practică de scris conștientă.

Nerval creează apoi o structură și proceduri care vor simboliza multiplicitatea cărților în

cartea, deoarece este singura modalitate pentru el de a crea o lucrare „originală".

345 „Muncesc mult, dar totul se învârte în același cerc." (Scrisoare trimisă tatălui său,

Dr. Etienne Labrunie, 2 decembrie 1853, NPl, I, p. 832); „Ceea ce scriu acum se întoarce prea mult

într-un cerc mic. Mă hrănesc cu propria mea substanță și nu mă reînnoiesc. » (Scrisoare către

G. Clopot din 4 decembrie 1853, NPl, I, p. 834); „Odată ce mă eliberez de aceste griji, voi ieși,

după sfatul lui Antonie, din această dispoziţie de a scrie numai impresii personale, care

vine din faptul că mă întorc într-un cerc îngust. » (Scrisoare către Dr. E. Blanche, 10 decembrie 1853, NPl,

eu, p. 836).

346 Vezi Hisashi Mizuno, Nerval. Scriere de călătorie. Expresia realității în primul

publicații ale Voyage en Orient și Lorely, Souvenirs d'Allemagne, Paris, Honoré Champion,

col. „Romantism" și modernitate, 2003, p. 12: autorul folosește sintagma intertextualitate

"excentric".

347 Nerval este descris ca un „rătăcitor neobosit", un „vagabond fără adresă fixă", de negăsit.

chiar și de prietenii săi, pentru că „casa lui este peste tot și nicăieri" (Citat de Claude Pichois și Michel

Brix, Gérard de Nerval, Fayard, 1995, p. 255.

în textul său că cuvintele care îl ajută să se caute mai bine pe sine, să-și prelungească obses-

siuni, şi revenirea la sursa identităţii sale, la interioritatea sa concentrată348. Desigur-

în mod decent, în gândirea și scrierea nomade, centrul – fie că este identitar,

tal sau fizic – nu există ca revenire definitivă, ca odihnă și fixitate, dar

de fiecare dată ca punct de la care să o luăm din nou; devine suport, releu de mișcări,

de deplasari si linii de zbor, miscari de deteritorializare si

destratificare. Cu siguranță, aceste linii de zbor vor fi întotdeauna urmate de linii de arestare.

ticulatie sau segmentaritate, straturi sau teritorialitati. Aici putem

pentru a evidenţia caracterul polifonic al excentricităţii. De aceea Michel

Jeanneret avea perfectă dreptate să spună că, în Nerval, centrul există, dar

nu poate fi atins.

Excentricitatea, în legătură cu practica intertextualității, va fi așadar

considerată decentrare, sinonimă cu abaterea de la textele sursă-

aceste. Putem aminti citate deturnate de la sensul lor sau intervenții care vizează schimbarea literelor sau declarațiilor. Pe scurt, ceea ce este mai evident în

cazul lui Gérard de Nerval ca şi în cazul altor autori contemporani este că

opera sa nu poate fi citită ca o enclavă; nu putem limita munca

Illuminati în imediata sa sau în imanența sa, dimpotrivă, este necesar

procedați întotdeauna cu relocarea acestuia pentru a-l pune în contact permanent cu

alte texte, de la el sau de la alții. Practica intertextualității fantezie, inclusiv plagiatul, se referă direct la o identitate descentralizată, dispersată, la

un gând prost poziționat în raport cu centrul său și în raport cu ceilalți

349.

Așa se revelează în analiza textului lui Nerval noțiunile de excentricitate, intertextualitate, dialogism, heterotextualitate, transtextualitate.

Cu toate acestea, intertextualitatea nu este o practică neutră pentru Nerval, ci un mijloc

348 Vezi Ross Chambers, The Poetics of Travel, José Corti, 1969, p. 288: Nerval „se supune în același timp

timp la principiul care guvernează toți pașii inițiatici: a se descoperi pe sine, [...] mergând foarte precis

pe urmele altora.

349 Vezi Philippe Destruel, „Angéliqu e and the Library of Babel”, Romantismul, nr. 48, 1985, p. 32:

"O astfel de lume fără centru este periculoasă pentru că râd doar că mă pierd în ea. Este necesar, sarcină finală absurdă...

ment, participa la nebunia livrestica. În timp ce înțeleg asta la limita nerațiunii, Nerval

va construi o lucrare nebună, o metaforă a textului și a textelor. Compania era nebună; dar

a fost și o afacere cu totul sau nimic”; Vezi și Gabrielle Malandain, Nerval sau The Fire of the

teatru. Identitate și literatură în proza lui Gérard de Nerval, Corti, 1986, p. 199:

„Opera lui Nerval (Illuminati), a cărei lectură a fost propusă aici, este scrisă pe postulatul unei

identitate prost stabilită care se caută prin imagini care povestesc subiectul în oglindă, după un gol

care rămâne mereu de umplut. Amploarea fenomenului intertextual a fost adesea remarcată în

această lucrare, preocuparea permanentă pe care o manifestă de a „se referi, de a se baza, de a se masca

în spatele textului celuilalt. Făcând acest lucru, însă, scriitorul își dezvăluie atât proteica și

digul; pentru că a te situa în relație cu celălalt înseamnă și a-și înrădăcina cuvintele, a le înscrie într-o tradiție,

a deveni un scriitor individual în societatea indivizilor care au scris” (sublinierea noastră).

134 ar trebui să-i permită să scrie. Este constituentul scrierii sale, instrumentul

structurându-i poetica.

Regis Mikail face o remarcă interesantă și originală cu privire la raportul în-

foarte luminat și scriitor. Acesta ia definiția iluminatului, pe care o dăm

sfârșitul textului despre Quintus Aucler, adică „orice persoană luminată care poate avea

comunicări”, observând că aceste comunicări, invizibile și spirituale spunem noi, devin realități pure textuale, corespondențe – imediate și concrete – cu ceilalți prin practici intertextuale: plagiat,

rescriere, citat, pastișă

350. Aici, în această idee, găsim

punct de plecare major capabil să ne ghideze în înțelegerea scrisului

intertextual excentric.

În ceea ce privește practicarea plagiatului, nu trebuie uitat că acest lucru nu poate

nu poate fi analizat în afara contextelor istorice, culturale, politice și literare

în care se naşte, evoluează şi se îmbogăţeşte, în condiţiile în care percepţiile asupra acestei noţiuni

schimbare de-a lungul istoriei. După cum știm deja, plagiat și imitație

fac obiectul unor dezvoltări literare semnificative. Ne referim la el, mai precis-

ment, celor mai celebri poeți ai Renașterii, Ronsard și Du Bellay, care recomandă

s-a poruncit să „prade” și să „jească” locuri străvechi de comori străvechi351.

Dar, din secolul al XVIII-lea, practica plagiatului, legată de cea a contra-

fel, capătă un sens modern, referindu-se direct la moralitate și

legitimitate; începem să criticăm această practică uzurpatoare și excentrică

că descalifică noțiunile de originalitate, moralitate și proprietate individuală.

Deși plagiatul este descurajat în secolul al XIX-lea, Nerval nu este singurul scriitor

care „pradă” textele altora. Practicile de plagiat în

350 Regis Mikail Abud Filho, « Gérard de Nerval și narațiunea excentrică. Critică, ficțiune și biografie

în Les Illuminés », Remate de Males , Campinas-SP, n.1, 2011, p. 184: „Sfârșitul lui Quintus Aucler

el scrie [...] toţi luminaţii pot avea comunicaţii [...]. Două puncte de vedere din intertex-

De fapt, Nerval arată aici că astfel de comunicări nu sunt pur și simplu corespondențele în

simțindu-se mistic față de Swedenborg. Ele sunt, de asemenea, polisemantic, o realitate textuală:

Nerval corespunde cu iluminatul său prin citate, plagiat, palimpseste și pastișe. »

351 Vezi de exemplu percepția lui Michel de Montaigne, Eseul II, Gallimard, 1962, p. 104–105:

„Nu îmi număr împrumuturile, le cântăresc. Și dacă aș fi vrut să le fac să numere după număr,

M-as fi ocupat de doua ori mai mult. Sunt toate, sau aproape toate, cu astfel de nume celebre și străvechi

că mi se par că se numesc destul fără mine. Acestea sunt motivele și invențiile pe care le transplant în mine

Solage și confundat cu al meu, am omis uneori în mod deliberat să marchez autorul, să înfrânez temeritatea acestor propoziții pripite care sunt aruncate asupra tot felul de scrieri, în special a celor tinere.

scrieri ale oamenilor încă în viață, și în limbaj vulgar, care întâmpină pe toți să vorbească despre el și care pare

convinge designul și scopul, vulgar de asemenea. Vreau să-i dea nas

Plutarh pe nasul meu și lasă-i să se opărească insultându-l pe Seneca în mine. Trebuie să-mi ascund

slăbiciune sub aceste credite mari. »

 de cazuri de Hugo, Lautréamont sau Stendhal, doar pentru a aminti câteva exemple352.

Marie-Ève Thérenty subliniază chiar că plagiatul este o practică comună la început

din secolul al XIX-lea:

Același scriitor, denunțător-teoretician al plagiatului, Charles Nodier, este de asemenea

cu siguranță unul dintre cei mai nerușinați plagiatori din istoria noastră. […]. Am putea

să studiem aici plagiatul derizorii care face parte din scrierea excentricităţii şi care

ne permite încă o dată să punem în scenă actul scrisului cu ironie și să batem joc

de el însuși, muncitor al unui câmp devastat. Parodie și pastișă, figuri deturnate

și pervertite de plagiat, sunt încă semne estetice ale romanului din 1830353.

Desigur, acest lucru nu exonerează imoralitatea gestului acestor scriitori.

giarii. Dar să procedăm pas cu pas în cazul lui Nerval. Acesta practică plagiatul

și rescriere masivă, atât în Les Illuminés, cât și în alte texte semnate

de el, sau chiar arogă anumite texte scrise în colaborare sau traduse. Aici pentru-

Jules Janin a avut dreptate spunând că Nerval „este pasionat de cărți"

al altora mult mai mult decât pentru propriile sale cărți." Michel Brix nu este departe, când el

spune că Nerval canibalizează anumite texte ale altora, inclusiv, am spune, chiar autorii acestor texte sursă pe care le exploatează. Între canibalizare și fagocitare (un verb care își găsește rezonanța în prefața la Illuminati: „Am răpit foarte tânăr-

a absorbit mult din această hrană nedigerabilă sau nesănătoasă pentru suflet"), nu este mare diferență.

Plagiatul masiv la care recurge Gérard de Nerval în Les Illuminés (în special

în Cagliostro şi Istoria stareţului de Bucquoy) a fost doar sporadic

raportat de exegeții nervalieni, care nu s-au oprit de exemplu pe

caracter ambiguu și polemic pe care această practică o ia sub condeiul acestui autor.

Cu toate acestea, să remarcăm studiul lui Tsujikawa, care atinge mai detaliat întrebările despre

plagiatul și rescrierea, corelându-le în același timp cu problema autobiografiei.

352 Jacques Finné, Mistificări literare, José Corti, 2010, p. 101–102: „Ar fi inutil să ne aliniem

scriitori care, cu siguranță, au fost acuzați că au cules din strachinul vecinului: Euripide,

Aristofan, Horațiu, Vergiliu (care se mândrea cu împrumuturile sale), poeții Renașterii, care

și-a dovedit puțin prea mult dragostea pentru Antichitate, Ra Belais, aspirator de firimituri, chiar și de cruste,

Elizabethans, un club de farsori veseli care jongleau cu texte ca niște swingeri cu

femei, Corneille (care, după cum s-au dovedit lucrurile, a scris unele dintre piesele lui Molière), Racine,

Pascal, Molière, La Fontaine (despre care se spune că a scris doar vreo douăzeci de fabule ale sale), La Rochefoucauld-

cauld (dar stilul lui vitriolic îi aparține doar lui), Lesage, Beaumarchais, Jean-Jacques Rousseau,

V oltaire (...), Dumas père (care nu s-a mulțumit să angajeze o barcă de negri), Baudelaire

(ale cărei Opere Complete, ca bonus, includeau nuvele de Poe pe care le-a tradus), Balzac,

Zola, Apollinaire, Alphonse Daudet (a stârnit ura viscerală a lui Léon Bloy, care nu-i toca nici cuvintele, nici silabele: El este trupa unică a literaturii care asimilează toate instrumentele).

În afara competiției cu premii de excelență: Nodier și Stendhal”.

353 Thérenty, Marie Ève, Mozaice. Fiind un scriitor între presă și roman (1829–1836), Paris, Honoré

Campion, 2003, p. 150.

Vom lua ca punct de plecare analiza acestui autor și vom încerca,

de acolo, pentru a extinde, sau chiar a îmbogăți, unele aspecte mai puțin discutate, rap-

ducând plagiatul la excentricitate și nebunie, ambele strâns legate de noțiune

de identitate psiho-literară.

Fără a pretinde că clarifică sau epuizează această problemă în caz

Nerval, obiectivul nostru este mai degrabă să oferim câteva căi de analiză a practicilor

intertextuale, alegând să-și arate diferitele domenii strategice și,

în special, relația lor cu excentricitatea. Nu ne propunem, ei bine

am auzit, pentru a discredita pe Nerval ca plagiator (am văzut că plagiatul era un

practică excentrică comună printre scriitorii colaboratori de presă ai

prima jumătate a secolului al XIX-lea), dar pentru a arăta ce valoare atribuie plagiatului, cum este inclus în textul altora, ce selectează

schimbă, modifică și se mișcă în raport cu textul altora sau de ce astfel de pasaje

Unii Illuminati sunt citați într-o manieră transparentă, alții sunt copiați și lipiți

pur și simplu, fără a da sursa. Este pur și simplu un

omisiune? Ne îndoim, din moment ce un astfel de pasaj, luat dintr-o sursă și dat cu

ghilimele în Les Illuminés, este urmat imediat de altul, preluat din același

sursă, și sădit în textul său, de data aceasta, fără ghilimele. Este cazul textului despre Cagliostro și despre starețul de Bucquoy. Este o economie de timp, a

comoditate sau o nevoie urgentă de a-și onora angajamentele editoriale care l-ar fi putut determina pe Nerval să „jede" pasaje sau texte întregi?

354 Putem

luați în considerare, dar lucrurile nu sunt atât de simple și clare, mai ales când analizăm opera lui Gérard de Nerval. Având în vedere faptul că în aceasta

plagiatul autorului nu este niciodată steril, devine un adevărat instrument de construcție

a unei poetici personale, explicarea sferei acestei practici trebuie

pentru a fi căutat mai în profunzime. Am putea merge atât de departe încât să vorbim despre un fenomen

nomenologia practicii de rescriere sau plagiat, așa cum a fost concepută

Antoine Compagnon, unde ceea ce contează este producerea sensului și a enunțului

și nu produsul sau declarația. Dacă plagiatul este practicat în mod conștient de către Nerval,

autorul, întotdeauna în mod conștient, își găsește, în cuvintele altora, identitatea și

și-a făcut propriile cuvinte. Nerv al nu plagiază la parodiază sau la

354 Vezi Michel Brix, „The Vertigo of Meaning". Lecții nervaliene ale variantei", phi- review belgiană

lologie și istorie, n. 73, 1994, p. 9: „Cu privire la motivele care-l împing pe Nerval să refolosească, când el

compus din texte mai vechi, putem formula diverse ipoteze. Necesitatile imperative ale

copierea a jucat, fără îndoială, un rol semnificativ. Pe de altă parte, Nerval pare să fi avut mereu

se teme de neputința literară: reluarea fragmentelor deja compuse a fost poate suficientă pentru a alunga

spectrul paginii goale. Modul de creație nervalian poate fi, de asemenea, legat

cu identitatea pâlpâitoare și trecătoare a autorului: elementele operei se combină la nesfârșit,

ca niște fragmente ale unui eu divizat, pe care s-ar încerca să le reconstituie. »

discreditează actul scrisului, dimpotrivă această practică este strâns legată de ea

nevoi de identificare cu gândurile și cuvintele celorlalți. Pe de altă parte, dacă plagiatul

este practicat inconștient de Nerval, autorul trăiește, întotdeauna inconștient,

iluzia sau confuzia că între cuvintele cuiva și cuvintele altora nu există

diferență, așa cum se întâmplă în starea de halucinație sau nebunie. Acesta este cum

s-ar putea explica că textul „Visul meu din noaptea de sâmbătă spre duminică

dinainte de Saint-Jean 1791 » de Cazotte, inserat în Les Illuminés, este marcat

aleatoriu prin ghilimele. Deci, astfel de pasaje sunt citate, astfel de altele sunt

date de parcă ar fi ale lui Nerval355. Nebunia literară în sine

figură a excentricității prin excelență, este, pentru Nerval, inseparabilă de plagiat356.

Înțeles așadar în termeni de nebunie, substituție sau chiar fuziune totală cu identitatea literară a celuilalt, plagiatul pare, alături de alte forme de intertextualitate, să

vin pentru autorul excentricilor un instrument al procesului scrisului și al

construirea propriei sale poetici. Pentru a întări ideile, nu-i așa că Nerval?

îi răspunsese lui Dumas că nu poate scrie fără să se identifice cu rolurile

personaje din imaginaţia lui sau pe care le numără printre scriitorii a căror

viața este strâns legată de lucrările care au făcut-o cunoscută? Nu este și el,

fără să vrea, „subiectul biografiilor directe sau deghizate?

357 » În Aurelia

mai putem citi: „Aceasta este vina lecturilor mele; am luat-o în serios

invenții ale poeților și m-am făcut Laure sau Beatrix a unei persoane

obișnuit al secolului nostru358...». Putem da un alt exemplu, de data aceasta preluat din

din „El Desdichado”: „Prințul Aquitainei […]/ Sunt Iubire sau Phoebus?

355 Să ne amintim titlul prefeței pe care Nerval o dă Diavolului îndrăgostit al lui Cazotte: Diavolul.

îndrăgostiți, roman fantasy de J. Cazotte. Precedat de viața lui, procesul și profețiile sale

și revelații de Gérard de Nerval, ilustrate cu 200 de desene de E douard de Beaumont, Ganivet,

1845. Vezi articolul domnului Georges Kliebenstein, „O mistificare absolută – Despre „cina din

Cazotte », Romantism, n. 116, 2002, p. 23: „Cum este făcută profeția acceptabilă?

Mulțumesc, în special, muncii de stil. „Cina” este cu atât mai adevărată cu cât face parte dintr-o serie

a vaticinațiilor: așa spune profeția la plural, un cuvânt însuși justificat (fonologic,

ritmic, semantic) de precedat urmat de: viata + judecata. Titlul este atât obiectiv, cât și trucat: paronomasia, anagrama, tautologia legitimează iluminismul. La fel, prin efectul a

ușoară tulburare sintactică, „revelațiile” sunt, în același timp, cele ale lui Cazotte și cele ale lui Nerval:

„revelații de Gérard de Nerval” sugerează, trecător, fuziunea autorilor, și apariția

de un fel scandalos: „critica fantastică”.

356 Vezi Antoine Compagnon, Brisacier, or the Suspension of Nebelief, consultat online la 18 februarie.

2012 http://www.fabula.org/colloques/frontieres/PD F/Compagnon.pdf, p.7–8: „Deci nu este

curios că acești doi scriitori (Nerval și Coleridge) care au definit, mai mult și mai bine decât alții

nebunia literară, au fost în altă parte – dar este cu adevărat în altă parte? – cele mai mari două pla-

giaires ai secolului, adică plagiatorii de cea mai mare statură […] el (Nerval) citează și se citează pe sine.

peste tot – fără să-și dea sursele. Nebunia literară este inseparabilă de plagiat, poate identică cu

plagiat. » ; Vezi și Antoine Compagnon, The Second Hand or the Work of Citation, Seuil, 1979.

357 Plimbări și amintiri, NPL, III, p. 685–686.

358 Aurelia, NPl, I, p. 696.

138Lusignan sau Biron?359 Din nou aici, în Les Confidences de Nicolas, Gérard de

Nerval scrie: „Interesul memoriilor, mărturisirilor, autobiografiilor,

călătoria în sine, este că viața fiecărui om devine astfel o oglindă în care fiecare se poate studia pe sine, cel puțin în parte din calitățile sau defectele sale.

360 »,

„experienta fiecarui om este comoara fiecaruia361” sau „Sunt inca obligat sa par-

mai întâi de mine şi nu de stareţul de Bucquoy. Compensația este subțire. Cu toate acestea, publicul trebuie să admită că imposibilitatea de a scrie

Romanul ne obligă să devenim eroii aventurilor care ni se întâmplă zilnic, ca oricărui om, – și al căror interes este cu siguranță foarte îndoielnic.

cel mai adesea

362. » Léon Cellier a enumerat toate identificările lui Nerval:

s-a identificat pe rând cu Faust, Werther, W. Meister, pr. Colonna, eroul Elixirului Diavolului, Carol al VI-lea, califul Hakem, Adoniram, Spifame,

lui Cazotte, lui Restif, lui Biron al lui Shakespeare și lui Hristos al lui Ioan Paul, lui Lucius și Saint-Germain, lui Mausolus, lui Astolphe, lui Tezeu, lui Orfeu, lui Dante, lui Virgil.

Desigur, am putea extinde această listă și mai mult. Identificarea nu mai există

cu personaje inventate, dar cu personaje istorice. Atunci, nu-i așa?

nu aceeași nevoie de a se identifica cu cuvintele altora pentru a putea scrie și a se vedea prin ceilalți? Identificarea cu personajele sale – sale-

toric sau fictiv – nu este lipsit de efect: aceasta și scrisul participă, de asemenea,

ment la estomparea identității autorului sau autorului-narator. Și când aceasta

identificarea cu cuvintele altora este dusă până la capăt aici este locul în care noi

să-i spunem nebunie literară. Scrisul pune astfel, pe de o parte, mișcarea, propunerea

ejectia, excentricitatea si evacuarea persoanei dupa caz, pe de alta

pe de altă parte, actualizarea unei proiecţii narcisiste. Pentru a rezuma, între fenomen

identificarea și practica literară există o legătură strânsă: este textul altora

care dezvăluie autorului-povestitor că subiectul său este multiplu; este, cu alte cuvinte, de

textul pe care îl țese în jurul lui că putem identifica rețeaua de proiecții și

de asemănări.

În „Raoul Spifame. Regele Bicêtre” al Illuminati există un pasaj înrudit

direct la problema plagiatului. Claude Vignet, unul dintre personajele din The King of

Bicêtre, îl acuză pe Mellin de Saint-Gelais363 că i-a furat versurile:

[…] Sire, răzbună-mă pe un trădător, pe călăul onoarei mele! din Mellin of

Saint-Gelais! - Ce! a poetului meu preferat, a gardianului bibliotecii mele? –

359 Distrugerea, NPl, III, p. 645.

360 CN, NPl, II, p. 1038.

361 Castelele Boemiei, NPl, III, p. 679.

362 FS, NPl, II, p. 28.

363 Vezi NPL, II, p. 1717: „Mellin de Saint-Gelais, care era de fapt bibliotecarul regelui, a avut

reputaţia că a permis să circule sub numele lui multe poezii care nu erau ale lui.

Capitolul 2 – Scrisul și excentricitatea

139 M-a jefuit, sire! Mi-a furat sonetul! ți-a surprins bunătatea…– Este cu adevărat

un plagiator!...Așa că vreau să-i dau locul curajosului meu Spifame, din prezent până

călătorii pentru interesele regatului364.

Sau

– Acestea sunt, spunea Vignet, poeziile divine jefuite, furate și

stricat de Pierre de Ronsard şi Mellin de Saint-Gelais365

Claude Vignet, „unul din Pléiade", care „se credea regele poeților și

a cărui nebunie era mai presus de toate să rupă orice hârtie sau pergament care nu era scris de mâna lui,

pentru că credea că vede acolo producţiile rivale ale celor rele ale vremii care aveau

a furat grațiile regelui Henric și ale curții366", ne ajută să întărim ideea

conform căreia plagiatul și nebunia merg destul de des mână în mână. Dar, spre deosebire de

de Nerval, Vignet, „poetul regal" este doar victima furtului, dacă se poate

crede. În „Mi-a furat, sire!" mi-a furat sonetul" nu doar vedem

implementarea unui stil expresiv și aromat; şi furtul de texte presupune

bine furtul de identitate. Dar problema apare atunci când încercăm să reparăm identitatea

acest poet: cine este el? un personaj fictiv mai presus de toate, hârtia fiind, nebunul, poetul

regal, dublul lui Spifame, unul dintre toți, ministrul delegat de Spifame (Spifame

care între timp a devenit regele Henric al II-lea).

Pierre Campion se întrebă cum să explice că Nerval s-a arătat la

atât cel mai amar apărător al proprietăţii scriitorului367 cât şi practicantul al

364 RS, NPl, II, p. 893.

365 Ibid., p. 900.

366 Ibid., p. 893.

367 A se vedea articolul „Despre proprietatea literară”, publicat în „Feuilleton” al Journal des Débats politi-

ques și literar, publicat la 23 martie 1841; Vezi articolul lui Jules Janin, semnat „JJ, devoted

la nebunia lui Gérard de Nerval și chestiunea proprietății literare și anume „Gérard de Nerval”,

publicată la 1 martie 1841, în serialul aceluiaşi Journal des Débats; Vezi și Michel Brix, Nerval

jurnalist (1826–1851) probleme ale metodelor de atribuire, Presses Universitaires de Namur,

1986, p. 277–280: Michel Brix susține că articolul din 23 martie, semnat „G.”, nu aparține

Gerard de Nerval. Mărturia lui Alphonse Karr, că autorul ar fi Roux de Laborie, întărește

Îndoiala lui Brix, astfel încât articolul în cauză este exclus, atât din Operele complete, cât și din

Biografia lui Nerval. Doar un gând de formulat: de ce Laborie, care sună atât de bine

că „Labrunie” ar fi semnat acest articol cu „G.”? Avea obiceiul să-și semneze articolele cu a

pseudonim? Din nou aici, el și-a semnat anterior articolele cu „G. Orice s-ar întâmpla, Nerval,

fie că ar fi putut fi sau nu autorul, este destul de clar că nu ține cont de proprietatea

scriitorul, când practică plagiatul sau folosește textul altuia; Vezi și Ross Chambers,

Poetica călătoriei, José Corti, 1969, p. 286: „Nerval a fost în același timp unul dintre cei de apărare.

cel mai convins de proprietate literară și unul dintre scriitorii care au trăit cel mai mult, de

imitație, traducere, colaborare, fie că este admisă sau nu, și chiar prin pur plagiat și

simplu, a proprietății altora”; A se vedea, în sfârșit, Françoise Sylvos, „Malaise socială și criză individuală în corespondența lui Gérard de Nerval”, în Dificultatea de a fi și mal du siècle în cor-

răspunsuri și jurnale din prima jumătate a secolului al XIX-lea, texte culese și prezentate

de Simone Bernard-Griffiths și Christian Croisille, Ni zet, 1998, p. 231: „Piquillo, opera despre care el

140 plagiat. Plagiarea nu implică doar mutarea din textul altcuiva, ci și

selectați astfel de pasaje pentru a le scrie apoi așa cum sunt, fără a preciza sursa, pe propriul teren, deghizând astfel furtul, dar și „golind" identitățile:

autorul jefuit este ucis, în timp ce plagiatorul rămâne fantoma, ascunzându-se în spate

cuvintele altora; se ascunde și de aceea nu mai este; nu mai este nimeni de care

închideți ghilimele; fantoma, desemnată metaforic, devine un mod

a fi scriitorul. Chiar și atunci când este acolo, în cazul plagiatului, nu este chiar

Acolo. Să mergem mai departe și să spunem că identificarea lui Nerval cu personajele lui

imaginația și identificarea lui cu scrierea celuilalt merg mână în mână în așa fel

mod în care autorul nu mai poate distinge între real și imaginar, între vis și

realitate, între realitate și ficțiune, între cuvintele celuilalt și cuvintele lui. Și asta pentru că Nerval nu reușește întotdeauna să mențină distanța dintre ei, între identitățile lor literare și identitatea lui, între ceea ce este producția lui și ceea ce este produs de celălalt.

Aici se manifestă excentricitatea într-o manieră exemplară.

2.4. Biblioteca unchiului meu

Un paratext mai tîrziu și tîrziu, prefața la Illuminati, intitulată „Biblioteca

al unchiului meu", a apărut pentru prima dată în volum, în 1852.

Ceea ce ne interesează în această prefață este să urmăm îndeaproape discursul

excentric, ambivalent și ambiguu, al autorului în raport cu cuplul „rațiune și nebunie" și în raport cu excentricitatea luminaților săi. Mai concret, vrem...

Să știm cum a reușit autorul să se distanțeze de ceea ce scrie, adică să ne ofere o biografie a excentricilor săi, de îndată ce se „hrănește"

din scrierile pe care le citește? Și pentru a „trage ceva rezonabil din nebunie",

trebuie să fii în interiorul acestor nebunii, să le diseci și să le înțelegi, așa că cum ar fi putut să „picteze niște excentrici" arătându-se în același timp gata?

să analizeze „variegațiile sufletului"

368" caractere, ca o lucrare paleo

graf, naturalist și arheolog. Cum a putut Nerval, ca biograf, să fi surprins viețile excentricilor săi fără să facă munca unui paleograf?

îi spune tatălui său că a scris versurile în patul său, este semnat cu unicul nume de Dumas. De asemenea, este adevărat-

La fel și pentru The Alchemist scris în colaborare cu același (…) Observăm o scindare

între scriitor și persoana fizică în ceea ce privește drepturile de autor. Dacă primul îl exaltă pe

munca în colaborare și joacă cu proprietatea literară, al doilea își revendică paternitatea și a lui

prerogative de autor. » ; Să ne amintim că Léo Burckart a fost scris cu Dumas, dar semnat de

Gerard de Nerval.

368 Nerval spune „pestrițe ale sufletului" și nu „pestrițe ale minții" și asta pentru că, așa cum afirmă el

Marie-Rose Carré, cartezienii au încercat să o încarce pe „nebuna casei" în „închisorile sufletului". (vezi Marie-Rose Carré, Nebuna casei în închisorile sufletului. Studii despre

psihologia imaginației în secolul al XVII-lea, Paris, Klincksieck, 1998, p. 15)

Capitolul 2 – Scrisul și excentricitatea

141Atunci, cum ar fi putut el să-și înțeleagă estetica în viața altora dacă el

ar fi făcut o simplă treabă biografică? Din aceste reflecții noi

va încerca să înțeleagă statutul acestei prefețe la Illuminati și inflexiunile-

secţiuni ale discursului dialectic pe care autorul le împrumută. Un discurs care joacă la

ori cu negarea şi revendicarea nebuniei excentricilor săi.

Descrisă ca o „ficțiune semi-autobiografică369", această parte

introductiv, subliniază Arsène Houssaye, „servește drept cadru pentru o observație extinsă la întregul secol al XVIII-lea.

370 ». Un secol al XVIII-lea care este atât seducător, cât și

distructiv, la fel ca și cărțile pe care autorul le găsește în podul unchiului său.

Exegeții Illuminati au arătat că această bibliotecă, dintre care Ner-

val, este doar un topos simbolic, fără referire în realitatea faptică, cont

dat fiind că părăsise casa unchiului său, Antoine Boucher, la vârsta de șapte ani și că este greu de crezut că Gérard ar fi putut citi cărți despre mistică și vechea revoluție la acea vârstă. Acesta este motivul pentru care podul bibliotecii-

teca trebuie înțeleasă ca o figură sau metaforă a unui discurs marginal-

nal şi subversiv371. În masa de cărți „atacate de șobolani, putrede sau

umezite de apa de ploaie care trece prin spatiile de faianta expuse

În această mansardă, Nerval alege și păstrează câteva referințe. Acestea sunt cărți

oameni marginalizați pe care îi găsește acolo, nu numai pentru că au fost „îngrămădiți și uitați"

în acest spațiu marginal, ci pentru că nu și-au găsit loc, la momentul respectiv

revoluționar, în bibliotecile publice, unde clasificăm și înregistrăm

cataloagele tuturor copiilor existente:

De atunci, a retrogradat o serie de lucrări în podul său – majoritatea publicate

fără nume de autori sub Monarhie; sau care, în epoca revoluţionară, nu aveau

nu au fost depuse în bibliotecile publice372.

De atunci, cunoștințele marginale373 pe care le dețin autorii acestor cărți interzise

și că autorul cărții The Illuminati „absoarbe" încă din tinerețe, hrănindu-și astfel imaginația.

369 Vezi Dagmar Wieser, Nerval a poetics of mourning in the romantic age, Droz, 2004, p. 54.

370 Arsène Houssaye „Galeria de portrete. Secolul al XVIII-lea", în Jérôme Thélôt și Hisashi Mi-

zuno (ed.), Cincisprezece studii despre Nerval și romanticism, în omagiu lui Jacques Bony, Kimé, 2005,

p. 55.

371 Martin Zimmermann, „Biblioteca unchiului: un motiv și semnificațiile sale", Cahiers Gé-

rard de Nerval, n. 14, 1991, p. 56–62; Vezi același autor: Nerval, cititor de Heine. O încercare de

semiotică comparată, L'harmattan, 1999, p. 71–78.

372 RS, NPl, II, p. 886; Vezi Jean-Nicolas Illouz, Nerval „visătorul în proză". Imaginație și scris,

PUF, 1997, p. 50: „În biblioteca „științei obișnuite", dedicată Cunoașterii, „scriitorul

fantezist" - „expus să comită un roman în serie" - se plasează în centrul Rațiunii care clasifică,

cine comandă, cine separă; dar acolo, el desface ordinea aparentă, simplificatoare și rațională; dă biblioteca cu susul în jos, o „agită” de sus în jos, o „întoarcă” din pivniță

în pod, el o „deranjează”; Vezi Michel Foucault, „Biblioteca fantastică”, opera lui Flaubert,

Prag, Puncte, 1993, p. 103–122.

Deoarece aceste cărți găsite nu sunt nici aranjate, nici clasificate, nici ierarhice, niciuna dintre ele

Nu pot ocupa o pozitie centrala si nici unul nu poate fi clasificat. Alegerea

dintre aceste cărți pe care Nerval le-a explorat și exploatat, pentru a-și produce articolele, corespund-

apare fără îndoială într-un moment al curiozității, dar și al unei afinități pentru orice

care este interzis, „îngrămădit”, „uitat” și marginal. Autorul construiește astfel, din lecturile sale, o bibliotecă textuală – The Illuminati – compusă din șase cărți

„îmbrăcat ingenios”; Acestea sunt șase „picturi vechi, restaurate”, ne spune el.

autorul,

al cărui „c

Compoziţia bizară şi vopseaua zgâriată îl fac pe amatorul vulgar să zâmbească374.

Toposul bibliotecii revine de mai multe ori în opera lui Nerval, mereu-

zile cu semnificație simbolică, Gérard de Nerval înregistrându-se astfel într-un rap-

port intertextual cu operele lui Heine, Töpffer, Goethe, Balzac sau

Cervantes, care abordează cu toții tema bibliotecii. De exemplu, cităm

un pasaj din Aurelia unde biblioteca descrisă nu diferă de „biblioteca

a unchiului său”:

O masă trepied antică cu capete de vultur, o consolă susținută de un sfinx

înaripat, o comodă din secolul al XVII-lea, o bibliotecă din secolul al XVIII-lea, un pat din aceeași perioadă, al cărui baldachin, cu baldachin oval, este acoperit cu lampas roșii […]. eu sunt

a plouat câteva zile să aranjeze toate acestea, să creeze în podul îngust a

un ansamblu bizar care este parțial palat, parțial cabană și care îl rezumă destul de bine

existența mea rătăcitoare. […] Cărțile mele sunt la fel de ciudate ca știința tuturor

timp, istorie, călătorii, religii, cabală, astrologie pentru a încânta nuanțele lui Pico della Mirandola, înțelepții Meursius și Nicolae din Cusa, – Turnul Babel în două sute de volume, – tot ce mi-a rămas!

375

Încă de la primele rânduri ale prefeței sale, autorul își anunță modelele literare,

Erasmus și Saint-Évremond376, și de aici și lauda lui de nebunie:

373 Vezi Keiko Tsujikawa, op. cit., p. 30.

374 BO, NPl, II, p. 885.

375 Aurélia, NPl, III, p. 742–743; Vezi Martin Zimmermann, Nerval, Reader of Heine: An Essay by

semiotică comparată, Paris, Harmattan, 1999; Monique St Reiff-Moretti arată aceste cuvinte

„biblioteca" și „unchiul" sunt încărcate cu referințe culturale; autorul analizează biblioteca

ca topos simbolic prin referire la romanul lui Töpffer, care poartă același titlu, dar

al cărui sens Nerval se inversează; Vezi Monique Streiff – Moretti „Portrete într-o bibliotecă-

bibliotecă: Nerval, Töpffer și alții", Cahier Gérard de Nerval, n. V, 1982; Vezi NPl, II,

p 1713–1714: „Mai sus decât enciclopediștii, pe raza lui Tantal, care aproape atinge

plafon, există întreaga familie de romancieri și pamfletari care au însoțit sau au precedat

Revoluţia. Copilul a urcat pe scară, cu obrajii înroșiți de reflexul arzător al fructului.

apărat. Întinde mâna și trage scara afară. Unde s-ar ascunde pentru a citi pe îndelete pe acești autori reprobi,

Crébillon, Louvet, Mercier, Laclos, Rétif, Cazotte și atâtea alte celebrități ale momentului, care nu

sunt astăzi doar un obiect de curiozitate istorică? »

376 Ar fi foarte util să acordăm mai mult spațiu alegerii acestor două nume în această prefață. Pentru ce

Erasmus și Saint-Évremond și nu alte figuri? Având în vedere titlul pe care Nerval îl dă lui

lucrare, cu referiri la nebunie, înțelepciune și rațiune, la tema religiei, este

evident de ce autorul dă aceste referințe; Saint-Évremond nu are reputația de intelectual

Nu este dat tuturor să scrie Lauda nebuniei; dar fără a fi

Erasmus, – sau Saint-Evremond, se poate face plăcere să deseneze din amestecul de secole

vreo figură singulară pe care vom încerca să o refacem ingenios, – să o refacem

pânze vechi, a căror compoziție bizară și vopsea zgâriată te fac să zâmbești

amatorul vulgar377.

Lauda nebuniei este și lauda excentricității, având în vedere că ilustrația sa.

minat sau nebunii lui sunt mai presus de orice excentrici. Lucru interesant de remarcat,

excentricii sunt, după spusele lui Gérard de Nerval, „excentricii mei”. Acest

determinantul posesiv nu este nesemnificativ: este așa cum autorul ar da naștere, el însuși-

chiar si personajele. Acest lucru se explică prin

ei dacă înțelegem

face identitatea de

autorul ca spațiu al identificării, proiecției și distanțării cu al său

personaje. Dar o schimbare interesantă în cadrul discursului: de la laudă

că este nebun, autorul vrea „să se elibereze de tot ce împovărează și încurcă-

„satură mintea”, pentru că când era tânăr „a absorbit mult din această hrană nedigerabilă sau nesănătoasă pentru suflet”. Rezultă că și autorul laudă

motivul, dar câteva rânduri mai târziu, continuă: „Și atunci, nu e ceva

ceva rezonabil de scos chiar și din nebunie! ". Nu neapărat rațiunea îl interesează pe Nerval, ci mai presus de toate elementul sensibil al nebunului. Așa își exprimă autorul atât constanța cu cărțile (citind ca

„hrană”) și dorința lui cathartică („să se elibereze de ce poveri”). Obiectul nu

este livrat numai în fragmente sau bucăți nesigilate, precum și sufletele celorlalți

care sunt date în „pestrițe”, de aceea munca de reconstrucție pe care o întreprinde autorul este asemănătoare cu cea a unui „arheolog”, a unui „natura-

listă” sau un „paleograf”. Un arheolog care, înainte de a găsi moaștele, trebuie să submineze cu grijă și apoi să coboare, pas cu pas, până acolo unde a localizat

European și recunoașterea pe care a avut-o Erasmus, dar este și o figură multiplă contradictorie

care inventează o filozofie moralistă, introduce psihologia în istorie și propune o epicu-

reism reformatat; Cu siguranță, amândoi sunt indivizi singulari la vremea lor, promotori

a unei gândiri moderne despre creștinism, nebunie, adevăr și libertate; Erasmus: o figură singulară,

Creștinism epicurean, gândire modernă, pacifist, mare călător, (călătorește mult având un

intelectual european de renume), născut dintr-un tată necunoscut, un preot anticlerical, râs (o armă împotriva bisericii),

„creștinismul autentic este nebunie”, „trebuie să fii nebun ca să fii înțelept”, critica creștină

a creștinismului, a bisericii și a preoților, jubilare în imitarea lui Hristos, hedonism, justițiabil

a umanismului, critică împotriva ideii de vinovăție, critică împotriva relicvelor și a pelerinajelor,

contestă fecioria Maicii Domnului, plăcerea trupului vs. plăcerea creștină (Christian ataraxia-

a ta; plăcerea nu contrazice spiritul Evangheliei, ea înlătură vina din sexualitate (it

nu-i place ideea de vină având în vedere că tulbură mintea și inima, împotriva „răului

conștiință”), creștinism bazat pe păgânism; Saint-Évremond: figură multiplă, om

de acțiune și meditație (militar, diplomat, filozof, compozitor de muzică, vânător),

închis de două ori, gust excesiv pentru conversație în saloane; exilat în Olanda, adept al epicureismului, filozofie moralistă, autor al cărții Despre plăceri (Abbé de Bucquoy și

Saint-Evremond sunt cei doi soldați, închiși și exilați în Olanda).

377 BO, NPL, II, p. 885.

 teren de explorat. Cum poate un biograf să analizeze „variegațiile sufletului”

cu cât biograful nu poate spune viața interioară a celui biografat?378

Autorul însuși ne dă cheia, zădărnicind termenul de biografie care se află la

ori „analiza”, „poveste literară sau portret” sau „pânză veche”. Asta ne aduce

imediat pentru a spune că relația lui Nerval cu genurile biografice și autobiografice

grafica este foarte problematică, de unde permanentă oscilație între scris

a sinelui și scrierea celuilalt. Iată de ce poziția sa ideală este excentrică, mereu între ele, mai precis între distanță și participare, între laudă și

critică, între iluminism și iluminism.

Kurt Shärer rezumă foarte bine ceea ce tocmai am spus:

Nerval, uneori purtat de vorbire, alteori capabil să-l judece de la distanță. Şi

Datorită acestui dar de a pluti – singura lui adevărată suveranitate – reușește

suspendă opera și izolează-o prin îndepărtarea ei atât din realitatea trăită cât și din

irealitatea totală care îl colorează pe eroul care este lovit de nebunie. Astfel, naratorul reușește să situeze opera în locul ei particular, care este un intermediar niciodată dat și nici atins definitiv, dar care trebuie să fie constant creat sau restabilit, precum echilibrul precar al unui suflet care, într-o „stare de reverie supranaturalistă”, se vede sfâșiat.

379.

În această ruptură și plutire stă toată tensiunea din scrisul nervos.

ameninţată de instabilitatea unei identităţi psiho-literare.

378 Vezi, de exemplu, François Dosse, The Biographical Wager. Scrie o viață, Paris, La Découverte,

2007.

379 Shärer, Kurt, „Către Alexandre Dumas”, L'Herne. Gérard de Nerval, Ediția Herne, 1980,

p. 235–236.

CAPITOLUL 3

HOMO DUPLEX ȘI EXCENTRICITATE

3.1. Nebunie, dublu, doppelganger și narcisism

În acest al treilea capitol, scopul nostru este să arătăm că dublu, asemănător,

oglinda, privirea, nebunia – strâns legate de vise, iluzii și halucinații –

sunt, prin mecanismul lor de funcționare, precum și prin implicațiile lor și

probleme complexe, figuri ale excentricității prin excelență.

Dubla este una dintre temele recurente380, mult exploatate de scriitori

al secolului al XIX-lea, nu numai în literatura franceză, ci și în altele

literatură. Hoffmann, Byron, Jean Paul, Goethe sunt câteva referințe în acest sens.

Aceștia, printre zecile, cunoscuți ca exploratori, credincioși și pasionați,

numeroase potenţialităţi pe care le prezintă tema dublului. Tratamentul

dublu, inclusiv mizele psihice și psihologice ale acestei teme, umple paginile aproape tuturor lucrărilor acestor scriitori, monopolizând astfel universul

micsora

şic al personajelor lor şi, prin proiecţie oblică, al autorilor înşişi

aceleaşi.

Nerval cunoștea bine scriitorii germani și lucrările lor, în special

cei ai lui Goethe care s-a arătat și el cucerit de tema sau mitul lui

dubla. În literatura franceză, Honoré de Balzac, Charles Nodier, Alfred de

Musset, Théophile Gautier și Huysmans au rezervat un loc considerabil pentru

figura dublului pentru ca lui Nerval să nu lipsească sursele de inspiraţie în

această direcție. Să nu-l uităm pe Guy de Maupassant care va explora mai târziu temele dublului și nebuniei. Este așadar o temă romantică prin excelență

pe care scriitorii îl explorează și analizează în domeniul literaturii, punând-o

aproape întotdeauna direct legat de fantezie, vise și nebunie. Să notăm

totuşi autorul cărţii The Illuminati nu se mulţumeşte să trateze dublul ca

temă romantică simplă în vogă. În casa lui, dublul trebuie citit, introdus și analizat

380 Vezi Otto Rank, Don Juan. Un studiu al dublului, Paris, Denoël și Steele, 1932; Vezi si Vladi-

Mir Troubetzkoy, The Shadow and the Difference: The Double in Europe, Paris, PUF, 1996; Figuri ale dublului

în literatura europeană, texte culese și editate de Gérard Conio, „Cahiers du cercle”

vârsta omului”, Lausanne, Éditions L'Age d'Homme, 2001; Pentru dubla în Raoul Spifame

vezi W. Kasell, „Nerval's inocent double: 'The King of Bicêtre',” Stanford French Review, nr. 2,

1978, p. 39–46.

 întotdeauna într-un set de alte teme, aranjate într-un mod anume

într-o poetică personală. Figura dublului – unde este prezent – se referă
adesea la problema identității, la excentricitatea sinelui, la proiecție, la
reflecție, la o identificare ireductibilă sau la genealogii fantastice. În plus, du-
În acest autor al Illuminati, ble este strâns legat de căutarea unității, de noțiunea de
biografie și autobiografie, la imposibilitatea de a fi, la vise și halucinații,
la nebunia megalomană și excentricitatea celui mai lăuntric cămin mental și spiritual.
De aceea am putea spune că această figură literară a dublului generează totul
un mit personal al lui Gérard de Nerval382.

Obiectivul nostru nu este altul decât acela de a arăta care este relația dintre figurile lui
dublu și excentricitate, de aceea nu ne mai oprim pe poveste și
evoluţia acestei teme în literatură. Nu lipsesc studiile în acest domeniu.
direcție, dar, este adevărat, că se concentrează mai puțin – dacă chiar deloc – asupra
legături dintre dublu şi excentricitate.

În Les Illuminés383, autorul prezintă motivul dublei mai ales în
text „The King of Bicêtre. Raoul Spifam e » pe care vom încerca deci să ne apropiem în
acest capitol. Alegerea cuvintelor și compoziția lor sunt destul de des în Nerval
purtători de simbolism ascuns. În acest sens, cuvântul Bicêtre, se citește Bis/être (de două ori
ființă) este foarte sugestivă în ceea ce privește figura dublului, a identității duble
a personajului Spifame.

În lucrările lui Gérard de Nerval, toată atracția constă într-o asemănare
fizica384. Prin dublu, real (dublu) sau imaginar, per-
personajele își manifestă dorințele de putere, anxietățile, fanteziile și

382 A se vedea Charles Mauron, From Haunting Metaphors to Personal Myth, Paris, Corti, 1964.

383 A se vedea, de asemenea, dublura naratorului în Aurélia, Yousouf în The Story of Caliph Hakem, „the „big Curly” în Sylvie, în The False Salt Workers.

384 Jeanneret, Michel, Scrisoarea pierdută. Scrierea și nebunia în opera lui Nerval, Flammarion, 1978

p. 9: „apar două rețele, ale căror imagini conotă, fără mister, necazuri profunde

de personalitate. Prima este organizată în jurul motivelor de asemănare și modulează diversele

grade de fuziune și confuzie, până la abolirea oricărei diferențe; identitățile se încurcă,

sinele și celălalt se estompează, loviți de hipertrofia deliranta a aceluiași. În a doua rețea

gravitează imaginile de derive și vid – o altă reprezentare a unei greșeli existențiale. Situatia-

Reacțiile tipice aici sunt rătăcirea, dezrădăcinarea, izbucnirea sau, simbolurile substanței vaporizate,

motivele penuriei, pierderii și absenței. Aceste indicii sunt echivalente cu atâtea fantezii

elementară și ar putea bine să fie situată în acest punct central unde dictarea psihicului și

a convenției literare"; Figura dublului apare în „Istoria califului Hakem":

Youssouf este dublul aproape perfect al lui Hakem; la rândul său, Hakem are dublul său interior, el este la

atât calif cât și zeu. În „Povestea reginei dimineții și a lui Suleiman, prințul genilor" de

Călătorie în Orient, Balkis este dubla feminină a lui Adoniram. Naratorul lui Sylvie are dublul lui;

vorbim despre asemănarea fizică dintre Aurélie și Adrienne. În Aurélia este conceput dublul

fie ca frate mistic al naratorului, fie ca dublu ostil; În CN al Illuminati

asemănările feminine au un motiv central; În Corilla, asemănarea cu

actriță și fată de flori.

 obsesii, nebunia lor megalomană, nevoia lor de fiinţă şi alteritate şi lor

căutări de identitate.

Bruno Tritsmans subliniază că „Nervalianul I, pentru a se fixa, împrumută așadar

numele altuia, pe scurt, el se identifică cu un rol […] împrumutând identitate de la un alt poate

să fie un câștig de identitate, un supliment al ființei, dar se poate degrada și în multi-

replicarea necontrolată a identităţii, în vertij385".Nu este nimic de negat în ideea că fiinţa

ființele umane sunt, prin natura lucrurilor, ex-centrice, excentricitatea lor devenind un mod de existență în afară, întotdeauna în raport cu sine (excentricitatea ca mijloc de reflexivitate, de conștientizare a sinelui; trebuie să devină ex-centric pentru a putea

fiind capabil să se analizeze de la distanță) și cu ceilalți (depărtarea de sine în

centru în altele; arătăm nevoia de a ne proiecta, de a ne identifica, de a trăi

experiența alterității, simultană sau multiplă, pentru a se putea defini mai bine în raport cu sine și cu ceilalți).

Proiectul lui Nerval, anunțat în prefața la The Illuminati, este de a reabilita

excentricitatea și, implicit, excentricitatea ca instrument de cunoaștere nu „în sine", ci printr-o dialectică între centru și margine, între rațiune

și nebunie, între conștiința lucidă și halucinație, între mine și nu-eu, între vis și

viata, intre sine si ceilalti. Identificarea proiectivă este o componentă a identității reale;

ne construim o identitate în relația cu ceilalți, motiv pentru care am putea

a spune, destul de greșit, că proiecția în celălalt, deci cunoașterea alterității, nu

nu înseamnă o dizolvare a identităţii, o pulverizare într-o multitudine de

relații sau o dispersie, ci un „câștig de identitate, o ființă suplimentară",

după cum a subliniat Bruno Tritsmans, citat mai devreme. Relația cu ceilalți

nu pune în pericol identitatea și nu generează o estompare a identităților, dimpotrivă,

este o formă a acestei identități excentrică în identitatea celuilalt. Altfel spus-

ment, metamorfozele nedeterminate, care pot avea loc în urma deschiderii către celălalt, către identificarea deci cu ceilalți, către împrumutarea identității celuilalt.

sau în imitarea celuilalt, nu poate pune în pericol centrul de identitate al

cel care experimentează toate aceste „mutații" și deveniri. Suntem complet

sunt de acord că intuiția nevoii de transferuri sau metamorfoze este necesară-

dar problema începe atunci când relațiile sau identificările cu

385 Vezi Bruno Tritsmans, Scrieri Nervalian, Tübingen, Narr, 1993; Steelbris joacă rolul de

Împăratul Nero și se identifică cu acest rol până când nu mai poate face distincția între identitatea sa

real și rolul cu care se identifică: „Da, din acea seară, nebunia mea este să mă cred un

Roman, un împărat; rolul meu s-a identificat cu mine, iar tunica lui Nero s-a lipit de mine

membrii pe care îl arde, ca cel al centaurului devorat pe Hercule care expiră. [...] Prietenii mei! com-

Mai presus de toate, vă rog să rețineți că pentru mine nu a fost o traducere rece a cuvintelor măsurate;

ci a unei scene în care totul era viu, în care trei inimi s-au luptat cu șanse egale, unde ca în jocul de circ,

Poate că era sânge real care urma să fie vărsat. » (Prefaţă la Fiicele focului, NPl, III, p. 456).

alții nu au limitări, motiv pentru care experiența alterității, realizată

până la capăt, devine semnul unei nebunii tulburătoare386. Acesta este cazul genea-

logii sau descendenți fanteziați, duble și despărțiri de personaje

al Illuminati și al autorului însuși: Raoul Spifame, „descendentul lui Carol al VI-lea”,

crede că este regele Henric al II-lea, fără a putea face distincția între identitatea sa reală

și identitatea regală împrumutată; Claudius Vignetus, „unul din Pleiadei” și „poetul regal”, este alter ego-ul sau dublul lui Ra oul Spifame; Abatele de Bucquoy, chiar

dacă nu descinde direct dintr-o rasă regală, aparține unei linii de nobili fiind contele stareț de Bucquoy

387; Cazotte, lipsită de o origine nobilă, este atașată de

rege; el este dublul literar sau „fratele mistic” al lui Nerval; Quintus Aucler

se autodeclară descendent al unei rase de preoţi ierofanţi ai Romei şi

dă numele roman de Quintus Nantius; Nicolas din Confidences of Nicolas

se prezintă ca descendent al împăratului Pertinax; este și dublul literar al lui Gérard de Nerval; Cagliostro se autointitulează Marele Copt. Am arătat deja

numeroase titluri şi filiaţii pe care Nerv al şi le-a dat prin scrierile sale.

Entitatea centrului ontologic, fie că o recunoaștem, fie că o respingem, rămâne importantă.

mobil prin transformări și alteritate, dar cel care cade, să repetăm, în nebunie și în imaginație, nu mai poate accesa centrul său intim, unic.

și definirea și reconstruirea bazei identitare a acesteia; De aceea, din cauza lipsei de luciditate

experiența alterității, personajele lui Nerval reușesc să nu mai distingă

între vis, imaginație și realitate, între identitățile lor reale și identitățile celorlalți.

Cu alte cuvinte, dincolo de ambiguitate și terminologie, limitările acesteia sau

din polisemia sa, postulăm că centrul ontologic rămâne ceea ce este, adică substanța imobilă și definitorie a ființei umane. Pentru a spune între paranteze, o mutație ontologică spirituală este posibilă fără a pune în pericol

identitate, deoarece nu presupune o deriva din centru, ci o devenire a fiintei intime. Dar când vine vorba de declin mental, tulburarea rezultată nu mai este atât de inofensivă pentru integritatea ființei. Și nebunia este tocmai

386 Dumas afirmă că nebunia lui Nerval nu este altceva decât o identificare excesivă cu

celălalt, real sau fictiv.

387 Starețul de Bucquoy are o dublură falsă: „S-a scris […] că au fost doi stareți de Bucquoy, unul

adevărat și un fals [...] Vom încerca mai târziu să-l demascăm pe intrigatorul care l-ar fi înlocuit pe

descendent al domnului conte de Bucquoy, generalisimo al armatelor Austriei în războiul de

Boemia» (NPl, II, p. 66); Naratorul din L'Angélique și Les Faux Saulniers se identifică cu aceasta

caracter; Vezi Michel Brix, „Nerval and politic reflection. A reading of The False Saulniers”,

Facultatea de Filosofie a Universității din Brn, L 21, 2000, p. 29: „egumenul de Bucquoy

este aruncat în închisoare, la Sens, în locul altuia (Abatele de La Bourlie); naratorul este atacat de doi

preluat de colegii jurnalişti. Persoanele fără pașapoarte sunt amenințate cu pierderea lor

numele și identitatea lor, chiar și locul lor: sunt doi Bucquoy; naratorul se trezește confuz de

un editor al Le Corsaire cu un alt Gérard; în timpul absenței lui Angelique, o domnișoară din

Picardia a încercat să-i uzurpe identitatea.

 imposibilitatea de a-şi putea asuma o identitate stabilă. Se obține identitatea adevărată

prin reorientare, prin revenire la sine, dar reușește Raoul Spifame să-și reabsorbă ruptura identității sau mai bine zis să integreze alteritatea în propria identitate, fără a-și pierde integritatea? Reușește sau nu să-și reconstituie dublul subiect?

integrat? Cu alte cuvinte: reușește personajul să rămână sincer față de al lui

proiecții, la dublările sale sau la identificările sale? Asta ne propunem...

sunete de văzut în timpul analizei noastre.

După cum am arătat în capitolele precedente, adunate în partea

„Scris și excentricitate”, deconstrucția noțiunilor de centru și subiect nu a fost

nu o anihilare totală a acestora, dimpotrivă părintele deconstructivismului

vizând repoziţionarea lor într-un discurs mai larg. În plus, este pentru noi

Este greu de crezut că se poate dispensa de orice idee de centru, chiar dacă este o idee,

Dumnezeu, moralitate, conștiință sau interioritate concentrată. Sintaxa relațiilor nu

nu trebuie să pună în pericol noţiunea de imobilitate sau imuabilitate a centrului

ontologic, dacă cel care trăiește experiența alterității menține decalajul dintre conștiință

lucid sau amintirea a ceea ce a fost înaintea instituţiei stării de nebunie şi a ce

care este după criza de înstrăinare. Cu toate acestea, în Nerval, în special în cazul

Raoul Spifame este tocmai jocul reciproc și permanent dintre identificare

fanteziat, care se produce, este adevărat, pe baza unei asemănări obiective (dublu),

a imposibilităţii de a fi

388 și ispita narcisistă care estompează granițele

între real și imaginar, între conștiința de sine și identificarea ireductibilă

cu regele. Personajele își uită singularitățile înmulțindu-le până la

că nu mai există nicio diferență între original și copie. Ceea ce ar putea face

posibilă comunicare între dublele fantezii trăite de personaje

și de către autor („Eu sunt celălalt389”, a scris Nerval în propria mână) și alteritatea succesive.

cesive ale acestora și mai ales ale autorului390 (eu sunt regele, zeul, prințul, pro-

phete, împăratul, nebunul, excentricul, cel întunecat, cel luminat, văduvul, cel neconsolat,

388 David Martin, „Despre un anumit fenomen al lecturii, sau Nerval și autobiografia imposibilă:

despre Alexandre Dumas”, Cahiers Gérard de Nerval, „Autobiografia”, Mulhouse,

1988, p. 36.

389 „Eu sunt celălalt" este expresia dublului (Nerva se confruntă, fără îndoială, cu o confuzie nebună

şi tragic care duce la dezintegrarea sinelui său, permeabil la toate identificările), în timp ce

acel „Eu este altul" rimbaldian este expresia alterității. Vezi Jacques Huré, „Eu sunt celălalt",

Caiet Gérard de Nerval, „Autobiografia", Mulhouse, 1988; Vezi Gérard Macé, „Sunt

celălalt", Pierre-Albert Jourdin, Revista lunară Europa Gérard de Nerval, Aïgui, martie 2007.

390 Gérard de Nerval, care a mărturisit că nu putea scrie fără a se identifica cu rolurile persoanei sale.

sonnages, pare a fi un Philip Roth, care, în La contrevie, Paris, Gallimard, 2004, p. 400, noi

a spus: „În loc de asta, există o întreagă gamă de roluri pe care le pot juca, și nu doar pe al meu; am interiorizat o întreagă trupă, o companie permanentă la care să apelez în caz de nevoie, un

stoc de scene și roluri care formează repertoriul meu."

 (depune mărturie autorul) este memorie. Henri Lemaître a spus că experiența literală-

Principala plângere a lui Nerval a fost că a visat întotdeauna să fie ceea ce nu era.

Din aceasta am putea înțelege de ce Raoul Spifame

nu mai reușește să mențină coerența între dublurile sale, adică contra

lansează identitatea sa reală și identitatea ideală, revenind astfel la o stare de funcționare-

echilibrat și armonios.

Povestea despre Raoul Spifame se dezvoltă datorită numeroaselor acumulări

de derive și reorientare a celor două personaje, Spifame și Claude Vignet,

care duc amândoi o existență departe de identitățile lor reale: unul este regele, celălalt poetul regal, ministrul regelui fals. Raoul Spifame nu rămâne centrat

în conștiința lui; se decentreaza, se pierde in imaginea celuilalt si nu mai este acela

că el este. Dublarea sa nu se manifestă ca un fenomen de autoscopie,

să aibă senzația de a se despica și de a se vedea astfel adânc în interior, dar ca un fenomen de excentricitate: nu are acces la căminul său intim; omul

exteriorul ucide omul interior, în așa fel încât personajul să nu mai reușească

a trece între conștientizarea asemănării fizice și cele mai interioare profunzimi ale cuiva.

Prezentă la ședința consiliului avocaților, Spifame, care „a ținut un modest

loc în ultimele rânduri ale adunării amestecat cu mulțimea avocaților inferiori,

și purtând ca unică decorație vesta de doctor în drept392", urmează cu atenție-

discursul latin al cancelarului. Regele Henric al II-lea se aflǎ acolo, „stând mai sus decât primul președinte", purtând „roba lui azur presărată cu Franța". Toată lumea putea admira „noblețea și farmecul feței lui (a lui Henry), în ciuda paloarei bolnăvicioase care distingea pe toți prinții acestei rase. » Spifame, « plasat la capăt.

a camerei

393", și a cărui „rază de soare a iluminat pe deplin figura originală",

le apare celorlalţi membri ai adunării ca portretul idealizat al regelui. Discursul foarte lung al cancelarului l-a obosit atât de tare pe regele Henric încât el

nu-l mai pot urma. Ochii lui distrași, care admiră „grinzile sculptate ale

tavan", deplasați-vă de sus în jos către asistenții din cameră și opriți-vă mult timp pe un „punct", care „părea să excite atenția prințului". Acesta este

punct care desemnează persoana lui Raoul Spifame, ne spune naratorul. Utilizarea

Cuvântul „punct", pe care prințul îl „examinează", nu este, ni se pare, neînsemnat: apare

391 Pentru o analiză generală a spațiului în opera lui Nerval, se recomandă Dominique Tailleux,

Spațiul Nervalian, Nizet, 1975.

392 RS, NPl, II, 887; accentul nostru.

393 Ibid., p. 886; accentul nostru.

concentrează întreaga persoană a lui Raoul Spifame, dar și statutul inferior

caracter aproape nesemnificativ.

Indiciile spațiale evidențiază relația dintre poziția centrală a

rege și marginalitatea lui Spifame. Stând în centrul ansamblului, mai sus decât cel

alți asistenți, „succesorul gloriosului său tată Francisc", Henric al II-lea, este

simbol al puterii, nobleței și bogăției, în timp ce Spifame, avocatul

„trimis la Paris la o vârstă foarte fragedă” cu „puțină avere” pe care i-o părăsise tatăl său, are un statut marginal și inferior. Dar o întorsătură de frază interesantă și seducătoare din condeiul autorului, când diferențele de statut – ale regelui și Spifame – vor fi

inversat; personajul, a cărui față a luminat mai mult decât fața palidă a regelui,

devine centrul atenției nu numai al regelui, ci al tuturor membrilor

adunarea: „toți ochii erau îndreptați și către punctul care părea să excite atenția prințului.

394 ». A fost din cauza „produ-

gieuse" între Spifame şi rege că privirile erau concentrate pe acest punct acolo. Dintre

În acel moment, dublul regelui, Raoul Spifame, se va numi Sire și Majestatea Voastră.

Această asemănare se arată a fi perfectă în așa fel încât „regelui Henric al II-lea i s-a părut

ca în fața lui să fie așezat un portret care să-i reproducă întreaga persoană, transformându-i hainele splendide în negru

395 ». Încetul cu încetul, avocatul îl înlocuiește pe rege.

Spifame nu mai este ec(-)centric, el este în centru; el este centrul, „raza unică a

soare » de

camera, dar acest centru nu este centrul ei, de unde plutirea permanenta

între o fiinţă şi o nefiinţă.

Avocații în glumă, care numesc Spifame Majesty și ironizează asemănarea...

albul lui cu prințul, nu face decât să încurce și mai mult pe erou și să-l confirme în nebunia lui, în ciudateniile și în obsesia lui de a se lua de acum înainte drept adevăratul rege.

396. Henric al II-lea, alegând și el să-și protejeze dublul,

doar îl destabiliza și îl ruinează în confuzie și în nebunia lui, în așa fel încât Spifame s-a căutat în adunare, a regretat că nu s-a văzut, s-a întrebat de sănătatea lui și s-a referit mereu la persoana a treia, numindu-se „Nostru.

amé Raoul Spifame, despre care toată lumea trebuie să vorbească bine

397. » Acest pasaj este ingenios

interpretată de Jean-Louis Bonnat: Spifame „caută persoana în adunare

a fostei sale identități: cea a lui Raoul Spifame, propriul său dublu, real, detașat

394 Ibid., p. 888.

395 Ibid.

396 În decretele sale regale, Joseph Balsamo (Raoul Spifame) considera că regele „este superior

toate instituţiile şi toţi oamenii. Este centrul impulsului și al direcției a tot

care există în regatul său. El poruncește și este ascultat: este șeful unui corp ai cărui ofițeri

sunt membrii. » (citat de Anne Dubourg, „Primele agitații politice. – Raoul Spifame: the

Decrete regale. – La Boëtie: Discurs despre servitutea voluntară.– », în Lenient, Charles, Satira

în Franța sau Literatura militantă în secolul al XVI-lea, Paris, Hachette, primul volum, 1886, p. 284.

397 Ibid., p. 889.

 din această altă imagine dublă, ideală, regele Henric al II-lea, pe care acum îl întruchipează398. „Asta

distanțarea corespunde, după cum observăm, trecerii de la „eu” (eu) la

„el” (non-eu). Prin urmare, Spifame operează o excentricitate radicală, incons-

cu bună știință, în raport cu sine399. În mod similar, am putea spune că adevăratul rege,

Însuși Henric al II-lea a experimentat un fel de nebunie ipohondrică care l-a împiedicat să trăiască

lucid statutul său real și imaginea care pare să-i uzurpe identitatea. Dar, cel care

devine complicele nebuniei lui Spifame și își menține fanteziile de

să se ia drept rege, este Claude Vignet, „poetul regal”, „unul din Pléiade”,

alter ego-ul avocatului, care între timp a devenit „adevăratul rege”. Cei doi nebuni devin...

sunt, ne spune naratorul, „nedespărțiți” ceea ce întărește ideea celui dublu

pentru celălalt: „Trebuie spus că văzând aproape pe nimeni în afară de ei înșiși pe lume, cei doi

însoțitorii erau neobosit ocupați, unul cerând favoruri, celălalt acordându-le

asigura400. „Nebunia narcisistă a celor două personaje se reflectă reciproc

în celălalt ca într-o oglindă. Avem de-a face deci cu cuibări ale

duble, dacă mai ținem cont că Spif ame ar putea fi dublul autorului:
„Gérard de Nerval, după cum știm, se va scufunda într-o „himeră” ceva timp mai târziu asemănătoare”. Corespondenţa cu A. Dumas, şi ecourile pe care acesta din urmă se va răspândi despre Nerval, ajutând la luminarea acestui interes pentru istoria Spifame401 ».

Povestea acestei nebunii din secolul al XVI-lea prefigurează o nouă izbucnire a psihoza autorului402. Nerval este clinicianul dublului său Raoul Spifame.

Lipsa unei baze identitare îi permite lui Spifame, dar și lui Claude Vignet a se decentra mental, a scăpa de ei înșiși pentru a se centra iluzoriu în alte identităţi. Experiența identificării nu este o posibilitate de se recunoaște mai bine în relație cu ceilalți, dar o posibilitate de reorientare cu fata altor centre existente. Ceea ce distinge modelele de dublare și identificare, în Gérard de Nerval – motive declanșatoare perfecte pentru intriga și multe situații de confuzie – adică devin sindrom de nebunie.

398 Jean-Louis Bonnat, „Gérard de Nerval” un precursor al „etapei oglinzii” (sau nerațiunea psihoza, în slujba rațiunii guvernului politic, „Regele Bicêtre”), Clinici Mediterana, n. 64, 2001, p. 276.

399 Georges Gusdorf, Omul romantic, Paris, Payot, 1984, p. 302: „De aici interesul manifestat de gândire romantică pentru fenomenul dublului; această halucinație speculară, unde subiectul vede de la distanță și parcă separat de el însuși, într-o existență excentrică, a fost adesea evoluat găsite în poveștile fantastice. Iluzii și obsesii, personalități divizate evocă și o a doua existență supraalimentând viața subiectului. ".

400 RS, NPl, II, p. 896.

401 Jean-Louis Bonnat, art. cit., p. 277.

402 Ibid., p. 280.

Capitolul 3 – Homo duplex și excentricitate

1533,3. Privește și oglinește

Povestea, care oferă prin urmare aventura unui „creier bolnav403” foarte singular, este

traversat de acest joc dual între exterior și interior, între cadru și oglindă, între re-

garda exterioară și privirea interioară, între loc și non-loc. Trebuie spus că dualitatea

nu înseamnă o opoziție clară, dimpotrivă aceste perechi intră într-un mecanism de funcționare foarte particular. Ceea ce ne interesează cel mai mult în asta

subcapitol, este de a evidenția rolul pe care privirea îl joacă în func-

funcționarea figurii dublului, o figură, în sine, cu o dublă orientare: centrifugă și centripetă. Concret, în cazul dublei, exterioare și interioare (cel

dublu sau dublu ca fantomă sau fantas me), cel care își întâlnește dublul

se îndepărtează de sine pentru a se centra în celălalt, pentru a se regăsi sau (re)cunoaștere în celălalt. Această „mutație” lucidă va fi urmată, în conformitate cu un principiu logic, de o reacție, sinonimă cu o întoarcere acasă, deci de reorientare sau repoziționare-

asupra sinelui. Cu siguranță, cel care se întoarce acasă este mai afectat și mai mult

dezorientat decât atunci când se îndreptase spre celălalt. În ciuda acestui fapt, el rămâne sincer, ei bine

auzit dacă nu se încadrează în patologic. În cazul Spifame, pericolul

începe atunci când acesta din urmă, ca subiect observat, absoarbe subiectul observator

(Henric al II-lea); în loc să-și conjure sau să-și integreze dublul și să-l privească de la distanță, avocatul se contopește cu dublul său, devine victima lui și se pierde în el fără a putea reveni la identitatea sa reală și astfel să-și recreeze unitatea. Spre deosebire de Henric al II-lea,

care „părea îngrijorat pe tot restul sesiunii” că i-a văzut, chiar în fața lui, pe a lui

„fantomă” aparent anunță moartea sa iminentă

404, Spifame nu reușește

menține decalajul dintre real și imaginar, dintre vis și realitate, dintre identitatea reală și dublarea cuiva. Un lucru curios de remarcat este că Raoul anunță

mort, dar el însuși este un om mort, o fantomă

405 care îi ucide adevărata identitate, pt

face loc identităţii regale iluzorii.

403 Vezi Anne Dubourg, art. cit., p. 285.

404 RS, NPl, II, p. 888: „Toți au făcut aceeași remarcă, că tânărul avocat semăna prodi-

generos față de rege și, conform superstiției care face să creadă că cu ceva timp înainte de a muri

își vede propria imagine în haine de doliu"; Vezi romanul Sibenkäs de Jean Paul

în care autorul inventează cuvântul „doppelgänge", desemnând spectrul care anunță moartea;

Vezi „Istoria califului Hakem" din Voyage en Orient, NP1, II, p. 557: „A crezut că este al lui

ferouer sau dublul lui și, pentru orientali, a-și vedea propria fantomă este un semn de cel mai rău tip

augur. Umbra forțează corpul să o urmeze într-o zi. » ; Vezi Aurélia, NPL, III, p. 701:

„[…] apoi mă înfior când îmi amintesc de o tradiție binecunoscută în Germania, care spune că fiecare

omul are un dublu și că atunci când o vede, moartea este aproape. ".

405 Jean Richer, „Nerval and his ghosts", Mercure de France, 1 iunie 1951; Daniel Leech,

Fantome, spirite și alți morți vii, José Corti, 2011; Daniel Sangsue, „Revenance și

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

154 Prima întâlnire dintre Spifame și regele Henric are loc în spațiul re-

gardă, un spațiu fenomenologic ca graniță între realitate și imaginație: „The

Ochii distrași ai prințului" se opresc asupra Spifame și dintr-o dată toți ochii sunt îndreptați către același „punct" pe care prințul îl examina îndelung.

Cel care acum atrage atenția nu mai este adevăratul rege, ci avocatul Spifame, dublul regelui. Este, de asemenea, ne spune naratorul, o fascinație magnetică

bifă

406 care atrage atenția celor două figuri similare:

De atunci, ne-am gândit întotdeauna, când adunăm detaliile acestei existențe singulare,

că nefericitul a fost victima uneia dintre acele fascinaţii magnetice a căror ştiinţă

realizează mai bine astăzi. Totul arată ca regele, o reflectare a acestui lucru

altul însuşi şi confuz de această asemănare care i-a uimit pe toţi407.

Raoul Spifame, la rândul său, „cufundându-și privirea în cea a prințului, desenând acolo-

deodată conştiinţa unei a doua personalităţi408”; de aceea, după

asimilându-se după privire, Spifame „s-a identificat cu regele în gând și s-a imaginat

acum să fie cel care, în ziua de șaisprezece iunie 1549, intrase în orașul

Paris409 ». Avocatul se uită în privirea regelui, ia acea privire și o aduce

departe de granițele excentrice ale elevilor săi pentru a-l face al său, pentru a-l interioriza în mintea lui

410; privirea lui poartă deja în ea imaginea celuilalt şi

este în interiorul celuilalt că

locuiește în Spifame, precum și celălalt locuiește în

în interiorul lui; privirea este atât exterioară cât și interioară, excentrică și concentrică, deci centrifugă și centripetă. Același Louis Bonnat, influențat de teorii

„The living dead in Nerval” în H. Mizuno & J. Thélôt (eds.), Cincisprezece studii despre Nerval și ro-

mantisism (tribut lui Jacques Bony), Paris, Kimé, 2005, p. 143–169.

406 Vezi Franz-Anton Mesmer, Memoir on the discovery of animal magnetism, Paris, P. Fr.

Didot cel Tânăr, 1779; Vezi Michel Brix „Nerval and Mesmerism”, Traces of Mesmerism în

Literatura europeană a secolului al XIX-lea / Influența mesmerismului asupra literaturii europene

al secolului al XIX-lea, lucrările conferinței internaționale organizate la 9 și 10 noiembrie 1999, Bruxelles,

Publicațiile Facultăților Universității Saint-Louis, 2001, p. 213–226; JPF Deleuze, Istorie

critica magnetismului animal, Paris, Belin-Leprieur, al doilea volum, 1819; Ar fi interesant să

exploatarea asociațiilor dintre magnetism și politică; „Lichidul universal”, a spus Mesmer,

explică atracția sau fascinațiile magnetice, unifică bărbații și îi face egali dincolo

a statutului lor social; Vezi Robert Darnton, The End of the Iluminism, Mesmerism and the Revolution

tion, Paris, Perrin, 1984; Vezi analiza „privirii pătrunzătoare” din Juan Rigoli, Lire le délire.

Alienismul, retorica și literatura în Franța în secolul al XIX-lea. Prefață de Jean Starobinski, Geneva,

Fayard, 2001, p. 18–26; Gérard de Nerval a lucrat la un libret de operă comică pe acest subiect.

„Magnetizator iubitor”. El îi oferă lui Mesmer un loc important în „Cagliostro”

a Illuminati atunci când Saint-Germain este comparat cu Mesmer.

407 RS, NPl, II, p. 890–891.

408 Ibid., p. 890.

409 Ibid. , p. 891.

410 Vezi Keiko Tsujikawa, op.cit., p. 56: „În mod curios, nebunia lui Spifame nu este atât de mult o identificare

cation la personalitatea regelui, că o interiorizare a privirii sale, care merge până acolo încât să-l conducă, în

scena curții, să se caute în afara lui, cu privirea regelui ațintită asupra lui”.

Capitolul 3 – Homo duplex și excentricitate

155 din Lacan, explică admirabil scena întâlnirii dintre privirile celor doi

personaje:

Punctul din care privește celălalt devine astfel punctul de atracție, real și al bucuriei sale.

si imaginea acesteia...pe care subiectul o suporta astfel. Această locație a

bucurie în această privință a celuilalt și prin însemnele gloriei sale pe care le conferă celuilalt

subiect, ne permite să reconectăm, printr-o de-și redublare a imaginii, această relație cu Celălalt care se răsturna în angoasă și confuzie. Dar efectul acestei poziții, J. Lacan

ne confirmă acest lucru: „Putem spune că, îndepărtându-se treptat la o poziție de 90° de la plecarea sa, Celălalt ca oglindă în A, poate aduce subiectul S1 să vină și să ocupe, printr-o rotire aproape dublă (subliniem), poziția S2 în I,

din care a accesat doar virtual iluzia vazei răsturnate...”. Acum „în aceasta

calea iluzia trebuie să eșueze cu căutarea pe care o ghidează: unde se observă că efectele depersonalizării, observate în analiză […] trebuie luate în considerare

mai puțin ca semne de limite, decât ca semne de trecere

411.

A vedea înseamnă deja a gândi, dar și a putea; este energia puterii și a dorinței

care mobilizează personajul să depășească și să uite granița dintre realitate și adevăr. Luat

în capcana puterii sugerată literalmente de însemnele, care îi decorau

sutien de doctor în drept, personajul nu poate menține decalajul dintre

„a fi” și „a gândi a fi”. Și nebunia este tocmai acolo, când imaginea reală și

imaginea virtuală își pierde limitările și determinările devin opace; Este

in adancul gandirii se naste acea imaginatie si al carei exces doboara

este

personaj în stare de halucinație auditivă. În timp ce traversa holul

Din camera de judecată, a auzit o sută de voci murmurând:

"Este regele! Iată regele! Fă loc regelui!" Această poreclă, pe care ar fi trebuit să o aprecieze

spiritul batjocoritor, producea asupra inteligenţei sale zguduite efectul unui şoc care

relaxează o primăvară fragilă: rațiunea a zburat departe fredonând, iar adevărul

nebun, bine și cuvenit lezat de creier, așa cum se spunea despre Triboulet, la sfârșitul lui

a intrat în cameră, cu bareta pe cap, cu pumnul pe șold și s-a dus să stea în picioare

scaunul său cu toată demnitatea regală412.

sau chiar:

[…] i s-a părut că îl vede deodată pe regele venind spre el când s-a ridicat, aruncându-și ochii pe presupusul prinț, a văzut distinct și imaginea ridicându-se, semn sigur

că regele îl salutase, ceea ce îi dădea mare bucurie și cinste infinită

413.

411 Jean-Louis Bonnat, art. cit., p. 276.

412 RS, NPl, II, p. 889.

413 Ibid., p. 891; Vezi Pierre Ouellet, Poetica privirii. Literatură, percepție, identitate, Prese

Academicieni din Limoges, 2000, p. 12: „Universul este egocentric, iar gândirea noastră este asemănătoare

activitatea noastră perceptivă este fundamental egoistă, ar spune Stendhal, a cărui „mare oglindă”

mers pe cărări, […] nu este altceva decât propriul nostru ochi, unde este un joc care se re-

156 Să observăm că atracția magnetică și nebunia depășesc explicația în Nerval.

științifice, întrucât își au locul în suflet; sunt deja transformare

si identificare. Conștient de asemănarea fizică cu regele, deci de trăsături

de propriul chip, Spifame nu mai este conștient de singularitatea minții sale și

a ființei sale interioare, motiv pentru care există o întreagă instabilitate între ceea ce este el cu adevărat

și ceea ce se consideră a fi, se instalează în mintea lui. Tulburarea minții

iar confuzia în care trăiește Spifame, l-a condus la multe acțiuni imprudente și bizare: critică legile regatului, judecă guvernul și autoritatea regală, face observații îndrăznețe sau supune trecătorii ideilor sale de reformă.

Acest comportament îi determină pe magistrații superioare să propună excluderea

avocatul funcţiei sale. Ulterior, membrii familiei lui i-au cerut „interdictul civil". Această pedeapsă l-a destabilizat cel mai mult pe Spifame și „a produs o revoluție serioasă în întreaga sa persoană, pentru că nebunia lui era până atunci doar o specie.

de bun-simt si logica

414 ». Odată ce identitatea adevăratului rege al Franței a fost uzurpată,

Spifame cere ca „demnitatea sa regală" să fie respectată peste tot. Personajul

ajunge să creadă în identitatea fanteziată mai mult decât în propria sa identitate reală. Clément Rosset are meritul de a înțelege problemele paradoxale ale dublului și proiecțiilor afirmând că „realul nu este de partea sinelui, ci mai degrabă de partea fantomei: nu celălalt mă dublează, eu sunt dublul celuilalt.

Al lui este realul, a mea este umbra.

415 ».

Nebunia lui Spifame, alimentată de diverse batjocuri și „porecle" din

dintre colegii săi, se agravează și cade în „febra delirului", sinonimă cu cea mai supărătoare halucinație. Spifame este dus la o casa de nebuni. Aici,

începe întreaga aventură a spiritului rău al celor care nu pot distinge între

reflecția lui și imaginea regelui. Deși pereții camerei și momentul de veghe,

ne spune naratorul, îl obligă pe Spifame „să creadă în adevărata lui identitate", personajul-

înoată, uitându-se în oglinda de oțel a camerei sale,

i s-a părut că l-a văzut deodată pe rege venind spre el, mai întâi dintr-o galerie îndepărtată, și vorbind cu el

printr-un port, ca și cum ar fi simpatizat cu soarta lui, după care se grăbi să se încline

fletches, chiar și în cele mai halucinante, mai iluzioniste refracții ale lumii exterioare. » ;

Vezi Maurice Blanchot, Spațiul literar, col. „Idei”, Paris, Gallimard, 1968, p. 215–216:

"În noapte, totul a dispărut. Este prima noapte [...] Dar când totul a dispărut în noapte,

apare „totul a dispărut”. Este noaptea trecută. Noaptea este apariția lui „totul a dispărut”. Acesta este

care se simte atunci când visele înlocuiesc somnul, când morții trec în fundul

noaptea, când adâncurile nopții apar la cei dispăruți. Apariții, fantome și

visele sunt o aluzie la această noapte goală […] Ceea ce apare în noapte este noaptea care apare și

Ciudățenia nu vine doar din ceva invizibil care ar fi văzut sub acoperire și

cererea întunericului: invizibilul este atunci ceea ce nu se poate opri din a vedea, neîncetat care

„spectacole”.

414 RS, p. 889.

415 Rosset, Clément, Realul și dublul său. Eseu despre iluzie, Paris, NRF Gallimard, 1976, p. 91.

 profund. Când s-a ridicat, aruncându-și ochii pe presupusul prinț, a văzut

distinct se înălţa şi imaginea, semn sigur că regele îl salutase, ceea ce

a conceput o mare bucurie și o fericire infinită […] și-a întins mâna; Spifame a avansat

a lui, oglinda, lovită dur, s-a desprins de perete și s-a rostogolit la pământ

cu un zgomot groaznic care i-a adus pe gardieni în fugă416.

Această „scenă ciudată”, care s-a petrecut în seara anului 417, are rolul de a evidenția

fluctuaţiile personajului între real şi imaginar, percepţie şi iluzie, fiinţă şi

să apară. Bucățile de oglindă spartă reprezintă simbolic visul distrus și revenirea la realitate.

Importanța oglinzii în literatura romantică a fost discutată pe larg

și analizate de-a lungul anilor

418. În cazul nostru, acest obiect nu face altceva decât

întări sau pune în perspectivă figura dublului. Simbol al dublului și al iluziei,

Oglinda – spațiul atât al realului, cât și al virtualului – este în sine înșelătoare: nu arată niciodată un eu, ci un altul, nu un corp, ci o reflectare. El devine

metafora clarviziunii iluzorii și a neclarității, când planurile realității

iar imaginarul îşi pierd orientarea şi distincţiile în mintea celui care

priviți în acest spațiu iluzoriu. Un spațiu atopic, gol, de aici și de altundeva, al cărui

centrul și marginile nu au limitări. Să ne amintim, de asemenea, că oglinda, menționată

de multe ori de Gérard de Nerval în lucrările sale, este locul lecturii, al scrierii

și identificarea cu diverși autori și lucrările acestora (vezi de exemplu textul despre

Breton rebel).

Philipe Destruel explică cum funcționează oglinda:

Oglinda reflectă; adică arată că ceea ce este și ceea ce ar putea fi sunt

susținător natural. Dar poate fi o metaforă a unei indistincții dramatice.

matic și o sursă de orbire. Momentul contemplaţiei speculare este

mai exact cel în care reflecția leagă Spifame de temporalitatea lui Henri al II-lea; moment în care momentele unul altuia sunt schimbate și devin indiferente. Ca oglinda

care desparte personalitatea inversând de fapt imaginea sinelui în reflecție, timp

Ziarul Spifame va schimba directia alternantelor zi/noapte

419.

416 RS, NPl, II, p. 892; accentul nostru.

417 Ross Chambers, „Nopțile folosite greșit ale lui Gérard de Nerval”, Revue des Sciences humaines,

n. 126, 1967; criticul vorbește despre imaginația lui Nerval, despre un complex de noapte abuzată

și evadarea spre vis.

418 Vezi Jurgis Baltrusaitis, Anamorfoze, Flammarion, col. „Câmpuri”, n. 623, 1997; Jonathan

Miller, On Reflection, National Gallery Publications Limited, 1998; Régor-Robert Mougeot, The

Oglinda, simbol al simbolurilor, Edițiile Dervy, 1995; Sabine Melchior-Bonnet, Istoria oglinzii,

ed. Imago, 1994.

419 Destruel, Philippe, Scrierea timpului de către Nerval, Experiența temporalității în operă

de Gérard de Nerval, Saint-Genouph, Librairie Nnizet, 2004, p. 154; Vezi Bettina L. Knapp,

Gerard de Nerval, The Mystic Dilemma, The University of Alabama Press, 1980, p. 71: „Oglinda,

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

158Spifame, când se uită în oglindă, întâlnește o reflexie pe care nu o percepe.

nu ca aparținând imaginii sale reale, ci ca imaginea trupească a regelui

apropiindu-se de el. Vederea crepusculară a imaginii din oglindă devine viziune

euforie emoționantă, viziune care, la rândul ei, se transformă într-o halucinație. Acolo

Vederea este așadar modificarea percepției senzoriale care are loc în minte

a personajului. Cu alte cuvinte, halucinația lui Spifame funcționează ca a

viziunea visului și este ambiguitatea vizuală care, ca principiu inerent al

percepția halucinantă, aruncă personajul într-o stare de incertitudine, nu-i permite-

nemaiputând să distingă între ceea ce vede în mod obiectiv și ceea ce își imaginează că vede. De fapt, halucinația, subliniază A. Brierre de Boismont

420, nu este

altceva decât egalitatea dintre percepția obiectivă sau reală și percepția imaginativă

nar, iluzoriu și fantastic; nu este altceva decât transformarea lui

ideea în senzație, întruchiparea idealului într-o formă vizibilă. Etienne Esquirol

ne spune, la rândul său, că halucinația este un vis în starea veche. Acesta este motivul pentru care îl numim pe Spifame un erou al fanteziei sau al halucinațiilor.

care visează cu ochii deschiși, transformând astfel formele și întunecând granița dintre exterior

iar înăuntru

421. Halucinația lui nu este speculară; nu vede in fata lui,

în oglindă, reflexia lui sau dublul său regal pe care îl uzurpase, dar regele, Henric

II, în persoană îndreptându-se spre el. Visul se termină odată ce oglinda se sparge „cu

un zgomot groaznic. Câteva rânduri mai târziu, o propoziție curioasă ne face să gândim asta

povestea se schimbă naratorul sau naratorul însuși este cuprins de nebunie

a personajului în așa fel încât să uite ceea ce a menționat anterior:

Spifame, în fața unei oglinzi sau în somn, s-a trezit și s-a judecat separat,

schimbarea rolurilor și a individualității, la rândul său, a fi dublu este încă distinct,

deoarece se întâmplă adesea să simțim că existăm în vise. De altfel, așa cum spuneam acum, aventura oglinzii fusese urmată de o criză foarte severă, după care pacientul păstrase o dispoziție melancolică și visătoare care îi făcea pe oameni să se gândească să-i dea o companie.

422 .

Oglinda, un spațiu atopic prin excelență, declanșează călătoria în afara

oglindă într-un alt spațiu, imaginar și iluzoriu, unde plutesc formele percepute

și se transformă constant. Acesta este modul în care acest obiect funcționează în primul rând

care a deschis calea pentru o astfel de unificare, a devenit sinonim cu mintea sa conștientă: este

tot un instrument pasiv".

420 A. Brierre de Boismont, Halucinații sau istorie rațională. Apariții, viziuni,

Vise, extaz, vise, magnetism și somnambulism, Paris, Germer Baillière, 1862.

421 Vezi NPL, I, p. 1198: Să ne amintim cuvintele doctorului Blanche: „rațiunea lui (a lui Nerval) a devenit mai mult

mai pierdut [...] pentru că și-a văzut nebunia față în față"; Spifame, când se uită în oglindă,

pare să-și vadă propria nebunie halucinantă față în față.

422RS, NPl, II, p. 892–893.

 ca o metaforă sau ca o mise en abyme a variațiilor minții și sufletului

a personajului.

3.4. „Viața este doar un vis"

Nu este greu de realizat că Gérard de Nerval, cel puțin incons-

cu bună știință, nu ezită să revină asupra preocupărilor și justificărilor sale referitoare la

propria nebunie și predispoziție pentru visare. Cunoaștem bine acuzațiile lui Dumas și Janin, care ambii au stigmatizat nebunia lui Nerval, excluzându-l astfel.

al societății odată ce îl etichetează drept „nebun”. Cunoaștem bine și crizele

de nebunie și internările lui Gérard de Nerval în clinica-închisoare a Dr.

Alb. Acesta este motivul pentru care povestea despre Spifame, despre nebunia și ciudateniile acestui lucru

personajul, are cu siguranță o amploare autobiografică pentru Gérard de Nerval.

Viața ca vis apare pentru prima dată nu în Aurélia, ci în

"Regele lui Bicêtre. Raoul Spifame" al Illuminati. Și, știm bine că în secolul al XIX-lea

secolul visul era deja o nebunie

423. Am putea spune mai bine că viața lui Spifame

este revărsarea realităţii în vis şi a visului în realitate424. Realitatea și

Visele în sine funcționează ca într-un joc de oglindă: încrucișarea unuia dintre

Aceste limite înseamnă a face din realitate un vis și un vis să devină realitate. Gérard de Nerval, chiar dacă împrumută retorica medicală pentru a descrie nebunia personajului său, știe perfect să depășească analiza științifică a nebuniei în timp ce

integrându-l:

Am observat cu interes toate perioadele singulare ale acestei nebunii, care nu

poate fi indiferent față de această știință a fenomenelor sufletului, atât de profund explorată

de către filozofi, și care nu poate încă, vai! adună laolaltă numai efecte şi

rezultate, raţionând în van despre cauzele pe care Dumnezeu ni le ascunde!425

Visul excentric în raport cu realitatea (înțeles ca marjă sau se-

ziua limboului) și nebunia sunt figurile excentricității în sensul extravaganței,

de ciudățenie și deviație, declanșate cel mai adesea de o ideologie obstructivă

423 Vezi Michel Brix, „Visul în problematica romantismului francez”, în Sheila Dickson

și Mark G. Ward (ed.), Vise romantice. Actele Conferinței de la Glasgow, Glasgow,

Publicația franceză și germană a Universității din Glasgow, 1997, p. 2; Vezi și Albert Béguin, Sufletul Romantic și vis, José Corti, 1939.

424 Nerval, Aurélia, Nopți de octombrie, Pandora, Plimbări și amintiri, prefață de Gérard Macé, ediție stabilită și adnotată de Jean-Nicolas Illouz, Gallimard, col. „Folio”, 2005, p. 128: „cel formula revărsării visului desemnează fenomenul de halucinație unde visul revine, în afara propriei scene, în realitate.”

425 RS, NPl, II, p. 891.

 căruia caracterele trebuie să se conformeze426. La Nerval, granița dintre realitatea și nebunia nu pot fi desenate clar; Spifame ne este descris ca a „nebun într-o parte a creierului și foarte sensibil în restul logicii lui; noi vede clar că era conștient de sine, spre deosebire de proștii vulgari care se uită de ei înșiși și rămân în mod constant siguri că sunt personajele în interiorul lor vention427 ». Gérard de Nerval se gândește la așa-numita nebunie parțială sau nebunie raționată care îi permite excentricului Spifame să se joace atât cu nebunia, cât și cu rațiunea428.

Dar, patru pagini mai târziu, în secțiunea „Piața”, în cadrul ședinței de Spifame – „regele Franței” – și adevăratul rege Henric al II-lea, naratorul își schimbă părerea, subliniind că:

Impresia pe care aspectul lui Henry însuși a făcut-o asupra bietului nebun, când el a fost adus înaintea lui, era atât de puternic încât a căzut imediat înapoi într-una dintre febrile lui mai furios, timp în care și-a confundat cele două existențe ca înainte lui Henri şi Spifame şi nu se putea recunoaşte în ea, orice ar fi făcut429.

Această oscilație constantă între una și cealaltă dintre pozițiile critice fără îndoială deranjează cititorul, generând în mod inevitabil în mintea lui nu numai- confuzie, dar și suspiciune.

În închisoare, Spifame își schimbă rolurile zi și noapte:

Dacă a rămas pe scaun în timpul zilei, realizându-și trista identitate, dacă el

a reușit să se recunoască, să se înțeleagă, să înțeleagă, noaptea, adevărata lui existență

a fost luat de vise extraordinare și a suferit unul complet diferit,

complet absurd și hiperbolic; ca acest ţăran burgund care, în timpul

somnul său, a fost transportat la palatul ducelui său și s-a trezit acolo înconjurat de

grija si onoruri, de parca ar fi insusi printul. În fiecare seară, Spifame

a fost adevăratul rege Henric al II-lea; stătea în Luvru, călărea în fața

armate, au ținut mari consilii. Așa că, uneori, își aducea aminte de un avocat din

palat, domnul de Granges, pentru care a simțit o afecțiune profundă […] Spifame

avea convingerea că visele lui erau viața lui și că închisoarea era doar un vis430.

Himera este monumentul zilei și al nopții, al luminii și al întunericului. Acolo

scindarea ființei, la nivelul minții, a percepției emoționale și (re)cunoașterii.

pune o serie de permutări între vis și realitate, între noapte și zi. Unitatea lui

persoana este ruptă și decentrată. Chiar dacă Raoul Spifame își recunoaște adevărata identitate, în timpul zilei, aceasta este doar intermitent, din moment ce personajul nu se întoarce

426 Pentru Michel Foucault, nebunia este doar una dintre formele deviației de la „rațiune”. Vezi Michel

Foucault, Istoria nebuniei în epoca clasică, Paris, Gallimard, 1972.

427 RS, NPl, II, p. 892.

428 Potrivit lui Moreau din Tours, să ne amintim, excentricitatea ar fi doar o nebunie incompletă.

429 RS, NPl, II, p. 901.

430 Ibid. , p. 890.

nu pentru sine doar pentru a pleca. Acesta este motivul pentru care nebunia nu este altceva decât

plutind permanent între rațiune și nerațiune, fără a putea rămâne în unul dintre ele

aceste. Depersonalizant, visul impune un dus și înapoi al instanței „eu”,

producând în consecință un „eu” sub altă formă.

Despicarea personajului aduce cu sine o instabilitate a planurilor realităţii şi
a imaginației: personaje, locuri și evenimente istorice coexistă
cu personaje fictive, locuri și evenimente, precum și o poveste
m
Legătura dintre istorie și ficțiune pare să nu mai existe. Chiar dacă Spifame este un
personaj istoric fictiv, autorul mistifică cititorul: „Nimic nu se putea ști
dovedesc mai bine decât povestea lui Spifame cât de adevărată este pictura acestui personaj-
pământ, atât de faimos în Spania […]431”. Este astfel din această ambivalenţă şi
amestec de planuri (istorie si fictiune) pe care le putem intelege tulburarea care
rezultatele de dublare.
Dar ceea ce este cel mai frapant și deconcertant în această poveste despre Raoul Spifame este
amestecul permanent între stilurile directe, indirecte și indirecte libere, deci între
subiectivitatea și obiectivitatea discursului raportat, în așa fel încât să avem
impresia că scrierea narativă este ea însăși scindată și decentrată. THE
naratorul însuși pare să fie într-o stare de imersiune imaginară sau trăind în
două lumi simultane, cea a nebuniei excentricului Raoul Spifame și a lui
realitatea, sugerată de distanțarea critică de nebunia și excentricitățile
caracter. Să urmărim cu atenție pasajul de mai jos, care este doar
unul dintre câțiva care merg în această direcție:
Când s-a ridicat, aruncându-și ochii asupra presupusului prinț, a văzut clar
se înălţa şi imaginea, semn sigur că îl salutase regele, pe care l-a conceput a
bucurie mare și onoare infinită […] A plâns chiar, bietul domn, în
protestând împotriva nevinovăției sale și cerând să-și încurce dușmanii; ce
prințul părea în mod singular atins432.
Stilul indirect liber ne interesează tocmai din cauza acestei interferențe sau interferențe.

între cuvintele personajului și cuvintele raportate de narator, între, mai mult

exact, „eu” și „el”. Am ales o definiție care pare să pună foarte

arată clar estomparea semnelor enunțiative, chiar până la înlocuirea dintre cuvintele celuilalt și cuvintele naratorului:

Dar, pe de altă parte, vorbirea indirectă liberă permite vorbirea

caracter prin discursul naratorului, „eu” al propoziției

Originalul va continua să vorbească în ciuda tuturor, dar un I contopindu-se, parcă camuflat, cu „el” al așa-zisului discurs raportat. […] Ce este atunci

431 Ibid., p. 892.

432 Ibid., p. 891; accentul nostru.

acest „el” lipsit de orice persoană, acest „el” impersonal, acest „el” care vorbește ca

„Eu” în timp ce el însuși nu este un „eu”, pentru că tocmai „eu” care era el la început s-a transformat într-un „el” […] în vorbirea indirectă liberă, mulțumesc

prin omiterea verbului introductiv, autorul prezintă rostirea eroului ca

dacă el însuși s-ar fi ocupat de asta, de parcă ar fi faptele și nu pur și simplu

gânduri sau cuvinte. Acest lucru este posibil, spune Lerch, dacă scriitorul se asociază cu toată sensibilitatea sa cu produsele propriei imaginații, dacă se identifică.

complet al lor

433.

În acest discurs indirect liber, pe care naratorul îl folosește la fiecare pas în

poveste despre Raoul Spifame, stă toată instabilitatea acestor mărci enunțiative, toate

ec(-)centricitatea și întreaga înțelegere a relației dintre rațiune și nebunie, realitate și

ficţiune. Mai exact, contradicția, incoerența și instabilitatea acestui discurs este cea care permite să fie pusă în discuție excentricitatea.

De aici putem înțelege atât funcționarea actelor

de limbaj, ilocuționar și perlocuționar, pe care le tratase în ea autoarea Ora Avni

studiu consacrat, printre altele, textului nervalian despre Raoul Spifame. Nu vom mai repeta ideile pe care autorul le expune și le dezvoltă acolo, preferând în schimb să ne concentrăm

asupra a ceea ce este direct legat de noţiunea de excentricitate.

Analizând geneza studiului despre Raoul Spifame, Avni observă nu numai

schimbarea titlurilor de la o publicație la alta și de aici oscilația autorului

pentru a stabili un titlu (până când, desigur, articolele sunt reunite în text

introdus în The Illuminati), dar și relația dintre „cuvântul niciodată fixat"

și „discursul excentric, mobil și relativ". Să ne amintim cele trei titluri ale acestui text

știe în timpul publicațiilor sale: „Biografie singulară a lui Raoul Spifame,

Lord of Granges", „Cel mai bun rege al Franței" și „The King of Bicêtre (16-lea

secol). Raoul Spifame." Autoarea se întreabă cum este posibil ca o poveste să aibă trei titluri și, de acolo, își împletește argumentele în jurul teoriei actelor de vorbire.

434. În acest moment ea arată că nebunia personajelor

se manifestă printr-o serie neîntreruptă de acte de vorbire, în sens performativ

a termenului; în performativitatea actelor de vorbire, subliniază autorul, se află totul

nebunia lor. Să cităm unul dintre pasajele care ne interesează cel mai mult:

433 François, Alain, „Cum, în opera lui Gilles Deleuze, discursul indirect preia și se extinde

domeniul descrierii", Colegiul Internațional de Filosofie, n. 10, 199?, p. 5–6.

434 Vezi Ora Avni, „La Bicêtre: Austin, Searle, Nerval", Note de limbaj modern, 98, n. 4, 1983, p. 630:

„Nu este deloc cel mai bun rege al Franței sau chiar cel mai bun rege al Franței atunci când pretinde că este

Bicêtre, adică nebun, și nu trăiești în Bicêtre când ești rege al Franței. Aceste dificultăți

estompează lizibilitatea titlului și, ulterior, pe cea a textului. » ; Vezi, de asemenea, Ora Avni, „Regele Bicêtre-ului al lui Nerval, Rezistența referințelor. Lingvistică, filozofie și text literar, Baltimore-.

Londra, The Johns Hopkins University Press, 1990, p. 202–226.

demarcaţia dintre nebunie şi raţiune nu trece deci prin distincţia dintre cele

discursul serios, așa cum este definit de Searle, și parazitul; nici chiar între eşec și succesul unui enunț ilocuționar; mai degrabă, trece între discursul complet, fără rest, pentru totdeauna fix și posedat, pe de o parte, și discursul excentric, mobil, relativă, care presupune negocieri, compromisuri și schimburi. Iar nebunia nu este unde o credem pentru că la Bicêtre ținem discursul serios al filozofiei, al autoritate și origine, iar în afara Spifame se numește „Tu Maiestate, că ne închinăm înaintea lui, că-l tratăm ca pe un rege, că noi inspiră, măgulește și confirmă nebunia lui. Aceasta este povestea unei lumi în aparență (și (numai în aparență) inversat, unde rațiunea, adevăratul, autenticul, originalul, unic și de neînlocuit rege al Franței, devin valori de schimb ale căror forța nu se mai manifestă decât în lumea evadării, a deplasării, a deposedare, de retorică, pe scurt de parazit; în timp ce discursul cuvenit, de conștiință și transparență, este încredințată nebuniei435.

Avocatul Raoul Spifame, care trebuie să respecte în mod normal legile, deci părintele roluri fixe, atacă și le contestă, propunându-și propriile legi și idei de re- formă. Forțând puțin lucrurile, nu putem afirma că este și Nerval, însuși, care contestă subtil legile cenzurii alegând o întreagă dis- curs mobil, care se referă la istorie și adevăr și zădărnicește astfel autoritatea vorbirii fix? Este interesant că din aceste porunci s-a născut povestea excentrică a Negustorilor de sare falși. Gerard de Nerval are nevoie de această fixitate în legi pentru că numai în felul acesta își poate înmulți abaterile și „imaginațiile bizare”.

435 Ibid., p. 631–632.

CAPITOLUL 4

RĂTĂTIRE ȘI POVESTE

4.1. Călătorie și reconfigurare

Istoria lui Bucquoy, inserată în The Illuminati, face inițial parte din

Producători de sare falși. Istoria starețului de Bucquoy. Ea a apărut în serialul

Națională din 1850. Din această poveste, autorul va redistribui fragmente pentru a compune

„Angelique” din Fiicele focului, The Illuminati și La Bohême galante. Este multumesc

redactorilor celei de-a doua ediții a Pléiadei că această „poveste excentrică”,

analizat de Daniel Sangsue, are o variantă integrală corectă436. Scopul

Scopul principal al acestui capitol este de a arăta că excentricitatea, atât în sens literal, cât și în sens simbolic, este constitutivă a textului despre abatele de Bucquoy. Avem deja

a abordat problema schimbării domeniului de aplicare a acestui text odată mutat – cu

modificări minime – de la o matrice (con)textuală la alta, deplasare care

dă o nouă configurație textului. Ni se pare fundamental să subliniem că orice „transplant” a semnelor unei unităţi textuale şi discursive, în

un alt spațiu (con)textual, sub alt titlu, aduce o schimbare de intenție

și sens. Prin urmare, considerăm că nu este relevant să analizăm

Falșii Saulniers sau Angelique, când vine vorba de a se ocupa de Istoria lui Bucquoy

a Illuminati. Majoritatea exegeților nervalieni analizează această parte a Faux-ului

Saulniers și nu Illuminati, fără a lua în considerare alegerea autorului și implicațiile-

cationi ale decupării acestui text și inserării lui într-o altă lucrare. ține minte-

lons pe care redactorii primei ediții le consideraseră redundante

a repeta textele sau pasajele care se repetă în operele lui Gérard de

436 Michel Brix, „Reflecție nervoasă și politică. O lectură a Negustorilor falși de sare, Sborník Prací

Facultatea de Filosofie a Universității din Brn, L 21, 2000, p. 23: „Făcătorii falși de sare, care poartă

ca subtitlu Istoria staretului de Bucquoy, a aparut in revista National, intre

24 octombrie și 22 decembrie 1850. Nerval nu a repetat niciodată această poveste așa cum a fost într-una dintre

volumele ulterioare şi Les Faux Saulniers au rămas puţin cunoscute multă vreme: reproduse cu

numeroase erori în volumul IV (1868) din Operele complete ale lui Gérard de Ne rval furnizate de

Michel Lévy, textul a trebuit să aștepte până în 1984 pentru a fi publicat în mod corespunzător, în

noua ediție a Operelor complete ale „Bibliothèque de la Pléiade”. Ediția anterioară-

Autorii nu au considerat necesar să preia un text din care Gérard distribuise fragmente în unele dintre operele sale majore, Lorely, La Bohême galante, Les Illuminés și nuvela.

Angelica Fiicele Focului”.

Capitolul 4 – Rătăcire și povestire

165 Nerval. Eroare majoră, semnalată și de redactorii celei de-a doua ediții,

dat fiind că majoritatea lucrărilor acestui autor sunt recompuse din

aceleași fragmente. Tocmai aici, în această reluare a fragmentelor, se află particularitatea scrierii lui Nerval și a poeticii sale. Nu este vorba despre,

desigur, să neglijăm textul sursă al Istoriei stareţului de Bucquoy, dar

să se concentreze mult mai mult asupra singularității acestei unități textuale și asupra sferei ei

ceai nou, odată integrat prin urmare în The Illuminati. Acesta este motivul pentru această poveste despre

stareţul va fi, mai precis, analizat mai degrabă în noua sa matrice (con)textuală

decât în matricele pe care le-a lăsat. Pe scurt, intenția noastră este să favorizăm a

abordare hermeneutică puternic ancorată în textul de analizat, relevantă atât

locul pe care îl ocupă, pe de o parte, printre celelalte texte care alcătuiesc The

Iluminat, pe de altă parte, pe toată durata lucrării. Prin urmare, în această alegere a

lectura fidelă a textului, luată în singularitatea lui și în ansamblu, va fi în opinia noastră

posibil. Cu siguranță, acest text rupt din obiectul său inițial nu are același centru de greutate

viteza, nici aceeași intenționalitate atunci când este lipit de un alt obiect. Nu uităm

nu, desigur, cercetarea continuă a cărții în istoria acestui personaj,

evaziunile naratorului în fața cenzurii represive și a realității istorice,

nonconformismul și caracterul excentric al poveștii sursă, mise en abyme a rătăcirilor stareţului în Angélique

437 sau asemănarea dintre libertatea pe care o arogam

Angelique se confruntă cu autoritatea tatălui ei și cu libertatea lui Bucquoy de a lupta împotriva ei autoritate monarhică. Scrisul deconcertant de excentric al lui Faux Saulnier este: aparent, cea mai bună soluție sau strategie a lui Gérard de Nerval de a scăpa la legile cenzurii, să exercite rezistenţă împotriva unui model ierarhic care traduce, din punct de vedere epistemologic, o structură socială opresivă, și să scrie a carte care, de la început, părea imposibilă. În The Illuminati, spre deosebire de a Angelicăi, unde încă căutam cartea de negăsit, autorul își oprește căutarea încăpăţânat, având deja în stăpânire povestea stareţului de Bucquoy. Această posesie trebuie înțeles, mai ales, în sensul propriu al cuvântului, dat fiind că exploatează textul doamnei de Noyer. Pe scurt, textul nervalian despre stareț este de fapt a rescrierea operei acestui autor, inclusiv plagiat pur. Acesta este motivul pentru care atunci când vorbim de acest „transplant" de semne dintr-un context sau de la o matrice la alta ne gândim și la acest text sursă pe care autorul celui Illuminati exploatează masiv. Oricum, așa cum am încercat arată în capitolul al doilea, rescrierea – sub toate formele ei – ține intim la persoana poetică a lui Gérard de Nerval.

437 Vezi Marina Muresanu Ionescu, „Mise en abyme and narrative levels in Gérard's "Angélique" de Nerval », Dialog, Revista de studii românești, Montpellier, Universitatea Paul Valéry, nr.7, 1981, p. 83–94.

Ceea ce contează pentru noi în cazul acestui text este să arătăm, printre altele, că între rătăcirea personajului, mobilitatea internă a poveștii și mutațiile externe pre-
Există semne, există un întreg determinism. Comparativ cu textul sursă al dnei. a lui Noyer, unde rătăcirea personajului nu este, ni se pare, neapărat evidențiind, în textul nervalie n episoadele cu caracter narativ (eva-
iuni și încarcerări) sunt mult mai dinamice și mai condensate. In plus,

dacă doamna de Noyer insistă mai degrabă asupra excentricităţilor spirituale ale stareţului438, Nerval

pare mai captivat de evadarile personajului, descriindu-l ca fiind un

stick, fugar si nonconformist439. Apoi, de asemenea, ni se pare important

subliniază că Gérard de Nerval exploatează și împrumută nu numai textul acestuia

autor, dar și tehnica rescrierii și reutilizarii440. Mai mult

exact, textul doamnei de Noyer despre istoria staretului de Bucquoy are trei publicații și anume în bisăptămânalul intitulat Quintessence des nou-

velles (1689–1730), în Scrisori istorice și galante și în Evenimentul

dintre cele mai rare

441. După cum știm, Nerval refolosește de trei ori textul său despre stareț:

în National, în Les Faux Saulniers și în Les Illuminaés. Ar mai fi

Există câteva puncte comune de remarcat între acești doi autori, în special în ceea ce privește tratarea ambiguă a noțiunilor de istorie și ficțiune, dar noi

În prezent ne concentrăm pe textul de analizat.

438 Având în vedere această observație, poate așa ar putea fi mai bine justificată integrarea

a textului rescris de Nerval sub egida titlului Les Illuminés.

439 HB, NPl, II, p. 945: Acest scriitor ni s-a părut remarcabil, atât pentru evaziunile sale, cât și pentru meritul său

raportat la scrierile sale.

440 A se vedea Marion Brétéché, „Making a Profession of Witnessing: Anne-Marguerite's Writing Practices

Dunoyer (1707–1719)", consultat online la 6 martie 2013, http://revue.etudes-episteme.org/?faire-

profesie-de-mărturie-ei: „Apar aceste procese diferite implementate de Dunoyer

foarte clar în funcţionarea în oglindă a Quintesencei din 20 aprilie 1711 şi

Scrisoarea 74. Relatarea arestării și întemnițării în Bastilia a unui presupus alchimist, în

începutul livrării periodicului, este astfel preluat de Parisienne în Scrisori: dacă în aceasta

a doua versiune, anecdota este puțin mai detaliată, găsim totuși aceeași structură, cel

aceeași concluzie sub formă de moralitate și adesea expresii similare. Punerea în perspectivă-

Contextul știrii este și el asemănător întrucât, în ambele pasaje, comparația cu

este mobilizat cazul stareţului Bucquoy, un deținut celebru [...] Evidențiați această scriere

Rescrierea ne permite să înțelegem cum a putut D unoyer să trăiască din stiloul său, adică sub-

satisface nevoile sale prin publicațiile sale fără a primi nicio cheltuială sau pensie. Prin înmulțire

rescrie, și astfel manuscrise plătite, ea a reușit să-și mărească sursele de venit.

Fără îndoială, această dimensiune alimentară a scrierii sale explică reutilizarea lui în

lanţ al aceloraşi scrieri. În timp ce jurnalismul a fost singura practică de librărie care a oferit

venituri regulate, Dunoyer a aplicat altor obiecte editoriale procesele de scriere legate de

periodicitate. Cu toate acestea, această practică de rescriere nu era de la sine înțeleasă: era totuși necesar să-și exercite condeiul într-un domeniu și după configurații enunțiative care o făceau posibil. Este

în cele din urmă, specializarea sa în actualitate, cuplată cu o diversificare a mijloacelor de informare în masă utilizate

și susținut de o figură martor, ceea ce i-a permis să dezvolte această scriere de rescriere

și, prin urmare, să trăiască din condeiul lui. »

441 Nerval credea că stareţul este autorul acestei povești.

167Ceea ce ne propunem să facem este să ne angajăm într-o micro-analiză

versiune textuală a Istoriei stareţului de Bucquoy, pentru a arăta, într-un mai mult

concret, cum această poveste este legată, re-legată și avansează odată cu deplasările-

elemente fizice şi psihice ale personajului rătăcitor. Despre evadarile staretului de Bucquoy

corespund, fără îndoială, evaziunilor autorului în fața constrângerilor impuse

prin legea cenzurii şi a realismului sau a evadării acesteia din preceptele romanului în serie. Mișcările, de orice natură, nu determină

doar digresiuni

sau progresiile povestirii, dar ele constituie sim-

politic atitudinea rebelă a autorului faţă de legile rigide şi lipsite de ambiguitate ale

amendamentul Riancey, precum și critica subtilă a unui regim autoritar.

O poetică a centrului și a ieșirii din centru (ieșire sinonimă cu opoziția

în fața unei ideologii represive), de deplasare, de rătăcire, de intrări, de urcări,

de treceri si coborari, intr-un cuvant, de ec(-)centricitate este de formulat442. Acolo

metafora limitei în spațiul închisorii, între interior și exterior, duce la

proliferarea spațiilor închise (temnițe, camere, turnuri, celule443) și hrănește o imagine.

ginar de protecție, matrice a proiectelor și acțiunilor viitoare. Jucând puțin

cuvinte, va fi mai degrabă o po(ï)etică a excentriterologiei444, referindu-se la exil, la

călătorii excentrice și toate formele de mișcare, fizice sau simbolice.

întrebări, care urmează să fie formulate și dezvoltate prin analiza noastră a poveștii lui Gérard de Ner-

val. Harta magică445 a spațiului închisorii, cu mai multe intrări și ieșiri, lipsește

de centru stabil. Acest spațiu concentrat al închisorii, cu mai multe niveluri interioare,

care corespunde platoului parcelat al structurii povestirii nervaliene, inclusiv cel

forma și conținutul este, în cele din urmă, spațiul experienței scrisului

Gerard de Nerval. Acesta este motivul pentru care intenția noastră este să urmărim îndeaproape, pe de o parte,

cum se încadrează autorul în cuvintele celuilalt (ale doamnei de Noyer) și cum-

Scrierea istoriei servește la hrănirea imaginației sale subversive.

Rătăcirea trebuie înțeleasă, înainte de toate, ca o formă de rezistență la legi

apăsătoare din care se naște întreaga estetică nervaliană a marginii și a vânătorii:

Putem admite că, în orice moment, Nerval a fost bântuit de ideea unei mișcări

de nereparat, proteic, al persoanei, dar că îi era greu să-și dea seama

442 A se vedea Jacques Bony, „Borders, limits, thresholds…”, în Pierre-Albert Jourdin, Europe revue men-

suelle Gérard de Nerval, Aïgui, 2007; Exegetul face o analiză statistică a cuvintelor ca pas-

a traversa, a limita, margine, mal, mal, franjuri, recurent în opera lui Gérard de Nerval.

443 Victor. H. Brombert, The Romantic Prison: An Essay on the Imaginary, José Corti, 1975.

444 Cuvântăm acest cuvânt folosind cuvântul iterologie, inventat de Michel Butor; Vezi Michel Butor, Répertoire IV, Paris, Minuit, 1972, capitolul „Călătorii și scris", p. 9–29.

445 Vezi Jean Pierre-Richard, Poezie și adâncime, cap. „Geografia magică a lui Nerval", Seuil, 1955.

în cadrul formelor fixe propuse de uzul literar al timpului său; și că în

În consecință, el a trecut mai întâi prin reprezentări figurative ale acestei plasticităţi[446].

Fixitatea și mobilitatea nu sunt opuse una cu cealaltă; dimpotrivă, intră într-un joc.

dialectică permanentă, după părerea noastră, foarte interesantă. Ne este greu să credem

acea fixitate poate scăpa de mobilitate și invers, motiv pentru care rătăcirile

a naratorului trebuia să-l ajute să găsească cartea aparent de neobținută despre staretul de

Bucquoy și de a fixa sau stăpâni astfel subiectul istoric și, implicit, identitatea

a protagonistului, sunt doar o dorință care îi permite apoi să înmulțească divagațiile-

ţiuni, digresiuni, ec(-)centricităţi şi evadări din realitatea istorică şi

alte constrângeri ale realismului sau cenzurii. La evadarile fizice ale persoanei-

inotul urmeaza intotdeauna retinerilor, de aceea intre împingeri centrifuge si

stagnări există întotdeauna un determinism: la limitări și la privațiuni ale

mobilitatea corpului („i-au pus fier de călcat pe mâini și pe picioare foarte civilizat, atunci

a fost pus pe un scaun, însoțit de o duzină de arcași […] A fost băgat

pat, înlănțuindu-l cu un picior de una dintre coloane […] Era legat mai strâns[447]")

Starețul ripostează cu alte evaziuni și agitații, dar tocmai aceste agitații sunt cele care determină personajul să-și oprească abaterile. Să ne amintim în asta

context episodul în care starețul dorește în mod deliberat să se întoarcă la închisoare

448.

Am putea, prin urmare, să spunem că ec(-)centricitatea în sine, ca decalaj sau mobil

calitate fizică sau narativă, poate ordona un comportament exaltat, dar ordinea nu

nu ține personajul pe loc prea mult timp. Gerard de Nerval trebuie să repare

caracterul său, dar ştie în acelaşi timp că fixitatea îi poate agita gândul şi

subminează în același timp progresul poveștii, motiv pentru care recurge, din când în când, la strategia de a-și pune personajul „pe drum”, de rătăcire sau „în-

întrerupe narațiunea principală.” Putem vedea că autorul înțelege

cu siguranţă forţa creatoare a fixităţii actelor, imaginilor şi ideilor, deoarece

că, în cele din urmă, fixitatea îi permite cu adevărat să se concentreze asupra ideilor sale,

să scrie și apoi să înmulțească abaterile și excentricitățile, pentru a-și spori povestea. Dar înțeleg în același timp forța dăunătoare a fixității ideilor sale, motiv pentru care

el ne prezintă un personaj bântuit de impulsuri centrifuge, de evadare și de opoziție. Pe scurt, odihna sau liniștea sunt ambele creatori ai unui spațiu

446 Malandain, Gabrielle, Nerval și focul teatrului. Identitate și literatură în operele în proză

de Gérard de Nerval, Paris, José Corti, 1986, p. 32.

447 HB, NPl, II, p. 909.

448 Ibid., p. 916: „– Sergent”, a spus starețul de Bucquoy, „oameni pe care nu-i cunosc și

ale căror intenții nu le pot înțelege m-au făcut, printr-un acord secret, să scap din închisoarea lui

Soissons. Mi-am dat seama că acești oameni erau criminali și, fiind eu însumi un onest

Omule, nu pot consimți să le devin complice... Știu că mă așteaptă Bastilia; arestați-mă... și duceți-mă înapoi la închisoare. »

 care lasă loc scrisului și dăunează imaginației și progresului poveștii.

Putem discuta despre logica si acelasi mecanism de operare

în cazul mobilităţii înţelese ca figură a scrisului: înmulţirea lui

goluri și mișcări

nu este posibil la infinit, motiv pentru care naratorul

readuce personajul în închisoarea lagărului de concentrare. În mod clar, în această dialectică

permanent între fixitate şi mobilitate se află, ni se pare, întregul mecanism al

funcționarea ec(-)centricității în scrierea nervaliană, în special

în această poveste despre stareţ.

Digresiunile, hipertrofia discursului narativ, antinovelisticul, me-

limbajul elementelor eterogene (la nivel de genuri, instanțe narative,

spațiu și timp), zădărnicirea permanentă a noțiunilor de adevăr, de istorie,

de ficțiune, fals și real fac din Faux Saulniers o poveste excentrică și neclasificabilă.

care se întoarce la poveștile excentrice și antiromantice ale lui Laurence Sterne, Denis Diderot și Charles Nodier. Daniel Sangsue ne oferă o analiză amplă

și povestiri excentrice gustoase, inclusiv Les Faux Saulniers de Gérard de

Nerval. Prin urmare, în această poveste excentrică se găsește „Istoria starețului".

originea sa initiala. Și tocmai această natură digresivă a poveștii i-a permis autorului să decupeze o parte din ea fără a deteriora simțurile.

Impulsurile centrifuge ale personajului, rătăcirile lui dintr-un loc în altul, cel

dinamica intrărilor și ieșirilor, artificiul intertitlurilor

449 sunt la rândul lor

unele elemente care reflectă caracterul excentric al scrisului și al

alcătuirea poveștii despre stareț.

4.2. Autoritate, rezistență și libertate

Figura excentricului, care îl desemnează pe starețul de Bucquoy, capătă sens doar în

o realitate istorică, ideologică, religioasă și socială a Franței secolului al XVIII-lea.

De aceea este oportun să construim punți între aceste contexte, pentru a

se situează mai bine în raport cu textul de analizat. Astfel realizată, analiza poveștii pe

Bucquoy ne va permite apoi să formulăm un punct de vedere mult mai complex în legătură cu subiectul nostru de studiu, în special cu obiectul nostru de studiu –

449 „Alte evadări", „Alte proiecte", „Ultime încercări", „Concluzii"; Titlul de

„Istoria starețului de Bucquoy” are mai multe variante de-a lungul poveștii, și anume starețul de
Bucquoy (NPl, II, p. 5; p. 114); Viața starețului de Bucquoy (Ibid., p. 33); Istoria evadărilor de
starețul de Bucquoy (Ibid., p. 49); Aventurile starețului de Bucquoy (Ibid., p. 90); Istoria lui
starețul de Bucquoy (Ibid., p. 114; p. 169); Istoria Lordului Abate Contele de Bucquoy (Ibid., p.
120); Strâns legat de aceste observații, amintim că numele starețului de Bucquoy este,
în sine, instabil și schimbător, fapt care ridică identitatea greu de fixat, precum și relativitatea
noțiuni de realitate, adevăr, istorie, sub condeiul lui Gérard de Nerval.

170ex(-)centricitate –, inclusiv figurile sale metaforice precum închisoarea, deghizarea-
sement, centru, marginalitate și limbaj codificat.
Exegeții nervalieni s-au întrebat de multe ori de ce a ales Nerval
a scrie despre un prizonier fugar – puțin cunoscut – care se află la marginea istoriei
și literatură. Cu siguranță, autorul cărții The Illuminati a găsit ceva între el și Bucquoy
afinități și preocupări comune, și anume nonconformism, interes
pentru relația dintre politică și religie, rezistența la reguli și
puterea despotică și critica subtilă a actelor punitive arbitrare. Acesta este autorul,
însuși, care mărturisește și că numele starețului de Bucquoy a rezonat mereu
în mintea lui ca amintire din copilărie450. În acest context, trebuie spus că
Originea lui Bucquoy Valois este, desigur, un artificiu din partea lui Nerval,
el însuşi din Valois. Mai mult, nonconformismul lui Bucquoy, încarcerările sale...
rațiile și evadarile merg mână în mână cu nonconformismul lui Géraud de Nerval în față
la legile impuse romanului serial și la presiunea cenzurii, cu inter-
în „clinica închisorii” a doctorului Blanche, cu gustul său pentru călătorii
și pentru rătăcirile fizice și psihice. Michel Brix justifică interesul lui Nerval
pentru povestea starețului subliniind că între marginalitatea socială a autorului, stig-

împerecheate ca nebuni și puterea de opoziție și rezistență a nonconformistului

Bucquoy există o legătură strânsă:

Știm că Nerval însuși era o ființă marginalizată social: nebunia lui, cunoscută

totul din cauza l

'indi

secretia unor jurnalisti, a constituit devianta care

respins la limes lumii sociale. În aceste spații excentrice, în primul sens

de la termen, s-a alăturat lui Rousseau, abatului de Bucquoy, Angélique de Longueval și tuturor

descendența celor care se abate de la norme și se opun puterilor. Acolo, la marginea societății, Nerval a compus o operă heterodoxă la vremea lui, dar totuși o operă fondatoare a modernității literare și pe care sfârșitul secolului nostru al XX-lea, pentru a părea ortodox, se străduiește să înțeleagă și să imite -

Sub exteriorul înșelător al unui nebun încântător și al unui visător blând, Nerval a ascuns o

gândire literară şi ideologică marcată de nonconformism radical. Din acest nonconformism, serialele Faux Saulniers constituie, în opera de

Gerard, cea mai frapantă afirmație

451.

450 Vezi FS, NPl, II, p. 52.

451 Brix, Michel, „Reflecție nervoasă și politică. O lectură din „Falșii sărători", loc. cit., p. 46–47;

este accentul nostru; Vezi Negustorii falși de sare, NPl, II, p. 52: „Bucquoy al cărui nume are tot

zilele au rezonat în mintea mea ca o amintire din copilărie"; Chang Hwa Park, Nerval, scriitor

călător: o nouă formă de călătorie literară, p. 232: „Viața lui (a lui Bucquoy) marcată de

rătăcirea perpetuă și multe întemnițări evocă indirect și pe cea a lui Nerval

marcat de mişcări neîncetate şi mai multe internări. » (Teză de doctorat consultată

online, 9 martie 2013: http://bdr.up aris10.fr/theses/internet/2012PA100046.pdf).

Să nu uităm nici că povestea marginală a unui personaj puţin cunoscut are

a stârnit mereu curiozitatea autorului. Cartea despre istoria starețului găsit și

răsfoit de autor la Frankfurt a fost pentru el doar un exemplar printre altele

„cărți” și odată găsite și dobândite la Paris, după multe rătăciri și

cercetarea, obiectul dorit nu mai corespunde asteptarilor si sperantelor sale

fabulos că absența lui a menținut. Acesta este de fapt doar un sărac

carte, „tăiată crunt”: legarea ei a fost restaurată, prețul ridicat nu este justificat

că prin „trei pamflete slabe” ale sale și, mai presus de toate, marginile sale au fost tăiate la text. Găsim acolo aceeași retorică și același artificiu.

pe care autorul îl folosește în prefața la Illuminati pentru a descrie cărțile uitate

în podul unchiului său.

Viața starețului de Bucquoy îi servește astfel drept oglindă lui Nerval, fiind în același timp

time a mise en abyme de instabilitate istorică și a unei baze identitare a autorului mereu în mișcare sau în zbor. Vom vedea, în „The Confi-

dențele lui Nicolas”, că autorul evocă din nou această oglindă edificatoare universală,

dar care funcţionează diferit de acesta sau de oglinda magică în care

se uită la Raoul Spifame.

S-a considerat adesea că Nerval a fost întotdeauna apolitic, dar unii

din lucrările sale arată exact contrariul. Autorul nu este izolat în „turnul său de fildeș” și, în consecință, indiferent față de politica, ideologia și

social al timpului său, dimpotrivă, Michel Carle

452 ne prezintă un Nerval

preocupat de ideile revoluţionare, mai ales în scrierile sale timpurii. Leo Burckart

este, poate, cel mai bun exemplu în acest sens453. Françoise Gaillard insistă, ea

de asemenea, pe ideea că și atunci când Gérard de Nerval visează, el „împrumută din realitate

elementele constitutive ale viselor sale […] Dacă se refugiază în vis, este, spune el

însuşi, datorită unei situaţii istorice care îl exclude454”.

Primul gând care ne-a venit imediat după ce am citit textul

Nerval pe starețul de Bucquoy trebuia să înțeleagă care ar putea fi relația

între povestea stareţului şi povestea falşilor negustori de sare. Mai clar, ne-am întrebat de ce Nerval a inventat și păstrat scena aurarului și

referiri la falși producători de sare în Istoria Illuminati? În opinia noastră, evocarea

452 Michel Carle, De la cetățean la artist. Gérard de Nerval și primele sale scrieri, Canada, Les Presses

de la Universitatea din Ottawa, 1992; Vezi Claude Pichois, „Aspecte of Nervalian politics in the

Călătorie spre Est", Lendemains IX, 33, 1984, p. 7–9.

453 Jacques Bony ne spune că „Léo Burckart este cu Cromwell, Lorenzaccio și Don Carlos din

Verdi mărturia reflecției romantice asupra politicii și puterii, după cum se poate

se exprime pe scena. (Vezi Gérard de Nerval, Léo Burckart, urmat de Cartea ilustrată din Harlem, Intro-

Introducere, note, anexe, bibliografie și cronologie de Jacques Bony, Flammarion, 1996, p. 449).

454 Vezi Françoise Gaillard, „Nerval sau contradicțiile romantismului", Romantismul, n. 1–2,

1971, p.128–130.

 falși negustori de sare, chiar dacă aceștia nu constituie în adevăr subiectul principal

a falșilor Saulnieri, cu atât mai puțin a „Istoriei starețului", poate fi explicat

dacă îl considerăm pe scriitor ca pe un „frate de arme" al lui Bucquoy şi al falşilor negustori de sare. Prin „misiunea" sa de a proteja populația, cu riscul de a fi persecutată

prin puterea arbitrară sau forțată de a se supune legilor restrictive, scriitorul poate fi considerat un „frate de arme" al militarilor Bucquoy și al falșilor excentrici.

lucrătorii de sare

455.

Autorul își deschide textul despre povestea stareţului prezentând starea generală a

dezamăgirea Franței, sub domnia lui Ludovic al XIV-lea, evocând excesele de

regim politic – dictatorial și chinuitor –, războaie pierdute, probleme economice, vicii și comportament libertin al suveranilor, scepticismul regelui și degradarea valorilor morale și spirituale.

456. Pe aceste fonduri, istorice

iar politică, extrem de instabilă, supraviețuiește nemulțumirea protestanților

și actele lor excentrice. Multe „provincii", „ligi" franceze

iar „slingurile" îşi unesc forţele pentru a protesta, „în diverse forme, fie în

vălul ideilor religioase, fie sub forma evidentă a revoltelor țărănești457", împotriva

regimul autoritar al lui Ludovic al XIV-lea. Odată cu revocarea Edictului de la Nantes,

represiuni crude, torturi si masacre cresc anuntand ce

unul dintre personajele din povestea lui Nerval cheamă, la un moment dat, la teroare

monstruos. Așa se explică exilul „protestanților", „dezertorilor" și al

„țărani reduceți la sărăcie", forțați să emigreze sau să părăsească țara de origine din cauza torturii care îi amenință

458.

Puterea arbitrară a regimului monitorizează și pedepsește chiar și pe cei nevinovați.459 Starețul,

confundat cu La Bourlie (implicat în revoltele din Cévennes) este închis

și, chiar dacă el își dovedește adevărata identitate și susține această confuzie, noi nu o facem

nu eliberează460. Nici măcar petițiile trimise regelui de mătușa lui nu au fost suficiente pentru

cel încarcerat evadează din închisoare, precum și „văzând că îi rămân toate cererile

455 Îi mulțumesc lui Michel Brix pentru că mi-a clarificat acest lucru.

456 HB, NPl, II, p. 903: „Secolul cel mare nu mai era: – se dusese acolo unde lunile vechi și

vechi sori"; Vezi Quintus Aucler, NPl, II, p. 1135: „Există cu siguranță ceva mai înspăimântător

în istorie că căderea imperiilor este moartea religiilor [...] Adevăratul credincios poate

scăpați de această impresie, dar, cu scepticismul timpului nostru, se înfioară uneori să renunțe.

pentru a contracara atâtea uși întunecate deschise spre neant. »

457 HB, NPl, II, p. 903.

458 Ibid., p. 924: „[...] trei sughițuri care ne-au însoțit și care purtau brodate pe haină

a armelor reprezentarea unui buzdugan împodobit cu țepi cu acest motto: monstrorum terror".

459 Vezi Michel Foucault, Discipline and Punish. Nașterea închisorii, Paris, Edițiile Gallimard, 1975.

460 Bucquoy, confundat cu abatele de La Bourlie, este arestat arbitrar, la fel ca autorul-povestitor.

a falșilor Saulnier, care a fost confundat de editorul revistei Corsaire cu un alt Gérard: The False

muncitori la sare, NPL, II, p. 29: „A existat, în informația că editorul la

Corsair, confuzie între două nume. Nu sunt același cu domnul Gerard care a făcut parte din

birou de spirit public și care, fără îndoială, a scris după opiniile sale personale.

fără efect, (personajul) a trebuit să se hotărască să părăsească Franţa461” (pleacă la sfârşit

această ţară să rămână în Olanda). Dar până când va ieși din țara asta, Bucquoy

trebuie să se confrunte cu încarcerări și regimul penitenciar care încearcă să găsească

întotdeauna interstițiile libertății sale și ale puterii sale de rezistență în cadrul

din care se naște o alternativă, atât etică, cât și estetică. Și cei care rezistă în față

în puterea absolută, inclusiv Bucquoy, fac asta printr-o luptă destul de subversivă decât

frontal. Comunicări secrete462, deghizări, simulări,

fintele, evadarile repetate, iluziile si visele devin indispensabile

la supravieţuire şi acte de opoziţie463.

Bucquoy este un excentric rebel, dar are motive pentru comportamentul său.

Astfel. Realitățile istorice și religioase nu-l mulțumesc. Pactul dintre

„tronul” și „altarul” îl revoltă, de unde și numeroasele sale aluzii și critici cu privire la religie, la care vom reveni în timp util.

464. Opoziţia lui

este în același timp manifest, activ, surd și răbdător, dar, așa cum am spus,

constă mai puțin în acțiunile sale frontale (el dă foc, de exemplu, uneia dintre

ușile închisorii pentru a scăpa), precum și în rezistența lui la multiplele sale in-

închisorilor și insistența încercărilor lui de a scăpa. Să ne amintim de Ross Chambers, care observă că opoziția rămâne, în cazul lui Nerval, mai degrabă de partea subversivei.

viteza, precum și pe partea reactivității manifestate:

Opoziția nu este un act de rezistență dacă prin asta înțelegem gestul de a opune

forță la forță, mânia unui Hugo la represiune, de exemplu. Acesta este un

reacție la forțele alienante al căror gest este în același timp mai izolat, mai puțin deschis

din punct de vedere politic, mai puțin conștient de sine – și, adesea, mai viclean. Opozitia

nu urmărește să schimbe condițiile predominante, să răstoarne un regim prin

exemplu, ci pentru a crea circumstanțe care să permită cuiva să trăiască acolo sau să supraviețuiască acolo;

461 Ibid., p. 913–914.

462 Ibid., p. 928: „A fost un alfabet (inventat de Rene Ville) dintre cele mai simple pe care le crease și care

a constat în a lovi, cu un băț de scaun, a număra o lovitură pentru a, două pentru b... și așa mai departe

urmând. » ; „Numai trecerile lui anterioare îl făcuseră suspicios și încă îi dorea pe toți

s-ar angaja, prin cele mai puternice jurăminte, să nu-i trădeze pe alții. A scris pasaje din

Evanghelia cu o penă de pai și funingine diluată și și-a făcut toată com-

însoțitori. » (Ibid., p. 937); antrenăm animale să treacă bilete, scriem pe tablă

negru pentru a comunica afară etc.

463 Vezi Keiko Tsujikawa, op.cit, p. 85: „Opoziţia astfel reînnoită necesită practicile celor

secret: deghizare, pseudonim, mască și disimulare. În acest context, stareţul este suspectat că ar fi „egumenul din La Bourlie, autointitulându-se marchiz de Guiscard, și că raportul

Poliția îl numește „așa-zisul Conte de Bucquoy”. Roland și trupele sale, potrivit lui Nerval, își ascund identitatea, deghându-se „în patrulă falsă” și chiar folosind „semne de recunoaștere-

ance, – motiv care întărește caracterul secret al rezistențelor [...]”.

464 Este important să ne amintim povestea lui For l'Évêque, unul dintre subtitlurile poveștii nervaliene a cărei

numele provine de la Forum Episcopi, pentru a arăta referirile la religie și politică: înainte de de-

veni o închisoare regală seculară, For l'Évêque era tribunalul inchizitorial al episcopului sau al

sediul jurisdictiei episcopale.

174este o chestiune de improvizaţie spontană (sau cel puţin nu foarte chibzuită) şi, aşa cum

spune Michel de Certeau, de la care mă inspir, despre „tactică” mai degrabă decât „strategie” (strategie care implică stăpânirea unui teren, tactica „fiind manevră pe un

teren ocupat de celălalt). Prin urmare, opoziția nu se (teoretizează) pe sine sau (teoretizează) pe sine

putin; este un doing, sau mai bine un know-how, deoarece gestul o

pozițional este revelat

analiza i

infinit de cunoștințe și de resurse, știind să profite de circumstanțe

ale momentului și schimbă tactica în funcție de cerințele în schimbare în sine465.

Starețul de Bucquoy, de la preot la soldat, este un excentric care refuză

să se conformeze oricărei supunere arbitrară și totalitare, motiv pentru care se numește

un rebel, dar să menționăm că se declară independent de orice grup dizident

și deci în afara oricărei pregătiri omogene:

unul dintre acei fii ai unor mari familii militare care au luptat împotriva regilor și care sunt

încă suspectat de rebeliune. Eu nu aparțin protestanților, dar sunt

dintre cei care protestează împotriva monarhiei absolute și a abuzurilor pe care aceasta le presupune...

Familia mea mă făcuse preot... Am aruncat rochia la urzici și m-am predat

liber466.

După cum am văzut în prima parte a studiului, excentricitatea este a

formă de revoltă împotriva ordinii stabilite și împotriva oricărei forme radicale și opresive.

Este deci ca o persoană exaltată, dar mai ales ca un anticonformist care respinge

toată supravegherea și ascultarea, pe care o putem numi stărețul de Bucquoy a

excentric. Mai mult, însuși autorul-povestitor este cel care îl consideră pe stareț un „precursor al Revoluției”

467 » care critică regalitatea lui Ludovic,

465 Chambers, Ross, Melancholy and Opposition. Începuturile modernismului în Franța, José Corti, 1987,

p. 99; Jean-Nicolas Illouz, Nerval, „Visătorul în proză”, Imaginație și scris, Paris, PUF, 1997, p. 30–47.

466 HB, NPl, II, p. 906; Vezi Daniel Sangsue, Povestea excentrică. Gautie r – De Maistre – Nerval – Nodier, Corti, 1987, p. 33: „fără a fi revoluționară, excentricitatea are rădăcini politice”;

Paul Bénichou împărtășește aceeași idee despre Leech (vezi Paul Bénichou, The Rite of the Writer, Corti, 1973, p. 443); Bucquoy, ca și autorul-povestitor al Auréliei, nu acceptă să suporte niciun jug:

„Primii mei ani au fost prea plini de idei de la Revoluție, de educația mea a fost prea liber (...) ca să accept cu ușurință un jug care în multe puncte ar mai jignit motivul meu. Mă înfior, gândindu-mă ce creștin aș fi dacă anumite principii ar împrumuta din carte examinarea ultimelor două secole (...) nu m-a oprit pe această pantă.” (Aurélia, NPl, III, p. 730.)

467 Ibid., p. 942: „[…] îl indică pe starețul de Bucquoy drept unul dintre precursorii primei revoluții-țiune franceză. » ; „În mașina lui (a lui Bucquoy) am găsit cărți care s-au ocupat doar de revoluții, o mască și o cantitate de capsule mici și chiar mai multe tablete cu cifre. » (Ibid., p. 908); este în posesia unor „hârtii de compromis” (Ibid., p. 909); a frecventat „hotelurile din Marais, ultimul refugiu al opoziției burgheze și parlamentare” (Ibid., p. 911); făcuse cunoștințe la Café Laurent „unde se întâlneau epicurieni moderni care, sub vălul scepticismului și veseliei, a ascuns rămășițele unei opoziții surde și răbdătoare, precum Harmodius și Aristogeiton și-au ascuns săbiile sub trandafiri” (Ibid., p. 912); el face parte din grupul neo-rebelilor, numiți cabaliști; Fără îndoială, Nerval împărtășește teza lui Barruel. conform căreia asociaţii mistice secrete au influenţat izbucnirea Revoluţiei.

Această afirmație este o dovadă: „Poate că influența iluminaților a fost exagerată atât în Franța

175înlocuitorul pământesc al autorităţii divine. Și această critică împotriva „coroanei” inviolabil are cu siguranță un dublu sens: Bucquoy este un excentric rebel, dar și un „fiu de foc” care, prin criticile sale la adresa regimului și a puterii absolute,

păstrat singura autoritate a lui Dumnezeu. Iluminismul lui este atât politic, cât și religios,

pentru a clarifica că nici una, nici alta dintre aceste „discipline” (religie și politică)

nu-i pot impune jugul de autoritate sau de apartenență; el nu acceptă

autoritarism, motiv pentru care propune „un plan de republică aplicabil la

Franţa, care a oferit mijloacele pentru desfiinţarea monarhiei468”. Dar, recunoaşte el

în același timp că „puterea monarhică în mâinile unui înțelept ar fi cea mai perfectă dintre toate, dar unde să-l găsești pe acest înțelept?

469 » În acest dublu statut (preot și

militar sau luminat și precursor al Revoluției) rezidă, ni se pare, toți

originalitatea, excentricitatea și singularitatea acestui personaj:

Nu este starețul, în povestea lui Gérard, cu mult mai mult un haiduc, con-

presupus aspirator și specialist în evadare, decât un „crackpot”? Din nou crackpot

este el reprezentat prin scrierea sa „asupra autorităţii în general şi a puterii arbitrare în

particular ” și prin „proiectul său de a face Franța o republică și de a o distruge

putere arbitrară ” decât prin sistemele sale metafizice?470

Jacques Bony surprinde cu adevărat ambivalența și contradicțiile acestui fost

centric care, lumineaza pana la capat traversand intunericul si astfel distantand

himerele471. Referirile subtile la lumină și întuneric revin

constant în textul lui Nerval, ceea ce ne determină să vedem în „iad

a celor vii”, care rezonează cu cuvinte precum „La Fer”, „fierul”, „a încuia”

sau „închis”, și „mormântul negru” nu numai două metafore ale

Bastille, dar și o mise en abyme a iadului spiritual în care nu numai

doar eroul Bucquoy si prizonierii, dar si o societate amenintata de

cultul iluminismului şi alterarea valorilor morale.

4.3. Preotul „fugitiv”: închisoare și evadare

Acest text despre stareț a fost abordat cel mai des din perspectivă istorică.

şi politică, mai puţin din perspectivă literară sau religioasă, motiv pentru care noastre

decât în Germania, dar nu se poate nega că au avut o mare influenţă asupra Revoluţiei Franceze.

în direcția mișcării sale. » (CZ, NPl, II, p. 1100).

468 HB, NPl, II, p. 941.

469 Ibid., p. 942.

470 NPL, II, p. 1316.

471 Vezi Doamna de Noyer, op. cit., p. 10: „[...] și pe faptul că trăind până atunci ca sfânt, el

îmbrățișase doar o himeră: credința lui era zdruncinată; și hotărât să se întoarcă în lume.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

Scopul aici este de a urma ambele piste. Să spunem de la început că episoadele privind

detențiile și evadarile succesive, care constituie substanța majoră a poveștii,

sunt extrem de revelatoare ale imaginarului spaţiului penitenciar discontinuu şi al

timp pe care Nerval îl explorează și îl exploatează odată cu rătăcirile persoanei sale-

înot; autorul-naratorul se hrănește, conștient sau nu, din toată imaginația

de libertate, reverie și „divertisment” în fața tuturor regulilor și autorității.

În rândurile următoare, scopul nostru este să ne angajăm într-un micro-

analiza evadărilor personajului. Bucata de text pe care o oferim mai jos

este, mai concret, o contracție a conținutului episoadelor de încarcerare și

poveste de evadare al cărei protagonist este în principal Bucquoy. Cuvintele îngroșate ne indică

va ajuta la arătarea modului în care narațiunea este revelatoare din punct de vedere al excentricității

înțeles, prin derivatele și sinonimele sale, atât în sens literal, cât și în sens simbolic-

lichie. Prin urmare, principala noastră intenție este să demonstrăm că acest fragment contrastant nu

nu trebuie citit ad literam, ci că este un teren narativ bogat în semnificații.

Să subliniem, de asemenea, că există multe indicii care ne invită să citim acest articol.

nu numai din punct de vedere simbolic, ci și religios. Vom

arătaţi mai precis că planul de suprafaţă al iadului închisorii se referă la a plan profund care ascunde un iad spiritual, social și politic al acestei epoci Acolo. Apoi, ceea ce ni se pare extrem de interesant este să înțelegem cum reușește Nerval să alunece dintr-o narațiune istorică (falsul saulnage falși negustori de sare, revolta Camisard, încarcerări în Bastille etc.) spre o poveste fictivă care ascunde o imaginație subterană complet separată. este, ni se pare, în această exploatare a imaginarului spaţiului penitenciar că constă în toată investiţia personală a autorului.

Pluralitatea intrarilor, iesirilor si trecerilor, dincolo de faptul ca constituie- ucide însăși țesutul poveștii, evidențiază, mai presus de toate, un centru de identitate precar, aproape întotdeauna pe fugă. Și se referă și la această identitate precară identitatea instabilă a autorului însuși, având în vedere că înlătură toate limitele între a scrie despre sine și a scrie despre alții:

– Îmi pare rău că vorbesc din nou despre mine. Dar la fel ca și viața stareţului de Bucquoy mi se pare că poate să facă lumină asupra unei întregi epoci, – potrivit tocmai analiza cunoscuta care trece de la simplu la compus, mi se pare ca existenta a scriitor fiind mai public decât al altora, care ascund mereu colțuri obscur, tocmai asupra lui însuși trebuie, dacă este necesar, să dea un exemplu de fapte obișnuite care se întâmplă într-o societate472.

472 FS, NPl, II, p. 95.

Compararea acestui pasaj cu altul ne ajută să arătăm din nou odată cât de mult zădărnicește Nerval noțiunea de biografie:

Munca noastră, acum, nu poate fi decât complementul unei biografii, unde nu trebuie decât să-l indicăm pe stareţul de Bucquoy ca unul dintre precursorii

revoluţia473.

Iată textul pe care încercăm să-l analizăm:

Coborârea lui prin porțile acoperite de fier […] Starețul, datorită acestei diversiuni care ținea și santinelele în santinelă, luată de rue des Bourdonnais, a ajuns în cartierul Saint-Eustache și a ajuns în cele din urmă lângă hală, unde a găsit pe a cabaret deschis. […] Starețul de Bucquoy, văzând că i-au rămas toate cererile fără efect, a trebuit să decidă să părăsească Franța. A luat drumul spre Champagne […] El evadează din For Évêque […] a fost dus la închisoarea din La Fère […] Înainte pentru a intra în celulă, l-a rugat pe îngrijitor să-i aducă ceva de băut și, în al lui absență, a început să urce până la bastion de unde s-a aruncat într-un șanț plin de apă […] a fost adus înapoi epuizat și acoperit de noroi. De data asta ne-am ocupat pune-l în temniță. A fost greu să-l aducă înapoi pe bietul stareț de Bucquoy dintr-o lungă leșin […] a fost deci trimis la Soissons, al cărui închisoarea era mai sigură decât cea din La Fère […] Starețul a fost pus într-un turn […] Starețul a coborât înapoi și a găsit ușa din zidul patrulei deschisă. […] starețul, care cunoștea toate exercițiile, cobora folosind hamul ca un pictor în clădire. S-a trezit în șanțul, care era uscat și plin de buruieni. Zidul din afară era prea sus ca să se gândească să se întoarcă în sus. Doar căutând oarecare punct degradat care a permis ascensiunea, s-a trezit lângă o deschidere canalizare […] a început să coboare pe o scară în această adâncitură destul de fetidă. Omul l-a condus în tăcere la o scară în spirală și i-a spus. Du-te sus acum până vei găsi rezistență… […] Starețul a urcat bine trei sute de pași […] și starețul s-a trezit pe o podea solidă, dar în cea mai mare parte noapte adâncă. Simțindu-se în dreapta și în stânga, a simțit mesele extinzându-se, și nu înțelegea unde era. […] Abatele de Bucquoy,

mai tare bănuit ca niciodată, a luat drumul spre Bastilia […] Stareţul

fusese plasat în turnul Bretignière. […] A fost băgat stareţul de Bucquoy

o cameră mai înaltă, mai aerisită, unde erau ţinuţi alţi prizonieri. Era

la Coin Tower […] Intrând în camera comună […] – Nu sunt aşa

bine cazat! spuse stareţul din B

ucquoy […] Corbé a dat ordine, iar stareţul s-a văzut pe sine

transportat într-o cameră de la etajul doi din turnul Bretaudière […] pe

coborât firesc în şanţurile de pe marginea străzii Saint-Antoine. Au pornit

amândoi au muncit din greu, iar peretele era deja complet plin de găuri... […]

Stareţul de Bucquoy a fost plasat într-o altă cameră care făcea parte din turn

al Libertăţii […] Du Puits şi-a părăsit camera noaptea […] Sfârşise

evadează din Vincennes. […] Reuşise să coboare într-un şanţ […]

l-a adus înapoi la Bastille […] avea podeaua, ale cărei grinzi erau

473 HB, NPl, II, p. 942.

putred, încât a căzut, în camera de jos, cu baronul de Peken,

care era locuit de un iezuit […] Au fost puşi înapoi în camera lor. […] Cât despre

Urmau să fie mutaţi într-o cameră mai frumoasă... […] era stareţul

transportat, nu în temniţă, ci la unul dintre acele etaje ale turnurilor care s-au numit

calotele craniene. […] Stareţul şi Grandville au lucrat să străpungă zidul şi au reuşit să facă acest lucru

dărâmând o fereastră veche blocată de zidărie […] A fost

pur şi simplu să cobori grilajele ferestrelor şi să cobori, noaptea, în

şanţ […] Stareţul se înclina spre contrascarpul vecin al districtului Saint-Antoine;

alţii erau de părere „să treacă prin semilună în şanţul care duce afară

a uşii. […] Cum riscam să fim văzuţi trecând prin faţa etajului inferior

[…] Abatele de Bucquoy a coborât primul […] Doi dintre prizonieri au ajuns

a coborî […] Stareţul, care nu a abandonat niciodată o părere, a rămas singur în

în acelaşi loc, a aşteptat până când santinela s-a îndepărtat şi a început să urce pe peretele, deasupra

dincolo de care mai găsi încă un şanţ. Decalajul a fost trecut din nou, şi asta

găsit de cealaltă parte pe un jgheab care duce la rue Saint-Antoine. Nu avea

mai mult decât să cobori pe acoperişul unui pavilion […] a coborât repede pe strada Saint-

Antoine, apoi a câştigat-o pe cea a lui Tournelles; traversând Parisul, a ajuns la poartă

de Conferinţă […] şi a reuşit, cu o deghizare, să ajungă în Elveţia prin

Burgundia. […] I-am arătat stareţului de Bucquoy scăpând din Bastilie,

ceea ce nu era un lucru uşor

Bucquoy şi Raoul Spifame sunt maverişti închişi – unul pentru confuzie

identitatea şi pentru acţiunile sale nesăbuite ulterioare, celălalt pentru îndrăzneala lui

critică, pentru comportamentul şi nebunia lui excentric şi pentru gesturile sale necontrolate-

les – care se luptă să scape din închisoare. În acest spaţiu se conturează o critică fierbinte la adresa suveranului şi a susţinătorilor săi.

Tema închisorii apare de multe ori în scrierea lui Nerval cu a

anvergură autobiografică dat fiind că el însuşi a rămas în clinică

al doctorului Blanche474. Închisoarea este atât un lagăr de concentrare, cât şi un fost

centric475, precum şi metafora unui discurs subversiv şi marginal. Ea este, de

mai mult, locul unde spatiul si timpul au o cu totul alta valoare, fiind supus celui

forţe centripete (reducere, retragere, interiorizare etc.) împotriva forţelor

centrifugă (expansiune, extensie etc.) la punctul de rupere dar şi la sutura dintre

exteriorul şi interiorul, închisul şi deschisul, infinitul timpului şi eternitatea

momentul. Este în dinamică care aduce în joc spaţiul exteriorului şi spaţiul exteriorului

474 Califul Hakem este închis în Moristan, autorul cărţii Aurélia se desemnează unul dintre prizonierii

Clinica dr. Blanche (vezi Michel Brix, „Nerval şi închisoarea fericită”, în André Guyaux

(sub publicarea lui), Gérard de Nerval, Presses de l'Université Paris Sorbonne, 1997, p. 141:

„De multe ori, scriitorul s-a trezit închis între zidurile caselor de bătrâni pariziene.

nes, pe care autorul Auréliei nu s-a temut să îl compare cu închisorile adevărate”).

475 Închisoarea ca spațiu geografic și social marginalizat.

înăuntru cu toată durerea pragului [...] Dacă totul este închisoare, nimic nu este închisoare,

întrucât nu există libertate decât atunci când este readusă la locul însuși al negației sale476.

Stareţul de Bucquoy învinge, cel puţin pentru o vreme, angoasa şi durerea

cauzate de detenție, traversarea fizică a zidurilor închisorii,

contracarând astfel puterea despotică. Inteligența sa, abilitățile sale practice,

șansa, dar și oportunitățile bune îi servesc cât mai bine

scăpa de „supraveghere perfectă477”.

Schimbarea textului despre stareţul de Bucquoy merge mână în mână cu rătăcirea

continuă a personajului, descris ca fugar478. Eroul este aproape întotdeauna „în

drum”, adică în mişcare; nu este niciodată la locul lui, chiar dacă este uneori

fizic479. Cu alte cuvinte, chiar şi atunci când Bucquoy se află în interiorul

închisoare, el se află, în acelaşi timp, în altă parte480, visând mereu cum să pună în practică

„planurile sale de evadare”, traversând pereții, traversând coridoare, platforme și „linia pădurii”, ascunzând durerea corporală, mimând comportamentul sau

cum să fii atent la oportunitățile de evadare. Asta pentru a spune pe scurt că

Bucquoy este întotdeauna în mijloc, adică între aici (real, localizat, imediat) și

altundeva (posibil și viitor), între on-site și mișcare, între imobilitate și mobilitate.

Însuși autorul narator călătorește în scrisul său, odată cu personajul,

476 Vezi Aïcha El Basri, The Prison Imagination of Jean Genet, Paris, L'Harmattan, 2013.

477 Vezi Doamna de Noyer, op. cit., p. 22: „Împotriva făgăduinței care i se făcuse de a-și înmuia lanțurile, el

a fost înlănțuit de două ori: a fost insultat de o mie de ori, numit vrăjitor, pentru că nu puteau
înțelege prin ce mijloace reușise să-și rupă lanțul de pe stâlpul patului.

478 FS, NPl, II, p. 10: „Acest personaj excentric și veșnic fugar nu poate scăpa întotdeauna
la o investigație riguroasă"; Bruno Tritsmans, Textuality of the Unstable. Scrierea Valois of
Nerval, Berna, Peter Lang SA, 1989, p. 58: „Calificarea starețului ca „ex-
centric și veșnic fugar se referă la evadările sale în sensul literal al termenului, dar ia și-
doar sensul ei în raport cu demersurile făcute de narator pentru a o repara. Evadarea lui
Închisoarea este o evadare din cercetare. » ; Vezi Antoine Compagnon, „Nerval on the Hunt",
în André Guyaux și Sophie Marchal (texte culese de), La Vie romantique. Omagiu lui Loïc
Chotard, Paris, Presa Universității Paris-Sorbonne, 2003, p. 169–177; Naratorul din HB
își prezintă personajul fără a-și cunoaște originile sau călătoria, în maniera lui Denis
Diderot în Jacques Fatalistul (un roman excentric prin excelență: „De unde a venit?... Noi nu
Nu prea știu... Unde se ducea? O vom vedea mai târziu... (HB, NPl, II, p. 904); De atunci, noi
Am putea spune că povestea lui Nerval nu are un scenariu anterior, un drum fix și prestabilit. ARE
compară acest pasaj cu unul dintre rândurile din versiunea originală: „Nu m-ai întrebat încă unde merg:
O știu eu însumi? Voi încerca să văd țări pe care nu le-am văzut; și apoi, în asta
sezon, avem puțină alegere de trasee" (VO, NPl, II, p. 178).

479 Vezi Pandora, NPl, III, p. 659: „Nu puteam sta liniştit. Am scăpat de bucuria tumultoasă a
taverna și aveam de gând să-mi iau cafeaua la Graben. Trecând Piața Saint-Étienne...".

480 Daniel Lançon și Patrick Né e (sub conducerea), Altceva de la Romantism. Eseuri despre
Literatura franceză, Hermann Publishers, 2009.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

Călătoria lui devenind o evadare în imaginație și în interstițiile libertății
a scrisului propriu-zis481.

Nu suntem primii care subliniem legătura dintre călătorie și scris.

în cazul lui Nerval, în special în Voyage en Orient. in profunzime-

înțelegând această relație dintre scris și călătorie (interior, excentric sau realist), noi

vedem că autorul își mărește teritoriul narativ prin localizare și delocalizare

constant caracterul său, instabilitatea devenind, paradoxal, forța motrice

constanta povestirii. Mișcările, atât fizice, cât și psihice, devin sursa

acțiunea principală și transgresiunea, dar și avansarea scrisului; armamentul-

Structura poveștii depinde de rătăcirile fizice ale protagonistului, starețul de Bucquoy,

evadari si reincarcerari, in sfarsit a intregii dinamici de acumulare de abateri si repetari de gesturi.

Trebuie spus că povestea acestor episoade de evadări și încarcerări este

omogen și concentrat, dar tocmai în această concentrare autorul

înmulțește locurile, mută liniile, punctele de raliu și cristalizare,

evitându-se astfel orice înrădăcinare solidă. Pentru a sintetiza această idee centrală, și în

Jucându-ne puțin cu cuvintele, putem spune că povestea pe care o analizăm este complet coerente. Mobilitatea personajului merge mână în mână cu scrisul în spirală, rătăcitor

care, la Nerval, devine o estetică personală. Verbele de mișcare și

registrul semantic al cuvintelor care se referă la deplasare abundă în acest text

contrastat: „coborâre”, „ascensiune”, „intrare”, „urcare”, „decolorare”,

„traversa (pereții în cerc)”, „intra”, „(simțind) la dreapta și la stânga”, „încrucișează”, „ieși”, „căde”, „trece”, etc. Reprezentările spațiale ale rătăcirii își pierd astfel substanța și orientarea, Bucquoy deplasându-se fără ghid.

si fara traseu cunoscut, fara sa stie, cel mai adesea, directia exacta pe care o va lua

să iasă din închisoare sau fără să știe mereu unde se află la un moment dat. De fiecare dată când intervine ceva și îi îngreunează scăparea:

481 Vezi Ross Chambers, Gérard de Nerval and the Poetics of Travel, José Corti, 1969; Dagmar Wieser,

într-unul dintre articolele sale consacrat lui Nerval și al cărui titlu întărește actualitatea subiectului pe care îl

de care ne ocupăm, precum și problema excentricității, își împletește ideile în jurul cuvântului deplasare, acolo

a inclus toate verbele și sinonimele pe care le poate genera și analizează toată dinamica semnificațiilor care reies din el; Noțiunea de deplasare, spune autorul, „stă la baza lucrării ca ma-

trice semantică. De la dragoste la religie, de la cunoaștere la estetică, niciun domeniu de experiență și

de cunoaștere rămâne nevătămată. Lucrarea lui Nerval provine dintr-o energie centrifugă -

mai degrabă decât centripetă. » (Vezi Dagmar Wieser, „Nerval and the Science of Displacement," Littéra-

tură, n. 158, 2010, p. 34) Utilizarea perechii centripet-centrifugă și a dialecticii care are loc

între cei doi termeni aparent opuși, ne interesează îndeaproape deoarece sunt legați direct

la înţelegerea şi formularea semnificaţiilor excentricităţii în opera lui Nerval. » ; THE

mișcările – fizice sau psihice – ale personajelor în spațiu și „dromomania de

autorul se prezintă ca latura vizibilă a unui tropism secret al scrisului. » (Ibid., p. 33);

În CN, Nerval evocă așa-numita literatură itinerantă a lui Restif de la Bretonne care datează din

cea a lui Rousseau.

Capitolul 4 – Rătăcire și povestire

181 o ușă la care să dai foc, o trapă de forțat, o mansardă de deschis, o fereastră blocată

a debloca sau a demola, un șanț plin cu apă de care să înoți, o scară la care

a urca sau a coborî, un zid de forat sau de urcat, o podea de spart, a

pază de mituit, grătare de dosar, o frânghie de făcut sau de ascuns,

etc. Și mai presus de toate, întunericul nopții nu este favorabil fugarului. Lui

liniile de zbor și traseele sale aleatorii, orizontale, verticale și în zig-zag sunt, cel mai adesea, lăsate la întâlniri și situații întâmplătoare.

Spirala, sugerată de imaginea „scării în spirală", este probabil cea

cea mai bună figură a excentricității, a rătăcirii, a repetiției acelorași acte,

a trecerii periodice în aceleași locuri simbolice sau lipsite de orice semnificație-

cation. Acestea fiind spuse, între paranteze, repetarea actelor și gesturilor nu are nicio legătură cu asta.

vezi cu ritualul religios unde gestul hieratic are o funcţie liturgică. THE

timpul ciclic, al eternei întoarceri, se opune timpului biblic liniar și ireversibil. Acesta este motivul pentru care scăparea eroului nu este chiar evadare, nici libertate, ci

revenirea constantă la punctul de plecare: este readus la închisoare de fiecare dată când el

a reusit sa scape; el intră și iese din el, într-un dus și înapoi constant. Tocmai în această dialectică tensionată între fixitate, mobilitate și repetiție constă întreaga poetică a excentricității și a narațiunii care crește datorită acestei dinamici între de-

plasare și traseu circular. Nerval însuși a simțit aproape întotdeauna

amenințat de repetarea ciclică, motiv pentru care s-a străduit să lupte împotriva acestui lucru

fatalitatea într-un mod excentric: „Cei trei

Al unsprezecelea se întoarce... este încă primul.

Și încă este singurul m

oment482 ». Am putea spune că starețul de Bucquoy pare

a fi un Sisif condamnat la o repornire permanentă, dar caracterul de

Nerval depășește totuși această condiție tragică prin gestul său repetitiv de evadare.

la detenție; scăparea, cu riscul de a fi reîncarcerată, pare a fi pentru Bucquoy cel

cel mai bun mod de a trăi viața, de a te opune și de a-ți folosi rezistența

în fața despotismului.

Henri Scepi a observat, la rândul său, rolul pe care îl joacă motivul repetiției

Illuminati:

Repetarea acționează la toate nivelurile textului lui Nerval, îi contaminează periferia.

ca centru şi se stabileşte ca un adevărat principiu de organizare a discursului şi

mod de formalizare a obiectului de spus, de inventat. Dar repetarea nu este reluarea riguroasă a Acelașii, care de atunci ar fi constituit în esență, deja pus sau

întotdeauna anterior sub specie aeternitatis, constă dimpotrivă în favorizarea

o funcționare specifică a recurenței structurale și a circuitelor

482 Sylvie, NPL, III, p. 539.

 de figuri și motive care postulează Același într-o schemă de suprapunere

şi diseminarea în cadrul textului483.

Știm că tema rătăcirii abundă în lucrările lui Nerval.

În Aurélia naratorul rătăcește peste tot, în încăperile „vastei clădiri”, în

„labirinturile orașului mare”, dar mai ales în vise sau în interstiții

a „revărsării visului în viața reală”. Fiecare evadare și fiecare oprire

sunt atat o noua iesire cat si o noua intrare, o calatorie acolo si o intoarcere, plecarea fiind intotdeauna mai interesanta decat intoarcerea. Traversarile coridoarelor, urcarile si cele

coborârile scărilor, etajelor și celulelor și golurile pe care personajul

exercițiile fugitive sunt atât în interiorul, cât și în afara închisorii. În

În nopțile de octombrie, există un pasaj foarte apropiat de ceea ce tocmai am spus:

Coridoare, – coridoare nesfârșite! Scări, – scări pe care se urcă,

unde coborâm, unde urcăm înapoi și al cărui fund este mereu scufundat în apă neagră

agitat de roți, sub arcade imense de pod [...] – Sus, jos, sau

mergi pe coridoare, – și asta pentru câteva eternități... Ar merita

pe care aş fi condamnat pentru greşelile mele?484

Vezi și în Aurélia:

– Rătăceam într-o clădire vastă compusă din mai multe camere […] Mă pierdeam

de mai multe ori pe coridoarele lungi și traversând una dintre galeriile centrale,

M-a lovit un spectacol ciudat485.

La fiecare punct de oprire înfloresc mai multe puncte de sosire și de ieșire, dar nici unul

nici una din aceste sosiri si plecari nu face staretul de Bucquoy

cu adevărat liber. Nici excentric, nici concentric, nici la stânga, nici la dreapta,

Nici în sus, nici în jos nu reușește eroul să-și găsească adevărata libertate și nici să scape cu ușurință din închisoare. Ieșirile sale sunt blocate de fiecare dată, ușile și ferestrele

sunt uneori blocate. Refuzul încarcerării este, înainte de toate, refuzul de a suferi-

a pune într-un regim autoritar şi absurd, ale cărui legi de pedeapsă şi arestare

sunt în mare parte arbitrare. Rătăcirea lui neîncetată anulează orice înrădăcinare și

retragerea în sine, motiv pentru care rămâne în afara lui. Suntem bine conștienți de istoria unor persoane celebre care au făcut din închisoare o oportunitate pentru

conversie sau muncă intelectuală

486. Bucquoy, în schimb, se bucură de libertate

de gândire.

483 Scepi, Henri, Poezia vacantă. Nerval, Mallarmé, Laforgue, Edițiile ENS, 2008, p. 23.

484 Nopțile de octombrie, NPL, III, p. 337.

485 Aurélia, NPl, III, p. 698.

486 Vezi Jacques Berchtold „Energia „povestilor de evadare" în secolul al XVIII-lea. Abatele de Bucquoy,

Baron de Trenck, inginerul Latude", Caiete ale Centrului de Cercetări Istorice, nr. 39, 2007:

Marie Durand închisă pentru că a refuzat să renunțe la credința și religia ei; Louis-Isaac de Sacy

Într-o epocă centralizată, cu geometrie fixă, Bucquoy caută să varieze şi

înmulțiți centrele și spațiile fizice și simbolice, pentru a găsi inter-

forme subversive de rezistenţă şi să-şi impună singularitatea ca centru. Iar mu-

Avansul fizic al personajului este un reflex la stabilitatea și anarhia lucrurilor;

mișcările personajului, chiar dacă par și ele arbitrare la prima vedere, sunt doar răspunsul la autoritatea arbitrară care „folosește doar prea mult din

Doamne, dar la ce? pentru a-și acoperi nedreptatea

487 ». Critica împotriva alianței dintre cei

Politica și religia sunt evidente acolo.

Atâta timp cât poate trece de zidurile închisorii, nu-i poate părăsi pe ai lui

corp concentrat într-un spațiu închis, astfel încât să poată scăpa și rătăci în afara zidurilor, Bucquoy nu se simte obligat să-și transforme încarcerarea în libertate spirituală. Iar puterea înseamnă, înainte de toate, să știi să faci și apoi să vrei să faci. Cu toate acestea, trebuie amintit că libertatea corpului, a câștigat în continuare

când traversezi zidurile închisorii, nu eliberează personajul o dată

pentru toți, pentru că este arestat și închis de fiecare dată. Oricum, nu este

nu, ni se pare, libertatea de a fi liber care constituie motivul evadărilor

a personajului

488, dar dorința de a-și pune în practică „planurile de evadare” și

rezista oricărei rețineri arbitrare. De atunci, revolta Bucquoy a contat mult.

mai mult în actul răzvrătirii decât în drepturile sau cauzele apărate. Eșecurile

conta mai putin, actul de a se elibera fiind mai important decat libertatea pro-

mai înainte spus. Iată de ce închisoarea nu mai este, aparent, locul izolării.

și tortura, ci locul teatralizării gesturilor, deghizărilor,

finte și roluri devenind astfel un mod de operare de excentricitate, supraviețuire și reverii

489. Aici, în închisoare, prizonierii sunt mai liberi decât afară:

a tradus Biblia în timpul încarcerării sale la Bastilia; V oltaire a scris tragedia Oedip and the

cântece din La Henriade la Bastille, Diderot îl traduce pe Platon la Château de Vincennes.

487 HB, NPl, II, p. 943, „Îl folosește prea mult pe Dumnezeu, dar pentru ce? pentru a-și acoperi nedreptatea. O, Doamne,

ești destul de mărturisit pe gură; dar cine îți mărturisește cu inima? Vei fi doar tu,

Doamne, cine nu ar avea niciun credit printre oameni, decât ca pretext pentru nedreptatea lor? »

488 HB, NPl, II., p. 908: „[…] plictisit de șederea în închisoare, i-a venit ideea să evadeze.”

489 A se vedea Michel Brix, „Nerval și tema „închisoarei fericite””, André Guyaux (ed.), Nerval:

lucrările conferinței de la Sorbona, Universitatea Paris IV: Paris-Sorbonne, 1997; Să-l ascultăm pe stareț

de Bucquoy: „– Nu sunt atât de bine găzduit!” spuse abatele de Bucquoy. – Deci nu mă plângeam

decât să lipsească prosoape și cearșafuri, când am văzut brelocul Ru sosind pentru lenjerie,

nuante, vaze, sfeșnice și tot ce este necesar pentru ca eu să mă stabilesc sincer

în acest pavilion. » (HB, p. 925); Tot aici: „Dar suntem foarte bine aici, și, cu perspectiva

pentru a ieși din ea curând, cine ar vrea să încerce să scape? – Lucrul ar fi imposibil, spuse

Reneville... Dar, în ceea ce privește judecarea tratamentului pe care îl primim în acest castel, mai așteptați puțin. –

Nu-ți place? Foarte bine deocamdată... M-am întors în luna de miere,

unde ești încă...” (Ibid., p. 921); „Am suferit puțin în temniță… dar acum,

sub acest foișor, apreciind căldura unui vin de Burgundia destul de generos, mă simt înclinat să

Fii răbdător. » (Ibid., p. 923); Amintim că apare tema „închisorii fericite”.

tot în RS, NPl, II, p. 894: „Nu mai era închisoare, ci palat; nu mai era zdrențe, dar

184avem comunicaţii secrete, avem vicii, mituim gardienii şi

temniceri, avem privilegii, ranguri, funcții și „legături înalte”, favorizăm anumite cercuri de prizonieri, criticăm regimul politic, defăimăm

figura regelui și a lui Dumnezeu, hulim, scriem epigrame, batjocorim

reguli, ucidem, violăm, trădăm, ne deghizăm. Închisoarea devine astfel un teatru al excesului, al disimulării și al imaginației.

După evadarea sa finală, abatele de Bucquoy a părăsit Franța și, ni se spune,

autorul, „a rămas fie în Olanda, fie în Germania și nu s-a dus în Indii

490 ».

Fără adăpost, ca și Nerval, probabil și-a continuat starețul pe a lui

rătăcirile dintr-o ţară în alta.

4.4. Religia și iadul celor vii

Există multe referiri, implicite sau explicite, la religia de stat, în special

legat de scepticismul regelui și al oamenilor de atunci. Controversele dintre

Bossuet și Fénelon ocupă centrul scenei. Dumnezeu este înlocuit de regele pământesc care își aroga puterea și măreția absolută.

491. Călătoria spirituală excentrică

al starețului de Bucquoy nu poate fi înțeles în afara timpului său, a cărui mo-

realitatea nu este în pas cu valorile religiei, justiției și

etică. Din preot (era familia care-l făcuse pe Bucquoy preot) starețul

Bucquoy a devenit deist și apoi simplu quietista, mai ales că a citit în Le Mépris du Monde din care a învățat

că este mai profitabil pentru om să se cultive în vederea lui Dumnezeu decât

să cultivăm pământul, care nu are nimic de-a face cu noi […] Cine cultivă?... Ne luptăm, noi

la vânătoare, facem un pic de sărare falsă…; mărfurile sunt aduse din Germania

iar din Anglia se vând cărți interzise. Cei care au bani speculează

voucherul fermei; dar cultura este o meserie pentru lenesi! 492

podoabă strălucitoare; mesele obişnuite s-au transformat în banchete splendide unde, printre cei

concerte de viole și buccine, a crescut tămâia armonioasă a versurilor. » sau Ibid., p. 890: „Spifame

avea convingerea că visele lui erau viața lui și că închisoarea lui era doar un vis”.

490 HB, NPl, II, p. 945.

491 Vezi HB, NPl, II, p. 923.

492 Ibid., p. 906; Vezi Jean Richer, Colecția Lovenjoul, D 741, fol. 125 citat de Béatrice Didier, „Nerval and

filosofia Iluminismului sau doliul Credinței”, în Nerval: o poetică a viselor, Lucrările Conferinței

din Basel, Mulhouse și Fribourg pe 10, 11 și 12 noiembrie, Honoré Champion, 1989, p. 104: „Tu

au grijă de Dumnezeu. Deci, ocupați-vă să luați măsuri. Aveți grijă de voi. Tu ești

leneși care se bazează pe cer ca la loterie. E greu să găsești ceva

care perpetuează mai mult prostia umană decât diversitatea de limbi, obiceiuri, religii.

Iată ce spunea unchiul meu, un om pătruns de ideile lui Voltaire; Vezi prefața la Illuminati,

NPL, II, p. 885 unde este menționat deismul mixt al unchiului lui Gérard de Nerval.

 Mai mult, șederea la La Trappe, unde „nu a fost pus în prea mult contact cu lumea493”,

și unde i s-a cerut să respecte legea tăcerii, determină eroul să renunțe

„disciplină” monahală. Dar, ca o ironie, personajul nu scapă

de ceea ce fuge: închisoarea îl îndepărtează de lume și austeritățile sunt mai grele decât la

Trapă. Libertatea lui

Nici cuvântul lui nu i se acordă întotdeauna: „Abatele de

Bucquoy, redus la tăcere de căluș și becul de anxietate, nu a înțeles

că aurarul jefuit ar fi primit acelaşi tratament494. » Independența sa față de orice formă

clericalismul ascultător şi gustul său pentru libertate nu duc decât la izolare în

închisoare.

Fără „a mai face griji pentru religia creștină495", Bucquoy aruncă „rochia".

la urzici" şi se eliberează rămânând un simplu deist. Aşa se manifestă

libertatea sa de a intra și de a părăsi religia la fel de ușor cum își schimbă hainele

de ofițer în haine de preot:

Pe drum, a avut o ceartă și a rănit un bărbat care îl insultase. Acest

șansa nefericită l-a făcut să se întoarcă la religie […] îndrăgostit de doctrinele sfântului

Paul, a fondat o comunitate sau seminar la Rouen, pe care l-a condus sub numele de

Morţii. Acest nume simboliza pentru el uitarea durerilor vieții și dorința de

odihnă veşnică496.

Chance497 domină peste tot în poveste și știm că a fost în centrul

doctrină deistă de care se atașează personajul, unde Dumnezeu și Providența lui nu mai au

de loc498. Închisoarea pe care ne-a prezentat-o doamna de Noyer și Nerval și prin

din care ne putem forma o imagine, este locul unde toate se adună

tipuri de indivizi: fanatici, francmasoni, preoți libertini, deiști,

convertiţi şi

atei cât şi în loji

Masonic, unde cei iluminați

Teosofii s-au încrucișat cu iluminați revoluționari, șarlatani,

spiritualiști, atei materialiști, deiști și liniștiți.

Distanțele pe care le parcurge Bucquoy, diversele urcușuri și coborâri, rătăcirile-

Acestea și dus-urile permanente sunt, la nivel metafizic, reflexele a

493 HB, NPl, II, p. 908.

494 Ibid., p. 916.

495 Ibid., p. 908.

496 Ibid.

497 Bucquoy se întâlnește întâmplător cu falșii negustori de sare; întâmplător este confundat cu abatele de La Bourlie;

întâmplător a reușit să scape etc.

498 Yvon Belaval, Dominique Bourel (sub conducerea lui), Epoca Luminilor și Biblia, Paris,

Edițiile Beauchenes, 1986, p. 313: „Deismul este definit în general ca credința că

Dumnezeu nu mai exercită nicio influenţă asupra mersului lumii după crearea sa (două otiosus), care

ceea ce presupune pentru om o religie naturală comună întregii omeniri. Zeul Deiștilor

este adesea comparat cu un ceasornicar care, după ce și-a făcut un ceas și l-a dat în funcțiune,

l-ar lăsa să funcționeze de la sine. » ; Vezi Dominique Tailleux, The Nervalian Space, Nizet, 1975.

centru ontologic imobil, de care personajul nu se poate atasa cu usurinta;

Ele denotă, de asemenea, dificultatea de a-și fixa identitatea sau, mai bine spus, de a re-

să-și găsească interioritatea concentrată, dar și semnele unei pierderi de funcție

de realitate transcendentă. Cu alte cuvinte, în spatele impulsurilor centrifuge și al dorinței

Evadarea lui Bucquoy, detectăm nu numai revolta lui și critica sa ferventă-

vânzări, dar și imposibilitatea ca acesta din urmă să se refugieze în eul său interior pentru a-și găsi libertatea interioară, mai adevărată și mai durabilă decât libertatea corpului.

Coborâri repetate în șanțuri pline cu apă, iarbă sau pur și

pur și simplu uscate, intrările prin ușile subterane, rătăcirile, din plin

întunericul, pe platouri, mese și terase care păreau să continue și mai departe,

incendiul provocat de personaj, pentru a arde una dintre ușile interioare ale

închisoarea, fumul, ceața, drumurile blocate și podurile de traversat, poate-

poate fi interpretat ca o coborâre în iadul spiritual, dar și în

inconștientul gândirii, în vis și în nebunia personajului și a autorului

se.

La finalul povestirii, Nerval citează pasaje din Extras din Tratatul de existență

lui Dumnezeu, al cărui autor este starețul din Bucquoy, și ni-l prezintă pe Bucquoy ca pe un

formidabil metafizic. Starețul nu mai crede în deism și luptă cu filozofia

materialist considerând că materia nu poate exista fără intervenția lui Dumnezeu:

„Fiecare dintre părțile materiei", a spus el, „are existență de la sine?

ar avea așadar atâtea ființe necesare câte părți... Acest lucru ar produce zei

fără număr, ca în închipuirile păgânilor " Corpurile au conform

starețul, nici existența, nici mișcarea de la sine… Se va pretinde că „în centrul

materia un atom împinge pe altul, iar acea ordine rezultă din acțiunea lor reciprocă? "

Aceasta este ceea ce starețul nu poate admite fără intervenția unui Dumnezeu. „Trupurile au

la fel de putin de la sine miscarea si regularitatea miscarii, ca existenta. În acest caz, este șansa vreunul dintre aceste lucruri? Din același motiv

depinde. Subzistă de la sine, fără să se aseamănă cu ceea ce ți s-a spus? AŞA

Este Dumnezeu. Nu este nici unul? Nu-i nimic! "

499

Așa s-ar fi putut lupta starețul cu Restif de la Bretonne și Quintus

Aucler, ambii adepți ai religiei păgâne, dar și cum deist

luminează punând în centru pe Dumnezeu și nu știința, făcându-l voința că

ordonează mişcarea stelelor şi a corpurilor dându-le o regularitate în

miscarea lor.

499 HB, NPl, II, p. 942–943.

CAPITOLUL 5

ÎNTRE SINE ȘI CELALȚI

5.1. (Auto)biografie și realism ec(-)centric

Confidences of Nicolas este cel mai lung dintre textele incluse în The Illuminati,

cuprinzând peste o sută de pagini. Gérard de Nerval preia și își inserează articolele acolo

despre viața și opera lui Restif de la Bretonne, publicată inițial în Revue

a celor Două Lumi.

În acest capitol, scopul nostru este de a propune o nouă cale hermeneutică,

pentru a încerca să analizăm relațiile dintre dragoste, (auto)biografie, realism, socialism, teatru, religie, asemănare, fetișism și excentricitate.

Textul bogat din Confidences of Nicolas ne va permite să demonstrăm cât de mult

toate aceste teme răsună și corespund între ele sub același condei al lui Gérard de

Nerval.

Multe pagini au fost scrise pe acest text „cu jumătate de nervi”, care poate fi explicat,

pe de o parte, din cauza temelor bogate abordate de Gérard de Nerval, care sunt și ele recurente în lucrările sale

500, pe de altă parte, din cauza dialogului pe care îl introduce acest text-

se ține în special de Călătoria în Orient, Nopțile de octombrie, Fiicele lui

foc si Aurélia501. În ceea ce privește analiza noastră, aceasta va fi în concordanță cu studiile

critici consacrate până acum acestui text, încercând, în același timp, să

propun câteva reflecții țesute în jurul noțiunii de excentricitate și a fi-

cifre.

Gérard de Nerval folosește adesea adjective în Les Confidences de Nicolas

tive sau substantive sinonime cu centricitate, pentru a califica conduita, the

convingerile și ideile politice ale caracterului său, și anume extravaganța, ciudățenia,

capriciu, fantezie, rătăcire, nebunie, singularitate, originalitate. La capitolul teoretic

500 Kurt Shärer, op.cit., p. VII: „Nimic mai dezordonat, mai proliferativ și, într-un fel,

mai aberantă decât urmărirea obișnuită a temelor, făcută de criticul nervalian. » ; Sincer

Paul Bowman a remarcat o serie întreagă de teme nervaliene: entuziasmul pentru fluxul natural

printre cântăreți, viziunea de vis a femeilor, interesul pentru tipografie, cultul

Napoleon, inventarea genealogiilor imaginare (Gérard de Nerval. Cucerirea sinelui de către

scris, Paradigm, 1997, p. 171).

501 A se vedea Jacques Bony, care face o paralelă între textul CN și Sylvie și identifică asemănările dintre acestea.

două texte.

În studiul nostru, am reunit toți acești termeni în ceea ce am numit

axa lexicală a excentricităţii. Dar, dincolo de această abordare lexicală, excentricitatea se va dovedi din nou eficientă și operațională, mai ales ca

ca instrument de analiză a acestui text nervalie n. Vom proceda pas cu pas, pentru a

reușesc să evidențieze utilitatea acestei noțiuni în înțelegerea discursului și a poziționării ec(-)centrice, întotdeauna între doi dintre narator, de

sufletul nehotărât al lui Nicolae, rupt între iubirea spirituală și iubirea trupească, între pocăință și desfrânare, între religia creștină, panteism și practici eretice,

scriere realistă și excentrică, atât biografică, cât și autobiografică și

a sincretismului feminin.

Restif de la Bretonne și scrierile sale au trezit și trezesc încă interesul

exegeți: Michel Dansel dedică un loc important

tu la această figură singulară a

al XVIII-lea, în sa

o carte recentă, intitulată The Excentrics502. JJ Moreau de

Tours, mult mai devreme, îl prezentase pe acest autor în Morbid Psychology

în relaţiile sale cu filosofia istoriei, calificând-o, de asemenea, drept excepţională.

stick503. Gérard de Nerval, la rândul său, se concentrează pe viața și opera acestui autor

ale căror excentricități și caracter original amintesc de excentricii englezi:

„Știm acum tot ce ne trebuie despre viața ciudată a lui Restif pentru a-l clasifica

cu siguranţă printre acei scriitori pe care englezii îi numesc excentrici504. » Cuvântul

excentricitatea apare de două ori în textul nervalian, dedicat lui Restif de la

breton505.

Am încercat să arătăm, în capitolele precedente, relaţiile care

autorul cărții The Illuminati susține cu noțiunile de biografie, autobiografie,

a realitatii si a adevarului. Prin extinderea reflecțiilor asupra acestor noțiuni, intenția noastră este

502 Vezi Michel Dansel, The Excentrics, Robert Lafont, 2012.

503 Vezi JJ Moreau de Tours îl urmărește îndeaproape pe Gérard de Nerval când spune că: „singularitățile

Restif aproape că nu semăna cu singularitățile care captează titlurile lui Haydn și Buffon. Printre altele

excentricitățile lui Rétif de la Bretonne, vom cita următoarele: „Uneori se condamna la

tăcere, jurând că nu vorbește cu nimeni, uneori își lăsa barba să crească și spunea cuiva

care a glumit: „Va cădea doar când îmi voi termina romanul. – Dacă are mai multe volume? – El va avea cincisprezece. - Deci nu te vei bărbieri încă cincisprezece ani? - Nu-ți face griji,

Tinere, scriu un volum pe zi. » (Vezi JJ Moreau de Tours, Morbid Psychology

în relaţiile sale cu filosofia istoriei, Victor Masson, Paris, 1859, p. 542–543).

504 CN, NPl, II, p. 1056.

505 Ibid., p. 1040: „natura ciudată, viața literară în abaterile și ciudateniile ei reflectă cinismul

al XVIII-lea și prevestește excentricitățile secolului al XIX-lea”, respectiv NPl, II, p. 954:

„În plus, el și-a compus doar propriile lucrări și atât de mult era fertilitatea lui, încât nu s-a dat pe sine...

nu mai trebuie să le scrieți: stând în fața depozitului său de vechituri, cu focul entuziasmului în ochi, el a...

păreau să fie literă cu literă în composterul său aceste pagini inspirate pline de erori, dintre care toate cele

Toată lumea a observat ortografia bizară și excentricitățile calculate […] Cu toate acestea, niciuna dintre ele

Aceste excentricități nu i-au dezamăgit pe nenumărații cititori din Le Paysan perverti, Les Contemporaines sau

din Nopțile Parisului”.

Capitolul 5 – Între sine și celălalt

189 pentru a înțelege de această dată cum reușește autorul Confidences să se identifice

cu discursul și cele câteva rânduri de viață ale biografului său și să pună, în același timp

timp, depărtează analiza sa, adoptând un discurs critic în raport cu libertatea.

personaje de înot și tot ceea ce le împinge comportamentul la extrem. oare

de o privire critică retrospectivă asupra unui sine care a fost, în copilărie sau

în tinerețe dar că nu mai este la fel cu trecerea anilor? Cu alte cuvinte, cum reușește Nerval atât să-și însuşească discursul celuilalt (cunoaștem bine întinderea împrumuturilor autorului operei lui Reti), cât și să-și distanțeze analiza sau să înlăture ceea ce nu se mai potrivește cu crezurile sale și

sisteme de valori morale? În paginile următoare, vom încerca așadar

pentru a arăta, printre altele, modul în care discursul ambivalent al prefeței la Illuminati

rezonează în Les Confidences: Nicolas, ca și Nerval, „se absorbise de mic

multă hrană nedigerabilă sau nesănătoasă pentru suflet

506».

Pentru Restif de la Bretonne experiențele reale ale vieții sale sunt cele care

furnizează materialul pentru compunerea romanelor sale, spre deosebire de Gérard

a lui Nerval, care pretindea că își desparte „viața reală” de „viața sa poetică 507”. Dacă

pentru Restif granițele care separă viața de scris, precum și realitatea de ficțiune

sau convenția devin opace, chiar șterse, transparentul și confes- scrisul

lui Gérard de Nerval i se pare posibilă o relație cu sine și cu viața reală

practica numai prin indirectitate, devianta, oblicitate si ec(-)centricitate. A face

viața lui o operă, așa cum au făcut bine Chateaubriand, Proust sau Gide, nu era pentru care

Nerval a fost o permanentă ispită și o fantezie, dar care l-a ajutat, fără îndoială,

în actul său de creaţie. Ocolurile de la realitate, proiecțiile, alteritatea trăită, identificările disimulate și avansurile mascate se datorează, înainte de toate, alegerilor estetice ale autorului, concepțiilor sale despre artă, despre autobiografie,

de realitate, ficțiune și invenție în literatură. Mușamalizările și

Evadările lui Gérard au și o anvergură autobiografică, fiind, mai exact, pe de o parte, răspunsul său la incapacitatea de a scrie – fără ocoliri – despre sine, de a-și concentra sau fixa identitatea psiholiterară, pe de altă parte, înaintarea sa camuflata în fața privirilor insistente ale celorlalți; suntem bine conștienți de indiscrețiile ale

Jules Janin și Alexandre Dumas în relație cu Gérard de Nerval, stigmatizarea lor-

mentiunea nebuniei acestui autor și răspunsurile disperate ale lui Nerval la acuzații,

506 NPl, II, p. 886.

507 Vezi Scrisoarea către doctorul Labrunie, 12 iunie 1854, NPl, III, p. 864: „Este plin de exagerări,

binevoitor fără îndoială, și inexactități care contează foarte puțin pentru mine, deoarece este vorba de a

caracter convențional... Nu poți opri oamenii să vorbească și așa este scris

istoria, ceea ce demonstrează că de fapt a trebuit să separ viața mea poetică de viața mea reală. » ; Vedea

Michel Brix, „Autobiografia și problema realismului”, în Scrieri despre sine: secrete și

reticență, Bertrand Degott și Marie Miguet-Ollagnier (ed.), Paris, L'Harmattan, 2002, p. 29–47.

 pentru a-i convinge pe cei doi contemporani ai săi de raţiunea sa508. Nerval nu se identifică,

de data aceasta, cu eroii imaginației sale, dar cu indivizi istorici.

De fapt, se identifică și se remarcă în același timp; este in acelasi timp identificarea

oblic și distant care îi permite să scrie despre sine și despre ceilalți.

Să o urmăm îndeaproape pe Marina Mure șanu Ionescu care ne poate ajuta să înțelegem

relațiile dintre biografie și tobiografie, între identificare și distanțare, pe scurt

între obiectivitate și subiectivitate în actul scrisului:

Situația este ambiguă și destul de indecidabilă în The Illuminati prin faptul că

distanța este atât zero, cât și maximă - el al enunțului, fiind un substitut pentru I, a

o alta ipostaza a Iului, este identificabila cu Eul enuntului. Dacă am împrumutat

un proces genettian, s-ar putea spune că esența Illuminati poate fi rezumată în

(sau este o extindere a) propoziției: „Sunt în același timp și la rândul său Raoul Spifame,

starețul de Bucquoy, Restif de la Bretonne, Jacques Cazotte, Cagliostro și Quintus

Aucler, a cărui viață o spun, de aceea îmi spun mie însumi. ”509

Dacă trebuie să-l credem pe Daniel Sangsue, chiar ambiguitatea este cea care caracterizează excen-

tricity510. Pe scurt, relația dintre aceste două ipostaze, unul obiectiv, celălalt sub-

obiectiv, nu reuseste niciodata, in Nerval, sa se stabilizeze, in sensul ca semnele celor

„Eu” și „el” rămân aproape întotdeauna nedeterminate; se schimba continuu -

a locului și a rolurilor, se împletesc, se suprapun și se îmbină rămânând

separat. Aici, în această dinamică complexă a instanțelor „eu” și „el”, constă tot paradoxul și toată dificultatea de a înțelege scrisul nervos.

lienne, inflexiunile ei necontenite, liniile sale de convergență, cristalizare și

scurgere. „Eu sunt celălalt” pe care Gérard de Nerval îl scrisese cu propria sa mână în marginea a

frontispiciu s-ar putea referi și la autobiografie și biografie.

În analiza prefeței, am încercat să evidențiem discursul

ex(-)centric şi ambivalent al autorului. Este în acest joc reciproc, generator fără

508 Keiko Tsujikawa alege pasajele care vorbesc mult în acest sens: NPl, III, p. 457: „[…] este suficient

a lăsa această mască să fie bătută în cuie pe față în locuri unde nu se poate face altfel. » și Npl,

III, p. 685–686: „Fie ca să ni se ierte aceste izbucniri de personalitate, noi cei care trăim sub re-

paznic al tuturor, și care, glorios sau rătăcit, nu mai poate obține beneficiul obscurității! »

509 Mureșanu, Ionescu, Marina, op.cit., p. 203; Vezi Plimbări și amintiri, NPl, I, p. 139:

„Nu suntem și noi, fără să vrem să fim, subiectul unor biografii directe sau deghizate? » ; El ne spune

Se pare că și Paul Sartre ne ajută să explicăm ceea ce tocmai am spus, chiar dacă al lui

cuvintele nu îl vizează direct pe Gérard de Nerval sau opera sa: „eul nu poate fi înțeles ca a

existenta reala: subiectul nu poate fi el insusi, pentru ca coincidenta cu sine face, dupa cum am vazut, sa dispara

sinele. Sinele reprezintă așadar o distanță ideală în imanența subiectului în raport cu el însuși.

chiar, un mod de a nu fi propria coincidență, de a scăpa de identitate în timp ce o pozezi

ca unitate, în scurt timp să fie într-un echilibru perpetuu instabil între identitate ca abcoeziune

soluţie fără urmă de diversitate şi unitate ca sinteză a unei multiplicităţi. Asta numim noi-

vom învăța conștientizarea de sine. » (Sartre, Paul, Being and Nethingness, Paris, Gallimard, 1943, p. 119.)

510 Vezi Daniel Sangsue, „Ai spus excentric?”, Romantism, n. 59, 1998, p. 52: „Este

însăşi ambiguitatea oricărei excentricităţi.

 îndoială de tensiune, între participare și distanțare, între „dorința de a-și afirma

individualitatea și nevoia de a sublinia apartenența la o comunitate511”,

că povestea este țesută în timp ce cuprinde această dinamică a opozițiilor, a acceptării

cțiuni, negații, compromisuri și revelații.

Majoritatea exegeților nervalieni sunt de acord cu ideea că viața de

celălalt, pe care Gérard de Nerval îl pretinde biografie, devine adesea terenul în care acesta din urmă își dezvăluie și revoalează propriile preocupări sau oglinda în care el

poate privi și studia propria individualitate: „Interesul memoriilor, al confesiunilor, al autobiografiilor, chiar al călătoriilor, constă în faptul că viața fiecărui

Omul devine astfel o oglindă în care fiecare se poate studia, cel puțin parțial

a calităţilor sau a defectelor sale

512 ».

Oglinda textuală nu mai este oglinda magică și înșelătoare în care Spifame

și-a pierdut reflexiile și și-a văzut adevăratul dublu îndreptându-se spre el, dar oglinda sco-pică și edificatoare, unde Nerval își poate studia defectele și calitățile. Dar pentru

să te analizezi și apoi să te distanțezi de propriile reflexii din această oglindă,

în primul rând trebuie să fii sau să te regăsești în oglindă; seamănă cu gestul lui

spectator de teatru care, pentru a-și elibera impulsurile, fanteziile și pasiunile, trebuie

îndepărtați-vă de scenă. În acest fel oglinda este atât concentrică, cât și excentrică, interioară și exterioară. Textul nervalian este, de asemenea, o scenă,

cealaltă scenă sau scena în sine; Textul oglindă al lui Restif este, pentru Nerval, spațiul propriei lecturi, al reflecțiilor sale, al experienței sale de alteritate, dar și spațiul în care se intersectează interioritatea textului și exterioritatea discursului critic, efectele lecturii, generate de text, și efectele autoanalizei. În acest moment, trebuie să ne amintim că majoritatea exegeților lui Nerval concluzionează că Les Confidences de

Nicolas, brodat pe romanul autobiografic al lui Restif, Monsieur Nicolas, sau The

inima umană dezvăluită, este doar „autobiografia deghizată, dar clară

513» de Gérard

din Nerval.

Autobiografia ficționalizată a lui Rétif de la Bretonne reprezintă pentru Nerval nu

doar o oportunitate de a te studia, de a tace despre tine și de a vorbi prin alții, de a fugi de realismul transparent sau de succesiunea logică a evenimentelor

evenimente, dar și pentru a corecta excrescentele imaginației, greșelile și conduita libertină a tânărului Nicolas, care pot fi la fel de bine și pentru autorul Confidences. Aici, în oglinda celuilalt, Nerval se reflectă asupra lui însuși,

511 Tsujikawa, Keiko, op. cit. p. 125.

512 CN, NPl, II, p. 1038; Vezi Castelele Boemiei, NPl, III, p. 679: „Experiența fiecăruia este

comoara tuturor" viața unui poet este cea a tuturor".

513 Vezi Gérald Schaeffer, A double reading of Gérard de Nerval, Neuchâtel, At the Baconnière,

1977, p. 40.

 se oferă așadar unui exercițiu de introspecție și se judecă singur514. Cum să-ți analizezi pro-

aproape calitati si defecte daca nu la distanta? Cum altfel să purificăm sufletul și spiritul?

să interiorizeze cuvintele celuilalt, să se identifice cu ele până când autorul le surprinde viziunile, visele și himerele? Apoi, traversând oglinda, autorul se întoarce,

în afara cadrului specular, la viața celuilalt. Între aceste două mișcări, una centrată

iar celălalt decentrat, Nerval încearcă să marcheze zona sau faliile intermediare și să pună deoparte convergențele, joncțiunile și punctele de raliu, precum și

divergenţele şi disjuncţiile dintre el şi celălalt. De atunci, scrisul său excentric este supus unei fluctuații permanente între respingere și identificare, între critică și

că „variegații de suflet” și validarea excentricității sau excesului:

Practică deviantă, oblică, excentrică: auto-scrierea urmează un orb capricios din care

urma difractată se reconfigurează, în vederea unei acomodari treptate şi

schimbând, profilul evaziv al scriitorului. Ce spune Nerval despre el, adică

a relației sale cu sine și cu realitatea, a acestui adevăr, întreg, decisiv, care nu este în

capabile să fie formulate, expuse și lămurite prin proza confesiunii, prin logica autobiografiei directe? […] scrisul trebuie să inventeze modalități de ocolire, spațiere și deplasare, pe scurt, un întreg eco-

economie a dispersării și înmulțirii - ca acest personaj din Rétif, Multipliandre, pe care lui Nerval îi place să-l evoce amintind că „a găsit secretul izolării sufletului și trupului său și al vizitei stelelor fără a pierde posibilitatea

să se întoarcă după voie la zdrenţele lui omeneşti. Deci, vorbind despre sine prin intermediul

folosirea abil a altora – biografii, portrete – nu este altceva decât o modalitate

a tace despre sine, a topi eul în taciturnitatea unei spuse imposibile

515.

Suntem deja obișnuiți să nu luăm cuvintele lui Gérard de Nerval așa cum sunt

care, mai ales când susține că ceea ce a scris nu a fost o invenție-

dar că urmărea îndeaproape documentele pe care le consultase. Așa a fost cazul lui Raoul Spifame și Istoria abatelui de Bucquoy, dar este și cazul

din Confidences of Nicolas: „Vom încerca să spunem despre această existență străină,

fără nici un prejudiciu ca fără nicio simpatie, cu documentele furnizate de autor însuși și trăgând din propriile sale mărturisiri faptul instructiv al mizeriilor care au căzut asupra lui ca pedeapsă providențială a greșelilor sale.

516 ». El

Cu siguranță vor mai fi și alte exemple de dat în acest sens, dar deocamdată

514 Jean Richer (sub conducerea), L'Herne. Gerard de Nerval, Ediția Herne, n. 37, 1980, p.

235–236: „Întotdeauna vizibil în opera însăși și, ca să spunem așa, paralel cu dezvoltarea ei,

Acest proces de asimilare continuă explică și identitatea vagă și instabilă a naratorului, care este

când erou, când spectator, când purtat de discursul lui, când capabil să-l judece de la distanță.

Și datorită acestui dar de a pluti - singura lui adevărată suveranitate - reușește să suspende

opera și să o izoleze prin îndepărtarea ei din realitatea trăită, spre care tinde autorul talentat

rațiunea și irealitatea totală, care colorează eroul care a fost lovit de nebunie.

515 Scepi, Henri „Spunând realul: ocoliri și recursuri biografice”, Literatură, n. 158, 2010, p. 97.

516CN, NPl, II, p. 957.

Capitolul 5 – Între sine și celălalt

193 ne oprim acolo. Știm bine că textele pe care le consultă și le exploatează nu sunt

documente științifice sau istorice, ci mai degrabă povești ficționalizate.

Keiko Tsujikawa și Jean-Louis Bonnat ne introduc în opera de recompunere a lui Nerval arătând că autorul se detașează adesea de textul sursă.

Restif: citează, împrumută și plagiază mult, dar

de asemenea, îndepărtează elemente,

deturnează simţurile, adaugă locuri, personaje şi situaţii noi517.

Pe scurt, biografia pe care Nerval pretinde că ne-o oferă este de fapt doar o biografie

deturnat. În plus, potrivit lui François Dosse, biograful nu poate spune

viața interioară a biografului, dar Gérard de Nerval se abate de la această regulă a genului,

„biografia” lui fiind mai degrabă o fiziologie morală. Acest lucru ne face să spunem

că scrierea unei biografii este, pentru Nerval, la fel de dificilă precum scrierea unei opere autobiografice, de unde ambivalența și incertitudinea lui permanentă.

Michel Brix, mereu același, ne prezintă, de exemplu, un Gérard de

Nerval care citește cu creionul memoriile și confidențele lui Nicolas Rétivien și

foarfecele cenzorului moral în mână

518, îndulcind astfel scenele de orgie519 şi

a violului și ștergerea celor de onanism și incest; mai mult, Nerval, spre deosebire de

al textului retivian, preferă mai degrabă să dramatizeze povestea vieții singulare a per-

sunând. Astfel, munca de biograf-analist a autorului se dovedește a fi pe deplin

selectivă, cu siguranță dirijată în funcție de sistemul său moral și estetic și

preocupările sale personale.

Cenzura pasajelor licențioase, pe care Nerval o aplică textului autobiografic,

Stilul grafic al lui Restif, nu este, mai presus de toate, reacția lui la realismul literar?

împins foarte departe? Așa suntem surprinși să ne întâlnim în The

Încrederile lui Nicolas o voce ec(-)centrică, ambivalentă și ambiguă, în același timp

simpatic, neutru și critic față de religia creștină represivă,

conduită eretică, desfrânare, depravare și în raport cu viciile de

personaje. Nicholas este întotdeauna descris într-un mod ambivalent, deoarece este,

el însuşi, un „suflet nehotărât, energic numai în dragostea lui de natură şi

517 Vezi Keiko Tsujikawa, op.cit., p. 110–112; vezi Jean-Louis Bonnat, Hélène Girard, „Gérard de

Nerval: cititor și biograf al lui Ni colas Restif de la Bretonne: (un eseu despre modalitățile de auto-

analiza și elaborarea ei, prin biografie și autobiografie, din punct de vedere al genului

literar), Universitatea din Nantes, 1980.

518 Gérard de Nerval, Încrederile lui Nicolas. Istoria unei vieți literare în secolul al XVIII-lea,

ediție stabilită, adnotată și prezentată de Michel Brix, Paris, Éditions du Sandre, 2007, p. 9.

519 Vezi Frank-Paul, Bowman, „Body and Orgy in Nerval, The Harlem Picture Book”, Body/Sets,

Femei, orgie, parodie. Omagiu lui Lucienne Frappier-Mazur, sub conducerea lui Cathérine

Nesci, în colaborare cu Gretchen Van Slyke și Gerald Prince, Amsterdam, Atlanta, Ga, Radopi,

1999, n. 22, p. 221–235.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

194 al plăcerii 520", un „spirit de paradox, uneori luminat de un fulger de adevăr521",

o „natura cea mai puternic electrificată a secolului său522".

5.2. Încrederi și ascunderi

Nerval critică erorile inimii și corpului lui Restif, dar nu ezită

să nu recunoască în el „un fel de geniu dezordonat, dar incontestabil523",

comparându-l cu Hegel şi Jean Jacques Rousseau524. Aceasta este într-adevăr ceea ce

discursul intermediarului care se potrivește cel mai bine autorului și care implicit împiedică-

cititorul să ia o poziţie clară şi stabilă cu privire la excentricitatea

Nicolas, despre comportamentul lui și ideile lui bizare. O cale de mijloc pe care o concepem...

Mergem nu ca un non-loc, ci ca un spațiu încețoșat.

Urmărirea acelorași teme, pasiuni și afinități pentru teatru,

pentru genealogii fantastice, pentru viziunea onirica a femeii ideale, pt

tipărire, pentru aventură, pentru rătăciri în Paris întunecat și pentru

cultul lui Napoleon este comun lui Nerval şi Restif525. E de acolo,

Ni se pare că s-ar putea explica principalul motiv pentru care Nerval a ales să se concentreze asupra vieții și operei imense a acestui autor din secolul al XVIII-lea.

secolului, găsind în el locul perfect pentru a-și prelungi și a-și expurga în același timp fanteziile, himerele, obsesiile și greșelile sale. Mai mult, această alegere a fost motivată de faptul că preocupările lui Restif pentru realism, pentru autobiografie

iar pentru socialism sunt aceleași pentru generația de scriitori din epoca romanică-

căpușă, inclusiv desigur pe Gérard de Nerval.

Pentru Michel Brix, „textul (de Nerval) evocă de mai multe ori nebunia autorului

a Nopților, halucinațiile pe care le-ar fi suferit, febrile pe care i-au provocat pasiunile

ar fi comunicat. Deci, scrierea poveștii lui Nicolas a revenit clar, pentru

520 CN, NPl, II, p. 1030.

521 Ibid., p. 1012.

522 Ibid., p. 1040.

523 Ibid., p. 955.

524 Ibid: „Este același proces de narațiune fără suflare, tăiat cu dialog cu pretenții dramatice, acest

încurcătură de episoade, această multitudine de tipuri destinate în linii mari, de situații forțate,

dar energică, această căutare continuă a celor mai depravate moravuri, cele mai

licențios pe care un mare capital îl poate oferi într-o epocă coruptă, toate din abundență

în special prin maxime umanitare şi filozofice şi planuri de reformă în care a strălucit a

un fel de geniu dezordonat, dar incontestabil, care a făcut ca acest autor ciudat să fie numit Jean-

Jacques des Halles. »

525 Vezi Frank Paul Bowman, Gérard de Nerval. Cucerirea de sine prin scris, Orléans, Paradigma,

1997, p. 171.

Nerval, să se distanțeze de propria nebunie și să o analizeze526”.Gerard de Nerval

devine astfel alienistul de sine prin textul pe care îl rescrie. Este de la asta

felul în care Restif – personaj din romanul său527 – își găsește locul în galerie528

excentrici pe care Nerval ne invită să-i descoperim, din prefața sa. Este în asta

sensul că excentricitatea apare, să spunem, dublu apreciată: Nerval este excentric

despre el în gândul la Restif de la Bretonne, tocmai pentru a se reorienta mai bine pe sine și a relua, a reînvia și a pune la distanță propriile întrebări

și excentricități. Trebuie spus că distanțarea nu înseamnă evadarea completă a subiectivității sau a tentației de a fi sedus de discursul ei,

dimpotrivă, s-ar putea spune că tocmai în depărtare se poate mai bine

apropie-te de gândirea celuilalt.

Cu toate acestea, diferența majoră dintre cei doi autori este aceea

Autorul Confidences este reticent în a accepta realismul practicat de Restif:

Înainte de Restif, doar cinci bărbați formaseră proiectul îndrăzneț de a picta ei înșiși:

Sfântul Augustin, Montaigne, Cardinalul de Retz, Jerome Cardan și Rousseau. […]

De atunci, acest proces complet realist de a face din om însuși un fel de subiect anatomic a fost abuzat; vom încerca să o facem să se întoarcă aici

predare spre studiul anumitor personaje, în care personalitatea ajunge

la cele mai triste iluzii şi provoacă cele mai inexplicabile mărturisiri

529.

526 Michel Brix, „Nerval, cititor și biograf al Restif de la Bretonne", Studii Rétiviennes, vol. 38,

2006, p. 187.

527 În introducerea romanului său autobiografic, Restif scrie: „Acum acest om, de la care mă duc

anatomiza morala, nu puteam fi decât eu" (Domnul Nicolas sau inima umană a dezvăluit, ed.

Pierre Testud, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1989, or. eu, p. 3)

528 A se vedea definiția „galeriei" dată de Corra do Bologna, „The Return of the Ancient Gods: Giulio

Camillo și Fontainebleau", Italice, „Varia", 2002, p. 119: Galeria este un loc care se condensează

numărul de „locuri". Un spațiu unitar și articulat, este un corp complet „interior" (deoarece sensul său deplin

este sigilat ermetic în sine), dar alcătuit din membri care sunt „externi" unul celuilalt

(din moment ce trăiesc din reciprocitate ermetică și nu își asumă pe deplin valorile potențiale

numai dacă sunt conectate funcțional). Sensul Galeriei nu constă atât de mult, sau

nu numai în suma semnificațiilor părților singulare, ci și în dialectica lor,

în transformarea imaginilor una în alta (sau mai degrabă a celor „semnificate" în altele),

iar în capacitatea de sens nou pe care o dobândeşte însuşi observatorul imaginilor în lor

afectând valori și semnificații din ce în ce mai noi, dar urmând o procedură riguroasă

de afinitate metonimică: și prin aceasta transformându-se grație acestei meta-ordonate

morfoza celor două spații mentale „interior” și „exterior”. Sentimentul difuz de dezorientare

că Galeria generează [...] derivă, prin urmare, din faptul că pune la dispoziția observatorului a

sistem complex de semne care sunt doar aparent de înțeles pentru ochi și le prezintă

unul câte unul toate momentele constitutive, aranjandu-le într-o serie tăcută, eterogenă, fascinantă

dar lipsit de dovezi și, în același timp, necesită căutarea coerenței în interior

a unei astfel de serii, lucrând în secvența „interior” dar „explicită” a părților singulare,

în vederea restituirii totalității lor „externe”, dar „implicite” deja în fiecare dintre părți.

529 CN, NPl, II, p. 957.

Este tocmai împotriva acestui mod egocentric de a se picta și de a-și spune asta

Nervul este rezistent. Mai mult, după cum notează Henri Scepi,

„proiect îndrăzneț de a se picta pe sine” nu mai urmărește câștigul adevărului, ai cărui cititori

pervertii nu mai doresc și la care Rousseau totuși, în numele însuși motto-ului său

vitam impedere vero, se ataşase, dar plăcerea expunerii, gustul liber şi

expoziție nemoderată de moravuri deviante [...] se referă la realismul incriminat

aici direct un anumit mod de expunere sau de enunţ prin care subiectul

dă fără ocoliri sau întârzieri, într-un fel de ofrandă care este mutatis mutandis de

ordinul prostituţiei530.

Realismul se transformă în hiperrealism, când „Restif insistă

această carte despre necesitatea de a admite adevărul absolut în teatru și de a renunța la

sistem convențional de tragedie și comedie [...]. Ne vom convinge de

excesul de realitate pe care a vrut să-l introducă știind că își propune, să crească-

să amenințe unitatea, moralitatea și voluptatea teatrului, să interpreteze scene de dragoste

de adevăraţii îndrăgostiţi în ajunul nunţii lor531. „Acest realism „prea absolut”.

și obiectivitatea științifică care descrie omul ca „animal multiplu”,

si care sunt criticati si respinsi de Nerval, nu devin ei tocmai excentrici?

prin exclusivismul și pretențiile lor absolutiste? Aceasta este, ni se pare, ceea ce este autorul

Nopțile și confidențelor din octombrie recenzia de mai jos:

Am dat, poate cu prea multă dezvoltare, povestea unei existențe

al cărui interes constă fără îndoială numai în aprecierea cauzelor morale care

a adus revoluțiile noastre. Marile răsturnări ale naturii arată

suprafața pământului de materiale necunoscute, reziduuri obscure, combinații monstruoase sau avortate. Rațiunea este uimită de ea, curiozitatea se hrănește cu aviditate,

ipoteza îndrăzneață găsește acolo semințele unei lumi. Ar fi o prostie să stabilim pe ceea ce este doar descompunere eflorescentă și bolnăvicioasă sau amestec steril

substanțe eterogene, o bază înșelătoare, unde ar crede generațiile

pentru a putea pune piciorul ferm. Inteligența ar fi atunci ca acele lumini care flutură peste mlaștini și par să lumineze suprafața verde a unui imens

luncă, care însă acoperă doar un noroi murdar și stătut. Geniul

lui adevărat îi place să se sprijine pe un teren mai solid și nu se gândește o clipă la

imagini vagi ale cetii doar pentru a le lumina cu stralucirea ei si a le risipi putin cate putin

câteva dintre razele strălucitoare ale strălucirii sale

532.

Nu este mai puțin adevărat că „subiectivismul absolut”, rupt de referințele faptice,

se nasc imagini fantastice și himere.

530 Scepi, Henri „Spunând realul: ocoliri și recursuri biografice”, Literatură, n. 158, 2010, p. 96.

531 CN, NPl, II, p. 1046.

532 Ibid., p. 1074; Vezi și p. 1052: „[…] dar ce este această filozofie singulară care,

sub pretextul de a trăi conform naturii, coboară omul la nivelul brutei, sau mai degrabă nu-l ridică

decât la calitatea mai multor animale? ".

197Nerval își atenuează critica față de realismul „împins foarte departe” de Restif, plasând

acesta din urmă într-o tradiție a secolului său: „acest biet bătrân care [...] vine,

cu curajul și energia disperării, exhumează defectele tinereții sale, viciile

de vârsta lui matură și care poate le exagerează pentru a satisface gustul depravat al unui

epoca care îi admirase pe Faublas și Valmont533”. Acest gust pentru mărturisiri, s-a manifestat

frecvent în secolul al XVIII-lea, se „găseşte din când în când la noi

secolul534”, spune Nerval, dar „este imposibil să te expui mai bine ca subiect de pato-

ologie și anatomie morală. Și vai de cei care au privit cu mulțumire acest spectacol periculos!

535 ». Acest realism practicat de Restif care relatează-

apropiată de socialism tocmai prin descrierea adâncurilor unei societăți, viciate și corupte, nu-i convine lui Nerval.

Dacă Restif își înmulțește memoriile, confesiunile și autobiografiile, așa este

deci și pentru un scop moral că o face. Discursul lui Nerval se schimbă din nou când devine și ironic și indignat de gustul lui

secrete și confidențe pe care fiecare romancier moralist le arată aproape obsesiv, inclusiv, desigur, Restif de la Bretonne:

A intrat în hotelurile voastre princiare, în nișurile voastre, în secretul acestor mici

case atât de bine închise, despre care el va fi cunoscut toată povestea seducându-ți soția

cameră sau întâlnire la baret cu elvețianul sau grizonul. Astfel de

a fost omul, susținut până la capăt, este adevărat, de această iluzie ciudată care nu

i-a arătat că datoria unui moralist în această meserie de spion romantic şi

sentinţios536.

Pentru a scoate la suprafata tot adevarul, morala si mizeriile lumii care

în jurul lui, scriitorul moralist își folosește doar ochiul ca observator realist,

dar şi de gustul lui excesiv. Oricum, nu suntem excentrici ca

vrem, ar fi putut spune Restif, dar societatea – viciată, coruptă și libertină537 –

pregătește terenul pentru apariția excentricilor.

533 Ibid., p. 956; vezi si p. 952: „Confesiunile erau atunci la modă, ale lui Nicolas

rapid, entuziast, cu anumite trăsături de naivitate imorală, care a fermecat publicul de atunci-
tori vulgari; dar, ajungând la elementul cu adevărat uman al poveștii sale, s-a arătat a fi ceea ce era
în adâncul sufletului, nobil și sincer pasionat; a pătruns cu emoție în această societate frivolă și în toate
În aceste inimi pierdute, el a știut să trezească din nou o scânteie de iubire pură timpurie. »

534 Ibid., p. 995: „Gustul pentru biografii, autobiografii, memorii și confesiuni sau
confidențe, – care, ca o boală periodică, apare din când în când în secolul nostru, –
a fost o furie în ultimii ani ai secolului precedent”; Vezi Michel Delon, Knowledge-
libertin viu, Paris, Hachette, 2000.

535 Ibid., p. 996.

536 Ibid., p. 966.

537 Ibid. : „depravarea ciudată a societății secolului al XVIII-lea, inclusiv unele romane, precum Manon
Lescaut și Les Liaisons dangereuses oferă o imagine care nu pare prea departe de realitate. »

Nerval, spre deosebire de Restif, se află la polul opus ca gust
exacerbată prin dezvăluirea detaliilor intime ale celuilalt, de unde contrastul evident între
programele estetice ale acestor doi autori:

Respect intimitatea vecinilor mei și nu sunt unul dintre cei care examinează cu
telescopează curba unei femei întinsă sau surprinde cu ochiul liber
siluetele specifice incidentelor și accidentelor vieții conjugale. - Îmi place
mai bine un astfel de orizont „cum se dorește pentru plăcerea ochilor”, cum ar spune Fénelon, unde
se poate bucura fie de un răsărit, fie de un apus, dar mai mult
mai ales de la pârghie538.

Acest citat ne permite să înțelegem, de acum înainte, care este atitudinea lui Nerval.
în raport cu încălcarea vieții private a altora și în raport cu libertinismul, deci

Restif a fost materialul pentru romanele sale. Cu siguranță, să repetăm, refuzul de a pătrunde și de a dezvălui intimitatea celuilalt este, înainte de toate, refuzul lui Nerval de a-și etala in-

sfială față de celălalt sau, mai bine spus, să-i permită celuilalt să-l ia pentru

un „subiect de anatomie”.

Libertinismul și dragostea platonică, teme în jurul cărora se învârte povestea lui Nerval

țesute și crescute, sunt acestea „hrana indigerabilă sau nesănătoasă” pe care Nerval o absorbise în tinerețe din cărțile găsite în podul unchiului său? prin desprinderea-

cântând comportamentele libertine ale modelului său biografiat și analizat și criticând pericolele și himerele iubirii platonice și libertine, autorul se eliberează, așa cum spune în prefața sa la Illuminati, de ceea ce împovărase și stânjenise.

mintea lui?

5.3. „Fapte reale” și „fapte adevărate”

Realul și adevăratul nu sunt niciodată stabile sau disociabile în scrisul lui Gérard.

din Nerval; realul este ceea ce poate fi, în timp ce adevăratul este falsul, cel puțin în artă și

în poezie, spune autorul539. Dagherotipând realitatea și reproducând-o în mod obiectiv

este doar o obsesie ideală și himerică: „Într-o serie de piese de teatru și scene dialogate pe care le numește Drama vieții, a avut ideea bizară de a reprezenta,

ca într-un felinar magic, scenele principale ale existenței sale […]

540 ».

Toți acești markeri de obiectivare a realității se dovedesc a fi neputincioși și iluzorii: cel

"lanterna mea

gic”, dagherotipul, „binoclul poetic”, fereastra transparentă-

538 Plimbări și amintiri, NPL, III, p. 667.

539 Un roman de scris, NPl, I, p. 700: „[…] nu se poate amesteca falsul cu adevăratul fără a risca un fel de

profanare”; Vezi Marillia Marchetti, „Rolul hazardului în dezvoltarea „adevăratului” Nervalian”,

Nerval. O poetică a viselor, lucrările conferinței de la Basel, 10, 11, 12 noiembrie 1986, Honoré Cham-

pion, 1989, p. 121–131.

540 Ibid., p. 956.

199 rente și „ochelarii de abordare” deformează, măresc, încadrează și decupează realitatea lăsând mereu deoparte cutare sau cutare element541. Mai mult, după cum s-a menționat foarte bun Michel Brix, aceste aparate nu funcționează noaptea542; în vis, subliniază Nerval of Aurélia, nu vedem niciodată lumina și soarele. Charles De asemenea, Baudelaire se arată reticent față de aceste „obiecte-mașină”, ale mimesis și realism obiectiv:

Ceea ce văd îmi intră în cap, coboară în condeiul meu și devine ceea ce am văzut […] Omul, nefiind o mașină, nu poate reda obiectele mecanic. THE romancierul alege, grupează, distribuie; Dagherotipul ia atât de multe probleme?543

Ce contează pentru acest poet, și pentru toți cei care se recunosc în el versuri, nu realismul „faptelor adevărate” este ceea ce încearcă să descrie, ci realitatea gândirii şi artei sale. Gérard de Nerval s-a recunoscut cu siguranță acolo; El a fost cel care a recunoscut că „treaba de realist este prea greu de făcut544”, preferând mai degrabă să caute realitatea dincolo de modele mimetice, adică prin propria experiență, deseori ancorată în adâncul nopții, al viselor sale, al fanteziile, iluziile, halucinațiile și nebunia lui. Asta nu înseamnă să spună că se izolează de tot ce-l înconjoară în „turnul de fildeș” imaginar și de vis risc, dar că viziunea lui despre realism și adevăr este complet diferită de cea a susținătorilor școlii adevărului și realismului545.

Trebuie remarcat faptul că în Les Illuminés, este mai presus de toate noțiunea de adevăr care este mult mai mult decât cel al realităţii care îl priveşte pe Gérard de Nerval. În mod similar, Nerval concurează-dagherotipul: imită, în felul lui Dickens, „imaginațiile bizare care constituie astăzi școala adevărului. 546 ».

541 Vezi Philippe Antoine, „Aceasta nu este o carte. Povestea călătoriei și respingerea literaturii”,

Edițiile Lumii Noi. Companii de reprezentare, 2006, nr. 21, p. 54–55; Destul de ciudat, Edmond și

Jules de Goncourt a descris CN ca fiind „unul dintre cele mai fermecătoare tipuri de război literar pe care le avem

hai să-l avem. (Vezi Edmond și Jules de Goncourt, „The Illuminati, or the precursors of socialism, I

vol., Paris, Victor Lecou, L'Eclair, 10 iulie 1852, p. 8–9; Nopțile de octombrie, NPL, III, p. 322:

„[…] dagherotipul, un instrument de răbdare care se adresează minților obosite și care, distrugând

iluzii, opune fiecărei figuri oglinda adevărului. ".

542 Michel Brix, „Autobiografia și problema realismului”, în Scrieri despre sine: secrete și

reticență, ed. Bertrand Degott și Marie Miguet-Ollagnier, Paris, L'Harmattan, 2002, p. 33.

543 Baudelaire, Charles, Opere complete, Bibliothèque de la Pléiade, II, p. 28; vezi Michel Brix,

„În jurul lui Nerval și Baudelaire: literatură și adevăr”, Anul Baudelaire, vol. 5, 2000, p. 31–43.

544 Nopți de octombrie, NPL, III, p. 342.

545 Michel Brix abordează problema realismului subiectiv: „Dacă există atâtea lumi ale

adevăruri că există indivizi care văd lumea, dacă există chiar mai multe lumi per individ

Cum ar putea scriitorul să iasă din singularitatea sa ireductibilă și să afirme ceva

durabil? O altă dificultate: dacă realismul este imposibil, ce folos poate avea arta? » (Vezi Michel

Brix, „Autobiografia și problema realismului”, în Bertrand Degott și Marie Miguet-

Ollagnier (ed.), Self-Writing: Secrets and Reticences, loc. cit., p. 38.

546 Ibid.

Realismul, ficțiunea și imaginarul nu pot fi niciodată, în Nerval,

impermeabile, dimpotrivă, se amestecă, se suprapun și se completează reciproc. Daniel

Leech insistă că realismul, fantezia și excentricitatea pot

coexistă în viața și preocupările literare ale unui autor; gustul de a imita

realitatea, tentația pentru fantastic, excentricitatea, care îl ajută să iasă în evidență și

pentru a fi observate, pot coexista, fără a se exclude reciproc. Prin analizarea

lucrări de Jules Champfleury – autorul cărții Realism and Excentrics – Leech

pune în lumină anumite aspecte ale teoriei realismului, dezvoltată de acest autor, contemporan cu Gérard de Nerval:

Aparent, de fapt, nu există nimic în comun între realitate și cercetarea ei.

a adevărului, disciplina la care se supune, supunerea lui față de realitate și excentricitatea

cu refuzul ei a tuturor regulilor și a tuturor granițelor. Nimic în comun între mișcări

centrifugă și decentrată de ex-centric, și concentrarea realistului pe lucruri

sau micile fapte adevărate. Cu toate acestea, la o inspecție mai atentă și aici, există o rudenie incontestabilă între realist și excentric. Émile Bouvier observase deja: după declinul tendințelor „artist" și „fanteziste", tendința

„excentric" a fost cel care a persistat cel mai mult la Champfleury, pentru că a fost cel care „s-a apropiat cel mai mult de realism"

547.

Sunt date scrierea excentrică și reprezentarea faptelor adevărate și reale

are adesea o mână de ajutor în textele lui Restif, confirmând astfel reflecțiile lui Sangsue

şi anunţând un „realism necunoscut până atunci548". Chiar dacă Restif pretinde că descrie

547 CN, NPl, II, p. 952–953: „Unii entuziaști nu se temeau să afirme că avem de-a face cu

un romancier mai strălucit decât Prévost d'Exile, mai tandru decât d'Arnaud, mai serios decât Crébillon

fiu, cu pasaje dintr-un realism necunoscut anterior"; Vezi Leech, Daniel, „Fantasy,

excentricitate și realism", în La fantaisie post-romantique, texte culese de Jean Louis-Cabanès și

Jean-Pierre Saïdah, Actele conferinței de la Bordeaux din noiembrie 1999, Toulouse, Presses univers-

Locuitorii Mirailului, col. „Eseuri de literatură", „Scribles", 2003, p. 200.

548 CN, NPl, II, p. 954: „În plus, el și-a compus numai lucrările sale și așa a fost fertilitatea lui,

că nu s-a mai obosit să le scrie: stând în fața depozitului său de vechituri, focul entuziasmului în

Cu ochii, a adunat aceste pagini inspirate pline de erori, literă cu literă, în compozitorul său,

ale căror ortografie bizară și excentricități calculate au fost remarcate de toată lumea. ". A avut pentru

sistem de utilizare a caracterelor de diferite dimensiuni în același volum, care variau în funcție de

presupusa importanță a unei anumite perioade. Cicero a fost pentru pasiune, pentru locuri în care să

mare efect, gaillarde pentru povestea simplă sau observațiile morale, micul roman concentr-

a contura intr-un spatiu scurt o mie de detalii plictisitoare, dar necesare. Uneori îi plăcea să încerce un nou sistem de ortografie; el a avertizat brusc cititorul prin intermediul unui

teza, apoi si-a continuat capitolul, fie prin eliminarea unora dintre vocale, in maniera

arabă, fie prin aruncarea consoanelor în dezordine, înlocuind c cu s, s cu t, acesta din urmă

prin ç etc., întotdeauna după reguli pe care le-a dezvoltat pe larg în însemnările sale. Adesea,

vrând să marcheze lungul și scurtul în maniera latină, a folosit, în mijlocul cuvintelor, fie

litere mari, adică litere de dimensiune mai mică; cel mai adesea a accentuat singular

vocale, și mai ales abuzat de accentul acut. Cu toate acestea, niciuna dintre aceste excentricități nu a amânat

nenumărații cititori din Țăranul pervertit, din Contemporaines sau din Nuits de Paris” sau Ibid.,

p. 1061: scrisul „simte dezordinea imaginației sale”; ea este „neregulată, vagabondă,

201 obiectiv faptele reale, implicarea ei subiectivă nu lipseşte: în

scena tentativei de viol, halucinația și iluzia dublă pun stăpânire pe

personaje[549]. Dar coexistența realismului, fanteziei și excentricității

este mai ușor de depistat sub condeiul autorului The Illuminati. Am încercat

pentru a o arăta în al doilea capitol al studiului nostru, intitulat „Scrierea și excen-

tricity”.Pasajul pe care îl cităm imediat ni se pare că sintetizează, într-un anumit fel, caracterul poeticii scrisului lui Nerval:

Ce să-ți mai spun, prietene? Ce interes veți fi găsit în aceste scrisori șocante,

difuz, amestecat cu fragmente de jurnal de călătorie și legende adunate

la întâmplare? Chiar această tulburare este garantul sincerității mele; ce am scris am

Am văzut, am simțit. Am greșit când am raportat atât de naiv incidente de o mie de minute,

de obicei disprețuit în călătoriile pitorești sau științifice?[550]

Autenticitatea faptelor scrise constă, pentru Nerval, în dezordinea însăși, în

întâmplare, în disparitatea de idei și în povestea „incidentelor de minute”.

5.4. „Fantezie, realist și eseist”

Mișcarea romantică se bazează pe preocupări realiste, adică

de ce între lucrările lui Restif şi lucrările lui Nerval există o diferenţă de identificat continuitate. Ne gândim în special la Nuits de Paris și Nuits d'octobre ale lui Restif din Nerval. Această tranziție sau continuitate poate fi văzută și în interiorul

Lucrările lui Nerval: de la Voyage en Orient până la Nopțile de octombrie, definițiile de realism şi adevăr diferă semnificativ551. Nervii se schimbă constant

discursul său, având în vedere că proza lui se supune și se retrage în mod ironic de la adevăr și transparență: „dacă toate aceste detalii nu ar fi exacte”, scrie Nerval, „și dacă

Nu am căutat aici să dagherotipez adevărul, acela al resurselor romanistice I

ar oferi aceste două tipuri de nenorocire și stupefie!552” sau „Să ieșim

al acestui îngrozitor amestec de comedie, – de vis, – și realitate553. » Graniţa dintre

ilizibile […] ideile „se prezintă în mulțime, apasă stiloul și îl împiedică să se formeze personaje”.

549 Nerval surprinde în scrierea lui Retivan urmele prezenței sinelui în descrieri referințe: „Nicolas Restif a păstrat aceste detalii meticuloase pentru a-i marca pe ale lui ultima zi de fericire și iluzii. » (CN, NPl, II, p. 1025); Keiko Tsujikawa arată, de asemenea, cum hiperrealismul invadează, prin excesul său, „scena interioară” a lui Restif. (Vezi Keiko Tsujikawa, op. cit., p. 133–134.)

550 VO, NPl, II, p. 790–791.

551 Vezi Hisashi Mizuno, „Nerval facing realism: October Nights and Nervalian aesthetics”, Revista de istorie literară, voi. 105, nr. 4, 2005, p. 817–842.

552 Nopți de octombrie, III, p. 102.

553 Ibid.

202 realul și visul devin opace, observația subiectivă și „combinațiile bizare

al vieţii" lăsând uşa deschisă intruziunii oricărei abateri, derive, extravaganţă şi ciudăţenie. Tocmai acest amestec de realism, fantezie şi excentricitate este cel care califică excentricitatea textului Les Nuits d'octobre. Dinamica

producătorul acestei povești leagă, conectează și repară „faptele reale” sau „coastele” realiste

întrucât naratorul se plasează „retras din realitate și la marginile Istoriei”, el se opune regulilor realismului. Pasajul luat din Nopți

Octombrie este în acest sens edificator și de natură să susțină argumentele noastre:

Cele trei fantome acuzatoare mi-au aruncat aceste cuvinte disprețuitoare: – Fantezist!

realist! ! eseist! ! ! Surprind câteva propoziții ale acuzației, formulate în

ajutorul unui organ care părea a fi cel al domnului Patin: – De la realism la crimă

există un singur pas; c

deoarece infracțiunea este în esență realistă. Fantezia mă conduce

drept înainte

la venerarea monștrilor. Eseismul face ca acest spirit fals să putrezească

pe paiele umede ale temniţelor. Începem prin a-l vizita pe Paul Niquet, – noi

vine să se închine la o femeie cu coarne și păr merinos, – ajunge să ajungă

arestat în Crespy pentru vagabondaj și trubadorism excesiv!...

Am încercat să răspund: i-am invocat pe Lucian, Rabelais, Erasmus și alți fantasiști

clasici. – Am simțit atunci că devin pretențios. Așa că am strigat înăuntru

plângând: – Confiteor! plangor! jura!... . – Jur să renunț la aceste lucrări

blestemat de Sorbona și de Institut: voi scrie doar istorie,

filozofie, filologie și statistică... Se pare că ne îndoim... ei bine, voi scrie romane virtuoase și rustice, voi urmări premii pentru poezie, morală,

Voi scrie cărți împotriva sclaviei și pentru copii, poezii educative...

tragedii! – Tragedii!... Am de gând să recit chiar una în care am scris

al doilea, și a cărui amintire îmi revine... Fantomele au dispărut, aruncându-se

strigăte plângătoare

554.

Nerval se joacă în mod constant cu și zădărnicește noțiunea de realism; el amestecă re-

registrele de vis

e, fantezie și realitate

sme. Să ne amintim ironia destul de evidentă care

închide povestea Nopților de octombrie: „Iată povestea fidelă a trei nopți de octombrie,

care m-a corectat din excesele de realism prea absolut; – Am cel puțin toate motivele

sper 555. » Realismul și excentricitatea, dincolo de utilizările lor ambigue, lor

părtinirea și conivența lor sunt departe de a se contrazice. Hoffmann, care a practicat

intens forma hibridă a realismului fantasy, ar fi putut influența cu siguranță

554 Ibid., cap. „Un alt vis”, p. 348; Vezi Jules Champfleury, Great Figures of Yesterday and Today.

Balzac, Gérard de Nerval, Wagner, Courbet, Slatkine Reprints, Geneva, 1968, p. 472: „Așa cum

Omule, Gerard este un excentric. Ca scriitor, Gérard este eseist”; Vezi Gabrielle

Malandain, Nerval. Realism și invenție, Paradigm, 1997.

555 Ibid., p. 351; Vezi Richard Chadbourne, „Gérard de Nerval's 'Essayism',” The French Essay, ed.

A. Maynor Hardee, Columbia, SC: U South Carolina, 1982, p. 35–42.

203Jules Champfleury şi Gérard de Nerval în această direcţie556. Știm bine că

doi scriitori traduc opera acestui autor german.

Henri Scepi susține că acești trei termeni – realism, fantezie și eseism –

reflectă mai presus de toate programul estetic al lui Nerval:

Nerval încearcă să-și rezume propria situație de scriitor prin ficțiune.

onirică care condensează condamnările și anatemele specifice unei certuri a vremii. Realismul, fantezia și eseismul sunt opțiuni ireconciliabile.

pe care Nerval se străduiește să-l adună în Les Nuits d'octobre: urmărirea „adevărului

absolut ” nu interzice interferenţa imaginaţiei şi prisma ei deformatoare-sau

a „sticlei sale colorate” – precum și a amalgamării celor două estetice – care

apoi împărtășesc domeniul literaturii - induce neapărat practica eseului,

adică atât recurgerea la rătăcirea liberă, subiectivă și dezordonată,

că implementarea unor forme și genuri extrem de diverse […] Iată

ceea ce face incontestabil din autorul Nopților octombrie un umorist sau un ironist, în linia lui Swift, Sterne sau Rabelais, pentru care povestea este locul mobil al

excentricitatea, un spațiu reversibil și confuz, în stare de permanentă redefinire,

unde subiectul găsește o scenă pentru exploatarea liberă a iluziilor sale și ale sale

himere

557.

Excentricitatea nu se opune realismului sau realității și nici nu se rupe cu

acestea, dar depășește realitatea în timp ce o recuperează, evidențiind ceea ce se află mai jos

și dincolo de realitate și de înțelegere imediată, directă și obiectivă. Cu alte cuvinte,

fantezia și excentricitatea nu sunt, la Nerval, nici exterioare, nici subordonate, nici

dominante în raport cu realismul sau realitatea obiectivă, dar acestea sunt

procese interne care le continuă acolo unde nu mai pot merge558.

Autoarea practică un „realism serios” care funcționează după propriile reguli.

si care se inventeaza dupa dorintele, fanteziile, visele unui individ

subiectiv, plasându-se astfel în balamaua celor două lumi, una vizibilă, cealaltă în-

vizibil. Din interferența acestor două universuri se naște toată poetica lui Nerval, the

„combinații ciudate” și himerele scrisului său. Să spunem că visul nu se împlinește

niciodată dat ca clădire, ci ca ruine sau ca deca-

cumparat; pentru a reconstrui clădirea, este necesar să „impunem o regulă spiritelor nopții care se joacă cu rațiunea noastră

559”, spune Nerval, și „domină senzațiile cuiva în loc de

556 Vezi Barine Arvède, Poeți și nevrotici: Hoffman, Quincey, Edgar Poe, G. din Nerval, Hachette,

1908; vezi, de asemenea, Gabrielle Malandain, „Story, mirror, history. Aspects of the Nerval-

Hoffmann, Romantismul, voi. 8, 1978, p. 79–93.

557 Scepi, Henri, Poezia vacantă. Nerval, Mallarmé, Laforgue, Edițiile ENS, 2008, p. 55–56; Este

noi cei care subliniem.

558 Vezi Michel Brix, „For a re-examination of the frameworks of 19th century literary history: the opposition-

Romantism/Realism tion”, Studi francesi , vol. XLV, n. 2, 2001, p. 268–283.

559 Aurélia, NPl, III, p. 749.

204suferiți-le560”. Dar pentru a face acest lucru, este necesar mai întâi să reparați imaginile și faptele visate,

reluați călătoria, găsiți ruinele visului, liniile sale de zbor și configurațiile sale,

concentrați și asamblați fragmentele de memorie și imagini, astfel încât apoi,

la întoarcerea din scena visului, implementați-le, pe scurt, refuncționalizați-le

în poveste. Toată această lucrare de paleograf – de „recompunere a diso-

nante” – necesită imaginație, rigoare, deplasări, diversiuni, distanțe și mișcări atât centripete, cât și centrifuge. Însă, orice fixare, de fapte reale sau imaginare, se dovedește a fi pentru Nerval o bântuire amenințată în orice moment.

moment de explozie

561. Aşa se explică relaţia problematică care

autorul menține cu realitatea, istoria, ficțiunea sau (auto)biografia, dialectica-

tensiune permanentă între fragment și unitate, între concentrare și dispersie, precum și centrarea, decentrarea și recentrizarea neîncetată a subiectului și a vocii.

enunţative.

5.5. Erotism și libertinism

La cotitura Iluminismului, libertinismul si dragostea platonica constituie doua paradigme dominante ale iubirii, care apar într-un context istoric, religios iar politica coruptă și îndepărtată de valorile spirituale și principiile morale 562. Textul lui Nerval despre Restif și libertinism este afectat de degradare valori precum adevărul, moralitatea și sacrul. Exces de fantezie, pasiune, viciul și desfrânarea se înmulțesc, generate și întreținute de principiile a religia naturală a plăcerii și a voluptății, unde ideile de păcat și moralitate nu mai au loc, sexualitatea devenind astfel zeiţa plăcerii563. BUN

560 Ibid.

561 Ibid., p. 22: „fixarea" revine constant în metadiscursul nervos, parcă ar indica că tocmai aici stă sarcina infinită de a inventa sensul. Remediați, opriți, imobilizați, înconjurați, concentrat, așa sunt termenii interschimbabili care exprimă, să spunem, bântuirea unei amenințări: aceea de dispersie, împrăștiere, discontinuitate – mai ales când se manifestă în falsele sale înfățișări aer de legătură".

562 Vezi Michel Brix, Eros și literatura. Discursul amoros în Franța în secolul al XIX-lea, Louvain-Paris-Sterling (Virginia), Peeters, „Republica Literelor", 2001; Vezi de la același autor „Bolile dragostei: Balzac, Nerval, Flaubert", Cuadernos de Philologia Francaise, vol. 12, 2000, p. 121–128.

563 Vezi Michel Brix, Dragoste liberă: Istoria unei utopii, Paris, Molinari, 2008; De acelasi autor: Eros și literatura: discursul iubirii în Franța în secolul al XIX-lea, Peeters, 2001; Utopia petrarhană quisante în Franța: De la Renaștere la epoca romantică, M. Lamberti, Mexic, 2006; „Nerval and the Erotics of Romantism", Mizuno, H., Thélôt, J. (ed.), Fifteen Studies on Nerval and the Romantismul: În omagiu lui Jacques Bony, Paris, Kimé, 2005, p. 195–214; „strategii de dragoste-masculinul său: de la libertinism: de la iluminism la petrarhismul romantic", Astbury, K., Plagnol-Diéval ME (ed.), The Male in France, 1715–1830: Representations of Masculinity, Peter Lang,

2004, 177–191; „Eliberarea sexuală și eliberarea femeilor: de la un miraj la altul?”, în

Capitolul 5 – Între sine și celălalt

205 În mod evident, nu ar trebui să schematizăm „libertinismul materialist” în timp ce îl trecem-

prin filtrul viziunii creştine. Materialiștii și fourieriștii încurajează satisfacerea plăcerilor sexuale și îndepărtarea de prejudecățile creștine, ridicând sexualitatea și libertinismul la rangul de religie naturală. Dar, la Nerval, cel

sexualitatea se transformă mai degrabă în voluptate și senzualitate, motiv pentru care noi

Să vorbim despre erotism.

Scriind despre aventuri amoroase libertine și fantezii sexuale,

în sfârșit, să spună o viață amoroasă „fără ocoli și fără văl”, pe care Restif de la Bretonne pretinde că o povestește în romanul său autobiografic - M. Nicolas ou Le

inima umană dezvăluită – cu siguranță nu a fost un exercițiu ușor pentru Gérard de Nerval;

Autorul s-a arătat întotdeauna reticent în ceea ce privește comportamentul libertin, la confidențialitate.

denţele sau mărturisirilor de dragoste care nu mai puteau corespunde cu ale sale

cultul iubirii platonice și idealizarea ei a femeii iubite. Mai mult, scriind despre o lucrare atât de enormă

564 a fost doar o dovadă a curajului și

putere sintetică remarcabilă. Unii dintre exegeți, care și-au articulat interpretările în jurul analogiilor dintre Restif și Nerval, nu au ezitat să afirme că Restif reprezintă „dublul pervers”

565» de Gérard de Nerval, alții,

dintre care Michel Brix, se remarcă din această lectură, preferând în schimb să pună

evidențiază abaterile pe care autorul Confidences le ia de la libertinism

lui Nicolae, şi dualitatea dintre iubirea trupească şi iubirea platonică566. Traseul

Hermeneutica efectuată până acum ne obligă să nu decidem hipo-

teze. Nu putem ști sau spune cu certitudine dacă Nerval îl cenzurează pe al lui

fantezii sau impulsuri libertine, îndulcind sau renunțând la anumite scene reticente

Viena, dacă fetișismul era propria sa fantezie567, dacă Restif era „dublul său

Christa, E., Delphine, D., Gaëlle, M. (ed.), Gândirea la sex... de la utopie la subversiune? , Montpellier,

Universitatea Paul-Valéry, 2004, p. 19–30; Moștenirea lui Fourier: O poveste de dragoste și eliberare sexual, The Hunting of the Snark, 2001.

564 Vezi Daniel Sangsue, „Excese de carte”, Romantism, voi. 20, 1990, p. 43–60.

565 Vezi Louis Bonnat, Hélène Girard, Gérard de Nerval. Cititor și biograf al lui Nicolas Restif de la Breton: (un eseu despre modalitățile de autoanaliză și dezvoltarea acesteia, prin biografie și autobiografie, din punct de vedere al genului literar), Universitatea din Nantes, 1980, p. 29.

566 Vezi Gérard de Nerval, Încrederile lui Nicolas. Istoria unei vieți literare în secolul al XVIII-lea, ediție stabilită, adnotată și prezentată de Michel Brix, Paris, Éditions du Sandre, octombrie 2007; Michel Brix susține că textul lui Nerval este de fapt un portret anti-Nicolas sau anti-Restif al Breton; Vezi și Michel Brix, „Nerval, cititor și biograf al lui Rétif de la Bretonne”, Studii retiviennes, vol. 38, 2006, p. 179–190.

567 Aristide Marie, Gérard de Nerval, Gérard de Nerval. Poetul. Omul, Hachette, 1914, p. 214:

„Știm ce impresie a primit Gérard de la primele sale lecturi, ce preferințe la limita fetișismului a arătat întotdeauna pentru Cazotte și Restif de la Bretonne; dar nu ne putem imagina.

în ce măsură romanele autobiografice ale lui Restif au modelat sufletul lui Gérard și i-au influențat viața

din Nerval. Aceste două existențe sunt marcate de atât de multe trăsături comune încât trebuie să ne întrebăm dacă

Obsesia pentru amintirile acestui dublu nu a determinat un asemenea lanț de destine pentru Gérard. »

206pervers”, dacă Nerval respinge complet sexualitatea sau libertinismul pentru că ei nu corespundea crezurilor sale sau pentru că nu îndrăznește să le dezvăluie pe ale sale secrete și obsesii sau dacă discreția lui este de fapt doar o momeală. Pe scurt, nu am putea spune în ce măsură și cât de mult „biograful”, „analistul”, „port-trădătorul”, „pictorul”, „arheologul”, „paleograful”, „naturalistul” și scriitorul Gérard de Nerval se permite sau nu se lasa posedat, alterat si trans-format din subiectul pe care îl tratează. Proiecţia şi însuşirea textului retivian sunt necesar, chiar dacă îl scufundă pe „biograf” în universul pe care îl explorează

și exploatările; am văzut că acesta putea, în același timp, să iasă din el, când nu era

nu și-a mai găsit locul.

Michel Brix subliniază că „Confidences of Nicolas merită poate citite,

mai presus de toate, ca și confidențe, chiar și confesiunile lui Gérard de Nerval

568 ». Este

un punct de plecare, dar ceea ce contează cel mai mult este să vezi și să analizezi îndeaproape

relaţiile complexe dintre biografie şi autobiografie, dintre viaţa celuilalt şi

viața de sine, între a scrie despre celălalt și a scrie despre sine. Lucrurile nu sunt clare, mai ales în cazul acestui autor unde discursul enunțiativ este constant fluctuant și ambiguu, unde numeroasele inflexiuni și diversiuni

de sens continuă să deruteze cititorul. Acesta este motivul pentru care scopul nostru este să analizăm

„variegațiile sufletului", inflexiunile discursului narativ și metanarativ, cum ar fi

că ei se dau să fie citiți și să nu caute să afirme sau să nege cutare sau cutare

ipoteze, acuratețe sau reflecții. Prin urmare, scopul nostru este să privim

cele două forme de iubire – platonic și desfrânare –, pe tema asemănării-

albul și fetișismul care, după cum vom vedea, se arată, prin excesele lor,

foarte aproape de excentricitate.

Pe scurt, intenția noastră este să facem o paralelă între nonșalanța lui Restif și

Breton în raport cu libertinismul și scrisul confidențial și viziunea lui Nerval cu privire la practicarea confesiunilor amoroase. O să ne uităm la

unele pasaje, cele mai sugestive, preluate din Voyage en Orient și October Nights,

mai precis „Iubiri de Veneția", precum și Aurélia. În acest context,

Merită să ne amintim intenția lui Gérard de Nerval de a scrie un roman despre

Confesiunile galante a doi domni din Périgord, dar, din păcate...

De fapt, acest proiect nu se va realiza niciodată.

După cum vom vedea, poziționarea autorului-narator în raport cu scrisul

confesional este foarte ambivalent, chiar contradictoriu. În „Iubiri de Viena”, de exemplu, naratorul se arată gata să-i spună prietenului său

aventuri și experiențe personale și reticent față de revelația vieții sale

568 Brix, Michel, „Nerval, cititor și biograf al lui Rétif de La Bretonne”, Studii Rétiviennes, nr. 38,

2006, p. 190.

intim, inclusiv relațiile lui libertine cu femeile vieneze. Cât despre

Călătorie spre Est, naratorul alege fie să spună doar anumite aspecte ale

escapadele sale romantice, fie spre autocenzură și scriere autobiografică, fie către

cere prietenului său să nu „dezvăluie secretele” confidențelor sale, sau chiar să

a mistifica realitatea, adică a prezenta „faptele reale”, admise voluntar

în scrisorile pe care le trimite, de parcă s-ar fi născut din „imaginație pură”. Uneori, naratorul se simte incapabil să-și spună aventurile așa cum sunt, așa este

de ce, pentru a nu deveni susceptibil de a fi exagerat realitatea „micilor fapte” și de a le transforma astfel în minciuni, renunță la „sinceritatea sa absolută”

și alege în schimb să creeze o dramă al cărei erou principal este el însuși

569.

Piesa pe care o oferim mai jos este importantă din mai multe puncte de vedere

vedere: ne ajută, în primul rând, să evidenţiem, încă o dată, reticenţa şi

Ambiguitatea lui Nerval în fața scrierii autobiografice și în fața realismului obiectiv,

camuflările și scurgerile lui neîncetate; în al doilea rând, ne permite să vedem ce

este viziunea autorului despre femeia iubită, dragoste platonică și

libertinismul. Trebuie clarificat faptul că anumite idei prezentate în aceste pasaje

orașele revin în The Confidences of Nicolas.

Să ne amintim, în primul rând, că Călătoria în Orient a lui Gérard de Nerval, din care am

Vom extrage unul dintre fragmente, nu este o poveste a călătoriilor reale, ci un amestec de realitate și ficțiune. Mai clar, autorul brodează itinerarii fictive

în două călătorii pe care le-a făcut de fapt, precum și cele reale, externe și ex-

centrat, naratorul care scrie scrisori alunecă cu ușurință pe călătoria literară, interioară

și concentrice

570. Merită spus că călătoriile sale fictive sunt ambele concentrice

și excentric. Suprapunerea celor două forme de călătorie, de aici și de altundeva,

mobil și imobil, este de văzut și sub condeiul autorului, predominant

în Călătoria spre Est:

569 VO, NPl, II, p. 506: „Știi asta, și asta este ceea ce poate a dat un oarecare interes până acum pentru mine

confidențe, îmi place să-mi conduc viața ca pe un roman și mă plasez de bunăvoie în situație

a unuia dintre acei eroi activi și hotărâți care vor cu orice preț să creeze în jurul lor dramă, nodul,

interes, acțiune într-un cuvânt. Șansa, oricât de puternică ar fi, nu a reunit niciodată elementele a

subiect acceptabil și cel mult a aranjat punerea în scenă; așa că lasă-l să o facă și totul

avorteaza in ciuda celor mai bune dispozitii. Deoarece este de acord că există doar două tipuri de de-

noduri, căsătorie sau moarte, viziuni măcar la unul dintre cei doi... pentru că până acum aventurile mele

aproape întotdeauna mă opream la expoziție: abia am reușit să realizez o aventură săracă, în

adăugând la averea mea minunatul sclav pe care mi l-a vândut Abd el-Kerim.

570 Vezi Aki Taguchi, Nerval. Căutarea celuilalt și cucerirea de sine: contribuție la monitorizarea a

Geneza călătoriei în Orient, Peter Lang, 2010; Vezi și Parcul Chang Hwa, Nerval, scriitor de călătorii:

o nouă formă de călătorie literară, teză consultată online, 12 februarie 2013: http://

bdr.uparis10.fr/theses/internet /2012PA100046.pdf ; Colecția lui Spoelberch este păstrată

Lovenjoul și Sardou (Marsan) „micul roman într-un jurnal personal” de Gérard de Nerval sub

titlul „Scrisori de dragoste”.

Prietene, ţi-am descris cu fidelitate până acum legăturile mele cu frumuseţile de

loc jos; bietele iubiri! Cu toate acestea, sunt foarte bune și foarte dulci. Acolo

primul m

a dat toată dragostea pe care a putut; apoi a plecat ca o frumoasă

înger să meargă să-și vadă mama în Brünn. Ceilalți doi m-au primit foarte prietenoși și

mi-au deschis gura zâmbitoare ca florile care așteaptă fructe [...] Ezit

să-mi continui mărturisirea către tine, o, prietene! după cum vezi, am mult timp

am ezitat să vă trimit această scrisoare […] Nu vă dezvălui, mai ales parizienilor, că

secretul confidențelor noastre, sau spuneți-le că totul este pură imaginație;

că este atât de departe! (cum spunea Racine în prefața la Bajazet) și

în sfârșit, că numele, adresele și alte indicații sunt suficient deghizate pentru a

că nimic din asta nu seamănă cu o indiscreție. Și în plus, ce mai contează până la urmă?... nu trăim, nu iubim. Studiem viața, analizăm

iubire, suntem filozofi, de Dumnezeu! […] Dar... mi se pare că eu

Am de gând să vă spun cea mai comună aventură din lume. Te lauzi cu asta? De ce este asta? Ba chiar recunosc că s-a terminat prost. Mă îngăduisem să-mi descriu aventurile amoroase, dar era doar ca un studiu al obiceiurilor îndepărtate; Acestea erau femei care nu vorbeau aproape nicio limbă.

European...si, pentru ce am de spus, mi-am amintit in timp de

Versetul lui Klopstock: „Aici Discreția îmi face semn cu degetul ei de bronz."

571.

Cum să interpretăm ambivalențe, contradicții, scurgeri, dar mai ales

reticența scriitorului de scrisori, dacă le comparăm cu nonșalanța și franchețea

confidențe de la Restif de la Bretonne? Referințe la „Discreție" sau la

„sinceritate" cu privire la aventurile amoroase ale naratorului din Voyage en Orient

sunt prea insistente pentru a fi banale. Discursul transparent despre sine sau scrierea obiectivă despre evenimentele trăite apar în general, pentru Nerval,

ca locurile care se impun a fi voalate sau mistificate. Voalul sau autocenzura

pe care Nerval îl folosește pentru a întuneca sau îndulci relatarea lui despre aventurile licențioase

își vor găsi folosirea și în Les Confidences de Nicolas. Deși Restif de la

Breton își descrie în romanul experiențele și își dezvăluie intimitățile, fără modestie și fără ocolișuri, Nerval preferă să nu urmeze scrisul retivian în această direcție și să nu dea frâu liber scenelor de obscenitate și libertinaj. Dar vălul, pe care autorul îl aruncă pentru a acoperi nemodestia, nu are o dublă funcție, în sensul că ascunde și dezvăluie în același timp, ascunde și face transparent discursul, obsesiile și dorințele ascunse? subliniază Bruno Tritsmans

perfect ceea ce tocmai am spus:

Opera autobiografică a lui Nerval se bazează, după cum cere genul, pe un regim

de spovedanie: în fața celuilalt, Nerval (sau cel puțin povestitorul povestirilor) se dezvăluie,

dezvăluit. Dar acest moment de auto-revelare este însoțit de o încercare de dez-

simulare: în timp ce dezvăluiți viața cuiva (de dragoste) - sau cel puțin în timp ce pretindeți

571 VO, NPl, II, p. 227; accentul nostru.

doing it-Nerval exclude destinatarul și se ascunde de privirea celorlalți. Munca lui

autobiografică răspunde deci atât la un gust pentru revelaţie cât şi la o dorinţă de

ascunderea: ca și harta lui Derrida, este o „scrisoare deschisă” care se intenționează să fie

în același timp „ilizibil” ”572.

O analiză psihanalitică va fi cu siguranță revelatoare dacă este articulată

în jurul funcționării acestui obiect metaforic – vălul –, des întâlnit

în lucrările lui Gérard de Nerval. Dar, acest autor nu ar fi fost fericit dacă

îl luăm drept „subiect anatomic” sau îi analizăm Încrederile în timp ce

împrumutând teorii freudiene referitoare la castrare, fetișism sau

Complexul oedipian.

Nebunia erotică a lui Nicolas este să iubești aceeași femeie în toate femeile...

oameni pe care îi întâlnește și cu care are prietenii sau relații romantice. Urmărește-l pe cel din multe și vezi asemănări în toate figurile

feminin pe care îl întâlnește eroul, fără a face distincția între unic și universal, între singular-

liant și plural, între suflet și trup, aici definim excentricitatea personajului.

Sincretism feminin, teoria asemănării, fetișism (inclusiv simboluri

lic) iar contradicţia vor fi figurile de excentricitate pe care le vom încerca

să analizeze îndeaproape. Pentru a face acest lucru, luăm cele mai sugestive secvențe

a fiecărui tablou dedicat unei figuri feminine, pentru a grefa discursul nostru interpretativ pe așa și cutare aspecte.

„Numai iubirea i-a ocupat gândurile și i-ar fi sacrificat până și gloria, pe care el

a fost demn poate, dar pe care nu l-a obţinut niciodată

573 ». Așa începe Nerval

seria de aventuri, în care eroul Confidences se răsfăț, și frumosul

figuri feminine pe care le întâlnește de-a lungul vieții.

Povestea se deschide cu o primă parte împărțită în nouă capitole, fiecare

dintre ele concentrându-se pe tinerețea personajului: începuturile sale în literatură-

tură, dar mai ales asupra aventurilor lui amoroase. Încă din primele pagini, autorul-narator plasează povestea sub toposul theatrum mundi:

Nimic nu este mai periculos pentru oamenii de natură visătoare decât dragostea serioasă.

pentru o persoană de teatru; Este o minciună perpetuă, este visul unui bolnav,

Este iluzia unui nebun. Viața este totul despre o himeră irealizabilă

pe care am fi bucuroși să-l păstrăm în starea de dorință și aspirație, dar care dispare

de îndată ce cineva vrea să atingă idolul. Nicolas o admira de un an pe domnișoara Guéant.

572 Tritsmans, Bruno, „Scrisori de dragoste, povești de dragoste. Figuri ale enunțului amoros în Nerval”,

Romantism, 1989, voi. 19, p. 51–52.

573 CN, NPl, II, p. 946.

sub lumina falsă a candelabrului și a balustradei, când îi venea să o vadă din

mai aproape574.

Citiți povestea aventurilor, dramelor și pasiunilor expuse ale fiecărui per-

sunând Confidences ca revărsare a teatrului în viața reală și

invers va fi o cheie de lectură de natură să ne ajute să propunem mai mult textului

mai multe linii de analiză; între realitate și vise, între realitate și iluzie, între

lumină și umbră, nu există nicio vină precisă, dar

o continuitate: „Tu noi

Știți poeți care iau teatrul drept realitate și realitatea pentru piesa pe care noi

piese de teatru”, declară Gérard de Nerval, în Le Carrousel, în 1836. Teatrul a avut întotdeauna

l-a fascinat pe Gérard de Nerval chiar dacă proiectele sale dramaturgice, individuale sau în

colaborare, nu i-a adus prea mult succes şi satisfacţie575.

Gabrielle Malandain, în cartea sa Nerval, sau arderea teatrului, explorează

toate formele de teatru (social, interior, exterior, autobiografic, individual-

duel, al secolului, textual, amoros) pe scenele cărora Nerval joacă teatru

a vieții sale; își joacă și zădărnicește fanteziile, monodiile și panopliile sale, distanțele, proiecțiile, rolurile și identificările sale

576.

Nicolas, un pasionat de teatru și viitor scriitor, care „a ars cu un foc prudenți-

asta pentru așa și așa domnișoare”, a putut vedea, în urmă cu un an, actrița Mlle Guéant

„sub lumina falsă a candelabrului și a lămpilor577”. Cum nu-și mai permitea

privind spectacolele acestei frumoase actrițe, s-a mulțumit cu „fericire sterilă”

să-l aștepte la intrarea în teatru, de unde putea măcar să admire „talia zveltă,

tenul orbitor și piciorul fermecător578" al actriței, când a părăsit teatrul;

doar "gentilesho"

doamnele, robins, functionarii fermei si gazeterii nu erau

nu redus la această extremitate. Au intrat în teatru, fie prin favoare, fie prin

finanțe, și cel mai adesea le însoțeau pe actrițe la casele lor, la mari

574 Ibid., 947.

575 Tema teatrului apare în Sylvie, L'Imagier de Harlem, Pandora, Léo Bruckart.

576 Vezi Gabrielle Malandain, Nerval sau arderea teatrului, p. 12: „Textul nervalian al ultimului

perioada se desfășoară în interacțiunea subiectivității și realității. În acest moment „teatrul”,

de data aceasta în sens simbolic, investește viziunea; pentru că lumea și reprezentarea unde sunt făcute și desfăcute-

faceți identificările, acolo unde imaginația își găsește contul sau nu [...] În fața acestui teatru social

eul este plasat, erou și povestitor al unei aventuri interioare a cărei teatralitate nu este mai mică:

se joacă în fascinația de a te reprezenta, de a te compune ca personaj, de a-i modela pe alții

după dorința lui, să le pună în scenă după visul său. Acest teatru personal, la marginea celuilalt la care

permite evadarea, dar care găsește complicitate în idealismul „spiritului vremurilor”, se închide singur.

în cercul închis al teatrului „adevărat” și în spațiul viselor și al delirului; Vezi H. Bonnet, „Nerval

și Teatrul Întunecat”, Romantism, n. 4, 1972, p. 54–64.

577 CN, NPl, II, p. 947; Vezi Sylvie, p. 537: „frumoasă ca ziua în lumina reflectoarelor care a luminat-o

de jos »

578 Ibid., p. 947.

despair579”. De fiecare dată, personajul o urmărește pe actriță până când poate vedea

această „statuie adorată coborâtă de pe piedestal, să trăiască și să zâmbească o clipă pentru el

singur580 » ; o vede foarte aproape, dar de data asta i se pare fără har, fără inimă,

astfel schimbat581; Uneori chiar are curajul să meargă noaptea pe sub

ferestre în care locuiește îndrăgita actriță, „spionând jocul de lumini și umbre de pe perdele

582 ». Așa își schimbă scena teatrului decorul și decorul,

dar nici o actriță și nici un spectator; spaţiul realităţii devine spaţiul scenic al

privire,

iluzii și fantezii

este al „spectatorului nebun”, toți curioși

aflați despre activitățile din viața de noapte a frumoasei Guéant:

Deci era o femeie ideală pe care o iubea, din moment ce nu se gândise să se căsătorească cu ea.

apropie-te de ea; dar inima omului este făcută din contradicții. Din acea zi, Nicolas s-a simțit îndrăgostit de femeie și nu doar de actriță.

A îndrăznit să pătrundă unul dintre secretele lui, s-a simțit hotărât să se amestece dacă era nevoie în asta

aventură, deoarece uneori se întâmplă ca în vise sentimentul realității

se trezește și vrem să-i facem să reușească cu orice preț

583.

Introdus în cercurile „prinților și poeților" (nu a fost Nicolae

„un pic de prinț", descendent al împăratului Pertinax?) de domnișoara Guéant, per-

sonnage spune, cu lacrimi în ochi și „voce înăbușită", povestea primului său

dragostea, aventurile, sentimentele și emoțiile trăite. Fără a ne abate de la călătoria noastră, trebuie să ne oprim asupra remarcii lui Nerval făcute în legătură cu genea-

teorie fantastică pe care și-a dat-o Nicolas: „Este permis să crezi acea genealogie

pe care l-a întocmit în acest scop a fost doar un joc mental menit să ridiculizeze pre-

grijile unor domni, vecinii lui, pe care i-a primit la masa lui. Cum

citește aceste cuvinte ale autorului-povestitor al Confidences, întrucât el însuși credea

în originile sale imperiale, că s-a prezentat ca descendent al lui Napoleon. Mai mult, de ce autorul nu a fost la fel de ironic și tăietor în raport cu

genealogii fantastice pe care le-au dat singuri Raoul Spifame, Cagliostro și Quintus Aucler? Este aceasta o autocritică lucidă a autorului sau o revelație a propriilor sale excentricități? Vom reveni la asta.

Să revenim la firul comun al primei povești despre domnișoara Guéant. Cât despre

persoană pe care o iubise, ea seamănă – recunoaște Nicolas – domnișoara Guéant: „ea

579 Ibid. ; accentul nostru.

580 Ibid., p. 949.

581 Sylvie, NPL, III, p. 539: „Văzută de aproape, femeia adevărată ne-a revoltat naivitatea; a trebuit

a apărut regină sau zeiță, și mai ales să nu se apropie de ea. Unii dintre noi totuși

puțin apreciat aceste paradoxuri platonice și prin visele noastre reînnoite ale lui Alexandru s-au răscolit

uneori torța zeilor subterani, care luminează o clipă umbra cu urmele ei de scântei. »

582 CN, NPl, II, p. 947.

583 Ibid., p. 948.

 semăna cu tine, avea cel puțin multe din trăsăturile tale și zâmbetul tău și

nimic nu mă poate consola pentru pierderea lui decât să te admir584. »

Piesa (textul-scenă), care am avut impresia, ca

acel cititor, să se uite la capete: „La un semnal dat, luminile s-au stins și a

un fel de Blind Man's Buff în întuneric. Gérard de Nerval, spre deosebire de...

Rence lui Restif, preferă să extindă această scenă din culise.

Domnișoara Guéant moare de durere în piept, pro

evocând astfel multă tristeţe în

sufletul lui Nicolae; Plânsese de multă vreme această dispariție. Dar o altă „cifră

ideală”, călugărița Jeannette Rousseau, de o „frumusețe cerească” și un „complex

virginal” va atrage atenția lui Nicolas și va inspira în el „o flacără platonă”.

Nu a îndrăznit să-i arate Jeannettei dragostea platonică pe care o simțea pentru ea,

dar „se uita fix la ea” când o întâlnea în biserică

pe care o frecventa, să-și atingă mâna, să meargă să o vadă participând la liturghie, să

recită rugăciunea preferată a acestei femei, să se sprijine în aceleași locuri ca ea,

să stea în genunchi, unde stătuse ea, și să sărute piatra „pe care o atinseseră picioarele acestei tinere fete

585». „Ar fi observat asta la biserică ea

Privirea lui era mereu ațintită asupra ei586”? Marguerite, menajera preotului din Courgis,

l-a asigurat pe tânăr că oamenii bisericii observaseră insistenţa lui

uitându-se la Jeannette.

Cu inima goală – dar încă interesat de Jeannette Rousseau – tânărul Nicolas

caută compania Margueritei Pâris și îi mărturisește suferințele, dorințele și iubirile sale. Dar, vorbind despre Jeannette, personajul își simte inima bătând

pentru Marguerite:

– Nu știu, spuse Nerval; vorbesc despre Jeannette, se uită la tine, te iau...

agitându-mă, am simțit că inima mă slăbește... nu m-am putut abține să nu mă gândesc

gâtul tău atât de alb unde îți cade părul liber; ochiul tău ud de lacrimi

m-a atras, Marguerite, ca o viperă care se uită la o pasăre; pasărea miroase a

pericol și nu pot scăpa de el... – Dar dacă o iubești pe Jeannette, spuse Marguerite pe un ton serios. - Oh! E adevărat, îl iubesc!... Spunând aceste cuvinte, Nicolas a fost prins de a

un fel de frig și mă simțeam înghețat” […] – Jeannette! oh! da, Marguerite... tu

ai dreptate; dar nu știu de ce mă gândesc la ea și totuși tu ești

care îmi agita inima atât de tare încât nu pot respira...

587.

Dar există o schimbare imediată în discursul lui Nicolas: Marguerite, dacă noi

crede naratorul, a avut pentru acest tânăr doar sensibilitate și bunătate

grădiniţe. Mărturisirile și lacrimile celor doi confidenti nu încetează

584 Ibid., p. 952.

585 Ibid., , p. 965.

586 Ibid., p. 966.

587 Ibid., p. 967; 971–972.

flow, amândoi amintindu-și iubirile eșuate și pierdute, nostal-

gies, represiuni, supărări și dureri. Marguerite îl va iubi mereu pe domnul Rousseau,

Tatăl Jeannettei Rousseau, deși se căsătorise cu o altă femeie. Su-

Viitorul renaște și reînvie: femeia însăși își amintește de un alt tânăr, dl.

Denesvre, care o iubise, dar care a fost ucis de unchiul gelos al lui Marguerite (care

a conceput o dragoste vinovată pentru nepoata lui) înainte de a o fi propusă oficial în căsătorie.

doar în căsătorie. Povestind povestea lui de dragoste,

Marguerite plângea lacrimi fierbinți […] și-a trecut mâinile prin păr

lui Nicolas și nu se putea abține să nu-l privească cu tandrețe, pentru că el

și-a amintit domnul Rousseau prin dragostea lui pentru Jeannette și bietul Denesvre prin exaltarea lui, prin privirea lui înflăcărată, prin însăși dulceața pe care ea o simțea văzându-se pe sine.

uneori obiectul unei tulburări care îi abate gândurile de la Jeannette. In plus,

dacă aceste pedepse anterioare au făcut-o îngăduitoare, diferența de vârste i-a dat-o

securitate

588.

Mărturisirile lui Marguerite excită imaginația lui Nicholas în așa fel încât el

își imaginează că este Denesvre:

înfruntând pericolul să o vezi pe Marguerite […] că există ceva frumos în el

vărsă-i sângele pentru un interviu de dragoste și, jumătate treaz, jumătate supus

o halucinație febrilă, s-a strecurat din pat și apoi a reușit să ajungă în grădină prin ușa bucătăriei. Acolo se afla în fața ferestrei lui Marguerite, pe care ea o lăsase deschisă din cauza căldurii. Ea dormea, cu părul lung slăbit

umerii lui; luna arunca o reflexie in care iesea in evidenta silueta ei regulata, frumoasa si tanara

ca mai înainte în această semi-lumină favorabilă. Nicolas făcu un zgomot când păși pe lângă el

pervazul ferestrei. Marguerite, visând, murmură între buze: „Lasă-mă, dragul meu Denesvre, lasă-mă!” Moment groaznic, dublă iluzie care poate

ar fi avut un mâine trist. „Moarte, dacă e nevoie!” strigă Nicolas, apucând brațele întinse ale femeii adormite... Singurul lucru care lipsea din incident a fost împușcătura de la unchiul gelos [...] Marguerite, destul de îngrozită, i se păru că vede scena repetându-se.

douăzeci de ani distanță

589.

Naratorul nu ezită să înțeleagă nenorocirea și riscul confidențelor: „The
Sărmanul Nicolas era la fel de ignorant pe cât era ea de tot pericolul care există în acestea
confidențe,
în aceste revărsări, unde simțurile participă cu mai puțină puritate la exaltarea
sufletul590”. Comportamentul extravagant al tânărului şi al Margueritei va fi
aspru criticat și pedepsit de membrii unui consiliu de familie: „pericolul-
„Vrednicul seducător” a fost trimis la Auxerre pentru a face o ucenicie în tipografie.
a domnului Parangon, în timp ce doamna Pâris este înlocuită de sora Pilon, „devotată
588 Ibid., p. 973.
589 Ibid., p. 973–974.
590 Ibid.

 cu o talie robustă. Deci, odată ajuns la tipografia domnului Paragon, a
frumusețea nouă pare să trezească interesul tânărului ucenic. Aceasta este doamna Paragon,
că se va întâlni Nicholas, o altă femeie frumoasă, amintind de figura lui Venus căreia
„nu am putut rezista”. O întâlnește într-o zi și frumusețea „a venit să-i amintească de o su-
vin leșinat. O mai văzuse pe această femeie, dar nu așa cum i se părea ea.
acum a apărut; imaginea lui a fost pe jumătate înecată într-una dintre aceste impresii-
amintiri vagi din copilărie care revin uneori ca amintirea unui vis591”.
Se cunosc, se distrează și vorbesc între ei despre diverse lecturi, fiecare
împărtășindu-și preferințele în materie de cărți (L'Adrienne, Zaïre, Lettres du marquis
lui Roselle, Servitoarea, Meropea, Alcyone, Boema, Guvernanta, The
Înșelător afară, Arlechin sălbatic de Madame de Villedieu, Prințesa de Clèves,
Le Cid), fără a scăpa de tentația de a te lua pentru cutare sau cutare personaj fictiv,
întâlnite în timpul lecturilor lor. Ficțiunea invadează treptat viața reală a acestora

doi îndrăgostiți îndrăgostiți, până când ea ocupă centrul lor

iluzii, idealuri și fantezii.

Ultimele două părți despre Zé foc și Sara – alte două femei care

Nicolas se întâlnește în timpul rătăcirilor sale aventuroase – sunt mai pătrunși

al acestui amestec între ficţiune şi realitate sau ceea ce vom numi bovarism. Noi

Vom reveni la asta la momentul potrivit.

Tentativa de viol (Nicolas intră într-o seară în camera doamnei Pa-

rangon), furtul de către Nicolas a unuia dintre catâri – aparținând doamnei Parangon – (un obiect fetiș care se repetă excesiv în Confidences de Nicolas),

si in interiorul caruia tanarul scrie "te ador"

592, sau reluat

a motivului asemănării („Am o soră mult mai mică decât mine... care seamănă puțin cu mine

593. », i-a spus această femeie lui Nicolas) sunt cele mai im-

purtători de evidenţiat în secţiunea dedicată iubitului lui Nicolas. Femeia moare, regretand profund greselile ei si mai ales faptul ca Nicolas nu a vrut sa "i fie fratele"

594». De la Nicolas, cunoscut drept muncitorul alcătuitor

și seducătorul de femei, primește vestea morții iubitului său în trecere,

591 Ibid., p. 977.

592 Ibid., p. 981.

593 Ibid., p. 987.

594 Ibid., p. 989–991: „Dragostea de mult înăbușită, modestia învinsă prin surprindere, totul a conspirat

împotriva sărmanei femei, atât de bună, atât de generoasă, care aproape imediat a căzut leșin

adânc ca moartea […] N-ai vrut să fii fratele meu! strigă doamna Paragon, vai! tu

va fi fost iubitul unei femei moarte; Nu voi supraviețui acestei rușini […] Am revoltat divinitatea în ea

imagine perfectă... nu mai am dreptul să trăiesc...”; vezi și p. 992: „Biata femeie nu avea

a supraviețuit doar câteva luni din scenele dureroase pe care le-am povestit. Viața fără griji și

frivol că Nicolas conducea la Paris nu i-a fost ascuns și, fără îndoială, a provocat multă amărăciune

în ultimele lui clipe.

Capitolul 5 – Între sine și celălalt

Niciun episod din viața lui nu putea egala suferința generată de această altă femeie

pierdut. S-a căsătorit cu Agnès Lebègue, „una dintre cele mai disprețuite fete din oraș

595”, dar ea a fugit cu vărul ei. Văzându-se părăsit și înșelat de al lui

soție, Nicolas își dedică timpul scrierii romanului La Femme infidèle, urmat

la scurt timp după Ţăranul Pervertit. Deoarece „fiecare obiect nou exercita influență

pe acest suflet înflăcărat, invadat de pasiuni violente, impregnat de electricitate

596”, apariția lui Zephyr, cu „zâmbetul său divin”, care părea să amintească de

„Zâmbetul atenian” al lui Sylvie, „aerul ei plin de viață și dulce” și „talia ei de viespe”, face ca

romancierul uită moartea doamnei Paragon, dar numai pentru moment pentru că

că de fapt „trăsăturile lui Zephyr îi amintiseră de femeia pe care o pierduse,

întrucât acesta îi amintise de Jeannette Rousseau, prima lui dragoste597. »

Zefire moare și el, regretând greșelile și viața ei dezordonată. Viața acestei prostituate va fi subiectul lucrării rétiviene, intitulată Le Pornographe.

Iubitul celor „unsprezece mii de fecioare” nu mai este tânăr, ci, la patruzeci și cinci de ani

ani, „nu este încă bătrân” și inima lui este și „mult mai duioasă”. Căsătoria cu Jeannette Rousseau, ne spune personajul narator, „a fost

fericirea poate! Să mă căsătoresc cu Jeannette, să-mi petrec viața în Gourgis, ca un plugar curajos, fără să fi avut aventuri și fără să fi scris romane, așa ar fi putut fi viața mea,

asa fusese al tatalui meu...

598 ». Nu este greu de înțeles rezonanța

din acest pasaj din Sylvie, unde autorul-povestitor regretă toată fericirea pe care ar fi putut să o aibă

simți prin căsătorie cu „țăranca”.

Nicolas o întâlnește pe Sara, o fată frumoasă, timidă, educată în strictețea

Religia jansenistă, care suferă din cauza autorității mamei sale, care nu-l lăsase-

Nu era liberă să aleagă ce vrea și ce îi place. Toată compasiunea o găsește în scriitorul Nicolas, „tatăl și prietenul” ei, căruia i-o mărturisește

dureri si tristeti. Iar odată cu înmulțirea confesiunilor femeii, Nicolas își simte inima plină de iubire „mai mult ca niciodată” pentru această tânără, deși nu s-a putut abține să-și amintească, din când în când,

doamna Paragon:

Nicholas îşi aplecă capul în mână, se gândi o clipă, apoi strigă plin de

milă: „Și el (Delarbre) te-a părăsit! N-a înțeles că puritatea sufletului tău...

răscumpărată de o mie de ori, biata victimă, infama lașitate comisă împotriva ta!” În

Oprându-se la această idee, Nicolas s-a gândit involuntar la doamna Paragon. Acest

595 Ibid., p. 994.

596 Ibid., p. 992.

597 Ibid., p. 1011.

598 Ibid., p. 1036.

216fatalitatea vieţii lui a revenit încă o dată, într-o formă nouă, să întoarcă fierul

răzbunător în rana lui veșnică599.

Cu „inima ofilită de durere și regret”, scriitorul o iubește pe Sara, dar el o iubește

„Într-un alt fel; te-am iubit așa cum cineva iubește acele viziuni ciudate

vede trecand in vise, astfel incat cineva se trezeste indragostit de o pasiune frumoasa, slaba

amintirea impresiilor tinereții... despre care se râde o clipă mai târziu!600”. Farmecul,

spuse Nicolas, îl făcuse să cedeze, cu mult mai mult înainte de a o întâlni pe Sara, să iubească

pentru o imagine pe care am creat-o în mine, pentru o himeră, ca trecătoare

un vis, și pe care nici nu m-am gândit să-l realizez, pentru una dintre aceste imposibilități

că am urmărit toată viața și că nu știu ce are uneori soarta

făcut posibil! […] Noi nu trăim, noi! analizăm viața!... The

Alte creaturi sunt jucăriile noastre eterne...și se răzbune și ele. […] CEL

Imaginile zilei sunt pentru mine ca niște viziuni ale nopții! Vai de cel ce intră

în visul meu etern fără a fi o imagine impalpabilă!... Ca pictorul, rece

la tot ceea ce o inconjoara si care traseaza calm spectacolul unei batalii sau a

furtună, vedem peste tot doar modele de descris, pasiuni de redat, iar toți cei care se amestecă cu viața noastră sunt victime ale egoismului nostru, așa cum suntem noi ale imaginației noastre! […] Știi ce facem noi, noi ceilalți,

iubirile noastre?... Facem cărți despre ele pentru a ne câștiga existența. Asta a făcut

Rousseau Genevanul... Așa am făcut și eu în bietul meu pervers.

Am povestit povestea dragostei mele cu o sărmană femeie din Auxerre care a murit; dar mai discret decat Rousseau, nu am spus totul...poate si pentru ca ar fi fost necesar sa spun...

601

Scriitorul este prizonierul scrierii sale care își sacrifică viața și prezența

lume pentru a-și păstra himerele intacte. Realitatea se transformă în ficțiune și

himere: Sara devine Adeline în Les Contemporaines, în timp ce iubita ei,

Delarbre, primește numele de Chavigny și, de fapt, îl înlocuiește pe naratorul însuși -

chiar si:

Mi-am imaginat că sunt în locul lui și că eu te-am iubit […] Deci

Mi-am exprimat, mi-am exprimat singur în locul lui sentimentele pe care le ai

599 Ibid., p. 1018–1019.

600 Ibid., p. 1020.

601 Ibid., p. 1020–1021; Ecouri similare se găsesc la Sylvie, NPl, III, p.566: „Ea

m-a ascultat serios și mi-a spus: „Nu mă iubești! Aștepți să-ți spun:

actrița este aceeași cu călugărița; Cauți o dramă, asta-i tot, și rezultatul

te scapă. Hai că nu mai cred! Acest cuvânt a fost o fulgerare. Aceste entuziasme bizare care

Simțisem atât de mult aceste vise, aceste lacrimi, această disperare și această tandrețe, ... nu era

deci nu dragoste? Dar unde este el? » sau Ibid., p. 539: „Văzută de aproape, femeia adevărată s-a revoltat

naivitatea noastră; Trebuia să apară ca o regină sau o zeiță și, mai presus de toate, să nu se apropie de ei. » ; vezi si

Corilla, NPL, III, p. 437: „Domnul Fabio adoră în mine doar actrița poate și dragostea lui

are nevoie de distanță și de farurile aprinse […] e prea mult poet"; Vezi Aurélia, NPl, III,

p. 699: „Nu trăim, nu iubim. Studiem viața, analizăm iubirea.

Capitolul 5 – Între sine și celălalt

217m m-ar fi inspirat. Ceea ce a fost dragoste pentru el a fost adorare pentru mine;

Aș fi fost geloasă pe el, dacă ar fi fost nevoie... i-aș fi ucis rivalul!... M-aș fi căsătorit cu tine,

eu, în locul lui... […] Să vorbim din nou despre această iubire ciudată în care m-am substituit

gandeste-te la cel care mi se parea mai vrednic de tine decat mine; nu stii

cât de departe a mers nebunia mea...602.

Așa se estompează granițele dintre realitate, mimesis și reprezentare.

arată poros. Furtul sau înlocuirea identității – până la și inclusiv înlocuitori

tuțiune în gândire –, imaginația netrăitului și reprezentarea teatrală atingând nebunia sunt semnele flagrante ale unei iubiri „bizare" și himerice pe care Nicolas o avea pentru Sara; ca si in teatru, durata si greselile nu mai exista.

Sara se căsătorește cu domnul de La Montette (a fost o căsătorie de conveniență), în timp ce

scriitorul s-a căsătorit cu Jeannette Rousseau, „singura femeie pe care a iubit-o şi

pe care nu îndrăznea niciodată să spună un cuvânt

603. » Unirea acestor doi, care s-a dorit,

până la un punct, reiterarea căsătoriei mistice dintre Polyphile și Polia604, se încheie

în contingența dăunătoare: Jeannette moare. Gaudet, suspectat că ar fi otrăvit...

Sa născut această femeie se sinucide, în timp ce Nicolas este condamnat la galere.

Ce au în comun personajele din Confidences, dincolo de eșecurile lor,

durerile, regretele și greșelile, acestea sunt himerele care trăiesc în teatrele lor interioare. Himerele lui Nicolas, care sunt și ale lui Nerval, sunt cele mai devastatoare: el este captiv imaginii fixe, obsesive, a unei singure femei;

se gândește la aceeași femeie în același timp în care se îndepărtează de ea, dar fără

chiar nu te mai gândi la asta. Cu alte cuvinte, Nicolas se îndepărtează de această imagine fixă

și se reorientează asupra ei făcându-l să apară prin multiplu, adică

prin întâlniri cu alte femei. El vede aceeași femeie în toate femeile...

luni pe care le traversează și se dă astfel vertijului asemănărilor și fanteziei,

vertij care îi afectează nu numai felul lui de a fi în lume, ci și al lui

prezenta in lume.

Fiecare personaj își trăiește iluziile din trecut fără a scăpa de ele. Nicolae din

Nerval este sfâșiat între iubirea platonică și iubirea trupească, între spiritualizarea sentimentelor de iubire și impulsul carnal care se epuizează în ieșire. Niciuna dintre aceste forme de iubire nu salvează personajul.

de durerile, regretele și anxietățile lui. Iar excentricitatea consta tocmai in imposibilitatea de a gasi un echilibru armonios intre suflet si trup, intre ideal

602 Ibid., p. 1021; Vezi acest amestec de realitate și ficțiune în Sylvie, NPl, III, p. 555: „Gravurile

a cărții i-a prezentat și pe îndrăgostiți în costume vechi din vremuri de altădată, astfel încât pt

Eu eram tu, Saint-Preux, și m-am trezit în Julie. Ah! de ce nu te-ai intors atunci! »

603 Ibid., p. 1036.

604 Ibid., p. 1037: „Fiindcă nu ne mai putem căsători ca să fim fericiți, să ne căsătorim

a muri împreună”; vezi „Visul polifilului”, NPl, II, p. 237.

şi realul şi nu în alegerea uneia sau alteia dintre aceste forme de iubire pentru că

ambele sunt exclusive; ele hipertrofiază şi atrofiază sentimentul de iubire

ducând la „toate tulburările, toată corupția, toate crimele605” și de aici

la tulburare. Dragostea lui Nicolas este o fantezie a iubirii în care mul-

tiplie de fiecare dată când vrea să-l înlocuiască. Concentrarea ideii fixe, iubirea

Platonismul și desfrânarea distrug echilibrul. Excentricitatea există atâta timp cât mișcarea are loc efectiv în eul interior al personajului, atâta timp cât există o

permanentă oscilație între desfrânare și conștientizarea păcatului sau a vinei.

Episoadele și personajele se succed, se dezlănțuie, se răspund unul altuia și

corespund în scena textuală care pare să corespundă cu cea a teatrului unde eterogenul se contopește cu particularul, unde iluzia și transfigurarea, unul și multiplu devin una.

5.6. (Neo)platonism, asemănare și himere

Tema asemănării, care este mai mult din mâna lui Gérard de Nerval decât

a celui al lui Restif de la Bretonne, a influențat sistemul de gândire al autorului,

din scrisul său de Confidences și alte lucrări în care apare această temă-

se ridică. După cum am văzut în capitolele precedente, toată atracția a fost distractivă.

bazată pe o asemănare fizică. În teoria asemănărilor reticienilor,

pe care Gérard de Nerval afirmă, aflăm că pe „forma exterioară” se bazează toată analogia:

este una dintre ideile preferate ale lui Restif, care și-a construit mai multe romane pe ea

ipoteze similare. Acest lucru este specific anumitor spirite și indică a

iubire bazată mai degrabă pe forma exterioară decât pe suflet; este să spunem așa a

idee păgână și cu greu este posibil să admitem, așa cum susține Restif, că aceasta

nu a iubit niciodată mai mult decât aceeași femeie... în trei persoane606.

Nerval vorbește, fără îndoială, în nume propriu, deși o face într-un mod disimulat.

lee. Acest pasaj se repetă sub altă formă, dar păstrând aceeași esență, în

Sylvie, unde naratorul recunoaște că suprapune imagini și straturi temporale,

amestecând femeia teatrului cu amintirea călugăriţei:

605 Ibid., p. 1051.

606 Ibid., p. 1011–1012.

Iubind o călugăriță în chip de actriță!... și dacă ar fi la fel! - Există

suficient să te înnebunească! Este un antrenament fatal în care necunoscutul te atrage ca și cum

will-o'-the-wisp fugind peste goanele apei moarte...607.

Asemănarea și multiplicarea arhetipului în copii sunt cele

cele mai nebune și mai excentrice bântuiri nervaliene: urmărirea aceleiași femei în

ceilalți o mie înseamnă a nu putea scăpa din închisoarea fanteziei și a imaginației.

ginar. În lumea lui locuită de forme rătăcitoare și neregulate, unde totul variază,

se alterează și se descompune, Nicolas urmărește aceeași imagine. Îl găsește peste tot, în

gesturile, vocile, trăsăturile și comportamentul femeilor pe care le întâlnește semnele

de asemănare cu femeia ideală608. Este în jurul acestei dialectici între unul

iar multiplul, care se suprapun, chiar fuzionează, care articulează neo-doctrina

Platonic unde aflăm că diferențele se contopesc sau dispar.

Imaginea statică a unui arhetip feminin, fie că este vorba de mama, Adrienne, Sylvie, Aurélia

sau Jeannette Rousseau, constituie motivul însuși al împingerii personajului către

depășește interdicțiile și limitele pe care le trasase de unul singur. Fără a intra în mai multe detalii, reamintim că între fixitate și mobilitate (transgresie) există

un întreg determinism. Femeia idol, mereu aceeași, pe care Nicolas o iubește este doar

himera născută din imaginaţia lui. Cu alte cuvinte, este figura arhetipală

în bucăți din femeia iubită care constituie „cărămida” construcției fantastice, a unui univers de himere sau a unui mundus imaginalis. Și himerele

nu sunt altceva decât combinațiile sau coincidențele bizare și imprevizibile

bles, născut în mintea personajului.

Ceea ce aduce Gérard de Nerval este nou în povestea lui în comparație cu cea a lui

Restif al bretonului, este co-prezența celor două variante diferite: iubirea

Platonic și desfrânare, respectiv creștinism și panteism. Așa se face că Nicolas este sfâșiat între aceste două căi. Influențat, pe de o parte, de

teoriile materialiste și libertine ale lui Gaudet d'Aras

609, de cealaltă parte, lângă spiritul

607 Sylvie, NPL, III, p. 543; vezi şi Aurélia, NPl, III, p. 13: „... sub aparenta multiplicitate a

oameni iubiți sau adorați, era ascunsă o divinitate unică” sau „Mi se părea că zeița

mi s-a arătat, spunând: „Sunt la fel ca Maria, la fel ca mama ta, la fel ca

în toate formele pe care le-ai iubit întotdeauna. În fiecare dintre încercările tale, am lăsat unul dintre mas-

întrebări cu care îmi voiau trăsăturile și în curând mă vei vedea așa cum sunt...

608 Vezi Aurélia, I, p. 376–377: „[…] în fiecare moment, ceva de la unul trecea în celălalt; THE

zâmbetul, vocea, culoarea ochilor, părul, înălțimea, gesturile familiare, au fost schimbate de parcă ar fi trăit aceeași viață și fiecare era, de asemenea, un compus din toate, asemănătoare

la acele tipuri pe care pictorii le imită din mai multe modele pentru a realiza o frumusețe deplină. »

609 Convorbirile cu Gaudet d'Aras, „fatidul mentor al lui Nicolas", materialistul și libertinul

pervertii chinuiseră inima și mintea tânărului Nicolas. Gaudet este cel care predă la

Nicolas că „pentru a fi fericit trebuie să știi totul, să folosești totul și să-ți satisfaci pasiunile fără probleme sau entuziasm, apoi să-ți usuci treptat inima, pentru a ajunge la această insensibilitate.

contemplativ la înțeleptul, care devine adevărata lui coroană și îl pregătește pentru dulceața viitoare a morții,

220tualismul și idealismul lui Loiseau, tânărul, care avea „bine sufletul și spiritele

intenționat până atunci610" și „ale cărui abateri nu erau decât în imaginația lui

nerușinat611", este în mod constant obligat să lupte împotriva unuia și celuilalt dintre acești

teorii. Dacă se complacă în desfrânare, dragostea castă nu este exclusă, dimpotrivă

rămâne mereu prezent și valabil în fundalul minții și al intențiilor sale.

Alternativa este atât o bifurcare, cât și o dublare.

Dar, influențat de Gaudet care vulgarizează relația amoroasă și o profanează

sentiment pur, „pasiunea complet creștină pe care el (Nicolas) nu ar fi recunoscut-o niciodată,

şi care nu avea alt scop decât unirea pură612" se zguduie şi „inima nevinovată613"

tânărul se abate și derivă de acum înainte spre desfrânare; eroul uită „pozițiile"

care trebuie respectate", divinitățile pe care le venerează, „dreptatea veșnică" și „pedepsele".

rezervate viciului şi crimei614" aruncându-se în „dezordinea minţii" şi în

„foarte deliratoare”. Referindu-se la religiozitatea lui Sylvie, Michel Jeanneret spune

evidențiind modul în care sacrul devine secularizat și degradat. Ni se pare că cuvintele lui

se aplică și în cazul lui Nicolas:

Spiritualitatea cu care se înconjoară este doar un simulacru, în care autenticul și aplicația.

părintele revin la același lucru [...] Sacrul este captiv de fantezii [...] Lumea

fantasticul amenință să contamineze semnele sacrului, să le golească de valoarea lor

referenţial. Camuflat, mijlocitor, transcendența se degradează acolo până cade

la nivel de artificiu și fetiș... Nu corectează deriva subiectului, ci se lasă atras în el; nu mentine un sens stabil, ci contribuie la fragmentarea lui. Mirajul asemănărilor, decor în care visele pretind că coincid

iar realitatea, deformarea obiectului în oglinda unei subiectivitati invazive: totul

contribuie la desemnarea nopții napolitane ca o vastă metaforă a nebuniei

615.

Să spunem că atât iubirea trupească, cât și iubirea platonică sunt doar două forme

împins la extreme și excese; Acesta este motivul pentru care dragostea platonică este atât de odioasă

decât desfrânarea. Și tocmai acest exces este cel care caracterizează fiecare act și comportament.

excentric. Mai clar, este iubirea platonica insasi, ideala si poetica,

pe care Nicolas a hrănit pentru singura femeie, angoasa absenței și fanteziile

singura lui răsplată.” (CN, NPl, II, p. 1051 Loiseau, în schimb, este un om înțelept care condamnă).

viciul care își depravă victimele, dar nu uită șansa ispășirii și pocăinței (Ibid., p.1007);

vezi Ibid., p. 985: Gaudet a aruncat în inima lui Nicolas un germen de idei periculoase, care prin

aparenta lor filozofie, a distrus ultimele scrupule datorate educatiei crestine.

610 CN, NPl, II, p. 1024.

611 Ibid., p. 955.

612 Ibid., p. 980.

613 Ibid., p. 982.

614 Ibid., 984; vezi p. 992–993: „Născut cu toate instinctele binelui, dar întotdeauna condus la rău de

lipsa unor principii solide […] Morala este un șir de perle; scoateți nodul, totul derulează. »

615 Jeanneret, Michel, Scrisoarea pierdută. Scrierea și nebunia în opera lui Nerval, Flammarion, 1978, p.

95.

 a acestei absenţe care împinge la desfrânare. Hipertrofia și atrofia dragostei

și pasiunea amenință echilibrul armonic.

Dar ceea ce atrage cel mai mult atenția în povestea Confidences este reluarea

obsesiv pentru obiectul fetiș sau imaginea fetișată. Acest lucru s-ar putea trezi

suspiciuni616, dar ni se pare că fetișul este investit cu o valoare puternică

literar. Mai mult, ni se pare că fetișismul devine una dintre temele dragi

la romantici. Dacă citim, de exemplu, poveștile lui Gautier, obiectul fetiș revine

adesea sub condeiul acestui autor dându-i o sferă semnificativă importantă617.

Dincolo de implicațiile psihanalitice, sexuale, liberale și morale ale

fetișismul618, ceea ce ne interesează cel mai mult cu privire la această noțiune sunt în special

relațiile pe care fetișismul le întreține cu realitatea, adevăratul și falsul. Și să zicem

de la bun început că obiectul fetiș, precum femeia ideală fetișată, care se oferă retrăgându-se sau lipsește arătându-se, se referă deodată la real, la fantastic și la fantezie. Dominique Fisher, care a dedicat o carte fetișismului în lucrări

de Théophile Gautier, observă clar funcționarea simbolică a obiectului

fetiş:

Dar este tocmai ca o fabricație, un artefact, un artificiu, o podoabă, adică un obiect

care manipulează realitatea, că obiectul fetiș devine un generator de fantezie. Mai adevărat

că adevăratul și mai puțin adevărat decât adevăratul; obiectul fetiș, după Baudrillard, are funcția

a servi un sy

sistem diff

referințe fictive. În cazul poveștilor lui Gautier,

asemenea celor ale lui Hoffmann, obiectul fetiș dezvăluie caracterul artificial al

diferenţa dintre realism şi fantezie619.

616 Vezi Louis Bonnat, Hélène Girard, op.cit., p.19: „O primă remarcă: Nerval are de multe ori

puneți această trăsătură de caracter a lui Restif, aparent fiind foarte interesat de ea - sau de ce

vorbesti atat de mult? – în timp ce această trăsătură este absentă din psihologia lui, mai puțin la fel de explicită, în

restul muncii lui. Ce legătură are asta cu el, deoarece nu găsim nimic asemănător

scrierile sale sau povestirile autobiografice transpuse? […] Apropierea lui Nerval de a lui

Caracterul lui Restif poate fi creat doar prin această fetișizare difuză care conotă

Dorințele amoroase ale lui Nerval, pe care le găsim aici atât de explicite"; Trebuie remarcat faptul că aluziile la

fetișismul nu lipsește din lucrările lui Nerval; vezi în acest sens Corilla, NPl, p. 435:

617 Vezi în acest sens Capriciuri și zigzaguri, Piciorul mumiei, Romantismul mumiei.

618 Vezi Charles Fourier care este masiv inspirat de ideile lui Retivan: „To favor the

manie este de a afirma și în domeniile considerate scandaloase, dreptul individului de a se autodefini-

chiar și sistemul său de schimburi, modul său de a accesa lucruri și altele. Incest, pederastia,

safism, răzuitoare pentru călcâi, agrafe de păr etc., toate aceste modulații ale pasiunilor primitive sunt

lăudabil și util. Sunt excepții, tranziții, posibile link-uri. În Harmony individul nu mai este niciodată legat de virtuțile altora, subordonat gusturilor străine; el se potrivește

la întregul social cu particularitățile sale. » (Teoria celor patru mișcări urmată de Lumea Nouă

Lovers, Dijon, Les Presses du Réel, 1998.)

619 Fisher, Dominique, „Jettatura: The Comedy of Unthinkable or the Masks of the Descriptive Demon",

Buletinul Societății Théophile Gautier, Universitatea Montpellier-Paul Valéry, nr. 18, 1996, p. 274;

Vezi, de asemenea, Jean Baudrillard, „Fetishism and ideology: the semiological reduction", Pentru o cri-

ticuri ale economiei politice a semnului, Gallimard, 1972; Vezi și Roger Dorey, „Contribution

Valoarea nedeterminată a sensului obiectului fetiș, care permite dus-întors

intervine între real și imaginar, puterea imaginii asupra privirii și asupra minții

fetișist, modalitatea de a accesa ceilalți și pe sine, deschiderea către schimburi și

la relațiile cu ființele și lucrurile, efortul imaginației și refondării-

naţionalizarea obiectului fetiş, împărţirea metonimică a realităţii corporale

a femeilor, ar putea constitui câteva puncte de plecare în dezvoltare

relațiile dintre imagine, imaginație și fantezie, între a avea în posesie și a fi

posedat, între a dori și a putea, între angoasă și fascinație și mai ales între

realism, fantezie și nebunie.

Femeia apare adesea în Restif, sau în Nerval's Confidences, ca

fetișat, adică fabricat, fanteziat, supraestimat sau statuat. Și această fetișizare își are stagna în dragostea platoniciană unde nu are loc unirea; nici în

fetișism, nici în dragostea platonică fetișistul nu are acces la corpul dorit, de aici supraviețuirea fanteziei și himerelor.

5.7. Panteism restif și mistic

Panteismul își are folia în figura deformată, jumătate umană, jumătate animală,

şi deci himeric al zeului Pan. Panteismul lui Restif de la Bretonne este, conform zicalelor

de Gérard Nerval, o formă de filozofie marginală care nu a găsit teren favorabil în epoca revoluționară:

Cât despre panteism, cine s-a gândit la el, dacă nu un număr mic de oameni luminați?... Noi

era în general ateu. Petrecerea dată de Robespierre Ființei Supreme i s-a părut

o tendinţă foarte slabă spre o renovare filozofică620.

Spiritist păgân, „în întregime pradă materialismului vremii621” Restif al

Breton extrage majoritatea ideilor și argumentelor din misticismul ei sau din ea

studii psihanalitice în studiul fetișismului”, Nouvelle revue de psychanalyse, n. 2, Gallimard,

1970.

620 CN, NPl , II, p. 1068.

621 Ibid., p. 979; Ce sunt numeroase les idées bouffonne s de Restif vis-à-vis du panthéisme, mais

Nerval ne les repr end pas dans ses CN ; V oir à ce sens Bettina L. Knapp qui subliniază les excentri-

tés du panthéisme de Restif: „În vreme ce miniștii și teosofii Illu au spiritualizat Divinitatea,

Restif L-a materializat pe Dumnezeu, definindu-L în termeni de om. Dumnezeu, a afirmat categoric Restif, este

„sursa întregii inteligențe și a întregii materie”; El excretă aceste entități prin intermediul unui tip de „cristale”.

tallizarea” sau „densificarea” propriei sale substanțe „esențial activ-volatile”.

Dumnezeu cu anatomia omului: „Soarele este mintea acelui mare animal, lunile sunt testiculele lui; în

Planetele își odihnesc intestinele... Coada cometelor este urina Marelui Animal. Acum, Doamne

cheamă la cometă cât de des trebuie să se pire; se pire la ore fixate irevocabil. Deoarece

Scopul vieții, conform lui Restif, „este producerea și conservarea vieții” și pentru că viața ar putea

să se mențină doar prin copulare - fiecare ființă poartă cu ea o parte din divinitate - unire fizică

cosmogonie a doctrinei hindușilor, egiptenilor, Swedenborg și neo-

Platoniștii din Alexandria, deși nu ezită să interpreteze și să modeleze acestea

teorii bazate pe propria sa viziune asupra ideilor comunismului, a dorinței de sinteză universală sau a teoriei reîncarnării

622.

Dar ceea ce este mai ales important aici este să observăm că panteismul de

Restif este strâns legat de teoriile sale sincretice despre dragoste, femei și religie, precum și comunism, cosmogonie și căutarea sa de sinteză universală. Acesta este motivul pentru care nu există prea multă diferență, pe de o parte, între a-L vedea pe Dumnezeu în toate și a vedea aceeași figură feminină în toate femeile întâlnite.

ţări, pe de altă parte, între îndumnezeirea naturii şi universul cosmogonic

şi îndumnezeirea făpturii iubite. Atât în „dragostea sincretică”, cum ar fi

Nicolas, dar și Nerval, concepe așadar că în panteismul spiritualizat, cel

Implicațiile morale ies curând la suprafață: și ambele estompează, schimbă sau chiar șterg granițele dintre bine și rău.

623. Pe scurt, dacă Dumnezeu

este totul sau în toate, cum să distingem atunci între ceea ce este bun și ceea ce este

rău în ființa umană și în afara lui sau cum să discernem între bine

și răul?624 Atunci, dacă Dumnezeu este lumea sau natura însăși, atunci cine este creatorul

a lumii și a naturii? Este evident că suntem foarte departe de doctrina creștină-

care ne învață să despărțim sufletul de trup, să-L spiritualizăm pe Dumnezeu și să

a concepe ca unic și indivizibil; Acesta este motivul pentru care panteismul se găsește excentric, chiar și în afara creștinismului, nu numai prin materializarea

la divinité et de l'univers – l'Astre-Dieu ou le Soleil central – mais aussi par la

trebuie privit ca o expresie a evlaviei: o unire între om și Dumnezeu. Dumnezeu a creat

lumea sa solară în același mod în care omul își aduce descendența. Prin urmare, ritualurile religioase trebuie să fie

planificat pentru închinarea lui Dumnezeu într-un mod satisfăcător: pe un vârf de munte unde soarele și

pământul – părinții sacri ai tuturor ființelor – poate fi adorat." Gérard de Nerval dilema mistică"

(Gérard de Nerval: The Mystics'Dilemma, The University of Alabama Press, 1980, p. 181–182).

622 Ibid. , p. 1070 : « Tantôt l'âme repasse dans un autre corps après mille ans, comme chez les anciens ;

uneori se ridică în stele și descoperă acolo nenumărate paradisuri, ca în Swedenborg;

uneori devine eterică și trece în starea de înger înaripat, ca în Dupont de Nemours; dar după

toate aceste ipoteze, adevăratul sistem este demascat și ajungem la o cosmogonie completă,

care prezintă majoritatea ipotezelor sistemului Fourier.

623 Aurélia, NPl, III, p. 696: „Mi se părea că schimb condițiile binelui și al răului;

termeni, ca să spunem așa, a ceea ce simțim pentru noi francezi" sau CN, NPl, II, p. 1049:

„Acum acest suflet, încă atât de tânăr, nu se mai simte nevinovat; a fost minutul nehotărât dintre

binele și răul, marcate în viața fiecărui om, care hotărăște întregul său destin. Ah! Dacă unul

ar putea opri acul și să-l mute înapoi! Dar am deranja doar ceasul

se rup, iar ceasul veșnic merge mereu înainte".

624 Vezi Michel Brix, „De la panteism la supranaturalism: Nerval, traducător al lui Goethe”, Ballard, M., (ed.), Europa și traducere, Arras și Ottawa, Artois University Press și University Press Ottawa, 1998, p. 5; Vezi Brian Juden, „Romantic Faces of Pan”, Romanticism, 1985, nr. 50. p. 27–40; vezi, de asemenea, Brian Juden, „Nerval and the Crisis of Pantheism”, L'Herne. Gerard de Nerval, Ediția Herne, 1980, p. 275–287.

credința în teoria reîncarnării și în circulația unui „unifluid” versel” sau „molecule ale vieții” care unesc ființele, stelele și natura întreg625. „Sinteza universală” la care au visat Goethe și Gérard de Nerval, se referă și la Restif al bretonului:

Oricât de slabă ar fi valoarea ideilor filozofice ale domnului Nicholas, era imposibil să nu le indicăm în aprecierea operelor sale literare, pentru că Restif este unul dintre acei autori care nu scriu un vers, vers sau proză, roman sau dramă, fără să-l lege prin vreun fir de sinteza universală.

626.

Fără îndoială, Goethe, admirator al panteismului lui Hegel și al Spinoza627, și atras de ideea concilierii dintre materie și spirit, cu siguranță ar putea influența pe Nerval care se referă și el de multe ori la panteismul modern al autorul lui Faust628. Dar nici Gérard de Nerval, nici Restif de la Bretonne nu ajung să nu găsească echilibrul între variaţiile filozofiei materialiste şi cel creştinismul, pe care îl găsise poetul german. Cu toate acestea, spre deosebire de Restif care crede în reproducerea stelelor și în puterea de regenerare a fluidului universal, Nerval găsește universul palid și cerul pustiu, rece și deteriorat629.

Contextul politic și ideologic al secolului al XVIII-lea nu este favorabil re-

religie ortodoxă sau idei iluministe, motiv pentru care demontarea statutului de

Dumnezeu personal, descompunerea lui în bucăți, sori, atomi și molecule

și personificarea ei în natură, unde totul este transformat, multiplicat și ierarhizat,

vine pe un fundal instabil în care iau teoriile materialiste și liberale

contur, lăsând astfel loc ideii de transcendență metafizică, de fericire

ceresc, al creației și al revelației spirituale; Pe de altă parte, raționaliștii materiale

liste

a timpului lasa usa deschisa catre imanenta, catre emanatie, catre refuz

625 În acest context, ne-am putea referi la Swedenborg şi la teoria sa a corespondenţei, conform

în care totul trăiește, totul acționează, totul corespunde, care se apropie de panteism chiar dacă panteismul său

este mai degrabă cabalistic decât materialist.

626 Ibid., 1049; Vezi Kurt Shärer, Tema lui Nerval sau lumea recompusă, Minard, 1968, p. 203–

204: „Dar în timp ce pentru Restif, un student al lui Gaudet d'Arras, secretul acestei sinteze constă în

„o bună organizare socială" – la care contribuie cu cărțile sale cu „tendințe reformiste"

iar prin „critica moravurilor", - „principiul generaţiilor viitoare devine pentru Nerval obiectul

și scopul creației literare în sine. »

627 Vezi panteismul hegelian „Dumnezeu este în toate" și formula spinozistă „Dumnezeu este totul".

628 Vezi NPL, I, p. 502: „Urmând în lucrările sale progresul sau măcar ultima transformare

al filozofiei țării sale, acest poet a dat tuturor principiilor aflate în luptă o soluție completă,

pe care s-ar putea să nu-l accepte, dar a cărui logică învățată și perfectă nu poate fi tăgăduită. Nu este

nici eclectism, nici fuziune; Antichitatea și Evul Mediu se unesc fără a se uni,

materia și spiritul se împacă și se admiră reciproc; ceea ce este căzut se ridică din nou; ceea ce este strâmb se îndreaptă; principiul malefic însuși se contopește în iubirea universală. Acesta este panteismul

modern: Dumnezeu este în toate. »

629 Kurt Shärer, op.cit., p. 40–43.

Capitolul 5 – Între sine și celălalt

225 al reprezentării antropomorfe a lui Dumnezeu, la metempsihoză, respectiv-

ment la atingerea fericirii umanitare.

Între panteismul lui Restif, teoria sa cosmogonica vitalistă și comunitatea sa.

nism există o legătură puternică. Ec(-)centricitatea panteismului său nu constă

numai în ideile extravagante, chiar bufoniste expuse (vezi copula-

stele, de exemplu), sau în fluctuația dintre materialism și creștinism, dar și în ieșirea din Centrul divin unic:

Ființa Supremă este doar un imens soare central, creierul lumii, din care emană

toti sorii; fiecare dintre ei trăind și raționând și dând naștere cometo-

planete, adică scuturându-le în spațiu, la fel ca asterul nostru

grădinile îşi scutură seminţele630.

Dacă Goethe reușește să reconcilieze panteismul și creștinismul, Nicholas este în

o continuă mişcare între dragostea creştină a doamnei Paragon sau Iluminism

de Loiseau și popularizarea sentimentului pur sau materialismul lui Gaudet

din Arras; Nerval se află și el într-o permanentă stare de incertitudine din cauza „educațiilor

contrarii” pe care le-a primit:

Copil al unui secol mai degrabă sceptic decât neîncrezător, plutind între două educații

contrarii, cel al revoluției, care a negat totul, și cel al reacției sociale, care

pretinde că readuce toate credințele creștine, m-aș vedea atras de mine

crezi totul, așa cum au fost părinții noștri filozofii în a nega totul?631

Revoluția a declanșat slăbirea dogmelor și credințelor creștine.

a ta, o slăbire care este atât colectivă, cât și personală.

630 CN, NPl, II, p. 1070.

631 NPL, III, p. 619.

ÎNTRE LUMINĂ ȘI ILUMINISM

Dintre toate fețele misticismului, care sunt greu de distins unele de altele,

iluminismul evanghelic din Saint-Martin pare să influențeze, indirect sau „prin

pătrundere”, autorul cărții Diavolul în dragoste632. De la iluminism la romantism

manifestă multe credințe diferite, mai mult sau mai puțin „serioase”, care promit, fiecare în felul său, să regenereze rasa umană și societatea sau

pentru a obține mântuirea neamului omenesc.

După cum am văzut, discursurile panteiștilor, păgânilor, catolicilor,

iar deiștii (puri sau amestecați) se întâlnesc, în secolul al XVIII-lea, în același vas de topire care este, cel mai adesea, loja masonică. Din acest amestec, uneori eterogen

de idei și crezuri, apare o tendință puternică de a reuni toate aceste forme de credință

în ceea ce se numeşte „sinteză universală” sau sincretism religios

633.

Majoritatea exegeților nervalieni recunosc în Cazotte o preocupare luminată,

îmbrăcat cu misterele sufletului, pentru a aduce împreună trecutul și viitorul și pentru a găsi coincidența

evenimente pământești și evenimente din lumea supranaturală. Contra-discursul

Dicționarul lui Nerval în raport cu misticismul acestui autor al Diavolului îndrăgostit

nu ne permite cu adevărat să decidem între lumina și luminile gândirii la aceasta

autor; Pe de o parte, Nerval îl descrie pe Cazotte ca fiind „mai superstițios decât a crede,

preocupat foarte puţin de ortodoxie”, pe de altă parte, admiră „inima religioasă” a

acest autor, atras de misticismul „cel mai sincer și arzător”. Cu siguranță, se pot recunoaște unele dintre ideile martiniste în discursul mistic al lui Cazotte,

precum regenerarea sufletului, lupta împotriva răului și păcatului, răscumpărarea

a condiției omului după cădere, a comunicării dintre pământ și cer, a puterii oculte a omului asupra spiritelor, a puterii numerelor, a voinței, a fatalităților existenței, dar acesta nu poate fi considerat un purtător de cuvânt al Martinismului. Potrivit lui Nerval, implicațiile revoluționare ale iluminatului

632 Jean Richer menţionează posibilele surse ale Diavolului îndrăgostit al lui Cazotte: „Am raportat

că această poveste ar fi putut fi inspirată dintr-o poveste raportată într-un manual de exorcisme, Alexicaconul,

din RP Candidus Brognolus, reprodus de Görres în Natural Mystique. » (Nerval, experiență

și creație, Hachette, 1976, p.104)

633 Vezi Pierre Moreau, „Romantismul francez și sincretismul religios”, Simpozion, voi. 8, 1954,

p. 1–17.

 i-a determinat pe Cazotte și Saint-Martin să rupă de sectele Illuminati634.

Acestea fiind spuse, între paranteze, teza starețului Barruel referitoare la conspirația lui

iluminat în mișcarea revoluționară a fost adesea invalidat de

nimic de iluminism. După cum am arătat în primul capitol al studiului,

Iluminismul teosofic este departe de iluminismul revoluționar.

iniţiat de Bavaria. Gérard de Nerval povestește, de exemplu, un episod al vizitei

pe care l-ar fi primit Cazotte de la un iniţiat francmason, care a venit să-i reproşeze acestui autor că are

a dezvăluit, în Diavolul său în dragoste, misterele și secretele accesibile numai-

ment la insider de prim rang635. După cum arată Michel Brix analizând

acest episod, Cazotte aderă la Martinism abia mai târziu, mai precis după

scriind de fapt lucrarea sa despre diavolul îndrăgostit636. Să nu uităm, însă,

că Nerval relatează acest episod sub forma unei legende și îl descrie pe Cazotte ca nefiind încă inițiat în misterele cabaliștilor și ale iluminaților („Totuși, se spune că la scurt timp după publicarea Diavolului în dragoste, Cazotte […]

637 »),

încât nu este cu adevărat o intenţie din partea lui de a falsifica sau nu date istorice. Indiferent dacă Cazotte aparținea sau nu unei loji sau unei secte mistice, dacă pretindea sau nu că este membru al uneia sau al unei forme de iluminism sau dacă a avut

a primit sau nu o astfel de vizită, contează în opinia noastră mai puțin. El nu este

obligatoriu a aparține unei secte pentru a avea idei comune cu asta sau cutare

luminat sau cu acesta sau cutare grup de credincioşi. Cazotte ar fi putut, „fie prin penetrare-

ție, fie întâmplător

638”, pentru a fi interesat de idei mistice asemănătoare cu cele ale

634 CZ, NPl, II, str. 1100: „Poate că influența Illuminati a fost exagerată atât în Germania, cât și în

Franța, dar nu se poate nega că au avut o mare influență asupra Revoluției Franceze și în

direcția mișcării sale” sau Ibid, p. 1105: „Nimeni nu este conștient de importanța pe care il-

luminat în mişcări revoluţionare. Sectele lor, organizate sub legea secretului si

corespund în Franța, Germania și Italia, influențate în special per-

mai mult sau mai puţin informaţi despre scopul lor real. » ; Vezi Anne Marie Jaton, „Nerval and Saint-

Martin », Studii și cercetări în literatura franceză, n. 15, 1976, p. 231–262 [articol în italiană].

635 CZ, NPl, II, str. 1086: „Cazotte trebuie să fi fost cu atât mai înclinat să repare defectul care i s-a arătat,

că nu era puţin lucru atunci să atragă ura celor luminaţi, numeroşi, puternici şi

împărțit într-o mulțime de secte, societăți și loji masonice, care corespundeau de la un capăt la altul

celălalt al regatului. »

636 Vezi Michel Brix, „Narațiune biografică și creație literară: cazul Illuminaților lui Nerval”,

Caietele Asociației Internaționale de Studii Franceze, 2000, nr. 52. p.188: „dacă credem

Illuminati, un cabalist, ar fi crezut chiar, citind povestea, că autorul se află printre

iniţiaţii şi ar fi venit să-l felicite pe Cazotte, acasă la el, în reşedinţa sa din Champagne. Este în

în orice caz, ce relatează Nerval și ce au crezut redactorii lui Cazotte, cu bună-credință, în timpul

primele două treimi ale secolului al XX-lea. A fost greșit să luăm povestea lui Nerval la propriu. O

o asemenea vizită a unei persoane iluminate la Cazotte este de fapt foarte improbabilă și, în plus, intenția

Devil in Love este mai mult parodic decât didactic. Nerval astfel stabilit, împotriva spiritului lui

nou și împotriva adevărului istoric, o tradiție de a citi Diavolul în dragoste ca tratat

a ocultismului. De fapt, Cazotte nu a devenit înclinat spre ezoterism și misticism decât cu mult după 1772.

637 Ibid., p. 1084.

638 CZ, NPl, II, str. 1085.

 de iniţiaţi martinişti. Mai mult, iluminismul lui Cazotte ne este descris de Nerval

într-un mod puternic ambivalent şi contradictoriu, şi asta pentru că ideile mistice

Ideile acestui autor din secolul al XVIII-lea nu sunt nici coerente, nici constante; misticismul lui timpuriu este mai degrabă un fel de amestec de credulitate şi

de necredință, scepticism materialist și ortodoxie, pe scurt, iluminism și

aprinde. Așa se explică coexistența fascinației pentru vise și supranatural și distanțarea critică în scrierea lui Cazotte. Nerval nu uită

referiți-vă în acest context la Apuleius, dintre care Măgarul de Aur reprezintă unul dintre hipotexte

a Diavolului îndrăgostit și Smarra de Nodier:

Apuleius, inițiatul cultului lui Isis, păgânul iluminat, jumătate sceptic, jumătate credul,

căutând sub dărâmăturile mitologiilor care se prăbuşesc urme de superstiţii

anterioară sau persistentă, explicând fabula prin simbol, iar minunea prin a

definiție vagă a forțelor oculte ale naturii și apoi, o clipă mai târziu, batjocorindu-se pentru credulitatea sa, sau aruncând ici și colo o trăsătură ironică care deconcertează

cititor gata să-l ia în serios, el este într-adevăr șeful acestei familii de scriitori care printre noi încă îl poate număra glorios pe autorul Smarra, acest vis al Anti-

corectitudine, această realizare poetică a celor mai izbitoare fenomene ale coșmarului

639.

Fără să dezvolt prea mult această idee, este tocmai dus-întors între critică și

identificare care constituie condiţia imaginarului în scrierea fantastică şi

a modernizării literaturii. După cum am încercat să arătăm, între

Există legături strânse între realitate, imaginație, fantezie și excentricitate. Ceea ce l-a atras pe Nerval nu a fost doar capacitatea lui Cazotte de a visa, de a fantezi sau de a-și inventa scrierile, ci și talentul său de a-și face visele și invențiile să vorbească.

țiuni. Cert este că autorul lui Jacques Cazotte caută să recunoască în scrieri

pe de alta, obsesiile si preocuparile sale poetice. Deci, pe lângă această preocupare...

poziție comună pentru vise și fantezie, ne putem aminti și de

gusturile acestor doi autori pentru cântece populare, pentru balade, pentru

romance precum şi pentru misticism. Jean Richer arată la rândul său că există afinităţi profunde între aceşti doi autori: „artişti cu limbaj clar, erau

amândoi foarte îngrijorați, atenți la intersemne. Viețile lor s-au desfășurat

ca poeziile alegorice, observăm călătorii îndepărtate, o figură a unei aventuri spirituale complexe. Amândoi urmau să piară tragic.

640 ».

În orice caz, ceea ce contează cel mai mult pentru noi este să recunoaștem această credință

Interesul lui Cazotte pentru lucrurile supranaturale este mai degrabă înnăscut decât instruit; gustul pentru fan-

tastic l-a abătut fără îndoială de la o cale trasată și obișnuită: „Am citit mult,

639 Ibid., 1082–1083.

640 Richer, Jean, Nerval experience and creation, loc.cit., p. 398.

dar fără doctrină, fără metodă anume641” sau „El primise de la natură a

cadou special pentru a vedea lucrurile în aspectul lor fantastic642” şi a avea „cel

trist destin de a prevedea toate nenorocirile643” sau, din nou aici, „trebuie spus că

„intenția dogmatică lipsește în general acolo644”, scrie Nerval cu privire la Cazotte.

În acest context, să spunem, totuși, că este foarte posibil ca orice gândire sistemică,

înscrisă într-un sistem, nu este implicit sistemică, în sensul obiectivului, precum nici orice gând rapsodic, înscris într-o scriere fragmentară, nu este lipsită de coerență și regularitate. Pe scurt, la o privire mai atentă, discursul lui Gérard de Nerval este extrem de contradictoriu în raport cu iluminismul lui

Cazotte sau în legătură cu aderarea la o doctrină iluministă; atât luminile cât şi

Romantismul poartă în sine contradicțiile sale, iar atunci când ideile sunt dominate de contradicții și deformări, se instalează în mod evident eterogenitatea.

leagă iluminismul lui Cazotte de „o doctrină”, cu siguranță Martinism,

deși Martinismul nu era cu adevărat o doctrină, ci mai degrabă o mișcare

a gândirii mistice („Vagul pe care studiile făcute fără metodă s-au răspândit

în gândurile lui îl oboseau însuși și trebuia să se conecteze cu un doc-

trigon complet

645. ») Dar întotdeauna el este cel care conchide: „Cazotte nu apare

luând parte la lucrarea colectivă a iluminatului martinist, dar făcându-se singur-

numai, după ideile lor, o regulă de conduită particulară şi personală646. »

Cazotte îşi visase poveştile şi ideile „sub soarele lui strălucitor647", semn că el

avea încredere în propria lui lumină. Cu siguranță, contradicțiile lui Nerval sunt și contradicțiile interne ale secolului al XVIII-lea, dar ele provin și din alegerea acestui autor de a rupe Cazotte între iluminare și lumină.

648. Mai mult, cariera acestui autor

în activitatea sa literară și în misticismul său știe, după cum observă Keiko

Tsujikawa, cel puțin trei pași, motiv pentru care discursul este destul de deconcertant:

Urme nervoase mai multe faze foarte distincte care corespund fiecăreia dintre

perioade ale vieții scriitorului. Mai întâi este Cazotte „literar" de la început

641 Ibid., p. 1085; Vezi Jean Richer, „Nerval and his ghosts", Mercure de France, iunie 1951, p.173:

„Hrănit de conversații, de lecturi fără instrucțiuni graduale și metodice, scriitorul (Nerval)

va fi expus curenților periculoși ai efectelor dublului."

642 Ibid, p. 1092.

643 Ibid., 1079.

644 Ibid., p. 1100.

645 Ibid., p. 1086.

646 Ibid., p. 1100.

647 Ibid., p. 1076; accentul nostru.

648 În corespondența ei dedicată lui Cazotte, Anna-Marie, o prietenă apropiată a familiei lui Cazotte,

insistă asupra aderării sincere a acestui autor la religia ortodoxă; Spre deosebire de Nerval care plasează

autorul cărții Diavolul îndrăgostit într-o lume de vis locuită veșnic de himere și unde

realitatea este invadată de vis și de coșmar, Nodier, care îi dedică un loc lui Cazotte în Poveștile sale

de priveghere, consideră Cazotte un om luminat, o figură învăţată şi un profet mereu lucid.

 până la publicarea Diavolului îndrăgostit, apoi „misticul" Cazotte al căruia este

descrie viziunea iluministă și mistică, iar în cele din urmă „vizionarul" cu care s-a confruntat Cazotte

la fantasmagoria viselor649.

Adăugăm o a patra fază a călătoriei literare și a vieții autorului

pe care o numim izolare sau un fel de asceză în care Cazotte

hrănit de convingerile sale creştine. În sfârșit, înainte de a fi sau nu Martinist,

Cazotte este un om de litere și, așa cum subliniază Nerval, „orice religie în care se încadrează

domeniul poeţilor devine curând distorsionat şi îşi pierde puterea asupra sufletelor650".

Cu alte cuvinte, sacrul devine secularizat; diavolul pierde simbolurile religioase, devenind în ochii scepticilor o figură pitorească („bietul diavol"); Dumnezeu este conceput

mai degrabă ca un personaj conceptual; „vorbirea" sănătoasă se transformă în „vorbirea" mitologică și fantastică.

Urmărirea și analiza imaginației mistice ni se par a fi mai im-

mai important decât a pune sub semnul întrebării atașamentul lui Cazotte față de o sectă sau o formă de iluminism.

În primul rând, să lămurim că textul despre Cazo tte nu poate fi izolat de contexte

istoric, ideologic și religios al Franței secolului al XVIII-lea, al cultului rațiunii (agnosticismul raționalist) sau al scepticismului triumfător, al tendințelor

spirituală, a iluminismului evanghelic și a degradarii lui, (degradare care deschide calea către cele mai extravagante practici și cele mai excentrice idei mistice în raport cu creștinismul

651), pe scurt, a eclectismului formelor de

credințe și tendințe mai mult sau mai puțin iluministe, frivole sau șarlatane. Însuși Nerval este cel care ne cere să fim atenți la contextul în care aceasta

registrele de autori („Această imitație a vechilor legende catolice, care ar fi foarte disprețuită astăzi, a avut atunci un efect destul de nou în literatură

652”). Depus la

rigiditatea gândirii raționaliste, la principiile realității sau la categorii

reducţionişti ai unei ideologii absurde şi ai crezului politic, iluminismul,

precum nebunia mistică, devin expresiile cele mai discreditate și marginalizate în raport cu idealurile raționalismului. Dar, s-a arătat că aceste lumini, care au fost menite să fie emancipatoare și iluminatoare, independente de Dumnezeu și

a luminii divine (lumină pe care ultra-raționaliștii o numeau întuneric),

conținea „mulți mai mulți idoli decât realitatea, mult mai multe miraje decât

649 Keiko Tsujikawa, op. cit., p. 173.

650 Ibid., p. 1079.

651 Vezi Alexandre Erdan, Franţa mistică. Tabelul excentricităților religioase din acest timp,

Amsterdam, RC Meijer, 1858, voi. 1, 2; Vezi și Frank Paul Bowman, „Marginalitate în

religie”, Romantism, n. 59, 1988, p. 31–40.

652 CZ, NPl, II, str. 1079.

 de certitudini, mult mai multe fetişuri decât raţionamente653”.Să nu ezităm.

de asemenea, să spună că formele mistice, care vor, la rândul lor, să se emancipeze de lumini-

res a privilegia sentimentul, iraționalul, visul sau nebunia, se prezintă,

ei înșiși, cel mai adesea, ca conținuturi, principii și viziuni

extravagante, chiar fantasmagorice654. De aceea este atât de greu de găsit

o coerență sau o logică a acestui secol al XVIII-lea luat în multiplele sale fațete, și anume politice, religioase, ideologice și literare

655 si in aceasta dialectica intre

lumini si lumina. Așa am putea înțelege regretul lui Gérard de Nerval de a nu fi găsit în secolul său „omul superior, atât în spirit, cât și în

de inimă, care înțelegând adevăratele relații ale lucrurilor, a redat calmul forțelor aflate în lupta și a readus armonia imaginațiilor tulburate.

656. » Însuși,

reticent la orice formă de gândire obișnuită, Nerval sporește și legitimează nebunia și

excentrici într-o poziție centrală în scrierile sale, dar nu ezită, în același timp, să critice excesele în comportament și în gândirea ilustrării sale.

minat. Acesta este motivul pentru care, susţinem, autorul cărţii The Illuminati are o

poziție excentrică, balama între iluminism și iluminism: reabilește

Cazotte, dar el critică și ironizează, în același timp, defectele gândirii acestui

caracter. Ceea ce este cel mai interesant de remarcat este că Nerval arată, la

prin opera acestui „frate mistic657", relația dificilă și precară dintre

istoria, misticismul și rațiunea, abaterile și eșecurile iluminismului și

iluminismul, în cele mai înalte aspirații ale lor, și mai ales starea de degradare a valorilor morale și spirituale ale societății de atunci. Nerval nu este

cu adevărat imparțial când scrie despre această lume instabilă, a luminilor și a luminii.

nismul, care purta semnele sfâșierii și divizării, provocate, în mare măsură, de Revoluția Franceză, dimpotrivă, nu încetează să mediteze

la cauzele și nenorocirile acestui eveniment dăunător:

Ce făcuse să ajungă această societate, care trăise în pace atâția ani

la asemenea furii? De ce toate aceste spirite alese, toate aceste inteligențe delicate

care își petrecuseră viața în saloanele marilor și în reședințe regale,

de ce se întorc acești poeți, acești artiști, acești filozofi, acești romancieri?

653 François-Emmanuel Boucher, Revelații umane. Moarte, sexualitate și mântuire la rândul său

Iluminismul, Edițiile științifice europene, Berna, 2005, p. 12.

654 Catherine Secrétan, Tristan Dagron, Laurent Bove (ed.), Ce sunt iluminismul radical:

Libertinism, ateism și spinozism în turnul filozofic al epocii clasice, Ediții

Amsterdam, 2007.

655 Max Milner, Diavolul în literatura franceză de la Cazotte la Baudelaire, 1772–1861, 1960,

Corti, 2007, p. 19: „Cu cât se studiază mai mult secolul al XVIII-lea, cu atât pare mai evaziv, contradictoriu,

deconcertant"; Vezi Pierre Mariel, Diavolul în istorie, Editions Galic, 1961.

656 CN, NPl, II, p. 1074.

657 Dagmar Wieser vede în textul despre Cazotte o „autobiografie spirituală" a lui Nerval (Nerval:

O poetică a doliu în epoca romantică, Geneva, Droz, 2004, p. 191).

toți deodată împotriva unei aristocrații binevoitoare, împotriva unei regalități adesea

ospitalieri, și cheamă ei clasele inferioare la saturnalii zgomotoase?

Aceasta este ceea ce vechea societate nu putea înțelege nicio clipă și ceea ce

moştenitorii pe care i-a lăsat în urmă au dificultăţi în a concepe658.

El însuși mărturisește că timpul său, începutul secolului al XIX-lea,

experimentează un amestec cel mai incoerent de opinii politice, sociale și religioase659.

Charles Nodier descrie un început de secol al XIX-lea care seamănă cu adevărat cu secolul

din Cazotte. Una dintre traducerile din The Vampire a lui Byron îi oferă lui Nodier cuvintele:

și ideile care se desprind din ea, ar trebui să-i servească în manifestul său literar:

Această ultimă resursă a inimii umane, obosită de sentimentele obișnuite, este

ceea ce se numește genul romantic; poezie ciudată, dar foarte potrivită

starea morală a societății, la nevoile generațiilor obosite care cer

senzații cu orice preț și care nu cred că plătesc prea mult pentru fericirea însăși

generațiile viitoare. Idealul poeților primitivi și al poeților clasici, lor

imitatori eleganți, a fost plasat în perfecțiunile naturii noastre. Cel al

poeţii romantici sunt în mizerile noastre. Acesta nu este un defect în artă, este un

efectul necesar al progresului îmbunătățirii noastre sociale. Știm unde suntem

suntem în politică; În poezie suntem la coșmar și la vampiri660.

Cazotte este prezentat, încă de la început, ca „poetul care crede în fabula sa, nara-

inventatorul care crede în legenda lui, inventatorul care ia în serios visul care a înflorit din a lui

gând661”.Nu este nevoie să subliniem implicarea personală a lui Gérard

în aceste cuvinte, având în vedere că autorul The Illuminati s-a văzut captivat

de subiectele pe care le-a tratat sau că scrierile, ale lui și ale altora, l-au creat și l-au schimbat mai mult decât și-a creat de fapt operele. Cazotte se apropie și de Brisacier

actorul care a luat în serios nu numai rolurile pe care trebuia să le joace

658 NPL, I, p. 897, citat de Keiko Tsujikawa, op.cit., p. 159.

659 Vezi NPL, II, p. 1383.

660 Nodier, Charles, Vampirul, nuvelă tradusă din engleza lui Lord Byron, de H. Faber, în

Id., Diverse de literatură și critică, Geneva, voi. I., 1973 (retipărire a ediției de la Paris, 1820),

p. 411–412; Dar, în același timp, Nodier simte dificultatea de a folosi iraționalul:

„Ce ar însemna, de altfel, în starea moravurilor noastre și în mijlocul abundenței orbitoare a

luminile noastre, povestea credulă a viselor unui popor copilăresc, potrivită secolului nostru și al nostru

tara? Suntem prea perfecționați pentru a ne bucura de aceste minciuni delicioase și de cătunele noastre

sunt prea învățați pentru ca astăzi să fie posibil să plasăm tradițiile acolo cu vreo plauzibilitate

de o superstiţie interesantă. Trebuie să alergăm până la capătul Europei, să ne confruntăm cu Mările Nordului și

gheață polară și descoperă în niște colibe pe jumătate sălbatice un trib complet izolat de restul

bărbaţii, pentru a putea fi mişcaţi prin atingerea erorilor, rămân doar epoci ale ignoranţei şi

a sensibilității.” (Vezi Charles Nodier, Trilby sau elful lui Argail, Paris, Le Livre de poche, 1995,

20-21.)

661 Ibid., p. 1075–1076.

scena, dar şi rolurile altora662. Ca biograf – analist al

„Operă-viață” a lui Cazotte, Nerval atrage atenția, de la început, asupra fațetelor

multipli ai acestui autor care este în același timp scriitor, mistic, vizionar, profet,

„povestitor naiv, plin de duh și minunat”, „scriitor unic”, „poet grațios”,

fabulist didactic, poet al fantasticului, „ flagelul inspiraților”, administrator

colonial, primar al satului său, antirevoluționar, monarhist, negustor activ

și înțelept proprietar, comisar general al marinei și bun strateg. Am putea

a spune că Nerval deosebește în mod clar viața reală și viața poetică a lui Cazotte, dar avem

întrucât ficțiunea îl poartă mult pe acest scriitor fantastic în viața sa reală: „El

nu o face

visează, de altfel, că autorul acestor fantezii nu a luat-o în serios

poziţia lui administrativă663”. Cinci pagini mai târziu, acelaşi Nerval notează în treacăt

că „Cazotte, care, după cum vom vedea, urma să aplice mai târziu aceste idei, nu mai în cărțile sale, ci în viața lui și care s-a arătat convins de ele până în ultimele sale clipe.

664 ». Așa se face că acest autor, ne spune Nerval, „s-a lăsat la cel mai mult

pericol teribil al vieții literare, acela de a lua în serios propriile invenții. Aceasta a fost, este adevărat, nenorocirea și gloria celor mai mari autori ai acestei perioade;

Au scris cu sângele lor, cu lacrimile lor...

665 ». Dacă Restif din Bretonne are

După ce a cedat pericolului de a confunda realitatea cu ficțiunea, Cazotte a cedat pericolului de a extinde ficțiunea în viața reală. Ficțiunea este astfel marja

unde raţiunea, iraţionalul şi fantasticul se întâlnesc. În plus, alegerile, de

Cazotte și de Nerval, a extinde ficțiunea în realitate și invers denotă, poate, o dorință a acestor autori de a rămâne în același timp pe poziții antimaterialiste, respectiv materialiste.

Aceste observații privind extinderea ficțiunii în realitate

666 și vice-

versa nu sunt de prisos nici în cazul lui Cazotte, dimpotrivă ei

constituie un punct de plecare pentru analiza discursului instabil și contradictoriu al acestuia din urmă, dar și al lui Nerval, ca autor al lui Jacques Cazotte și alții.

662 Vezi Bruno Tritsmans, „Puterea și constrângerile măștii. Actorul posedat de rolul său în Nerval și Villiers”, Romantism, n. 79, 1993, p. 29–38.

663 Ibid., p. 1081.

664 Ibid., p. 1086.

665 Ibid., p. 1072; Vezi Restif de la Bretonne care „își angajează corpul” în compoziția romanelor sale: „Dincolo de visul unei fertilități entuziaste și nestăpânite, este o relație ideală cu cartea care este trasează prin această descriere a practicii lui Restif: posibilitatea nu numai a unei relații imediată, dar totuși o relație personificată cu pagina. Compunându-și propria pagină, scriitorul-tipografia își angajează direct corpul, care este înscris în corpul personajelor (Cicero pentru pasiune) și dă cărții sale o individualitate care o diferențiază de alte producții practicile obișnuite de tipărire. (Sangs ue, Daniel, „Excesele de carte”, Romantism, vol. 20, n. 69, 1990, p. 47.)

666 Vezi Georges Décote, Itinerarul lui Jacques Cazotte (1719–1792). De la ficțiune literară la mys-ticism politic, Droz, 1984.

 de lucrări semnate cu numele său. Iar instabilitatea, după cum știm deja, merge mână în mână cu excen-tricity și fantasticul. Cu siguranță, aceste ecuații inadvertente sau inadvertențe în discurs Nervalian pe Cazotte nu rezidă doar în personajul fantastic; Este fantasticul, ca figură de gândire și scris, care descrie perfect ezitarea între lumini și lumină, adică între natural și supranatural, cel posibil și imposibil. Ele ar putea fi justificate și din cauza scrisului de astăzi-nalist şi fragmentar al textului pe care Nerval l-a publicat iniţial în presă.

6.1. Fantastul și figura răului

Iluminismul le apare ultraraționaliștilor ca o formă de excentricitate în raport cu rațiunea, dar este, nu este funcția excentrică

chiar a gândirii iluministe, ca „opinie himerică” sau ca
reverie mistică, care implică paradoxurile acestei rațiuni totalitare și utopice?
Excentricitățile în invenția poetică și în imaginația mistică a
Nu sunt gândurile lui Cazotte, în cele din urmă, remediul pentru patologie?
a gândirii ideologice, care respinge orice invenţie imaginară sau care se regăseşte
orb și îngust din cauza incapacității sale de a concepe o altă parte a gândirii-
fiinţă umană? Fără fantastic, a subliniat Nodier, „spiritul uman atingând
gol toate realitățile respingătoare ale lumii reale, […] ar fi pradă celor mai violente
disperare lentă, iar societatea ar oferi revelația înfricoșătoare a unei nevoi unanime de
dizolvare şi sinucidere667”. Pierre Castex nu este departe de Nodier când afirmă
că mişcarea iluminismului este o reacţie împotriva spiritului critic şi a implacabilului
filozofia raţionalistă care urmărea distrugerea „miturilor consolatoare” şi
să anihileze nevoia de a crede în mistere, în minuni și în revelații mistice
668.
Nu a fost împlinit măcelul revoluționar, pe care l-a prezis Cazotte?
numele motivului? : „este în numele filosofiei, al umanității, al libertății, este
sub domnia rațiunii că vei ajunge așa și va fi domnia
de rațiune, pentru că atunci va avea temple, și nici nu vor mai fi în toate
Franţa, pe atunci, numai temple ale Raţiunii?669”.Vom reveni la ea pt

667 Nodier Charles, Opere, Paris, 1832–1837, or. V, Geneva, retipăriri Slatkine, 1968, p. 78, citat în
Jacques Cazotte, Diavolul îndrăgostit, precedat de viața sa, procesul său și profețiile și revelațiile sale -
lații de Gérard de Nerval, Note și postfață de Michel Brix și Hisashi Mizuno, Du Lérot,
2012, p. 240.

668 Vezi Pierre Castex, Povestea fantastică în Franța de la Nodier la Maupassant, Corti, 1962, p.15.
(vezi și paginile 13–14 ale capitolului „Renașterea iraționalului” și paginile 57–80 ale capitolului

„Epoca de aur [a iraționalului]).

669 Ibid., p. 1094.

arată limbajul dublu și dubla intenționalitate – intenționată sau nu – în aceasta

scena raportată de La Harpe și reluată de Nerval în Jacques Cazott e.

În acest subcapitol, vom analiza episodul profeției lui La

Harpa preluată în întregime de Nerval și scena capetelor tăiate de Ollivier

să înțeleagă punctele de articulare dintre gândirea mistică și fantezia literară

și realism și evidențierea dezordinei morale sau decentrarea

valorile gândirii ideologice. Ni se pare că interesul major al acestui text pe

Cazotte nu rezidă neapărat în picturile pe care Nerval ni le oferă despre raționalismul sau misticismul iluminist, ci mai degrabă în relațiile dintre

ficțiune fantastică, realitate, iluminism și istoria socio-ideologică a Franței

prerevoluționar. Nu este vorba de schematizarea cutare sau cutare idee mistică.

a afirmat în Jacques Cazotte, pentru a reduce gândul acestui „visător" la un discurs

dihotomice, ci mai degrabă să dezvăluie filiațiile sau configurațiile

a imaginației sale fantastice și mistice cu discursul biblic și cu discursul

curs raționalist; mai clar, intenția noastră este să vedem cum minunea-

Poeticul, fantasticul și „mitismul" (imaginația creștină) fac parte din ele

substrat al reprezentării ideologice și în scrierea biblică. Componenta

Religioasa nu se referă doar la domeniul credinței, ci acționează ca un ferment al unei imaginații fantastice care urmărește invizibilul în spatele vizibilului și invers.

invers. Ar fi de spus că substratul biblic devine motorul „fantasticii".

decât realitatea", având în vedere că în spatele iraționalului se află întotdeauna o realitate mai adevărată decât lumea vizibilă, capabilă să-i îngrozească pe cei care o întrezăresc.

În studiul său despre „visătorul fantastic", referindu-se la Jacques Cazotte,

Nerval dorește să sublinieze că apariția invenției în literatură și „capriciile unei imaginații visătoare”, la care „răspunde mintea sensibilă și limpede a cititorului francez”

cu greu se pretează […] decât dacă aceasta din urmă (imaginația) acționează în limitele tradiționale și convenite ale basmelor și pantomimelor de operă.

670 »,

este favorizată de instabilitatea sau atmosfera de lejeritate dinaintea Revoluţiei, de

împingerea către noutate în literatură și dorința de a-i descoperi pe altele

lumi posibile. În acest context, este oportun să-l cităm pe Nodier, teoreticianul fan-ului.

tastic pe care Smarra îl urmărește din scrierile lui Cazotte. Chiar dacă atitudinea lui Nodier

față de romantism rămâne mereu ambivalent, nu ezită să laude somnul, visele și sensibilitatea:

Așa că nu ar trebui să strigăm atât de mult împotriva romanticului și fantasticului. Aceste

Așa-zisele inovații sunt expresia inevitabilă a perioadelor extreme de viață

politica națiunilor și fără ele, cu greu știu ce ne-ar rămâne astăzi

a instinctului moral și intelectual al umanității. Deci, la căderea primului ordin

670 CZ, NPl, II, str. 1075.

 a lucrurilor sociale de care am păstrat amintirea, cea a sclaviei şi

mitologie, literatura fantastică apare, ca visul unui muribund, în

printre ruinele păgânismului, în scrierile clasicilor greci de mai târziu și

latină, de la Lucian și Apuleius. [...] Muza s-a trezit doar o clipă,

capricios, dezordonat, frenetic, animat de o viata imprumutata, jucandu-se cu

amulete fermecate, smocuri de iarbă otrăvitoare și oase ale morților, cu strălucire

a torței vrăjitoarelor din Tesalia, în Măgarul lui Lucius. [...] Ce s-a întâmplat

Grecii şi latinii urmau să sosească pentru noi671.

Cazotte se află, ca și Nerval, la răscrucea iluminismului și iluminismului,

încercând să rămână la jumătatea drumului între două moduri diferite de cunoaştere – de

rațiunea și imaginația – sau pentru a reconcilia contrariile. Chiar dacă nu putem

disociind Iluminismul de Iluminism, aceasta nu înseamnă că diferența dintre

aceste două moduri de gândire să fie abolite. Drumul acestui autor între datorie și

plăcerea desemnează mai presus de toate forțele conștiinței de veghe și ale visului care stau la baza

întinde rațiunea și impulsurile individuale pentru cunoaștere dincolo de realitate

imediat. Și Nadia Minerva a observat pe bună dreptate ceea ce tocmai avem

a spune:

Cazotte se plasează la răscrucea dintre iluminism și iluminism și depune mărturie despre

coexistenţa dialectică a două forme de gândire care provin din apropierea lor

motive de luptă și în același timp modalitatea de clarificare și dezvoltare. La casa lui

Cazotte acești doi poli se atrag unul pe altul, materiale diferite se îmbină, ingrediente eterogene se amalgamează, arătând că spiritul de „categorie" este prost aplicat

acestui scriitor și timpului său și că gustul pentru „contradicții" ar trebui să devină

mai des arta „nuanțelor"

672.

Din această formă mixtă, din care trage gândirea imaginară și irațională a lui Cazotte

s-a născut esența, genul „fanteziei serioase", necunoscut anterior în literatură.

ștergere franceză; Acesta este motivul pentru care acest autor a fost recunoscut drept

precursor al genului fantastic. Diavolul este simbolul excentricității

care respinge C/centrul apare ca motiv recurent în condeiul lui Cazotte673.

Relativizarea răului, parodia sau caricatura figurii diavolului, per-

sunet de povești fantastice, în cele din urmă decentrarea în raport cu adevărata figură-

671 Nodier, Charles, Opere, voi. V, Paris, 1832–1837, repr. Geneva, Slatkine, 1968, p.79–80; Gabriele

Vickermann preia adesea ideea că teoria lui Nodier se concentrează în special pe nevoia de

nou și minunat („Clasicism și Romantism. O scriere reflectorizată în Smarra sau

Demonii de noapte a lui Charles Nodier", International German Review, „Între clasicism

și romantism, pe la 1800”, n.16, 2001, p. 21)

672 Minerva, Nadia, „Diavoli și profeți: Jacques Cazotte între iluminism și iluminism”, în

Iluminism şi Iluminism, texte culese de M. Matu cci, Pisa, Pacini, p. 212.

673 Vezi Max Milner, Diavolul în literatura franceză de la Cazotte la Baudelaire, Corti, 2007;

În Nerval, figura satanică sau naivă a diavolului apare în Prințul proștilor, Léo Burckart

Cartea cu imagini din Harlem.

tabelul tradiţiei creştine lasă loc liber confuziei planurilor şi

registre ale realității și ficțiunii, ale vizibilului și invizibilului, ale figurii răpitoare-

sănătate și fantoma înfricoșătoare. O figură mincinoasă și ambiguă, diavolul devine

în ochii raționaliștilor o figură pitorească a „bietului diavol”, cu greu compromisă

punerea, care mai distrează decât sperie. Și asta pentru că diavolul își pierde pe a lui

semnelor religioase, supranaturalul este desacralizat și explicat parodic, minunea-

Christian Lou devenind o convenție. De atunci încolo multiplele figurații fabuloase

al răului (diavolul ca fantome, himere, centauri, grifoni, dragoni, căpcăuni,

ciclopi, hipogrifi, vârcolaci, spiriduși, furii, lamii) și încărcătura fantastică

a acestui mit.

Tocmai această nouă atitudine și concepție față de diavol este care

inaugurează genul fantasy în Diavolul îndrăgostit de Jacques Cazotte.

6.2. Revoluție și misticism

După cum am văzut deja, crezurile și reflecțiile divergente în raport cu

port la creștinism a dominat scena religioasă a Franței secolului al XVIII-lea. V oltaire, d'Holbach, Fontenelle, Bayle și Condorcet atacă sistematic

Creștinismul, ridiculizează-l și demistifică figura lui Hristos, dimpotrivă, prin

de exemplu, lui Chateaubriand, lui Madame de Staël, lui Joseph de Maistre, lui Hugo, lui Lamennais sau lui Bonald care au manifestat cu toții un sentiment pozitiv față de religia creștină.

Pe scurt, în timp ce primii deplâng „barbarismul" creștinismului și pledează

pentru emanciparea prejudecăţilor

674 și superstiții, a doua constatare

această religie morală şi umană675. Între aceste două discursuri dominante opuse există

situați cercetătorii „luminii luminilor", inclusiv Cazotte; în

La marginea acestora se află sincrețiștii, socialiștii sau utopicii mistici.

Această clasificare nu se dorește a fi, desigur, etanșă, chiar dacă Nerval nu ezită

674 Vezi articolul extrem de îmbogățitor, semnat Michel Delon despre prejudecăți: „Dacă filozoful în

nume de rațiune universală reproșează superstițioșilor și fanaticului că au rămas sclavi până la un punct de

punct de vedere particular, el poate lupta împotriva prejudecăților doar explicând-o, inserând-o într-un context,

prin plasarea particularului în general, fără a ignora ponderea diferenţelor concrete. » („Reha-

„Reconcilierea prejudecăților și criza iluminismului", International German Review, nr. 3, 1995, p. 154).

675 Chateaubriand, Geniul creștinismului, Paris, Gallimard, 1978, p. 469–471: „se spunea că

Creștinismul a fost un cult născut din sânul barbariei, absurd prin dogmele sale, ridicol prin

ceremoniile, dușman al artelor și al literelor, al rațiunii și al frumosului; un cult care doar făcuse

a vărsa sânge, a înlănțui oamenii și a întârzia fericirea și iluminarea rasei umane […]

ar trebui deci să căutăm să dovedim dimpotrivă că, dintre toate religiile care au existat vreodată, cel

Religia creștină este cea mai poetică, cea mai umană, cea mai favorabilă libertății, artelor și

la litere; că lumea modernă îi datorează totul, de la agricultură la științe abstracte;

de la ospicii pentru nefericiți până la templele construite de Michelangelo și decorate de

Rafael.

 de pași pentru a tăia idei: „Rousseau este singurul dintre maeștrii filozofiei

al secolului al XVIII-lea care era serios îngrijorat

a marilor mistere ale sufletului

uman, și care a manifestat un sentiment religios pozitiv, pe care l-a înțeles în al său

manieră, dar care contrasta puternic cu ateismul hotărât al lui Lamartine, de

d'Holbach, Helvétius, d'Alembert, ca și în cazul deismului atenuat al lui Boulanger,

a lui Diderot şi a lui Voltaire676”. Grija serioasă a lui Rousseau se opune

spiritul de lumină care plutea în general înaintea Revoluției și gustul pentru fantezie,

pentru basme alegorice și pentru basme cu aer orientalist. Chiar și filozofii sceptici și raționaliști, spune Nerval, exercită condeiul fantezist în

scrierile lor: „Cei mai serioși scriitori, Montesquieu, Diderot, V o

ltaire, legănat

și adormit, cu povești fermecătoare

nts, aceasta societate pe care le mergeau principiile

distruge de sus în jos677”. De atunci, bibliotecile secolului al XVIII-lea consemna-

Există o mulțime de cărți despre basme, fabule, alegorie,

Cabala și științe oculte. Acești filozofi scriu fabule și ne eliberează?

excesul sau excesul gândirii raționale?

La fel ca Restif de la Bretonne, Cazotte se vede obligat să urmeze gusturile unui

public vulgar şi frivol „jumătate impios, jumătate credul678” mai mult decât al său

fantezie, chiar dacă înseamnă dezvăluirea sau trădarea misterelor minții cuiva

și inima lui.

Scena profeției lui Cazotte, povestită de La Harpe și reluată în Jacques

Cazotte, este interesat în special de limbajul dublu sau dubla intenționalitate a lui

limbaj şi prin substituţie identitară. Georges Kliebenstein, insistând asupra titlului textului lui Cazotte, prefațat de Nerval, observă că acest element paratextual

este destul de mistificator. Mai precis, criticul subliniază folosirea ambiguă a particulei „de” în titlu – Le Diable amoureux, roman fantastic de J. Cazotte.

Precedat de viața sa, procesul său și profețiile și revelațiile sale de Gérard de

Nerval. Ilustrat cu 200 de desene de Eduard de Beaumont, Ganivet, 1845. Este sau nu această dublă vorbă intenționată? Profețiile și revelațiile (la plural!) sunt-

cei doi autori, Cazotte și Nerval? Kliebenstein a surprins perfect statutul, să spunem, excentric al acestui titlu:

Titlul este atât obiectiv, cât și trucat: paronomazie, anagrama, tautologie legitimează

iluminism. În mod similar, din cauza unei ușoare tulburări sintactice, „revelațiile"

sunt, în același timp, cele ale lui Cazotte și cele ale lui Nerval: „revelații de Gérard

676 QA, NPl, II, p. 1134.

677 CZ, NPl, II, str. 1075.

678 Ibid., p. 1084.

de Nerval " sugerează, trecător, fuziunea autorilor săi și apariția unui gen.

scandalos: „critica fantastică" 679.

Interesul pentru această scenă acum faimoasă, presupusă sau autentică,

mistificatoare sau demitificatoare, constă nu numai în valoarea sa literară, ci

şi în faptul că prezintă metonimic starea instabilă a preFranţei

revoluționar, scăldat în scepticismul zâmbitor al raționaliștilor și într-o

atmosferă generală de confuzie și instabilitate. Pe scurt, această profeție, în care Cazotte prezice terorile Revoluției și nenorocirile pierderii credinței în Dumnezeu, este o mise en abyme a stării morale, religioase și ideologice a Franței secolului al XVIII-lea, astfel brăzdată de două moduri de gândire: raționalistă și iluministă.

Cazotte, anti-revoluționar, monarhist care vede pe rege înlocuitorul pământului

lui Dumnezeu, iar creștin convins prezice răul politic al Revoluției domnia fatală a Antihristului și a rațiunii: „este absolut necesar ca superstiția și

fanatismul face loc filosofiei, iar noi calculăm probabilitatea epocii și care dintre societate va vedea domnia rațiunii

680».

Este predicția lui Cazotte o viziune profetică sau o anticipare?

lucid cu privire la evoluția lucrurilor? Este greu de spus exact681. Ei

discursul distopic, în care a anticipat nenorocirile și terorile, ajunge la de-

pentru a distruge insulele fericirii pe care filozofii și-au construit pentru ei înșiși („Cei mai bătrâni se plâng că nu se pot linguși în privința asta; tinerii se bucură să vadă o speranță în ea

foarte probabil; iar Academia a fost în mod deosebit felicitată pentru că i-a pregătit pe cei mari

munca și să fi fost locul principal, centrul, motivul libertății de gândire

682. »)

face să râdă oaspeții raționaliști („ajunsesem atunci la punctul în lume

unde totul este îngăduit să facă oamenii să râdă683”). Oaspeţii îl numesc nebun pe Cazotte („căci

a păstrat cea mai mare seriozitate684”), dar în acelaşi timp se spune că „nu trebuie

fii un vrăjitor grozav pentru asta!685”. Glumim că ne batem joc de pro-

fobia „visătorului cu ochii deschiși”, iar credințele religioase sunt ridiculizate;

679 Kliebenstein, Georges, „O mistificare absolută - Despre „cina lui Cazotte”, Romantism, voi.

32, n. 16, 2002, p. 23.

680 CZ, NPl, II, str. 1093.

681 Ibid., p. 1079: Nodier spune că „în momentul în care a avut loc această scenă, poate că nu era dificil

să prevadă că revoluția viitoare își va alege victimele din cea mai înaltă societate a vremii,

și apoi i-ar devora pe cei care l-au creat”; Pe de altă parte, Nerval îl prezintă pe Cazotte

vizionar ca „din păcate îndrăgostit de reveriile iluminaților. » (Ibid., p. 1094);

Cazotte, la rândul său, se declară „un pic de profet”.

682 Ibid., 1093–1094.

683 Ibid.

684 Ibid., p. 1059.

685 Ibid.

A fost, spune reporterul profeţiei, o atmosferă relaxată de libertate a

râsete sau un „potop de glume despre religie” urmate de aplauze:

Da, domnilor, strigă el, sunt la fel de sigur că nu există Dumnezeu, precum sunt sigur

că Homer este un prost” sau „Vezi, domnule, deși eu sunt doar un

mizerabil student la medicină, nu am mai multă religie decât oricine altcineva.

Este un lucru curios că, arogandu-se libertatea de orice prejudecăți și adoptând

apariția non-seriozității, personajele se expun instabilității de a fi libere. Acest

libertatea devine dezorientată tocmai de spectrul propriei deschideri. pre-

considerată atât de criticată de raţionalişti poate avea un impact pozitiv dacă noi

consideră ca o constrângere care poate regulariza, stabiliza sau centra una sau

celelalte repere ale vieții.

După cum a observat pe bună dreptate același Kliebenstein, textul profeției

cravata este „o mașină de „conversie”, din punct de vedere teologic și politic. Este la

atât propaganda cât şi propaganda fides687”.Este în această dublă intenţionalitate

propagandist al limbajului că s-ar putea recunoaște geniul acestui autor.

Dar ceea ce este cel mai frapant în această imagine a profeției este polifonia

voci și utilizarea cuvintelor italice. Între scrierea polifonică, dialogism și excentricitate există o legătură, dacă ne gândim la multiplicarea vocilor, a articulației-

cțiuni și inflexiuni în vorbire. Orice semn lingvistic în cursiv de-

oferă energie articulatorie și amplifică sensul; exista un exces de informatii

și fantezie. Aceasta explică instabilitatea referenţială sau transparentă a semnului.

În plus, semnele italice doar dramatizează cuvintele. Având în vedere că această profeție este inițial un discurs oratoric, este foarte probabil ca autorul să fi vrut să evidențieze inflexiunile din vocea vorbitorului.

Din acest tablou alunecăm imediat spre altul. Acesta este un fragment luat

de data aceasta din poemul Ollivier (1763) de Cazotte, pe care Nerval îl citează pentru a arăta că

profeția domniei rațiunii relatată de La Harpe a fost anunțată în această poezie,

a apărut mult mai devreme decât Diavolul îndrăgostit. Scena pe care o ia Nerval din asta

poemul descrie capcana pe care o ființă rea, zâna Bagasse, o folosește pentru a-l distruge

cavaleri predicatori ai credinței creștine:

[…] dar cu greu eram acolo când marmura pe care mergem, solidă înăuntru

aspectul, se îndepărtează și se topește sub picioarele noastre: o cădere neașteptată ne aruncă sub

mișcarea unei roți înarmată cu fier ascuțit, care desparte într-o clipită toate

părțile corpului nostru una de cealaltă: și ceea ce era cel mai uimitor era că moartea nu a urmat o dizolvare atât de ciudată. Târâte în jos de propria lor greutate, părțile corpului nostru au căzut într-o groapă adâncă și acolo

686 Ibid., p. 1093.

687 Kliebenstein, Georges, art.cit., p. 21.

 s-au contopit într-o multitudine de membri aglomerați. Capetele ni s-au rostogolit ca

bile. După ce această mișcare extraordinară a terminat de uluit micul motiv pentru care mi-a lăsat o asemenea aventură supranaturală, nu mi-am deschis ochii decât după

ceva timp, și am văzut că capul meu era așezat pe trepte lângă și vizavi

de alte opt sute de capete de ambele sexe, de toate vârstele și de toate culorile. Au avut

a păstrat acțiunea ochilor și a limbii și mai ales o mișcare a maxilarelor

ceea ce îi făcea să căscă aproape continuu

688.

Din profeția care a fost articulată în jurul propozițiilor689 alunecăm către o figură

rația răului în acțiune, adică sentințele devin executare. Acest

halucinația premonitorie a capetelor tăiate ar putea fi citită și ca a

vorbire dublă: rațiunea, al cărei sediu este creierul (capul), omoară bărbați sau

inima (sentiment, afectează) anihilează rațiunea. Geniul literar al lui Cazotte

constă în talentul de a personifica răul. Fără a forța lucrurile, dat

multiple referiri la creștinism, s-ar putea face apel la substratul scrisului-

tradiția biblică pentru a înțelege semnificația simbolică a capetelor tăiate. Acestea sunt

versete din Epistola către Coloseni a Sfântului Pavel în care Dumnezeu se declară Cap

a trupului, a adunării (adunarea care este lucrarea lui Dumnezeu în noua creație).

Corpul în acest caz înseamnă Biserica, ale cărei membri (ai trupului bisericesc) sunt oamenii.

Corpul uman redus la cap, odată desprins de el, devine necentrat,

dezmembrat, rupt, dezintegrat sau dezarticulat. Acest corp fără membri poate însemna,

prin extensie, imaginea destructurarii umanitatii si societatii.

În Aurélia, există un pasaj în care naratorul se referă la un vis, per-

transformată într-o femeie, al cărei „corp” sângeros este dezmembrat:

În jurul pereților domnea o canapea și mi s-a părut că aceștia din urmă s-au format

de gheață groasă, dincolo de care am văzut comori strălucitoare, șaluri și

tapiserii. Prin spaliere mi-a apărut un peisaj luminat de lună

de la uşă şi mi s-a părut că recunosc forma trunchiurilor copacilor şi a stâncilor.

Am stat deja acolo într-o altă existență și am crezut că îl recunosc

peșterile adânci ale Ellorah. Încetul cu încetul o zi albăstruie a pătruns în chioșc și

a făcut să apară imagini ciudate. Atunci am crezut că sunt în mijlocul unui vast

mormânt comun unde istoria universală a fost scrisă în rânduri de sânge. Corpul unei femei

gigantic era pictat în fața mea; numai, diferitele sale părți au fost

tăiat parcă de o sabie; alte femei de rase diverse şi ale căror trupuri

dominat din ce în ce mai mult, prezenta pe ceilalţi pereţi un amestec sângeros de

membri și șefi, de la împărătese și regine până la cele mai smerite

688 CZ, NPl, II, str. 1098.

689 „Dvs., domnule de Condorcet, veți expira întins pe pavajul unei temnițe, veți muri de otravă.

că vei fi luat” (Ibid., p. 1094); „Vei tăia venele cu douăzeci și două de lovituri de ra-

seara, și totuși mori din cauza asta doar câteva luni mai târziu. » (Ibid., 1095); „Tu, domnule Vicq

d'Azir, nu-ţi vei deschide singur venele [...] Dumneata, domnule de Nicolai, vei muri

pe schelă. Dumneavoastră, domnule Bailly, pe schelă... (Ibid.)

 de femei țărănești. Era povestea tuturor crimelor și era de ajuns să-și îndrepte ochii asupra acestor crime

sau un asemenea punct pentru a vedea o reprezentare tragică desenată acolo. – Iată, mi-am spus, asta

care a produs puterea deferită oamenilor. Au distrus și tăiat treptat

într-o mie de bucăți tipul etern al frumuseții, astfel încât rasele să piardă din ce în ce mai mult

mai mult în putere și perfecțiune... Și am văzut, de fapt, pe o linie de umbră care

a strecurat printr-una din zilele ușii, generația descendentă a raselor de

viitorul690.

Imposibilitatea reprezentării femeii iubite vine și din caracterul celui

vis care nu se prezintă niciodată ca o clădire întreagă sau ca un „corp” integrat, ci

ca fragmente, „membre” și bucăți. Ne întâlnim din nou

în acest citat referirea la dragostea platoniciană, având în vedere acea dorință amoroasă

bărbații „mutilează” femeia iubită și frumusețea ei veșnică.

6.3. Visul apocaliptic

Visul lui Cazotte pe care Nerval îl inserează în Jacques Cazotte este al treilea

pictură în care sunt personificate figura diavolului și capătul apocaliptic. Acesta este visul

premonitoriu care anunțase, poate, autorului cărții Diavolul îndrăgostit moartea sa

tragic. Mai exact, este Visul meu din noaptea de sâmbătă spre duminică

dinainte de La Saint-Jean (1791) pe care Nerval o preia şi o integrează în opera sa fără a preciza referinţele. Pe scurt, acest text apare fără ghilimele de parcă ar aparține în mod natural lui Nerval. Dacă în cazurile precedente înlocuirea

Furtul de identitate nu a fost atât de transparent, de data aceasta furtul de identitate este flagrant.

Remarcile lui Kliebenstein despre titlul înșelător, care se referă simultan la doi autori, se aplică la fel de bine și în cazul acestui vis de noapte. Iată

cum „revărsarea visului în viața reală”, care era menționată în textul consacrat lui Raoul Spifame, revine în cazul lui Cazotte și este astfel,

poate că asta explică în continuare interesul lui Nerval pentru acest autor.

Visul stabilește, de la început, tema dominantă: interiorizarea răului (the

diavol) și lupta împotriva acestui spirit de apariție: „Eram în mizerie de atunci

mult timp și fără să-mi dau seama, deși un câine pe care l-am văzut alergând pe un acoperiș,

iar săritul de la o grindă acoperită cu ardezie la alta ar fi trebuit să-mi dea bănuieli

691. » Să ne amintim că toposul capharnaüm apare în The

Nopțile de octombrie. Rătăcirile pe coridoarele nesfârșite ale viselor merg mână în mână cu

Trecerile succesive ale lui Cazotte dintr-o cameră în alta. Figurațiile răului (verbele a vedea și a percepe revin constant în tot textul) în „mic

690 Aurélia, NPl, II, p. 743–744.

691 CZ, NPl, II, str. 1110.

câine” sau „cocoș alb”, care se supun capriciilor și robiei fanteziste vaga,

sunt descrise de Nerval ca „halucinații de vis” sau „viziuni bizare”.

Ultima remarcă de făcut cu privire la acest al treilea tabel este că scrierea-

Imaginea lui Cazotte pare să se manifeste ca un vis în interiorul unui vis. Între trecut

lucruri visate și prezentul scrisului pe vis, nu mai există graniță:

imperfectul verbelor („am fost” într-un zgomot), alunecăm la timpul prezent al verbelor: „intru”, „văd”, „observ”, „ies” parcă visul

povestirea a activat imaginația fictivă.

CAPITOLUL 7

RELIGIE ȘI EXCENTRICITATE

7.1. Creștinismul și sincretismul religios

Am văzut, în prima parte a studiului nostru, că secolul al XVIII-lea

a fost secolul luminii, al iluminismului și al iluminismului, de aceea este așa

Este greu de analizat toate aceste crezuri mai mult sau mai puțin extravagante și utopice în

în afara contextelor istorice, ideologice, sociale, religioase și filozofice. Acolo

complexitatea diferitelor denumiri date iluminismului, hibriditate

perspectivele, paradoxurile sau enigmele, care au rămas, o îngreunează

orice lucrare de cercetare a formelor de gândire mistică, raționalistă sau utopică.

Trebuie spus, de la bun început, că Gerard de Nerval nu caută nimic cu Illuminati

a face o lucrare de istorie a religiilor, a trasa mai precis ideile si

evoluția religiilor și a iluminismului, ci mai degrabă pentru a-și satisface curiozitățile și a-și urmări preocupările personale. Théophile Gautier ne vorbește despre

de la Nerval care:

cunoștințele sale de limba germană, studiile sale asupra poeților de peste Rin, ale lui

natura spiritualistă, l-a predispus la iluminism și exaltare mistică.

Lecturile lui bizare, viața lui excentrică, în afara aproape tuturor condițiilor

uman, lungile lui plimbări solitare […] l-au desprins din ce în ce mai mult de

sferă în care rămânem reţinuţi de greutatea pozitivismului692.

Iluminismul secolului al XVIII-lea nu apare pur și simplu ca

reacție la Iluminism, dar însuflețește bazele doctrinelor grecești antice

și latină, ocultism egiptean și creștinism timpuriu. Mai precis,

izvoarele mistice sau oculte ale acestei forme de gândire, la fel ca cele ale

Romantismul, spuneam noi, se întoarce la teoriile neoplatoniștilor, neopitagoreenilor, gnosticilor sau ocultiștilor. În textele Illuminati,

în special în cele de pe Cagliostro, de Quintus Aucler și de Cazotte, Gérard

de Nerval enumeră la întâmplare câtiva „precursori ai iluminaților” care au influențat istoria ideilor și a tendințelor mistico-iluministe. El enumeră astfel păgânii (egumenul de Villars, părintele Bougeant, Dom Pernetty), neoplatoniștii

692 Gautier, Théophile, Istoria Romantismului, G. Charpentier, 1874, p. 75; accentul nostru.

245 din Florența, numiți „gânditorii îndrăzneți” (Marsilio Ficino, Pico della Mirandola,

Meursius, Nicolas de Cusa, Jordano Bruno) și savanții doctori și naturaliști ai Evului Mediu (Lavater, Mesmer, Saint-Germain). Dintre acești indivizi și ideile lor

inspirat mai târziu de Rozicruciens, Convulsionaris, Philalèthes, Marti-

niști, swedenborgienii, cabaliștii (dom Pernetty, d'Esprémenil, Paracelsus,

Albert cel Mare, Jerome Cardan, Agrippa, Roger Bacon Delille de Salle, starețul

Terrasson, Bergasse, Clootz, Court de Gebe lin, Fabre d'Olivet, Dupont de Nemours),

deiștii mixți și cei luminați

693. Templierii, care, în timpul cruchadelor,

faceți legătura între Est și Vest, mai clar între misticismul răsăritean

și creștinismul roman, atrag în special atenția asupra lui Gérard de Nerval

tocmai prin spiritul lor de opoziție și iluminismul lor, precursor al unei revoluții-

politică şi socială694.

În acest capitol vom încerca să acoperim ultimele două texte ale Iluminiştilor.

nascut, pentru a propune o lectura si o analiza a teoriilor si ideilor mistice

în comparaţie cu religia creştină, al cărei centru divin este unul şi indivizibil. Să zicem

din start în care analiza noastră va asigura, pe cât posibil, să nu cădem

capcana unui discurs dominant sau a unui dihotomic, reducţionist şi

nu prea revelatoare. Ceea ce ni se pare mai interesant și mai relevant este să examinăm

cunoștințele religioase ale lui Gérard de Nerval695, mai precis pentru a vedea cum acest au-

Autorul folosește cunoștințele sale despre religie în țesătura scrierii sale, pentru a

generează propria sa poetică a religiei. Desigur, complexitatea problemei temei religiei nu poate fi rezolvată prin condeiul acestui autor.

dar conceptele de hieroglife centrale și centru ontologic ne vor ajuta să

mai bine initia o abordare hermeneutica bogata.

Este explicată alegerea de a reuni aceste două texte într-un singur capitol de analiză

din cauza acelorași idei și preocupări ale celor doi „excentrici filosofici-

693 Gérard de Nerval se gândește la iluminații revoluționari din Bavaria.

694 Vezi CG, NPl, II, p. 1123: „Templierii atrag o atenție deosebită asupra lui Nerval pentru că

că se opun „abuzurilor feudale” și dau naștere „Reformei”: „Templierii au fost

în curând acuzat că a instituit una dintre cele mai formidabile erezii pe care creștinismul le văzuse până acum.

Persecutată și în cele din urmă distrusă în toate țările europene de eforturile unite ale papalității și ale

monarhiile, aveau de partea lor clasele inteligente și un număr mare de minți distinse

care constituia atunci, împotriva abuzurilor feudale, ceea ce am numi astăzi opoziţia. De

Din cenușa lor aruncată în vânt s-a născut o instituție mistică și filozofică care a avut o mare influență

asupra acestei prime revoluții morale și religioase care s-a numit reforma pentru popoarele din Nord și

pentru cei din Sud, filozofie. ".

695 Nerval citește pe clasici, pe romancieri, pe pamfletarii secolului al XVIII-lea, dar și pe mistici.

și singularele; Vezi citatul de la Hyppolite Babou referitor la biblioteca Nerval comentarii

de Béatrice Didier „Nerval și filosofia Iluminismului sau doliu credinței”, în Nerval:

o poetică a viselor, Actele conferinței de la Basel, Mulhouse și Fribourg pe 10, 11 și 12 noiembrie

1986; Vezi și „Întâlnirea lui Nerval și Babou”, Studii nervaliene și romantice, II,

1979, p. 45–50.

246sophie » – Cagliostro și Quintus Aucler – în relație cu religia și politica

a Franței pre și postrevoluționare. Prima parte majoră, care deschide seria

capitole ale studiului nostru, ne este foarte util pentru a demonstra că iluminismul,

înţeleasă ca „opinie himerică”, este o figură de ex (-)centricitate, printre

celelalte despre care am discutat până acum. Contextualizarea și analiza relațiilor dintre lumină(e), iluminism și excentricitate va servi drept punct de plecare.

plecare în extensia noastră hermeneutică a formelor mistice centrifuge,

deviant sau marginal, născut și dezvoltat într-un context istoric și religios

instabil unde, ne spune autorul, „a existat o maturare curata in ceea ce priveste religia, si atacarea

Creștinismul devenise un loc obișnuit

696 ». Vom reveni la acest citat

la timp, să invalideze acest fenomen de decreştinizare pe care îl pune Nerval

în discuție. Este deja evident că nu este ușor să abordezi tema

religia în general, mai ales în lucrările lui Gérard de Nerval, unde aceasta

tema devine foarte ambivalentă. Analizând creștinismul și alte forme de

credinta sau, mai exact, pentru a pune in paralel discursul mistico-excentric

cu discursul dogmatic al creștinismului nu ar fi operațional și rodnic,

la fel cum secolul al XVIII-lea a fost leagănul tuturor manifestărilor hibride de credință și crezuri. Mai mult, analiza noastră nu este din perspectiva a

teolog creștin. Dacă ar fi așa, lucrurile ar fi probabil imediat-

ment cut. Să menționăm, de la început, că nu se poate separa riguros modurile de gândire sau împărțirea locurilor pe care creștinismul, ateismul, deismul, iluminismul evanghelic, panteismul sau păgânismul le ocupă în secolul iluminismului, întrucât nu se poate vorbi de o raționalizare completă,

nici a unei dezincantari radicale, nici a unei crize a religiilor, nici a unei rupturi de

religia statului, cu atât mai puțin a unei decreștinizări a Franței în secolul al XIX-lea

secolul al optulea. Nici Georges Gusdorf

697, nici Béatrice Didier698, nici François-Emmanuël

Boucher, ca să dau doar câteva exemple, nu cred în depopulare-

atitudine radicală a creștinismului, dimpotrivă

chiar dacă aureola sa stinsă, morala creștină continuă, în epoca lui

Iluminism și, de asemenea, ulterior, să influențeze judecata mai multor autori. Nu există

nu există o ruptură reală cu trecutul, ci există o continuitate, un fel de continuum

axiomatic care presupune o modificare a credințelor și nu o pur și simplu

696 QA, NPl, II, p. 1151; vezi si p. 1158: „Ar trebui poate să fim recunoscători lui Quintus Aucler pentru că a avut,

într-o epocă în care materialismul a dominat ideile, a readus minţile la sentimentele religioase."

697 Vezi p. 18 din studiu.

698 Didier, Béatrice, art. cit., p. 101.

 respingere. Diferența dintre ceea ce facem și ceea ce scriem este constantă și asta trebuie

de analizat699.

În orice caz, ne este greu să credem că o mână de filozofi

anti-creștini, care argumentează împotriva dogmelor creștinismului și care nu se exprimă

mai mult, prin textele lor, ar fi putut cu adevărat de-creștiniza Franța.

Filosofii, burghezii și reprezentanții clerului batjocoresc dogma

Creștină, taine și minuni, dar continuăm să oficiem

Liturghii în Biserică și participați la ele.

Numeroasele studii dedicate religiei lui/în opera lui Gérard de Nerval

dau naștere numeroaselor dezbateri între exegeții nervalieni, unde se ciocnesc

cele mai ameţitoare interpretări concurente. Jean Richer tratează doctorul

trigon ezoterice și practici oculte, făcându-l pe Gérard de Nerval „el-

„Raute al științelor oculte700"; Michel Brix neagă înclinaţiile acestui autor spre

ocultism şi ezoterism, plasându-se astfel la antipozii analizei lui Jean Ri-

draga; Brix ajunge chiar până acolo încât afirmă că „denigrarea doctrinelor oculte reprezintă, de fapt – și contrar a ceea ce au scris mulți critici –

o temă permanentă de reflecție cu adevărat asupra misticismului nervalian

701 ».

Și aici, același exeget analizează scepticismul gândirii religioase a lui Ner-

val702, nefiind de acord cu opinia lui Max Miln care crede mai degrabă într-un Nerval

tolerant703; Frank-Paul Bowman se înclină spre un Nerval rupt între scepticism

si credinta; Henri Bonnet, la rândul său, ne face cunoștință cu un Nerval creștin704;

699 Boucher, François-Emmanuel, op.cit, p. 2.

700 Vezi Jean Richer, Gérard de Nerval și doctrinele ezoterice, Le Griffon d'or, 1947; Vezi pe André Lebois, Ocultism și dragoste, Paris, Editions Sodi, 1969.

701 Vezi Michel Brix, „Probleme și semnificații ale ezoterismului nervalian”, Verbum. Analecta neolatina, zbor. 1, n. 2, 1999, p. 178: „Critica a confundat de mult opera lui Nerval cu o pledoarie în favoarea ezoterismului şi a ştiinţelor oculte. Despre credința Illuminati, în special, am dat lui Nerval imaginea unui scriitor pasionat de necromanție și teosofie [...] Nerval nu a fost niciodată cel vestitor al științelor oculte pe care unii le-au văzut în el și ne vom bucura, astăzi, că un asemenea imaginea s-a alăturat, în raza lunilor vechi ale științei nervaliene, iubitului rău de dragoste al lui Jenny. Colon, „prostul delicios” și „dulce Gerard”.

Michel Brix, „Nerval și mitul lui Faust”, în Faust sau frontierele cunoașterii, Bruxelles, Publica-Facultățile Universității Saint-Louis, 2002, p. 189;

702 Vezi Michel Brix, „Gérard de Nerval și scepticismul religios: cazul Voyage en Orient”, Studii literare, voi. 28, n. 1, 1995, p. 83–91; Vezi de același autor „Nerval, The Illuminati and scepticism”, Romanische Forschungen. Manuscris din secolul al IV-lea pentru limbile romani și Literatură. Paternitatea lui Wido Hempel, 106, Band, Heft 1–4, 1994, p. 243–253.

703 M. Milner, Prefaţă la lucrarea lui Michel Brix. ; Vezi și Max Milner, „Religion and Religions în Călătoria lui Gérard de Nerval în Orient”, Romantism, n. 50, 1985.

704 Henri Bonnet, „Gérard de Nerval și Biblia: căutarea unei noi alianțe”, în Biblia în literatură, Proceedings of the international Conference of Metz, University of Metz, Cerf, 1996, p. 13–28. ;

Vezi, de asemenea, Henri Bonnet, „The Luminous Paths of Religion in Les Filles du feu and Aurélia”, Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

248Michel Jeanneret insistă asupra ezitărilor autorului cu privire la legea biblică și asupra

ocoliri excentrice de la creștinism și dogma lui705; Jean Guillaume,

la rândul lui, pare destul de precaut

când vine vorba de a lua o poziţie critică

faţă de religie în operele lui Gérard de Nerval, deşi nu ezită

a apăra ideea unei evoluții și o întoarcere a acestui autor către creștin

nism706; Hisashi Mizuno este, de asemenea, vigilent în formularea unei reflecții

categoric în ceea ce privește religia lui Nerval, preferând în schimb să rămână fidel textului de analizat și astfel să evite presupozițiile

707; Jean-Nicolas Illouz analizează

tema religiei dintr-o dublă perspectivă: contextualizare708 și implementare

subliniind modul particular al lui Gérard de Nerval de a interpreta religiile,

"

dându-le sens în lumina istoriei personale, ca, dincolo de asta, în

lumina istoriei unei intregi generatii 709"; Béatrice Didier ne prezinta o

Nerval nostalgic pentru credința religioasă și antireligioasă.

Din această divergență de opinii, din hibridizarea ipotezelor, a reflecțiilor

iar din concluziile acestor exegeți, pe scurt, din acest joc de (de)formare a oglinzilor pe aceeași temă, scopul nostru este să extragem aspectele care se presupune că ne ajută să ne poziționăm mai bine.

a vorbi în legătură cu tema religiei în Gérard de Nerval, în special în aceste ultime două texte ale Illuminati. Chiar dacă vocea critică a lui Gérard de

Nerval rămâne destul de marginal, chiar absent în Cagliostro, găsim totuși

câteva indicii importante ale poziționării sale critice cu privire la ideile mistice-

a declarat căpușe. De exemplu, autorul nu ezită să sublinieze că

Alături de Biserica Ortodoxă s-a dezvoltat continuu o școală de jumătate de secol

religios și pe jumătate filozofic care, fertil în erezii fără îndoială, dar adesea

acceptat sau tolerat de clerul catolic, a menținut un anumit spirit de misticism

Gerard de Nerval. „Fiicele focului”, „Aurélia”, „Soarele negru”, Actele conferinței de agregare

din 28 și 29 noiembrie 1997, p. 211–222.

705 Jeanneret, Michel, Scrisoarea pierdută. Scrierea și nebunia în opera lui Nerval, Flammarion, 1978, p.153; Michel Jeanneret, „Dumnezeu în bucăți: avatarurile figurii divine în Aurélia”, în Nerval, Actele conferinței de la Sorbona din 15 noiembrie 1997, Presses de l’Université de Paris-Sorbona, 1997, p. 177–190.

706 J. Guillaume, „Evoluția religioasă a lui Gérard Labrunie care a devenit Gérard de Nerval”, NRT, nr. 118, 1996, p. 385–397.

707 Hisashi Mizuno, „Despre creștinismul în a doua parte a Aureliei”, numai pentru consultare online http://www.gerarddenerval.be/index.php?page=etudes_h&titre=ETUDES%20HEBERGEES: „Dacă revin la această problemă extrem de dificilă, nu este să pun ultimul punct pe ea, ci în speranţa de a contribui la clarificarea opiniilor religioase ale lui Gérard de Nerval. ".

708 Amintim criza religiei, politicii și literaturii generată de Revoluție (Gérard de Nerval, Jean-Nicolas Ill ouz ne spune, nu este singurul care declară moartea lui Dumnezeu, ci și Ioan Paul în „Un vis”, Vigny în „Muntele Măslinilor”, Gautier în „Melancholia”, Musset în Rolla. Moartea lui Dumnezeu pe care autorii o cer este atât personală, cât și colectivă.

709 Jean-Nicolas Illouz, „Religiile lui Nerval”, în Jacques Neefs (ed.), Cunoașterea în povești II. cioburi de cunoaștere: Balzac, Nerval, Flaubert, Verne, Goncourt, col. „Manuscrise moderne”, Prese Universitatea Vincennes, Saint-Denis, 2010, p. 50.

249 sau supranaturalismul necesar imaginațiilor visătoare și delicate, ca unor populaţii mai dispuse decât altele la ideile spiritualiste710.

S-a demonstrat de multe ori că absenţa vocii critice a autorului sau a lui neutralitatea este doar o momeală și orice text poate fi considerat o oglindă pe care îl poate admira de aproape sau de la distanţă. În Quintus Aucler, vocea narativă al autorului, deși cel mai adesea ambivalent și bine camuflat, este prezent

fie pentru a relativiza excentricitatea ideilor păgâne ale personajului, fie pentru a critica-

pentru a pune la îndoială extravaganța mistică a acestuia: „Așa s-a încheiat viața ultimului păgân.

El a abjurat pe acei zei care, fără îndoială, nu l-au adus pe patul de moarte

mângâieri aşteptate711”. Aşa se explică poziţia excentrică a vocii.

narativ, sfâşiat între fascinaţie şi distanţare712. În plus, nu este necesar să-

neglijează ideile mai manifeste ale acestui autor cu privire la Dumnezeu, ocultism,

ezoterism, panteism sau forme mistice păgâne care, după cum știm deja, parcurg aproape toate scrierile sale, în special Les Chimères, le Voyage en

Orient şi Aurelia. În orice caz, ni se pare că autorul extinde, amplifică

sau reprimă ambele, din aproape și de la distanță, propriile sale excentricități și „opinii”

himeric” manifestat în textele publicate înainte de Les Illuminés.

710 CG, NPl, II, p. 1122.

711 QA, NPl, II, 1162; Mai mult de jumătate din paginile textului despre Cagliostro sunt repetate, aproape cuvânt cu cuvânt,

cuvânt, Memorii autentice pentru a servi istoriei contelui de Cagliostro de J.-P.-L. al

Roche de Maine, marchiz de Luchet. După cum am menționat mai înainte, Luchet se arată

împotriva illuminati nebuni și mistificători, inclusiv Cagliostro, un personaj descris ca un vizionar

şarlatan. Nerval nu a spus nimic despre asta. Nerval știe că autorul textului, din care copiază o bună parte,

și anume Capitolul IV, „Madame Cagliostro”, critică comportamentul lui Cagliostro, considerându-l

un impostor? Fără îndoială că știe textul sursă al lui Luchet, dar în loc să se concentreze asupra

acest personaj și sesiunile sale de magie operativă, el mută titlul și este mai degrabă interesat de rituri

lucrările inițiatice ale doamnei Cagliostro (Vezi Jean Richer, Nerval și doctrinele ezoterice, Éditions du

Grifonul de Aur, 1947); Cagliostro va fi subiect de romane și piese de teatru; Vezi, de exemplu,

Alexandre Dumas și romanele sale Joseph Balsamo (1846), Colierul reginei (1849), Contesa

de Charny (1853), Goethe, Marele copt și Schiller, Vizionarul; Vezi și Auguste

Viatte, Doctrine oculte ale romantismului, voi. eu, p. 8: „Cagliostro este un șarlatan și un impostor.

De atunci a venit o a treia clasă de oameni care știau foarte bine că nu sunt luminați dar care

credea că, pentru a-și atinge scopul, se cuvine să-i facă pe alții să creadă; asa erau

Cagliostros, Serpellis etc. În loc să-i numim iluminați, ar fi trebuit să-i numim

șarlatani și impostori. " sau " Testele la care trebuiau depuse pentru a putea opera

regenerarea morală, consta în a se încuia într-un pavilion amplasat pe vârful unui munte,

consta în a se închide într-un foișor așezat pe vârful unui munte și a se angaja acolo, pentru un timp stabilit, în diverse exerciții mistice. Odată ce operațiunea a fost finalizată, am achiziționat

capacitatea de a comunica în mod vizibil cu cei șapte îngeri primitivi; am fost înzestrați cu un spirit plin de foc divin, cu pătrundere fără margini, cu o putere imensă! În ceea ce privește regenerarea fizică,

prin ea subiectul a dobândit un corp la fel de pur precum a putut ajunge cel al celui mai nevinovat copil

până la „spiritualitatea de cinci mii o sută optzeci și șapte de ani”, sau prelungește viața sănătoasă și

liniştit până când i-a plăcut lui Dumnezeu să-l cheme la sine. » (Clavel, Francmasoneria, 177,

citat de Viatte, op. cit., voi. eu, p. 206).

712 Vezi Keiko Tsujikawa, op. cit., p. 242–252.

 Desigur, intenția noastră nu este să ne distanțăm de opiniile fostului

getes enumerate tocmai acum, vom fi în garda noastră împotriva punctelor de vedere

extreme și ascuțite, alegând în schimb să le depășească în timp ce le integrează. Noi

sperăm că va rămâne încă o dată fidelă conceptului nostru de excentricitate, care

De data aceasta, noi înșine suntem forțați să fim îndepărtați de orice reflexie rigidă și

pentru a arăta că Gérard de Nerval plutește, permanent, între un centru și periferia acestuia.

pheria, neputând să se decidă niciodată între una sau alta dintre aceste poziții.

Așa cum centrul nu există fără periferie și invers, putem spune și noi

în raport cu raţiunea şi neraţiunea, cu lumina, cu luminile şi întunericul713”.

Figura din umbră, figura excentricului prin excelență, este poate cea mai bună

pentru a explica, în acest context, ceea ce tocmai am spus: „umbra nu este întuneric, ci este fie o urmă de întuneric în lumină, fie o urmă.

lumina în întuneric, fie împărtășește lumină și întuneric, fie este compusă din lumină și întuneric, fie este un amestec de lumină și întuneric -

bres, sau ea nu este nici lumină, nici întuneric și este separată de ambele

714 ».

La fel, centrul și periferia sa, respectiv lumina și întunericul sunt

atât de unite și totuși separate. Tocmai acest dezechilibru între lumină(e) și întuneric este cel care caracterizează iluminismul excentricilor nervalieni: excesul de

ambele pot orbi sau întuneca. Poate că este în această cuplare de

aceste elemente contradictorii

715 care rezidă puterea de rezistență în fața unui pre-

se simte instabil și nesigur, modernitatea gândirii și scrisului lui Gérard și a lui

anticiparea viitorului716.

713 Raoul Spifame de la Illuminati ne este descris ca pe jumătate nebun. Vezi RS, NPl, II, p. 892: „[...] din a

un om nebun într-o parte a creierului său și foarte sensibil în restul logicii sale. ".

714 Salza, Luca, „Viciitudinea naturii în Bruno. Între umbră și adevăr”, în Saverio Ansaldi

et alii, Giordano Bruno și puterea infinitului, în col. „Arta înțelegerii revizuirii”,

2003, p. 80; Antoine Faivre spunea, să ne amintim, că iluminismul este o formă de iraționalitate.

întotdeauna legat de raționalitate; Vezi Faivre, Antoine, Ezoterismul în secolul al XVIII-lea în Franța și Al-

Lemagne, Paris, Seghers, 1973.

715 Maxime Du Camp, The Illuminati [Extract], în André Guyaux et alii, Gérard de Nerval: Memoir of

critică, Paris-Sorbona, 1997, p. 165: „Iluminarea este un fenomen pur de contrast.”

716 Pentru o analiză detaliată, recomandăm studiul lui Philippe Destruel, L'écriture nervalienne du

timp, Nizet, 2004; Vezi Keiko Tsujikawa, care vorbește despre un „timp specific limbului”; un "timp"

„melancolic” și latent, al cărui limb „conservă o forță de rezistență față de lucrurile din trecut”

înfruntând prezentul și un fel de eficient pentru viitor. » (Keiko Tsujikawa, op. cit., p. 7); Vezi de asemenea

Jean Roussel, „Iluminismul la întâmplare în discursul istoric”, în Lumières et Illuminisme, Actes

al Colocviului Internațional (Cortona, 3–6 octombrie 1983), texte culese de Mario Matucci, Ediția Pacini

torus, Pisa, 1983, p. 25: „Când Nerval, la rândul său, a scris un fel de tratat istoric, pe care l-a intitulat

Iluminati, nu încetează să-și urmărească visul poetic personal. Prin raportarea tradițiilor,

mai mult sau mai puțin legendar, al și asupra iluminismului, el scoate la lumină anumite fundamente ale poeziei sale

mai enigmatic și cel mai interior. Mai mult, el nu separă iluminismul de iluminism, considerându-l pe acesta din urmă ca o anticipare a viitorului umanității, o extindere a acesteia.

cultura morala si politica”.

Capitolul 7 – Religie și excentricitate

251Cu alte cuvinte, la fel cum umbra eliberează obiectul de relieful său, excentricitatea

scoate în evidenţă centrul: cu cât luminaţii se îndepărtează de creştinism şi de acesta

dogme, cu atât le recuperează mai mult; ele întunecă centrul și astfel îl indică cel mai bine.

Acesta este motivul pentru care excentricitatea personajelor Illuminati include, în

evenimentele și decalajele pe care le generează, opiniile lor himerice, rea-

uluit, ideile lor bufonoase, ciudateniile, singularitățile, extravaganțele lor...

puteri, lumini și întuneric717. După cum am spus în primul

capitol al studiului, luminații din Nerval pot fi considerați luminați

tocmai pentru că încearcă să se lumineze prin întuneric.

Să ascultăm ce ne spune Gerard de Nerva: „copilul unui secol sceptic mai mult-

mai devreme decât neîncrezător, plutind între două educații opuse, cea a revoluției,

care a negat totul, și cea a reacției sociale, care pretinde că

ener toate

Credințele creștine, m-aș vedea atras să cred totul, ca și părinții noștri?

filozofii fuseseră să nege totul718? A crede totul nu implică stabilitate

în convingerile sale, dimpotrivă, Nerval simte că acest „antrenament” în reafirmarea tuturor credințelor îl poate duce cu ușurință să „nege totul”. Lucrările lui Nerval ne arată un Gérard de Nerval mereu în a

poziție excentrică în sensul că nu se poate atașa de un singur centru fix și unic. El vrea (Aurélia mărturisește acest lucru), dar mișcările sale în sus-

nelii și descendenții sunt doar asimptotice față de acest centru ontologic imobil.

Depinde îndeaproape de ceea ce se întâmplă în afara ei și dacă lumea se mișcă,

se schimbă, destabiliza, își pierde centrul, și sufletul. Nerval se deplasează asimptotic către centrul divin unic, adică este mereu în jurul acestui centru, dar ratează întotdeauna ținta. Mișcările sale mentale între centru și

717 Vezi Patricia Lojkine, Umanism and Excentricity. Parodie, derizoriu și diversiune de coduri la

Renaștere, Geneva, Droz, 2002, p. 42: „excentricitatea provine deci dintr-o alchimie subtilă

de adopție și respingere, a unui echilibru precar între interior și exterior, și acest act de echilibru

nu mai pare potrivit ca secolul, fertil in evenimente istorice extreme, aduce

poziții literare extreme la rândul lor prin reacțiile lor de respingere, retragere, nihilism.

718 Fiicele focului, NPl, III, p. 619 (sublinierea adăugată); Vezi și Aurelia, III, p. 722–723:

„Când sufletul plutește nesigur între viață și vis, între dezordinea minții și întoarcerea

reflecție rece, tocmai în gândirea religioasă trebuie căutat ajutor; - Nu am niciunul

niciodată nu am putut găsi în această filozofie, care ne prezintă doar maxime de egoism sau orice

cel mult reciprocitate, o experiență zadarnică, îndoieli amare; – luptă împotriva mo- durerilor

rale prin distrugerea organului care provoacă durere. – Dar pentru noi, născuți în zile de revoluții

și furtuni, unde toate credințele au fost spulberate; – ridicat cel mult în această credinţă vagă care

se multumeste cu cateva practici exterioare si a caror aderenta indiferenta este poate mai culpabila

fie acea impietate sau erezie, - este foarte greu, de indata ce simtim nevoia, sa reconstruim

edificiul mistic a cărui figură totală nevinovații și simplii o recunosc în inimile lor.

Arborele științei nu este pomul vieții! Cu toate acestea, putem respinge din mintea noastră ce

atâtea generații inteligente au turnat bine sau rău în ea? Ignoranța nu poate fi învățată. »

(sublinierea adăugată).

 periferia rămâne permanentă, dar nu se câștigă sau se pierde nicio poziție

cu siguranta. Urmărirea acestui centru rămâne, pentru el, o obsesie permanentă,

chiar și atunci când o neagă, o alungă sau o înlocuiește cu propriul său centru sau cu al său

autosuficienţă719. Întotdeauna „plutește” între doi: între nevoia de unitate și

a crede și imposibilitatea de a crede, între „frica de Dumnezeu și iubirea de aproapele,

aparițiile lui Hristos și ale Fecioarei, bântuirea vinovăției, speranța iertării și

așteptarea vieții de apoi, alternanțele de revoltă și supunere, gesturile celor

devotamentul și speculațiile teologice..., toate aceste aspecte ale religiosului – și

altele – înmulțesc, se suprapun și saturează narațiunea în așa măsură încât par

contesta încercările de sistematizare. Reprezentările divinului abundă,

dar nu sunt nici stabile, nici lipsite de ambiguitate. Avem dreptul să vedem, poate, în asta

tumult de gânduri şi imagini sau cauzele nebuniei lui Nerval.720 » Este din

de acolo putem înțelege de unde vine divergența ideilor, când ne apropiem

tema religiei în Gérard de Nerval, cum și de ce anumite pen-

unii pentru un Nerval creștin, alții pentru un Nerval sincretist și așa mai departe.

urmând. Este totuși de prisos să ne amintim că Nerval nu a fost un

teolog, nici istoric al religiilor721, ci un om de litere pentru care religia

acționează ca motor al imaginației și al fantasticului. Acesta este motivul pentru care „orice religie care intră în domeniul poeților devine curând denaturată și își pierde puterea”.

asupra sufletelor

722 ». Iluminismul, înțeles în istoricizarea sa, adică în

funcția istoriei ideilor și mentalităților religioase sau a instabilității evenimentelor de pe scenele politice și religioase, odată „transplantate”

719 „Sistemul fatal care fusese creat în mintea mea nu admitea această regalitate solitară” (Aurélia,

NPl, I, p.735); „Să luptăm împotriva lui Dumnezeu însuși cu armele tradiției și ale științei.

Orice ar face el în umbră și în noapte, eu exist și am tot timpul pe care îl am pentru a-l învinge.

dat să trăiască pe pământ” (Aurélia, p. NPl, I, 421); „Acest personaj nu i-a luat nici o clipă, ci

Era în capul meu ca un carnaval al tuturor filozofiilor și al tuturor zeilor. Adept!

ci dimpotrivă, mă credeam Dumnezeu și mă vedeam singur întemnițat într-un

foarte tristă întrupare" (Scrisoare către Victor Loube ns, Paris, sfârșitul anului 1841, III, p. 1487–1488); Hakem,

sub influența drogurilor, este obsedat de o idee fixă: „Nu ador pe nimeni, din moment ce sunt

Doamne însuși! Dumnezeul unic, adevărat, unic, al căruia celelalte sunt doar umbre. La această afirmație-

acțiune de neconceput, nemaiauzit, nebunesc, Sabeanii s-au aruncat asupra hulitorului, căruia i-ar fi făcut un

petrecere rea […]" (NPl, II, p. 532); vezi CN, NPl, II, p. 959–960: „Această vale nu este a nimănui…

o iau, o apuc; Acesta este micul meu regat! Trebuie să ridic acolo un monument care să-mi servească drept titlu, așa cum s-a făcut întotdeauna conform Bibliei pe care o citește tatăl meu. În timpul

Timp de câteva zile a lucrat la construirea unei piramide. Când s-a terminat, i-a venit în minte, încă...

zile după inspirația Bibliei să facă un sacrificiu acolo în reguli. O ființă liberă ca

Eu, își spunea el, trebuind să fiu autosuficient, trebuie să fiu în același timp rege, pontif, magistrat, cioban, brutar,

fermier și vânător. »

720 Jeanneret, Michel, „Dumnezeu în bucăți", loc. cit., p.177.

721 Henri Lemaître, referindu-se la Illuminati, a spus: Nerval „a fost întotdeauna pasionat de margine.

a istoriei.

722 CZ, NPl, II, str. 1079.

în literatură intră în conjuncție cu poezia, fantasticul, fantezia, cel

nebunie, vis, reverie. Literatura – ca locuință a Iluminismului – se presupune

să lase tot felul de himere să se răspândească excentric723. Toate acestea se nasc din alții

reflecții: cum a putut Gérard de Nerval să creadă și să se atașeze de un singur

religie, deci unui singur centru, de îndată ce este refractară la orice formă stabilă și regulată-

mincinos? Atunci, cum a putut să refuze ocolurile excentrice în chestiuni de

religii, de îndată ce ele îl inspiră la fel de mult sau de îndată ce se considera ca

acel poet, descendentul lui Jupiter sau al lui Apollo724? Ultima întrebare, cum

Ar fi putut Gérard de Nerval să aleagă și să renunțe implicit la unul dintre acești doi?

alternative? De aceea se spune că iluminismul himeric al

Gerard de Nerval și personajele sale, inclusiv Cagliostro și Quintus Aucler,

nu este altceva decât dorința de sinteză a hristocentrismului și politeo-

centrism (inclusiv în special păgânismul și panteismul), monismul și

sincretism, în sfârşit al luminii(lor) şi al întunericului, cu încrederea că între toate acestea

elemente nu există nicio diferență, că sacru și profan sunt cele două fațete

cu același obiect, că toate religiile sunt bune și revelatoare ale divinității.

Pentru a înțelege mai bine această „sinteză religioasă” fanteziată, să ascultăm ce

Nerval asupra panteismului modern al lui Goethe:

Urmărind în lucrările sale progresul sau cel puțin ultima transformare a

filozofia tarii sale, acest poet a dat tuturor principiilor aflate in lupta o solutie

complet, pe care s-ar putea să nu-l acceptăm, dar a cărui logică nu poate fi negata

învăţat şi perfect. Nu este nici eclectism, nici fuziune; Antichitatea și

Evul Mediu își unește mâinile fără a se contopi, materia și spiritul se împacă

și admirați-vă unii pe alții; ceea ce este căzut se ridică din nou; ceea ce este strâmb se îndreaptă; cele rele

principiul însuși se contopește în iubirea universală. Acesta este panteismul modern:

Dumnezeu este în toate725.

Prin analogie, am putea spune că la fel cum centrul și periferia sunt la

deopotrivă unite și separate, la fel ca și hristocentrismul și panteismul. Dacă Goethe

723 Vezi NPL, I, p. 625: „Așa sunt himerele care farmec și induc în eroare în dimineața vieții. Am încercat

să le repar fără prea multă ordine, dar multe inimi mă vor înțelege”.

724 „Vă rog să mă scuzați acestor doamne pentru excentricitatea prelungită care m-a făcut să iau prea mult

serios pretenția poeților de a descende din Jupiter și Apollo... Această genealogie este

o onoare prea mare, pe care nu ar fi trebuit să mi-o fac.” (Scrisoare datată din Baden,

din iunie 1854, adresată doctorului Emile Blanche, citat de Champfleury în Grandes figures d'hier

si azi. Balzac, Gérard de Nerval, Wagner, Courbet, Paris, Poulet-Malassis și de Broise,

1861, p. 215; (sublinierea adăugată).

725 NPL, I, p. 502; Vezi Françoise Sylvos, „Venus și sincretismul poetic în Voyage en Orient

de Nerval”, în Sophie Linon-Chipon și Jean-François Guennoc (texte culese de), Transhumances

divin. Povești de călătorie și religie, Actele conferinței internaționale desfășurate la Universitatea din Réunion

si la Conservatorul Botanic Mascarin, pe 21, 22 si 23, 2001, Presses de l'Université Paris

Sorbona, 2005, p. 259–277.

 găsește „soluția completă” pentru a reconcilia spiritualul și materialul și homo-

Generatoare de contrarii, Gérard de Nerval nu reușește niciodată să-și oprească lupta lui și a lui

preocupări spirituale sau oscilează între una sau alta dintre aceste religii. El este un

ex(-)centric într-o permanentă mișcare între Dumnezeul creștin și zei

antic, între spiritualitatea creștină și materialismul absolut. Dar problema, spunem noi, nu ar consta neapărat în această formă de heterodoxie.

decentrat, fanteziat sau excentric, dar apare, ni se pare, când

toți misticii singulari, inclusiv personajele nervaliene, se îndepărtează de teocentrism și dogmă creștină cu încrederea și fermitatea pe care le

urmează. Din aceasta putem înțelege „sinteza religioasă” (

monoteism şi politeism) sau sincretism nervalian (ecumenism), unde

cel (concentrarea) este multiplu (expansiunea) și invers. Acesta este tocmai

„credinţa incredibilă” care o face pe Fecioara Maria să fie asimilată în acelaşi timp şi

pe rând cu Isis, Cybele, Minerva, Venus, Diana, Proserpină, Ceres, Demeter și

Iisus Hristos cu Horus, Osiris, Orfeu, Phaethon, Icar, Atys, Adonai

726. Pentru nu

Pentru a da doar un exemplu, Nerval nu găsește nicio diferență între Venus Weeping

Adonis și Fecioara Maria plângând pe Isus727.

Călătoria hermeneutică pe care am făcut-o până acum ne ajută să înțelegem

luați ca obiect de studiu problema complexă a religiei și fertilitatea excentricității. Sincretism, sinonim cu încrucișarea sau ecumenismul

religioasa, scepticismul, dinamica unuia si a celor multi si sinteza lor, cel

mozaicuri de idei, fantasmagoria credințelor și genealogia gândirii

religioase merg mână în mână cu sincretismul literar al Illuminati, cu sincretismul

feminismul, mozaicul scrisului, dialectica dintre unitate/totalitate și fragmentare.

mentiuni, refuzul legilor realismului, ocolirile si evadarile de la notiunile de adevar,

de realitate, ficțiune, istorie, biografie și autobiografie, genealogia fanilor-

identitate tastică și plurală. În urma acestei observații, ni se pare relevantă

de a aborda religia ca matrice interpretativă constitutivă a poeticii

a scrisului nervalian.

Acum este timpul să vedem unde sunt plasați Cagliostro și Quintus Aucler

aceste discursuri și subiectele lor. Acești doi oameni luminați, deși se distanțează de cei care apără creștinismul și deplâng faptul că creștinismul a înlocuit poli-

Teismul greco-latin, a profanat alte culte și a alungat zeii din ceruri, rămân

726 Vezi himere și călătorie spre est.

727 Vezi Călătorie spre Est, NP1, II, p. 476: „O mamă care plânge ia locul iubitei”; Ibid.,

p. 86: „Patima” lui Hakem pare să fie cea a lui Hristos, așa că „de ce atunci credeți în Hristos”

și nu în Hakem? ".

255 la marginea scenei apostolilor, profeților sau revelatorilor mistici. Kei-

Ko Tsujikawa explică foarte bine de ce poziția lor este și rămâne marginală:

Cu toate acestea, există o diferență decisivă între „Profeții Roșii" și

„Precursori ai socialismului" ai Illuminati; în timp ce acestea din urmă sunt

„Excentricii" izolați și marginali, „profeții roșii" sunt fondatori

școli, pregătindu-și adepții pentru putere spirituală și politică. […] Credința lor individuală nu formează o adeziune colectivă și rămâne adesea fără ecou, cu excepția

poate succesul de moment al lui Cagliostro […] dogmatismul „profeților

roșii" care stabilesc noua autoritate se distinge în mod fundamental, ni se pare, de credințele solitare și mai nedeterminate ale figurilor Illuminati […]

Și cifrele socialiștilor „oficiali" descrise în „Profeții roșii"

se opun adesea ideilor dezvoltate în The Illuminati. Acesta este un

conceptia de societati secrete specifice lui Nerval: acestea nu afiseaza a

dogmatism profetic, dar perpetuează un spirit de opoziție peste tot

povestea

728.

Din acest motiv, fără îndoială, autorul îi numește pe cei luminați „ex-

filozofie centrică". Loja egipteană de la Cagliostro nu este afiliată

fără lojă masonică; Cagliostro este, de altfel, inițiat de Saint-Germain, celebrul-

Un cabalist de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, magnetizator și magician, și nu

în interiorul unei secte iluministe. Cât despre Quintus Aucler, ideea de marginalitate este

sugerat în ultima frază a textului despre acest personaj: „La Thréicie

este totuși un apendice curios la Misopogonul împăratului Iulian729".

7.2. Rituri de inițiere și religie păgână

Partea pe care Nerval i-o dedică lui Cagliostro nu este strict devotată

la acest personaj, deoarece autorul se referă la acest personaj o singură dată,

când apare din tavan pentru a ține un scurt discurs femeilor. Nici povestea nici

nici portret, nici eseu, acest text nervalian este astfel neclasabil și decentrat în raport cu titlul. Să ne amintim că a patra secțiune, „Madame Cagliostro", pe care o vom analiza

de aproape, este singurul cu substanță narativă din acest penultimul text al Illuminati.

După cum știm deja, textul lui Nerval este preluat din memoriile autentice pentru

servi povestea contelui Cagliostro, a lui La Roche du Maine, marchiz de

728 Keiko Tsujikawa, op. cit., p. 201.

729QA, NPl, II, p. 1162; Să ne amintim că în prefața volumului, autorul își descrie opera

de „adnotare". Vezi în acest sens NPl, II, p. 886: „Istoria secolului al XV-lea ar putea fi fără îndoială

mutați de la această adnotare; dar poate dobândi un amănunt neprevăzut pe care istoricul scrupulos

nu trebuie să neglijăm"; accentul nostru.

256Luchet730. Pentru a pune lucrurile în perspectivă, trebuie spus că, în comparație cu acest text sursă,

Nerval șterge și adaugă cuvinte, schimbă literele, „îndulcește" scenele obs-

scene, de orgie lesbiană și heterosexuală, pe care Luchet le descrie fără rușine în ale sale

text, dar, în același timp, Nerval nu ezită să recurgă la pur plagiat.

Atitudinea lui Luchet este critică la adresa șarlatanismului lui Cagliostro și

a iluminismului său himeric. Dacă Nerval ar fi consultat direct sursa lui Luchet, ar fi putut realiza acest lucru, dar este foarte probabil să fi folosit o sursă intermediară. Este important de spus că el nu se pronunță într-o manieră directă în raport cu iluminismul lui Cagliostro și practicile sale teurgice.

întrebări. Cât despre șarlatanismul său, Nerval nu spune nimic despre asta. Este important să ne amintim

că textul lui Nerval este o colecție de articole publicate în Le Diable rouge,

Almanahul cabalistic pentru 1850, în colaborare cu Henri Delaage, considerat

de Guy Dupré „Stăpânul" lui Nerval

731. Aceasta este o ipoteză care rămâne încă de făcut

pentru a confirma sau infirma. Cu siguranță, autorul cărții The Illuminati și-ar fi putut forma o idee despre

iluminism prin Delaage, dar nu putem spune dacă colaborarea lui Nerval cu Diavolul Roșu a fost circumstanțială sau dacă autorul aderă cu adevărat la ea

la ideile acestui periodic.

Analiza acestei părți ne permite să arătăm, pe de o parte, cât de mult luminile-

Pe de altă parte, cum se termină himerele mistice,

paradoxal, fiind ei înșiși dominatori și dăunători evoluției a

mentalitatea individuală sau colectivă. Această parte ne va permite, de asemenea, să dezvăluim

corp degradat al creștinismului și falsificarea dogmei sale evanghelice, a

vremuri secularizate în discursurile și crezurile socialiștilor utopici – apostolii

predicatori ai unei religii naturale numite socialism mistic sau

creștinismul socialist.

Religia, transformată într-o formă de socialism creștinizat, este doar un ritual

profane cu caracter performativ, ritualurile sacre se transformă în rituri inițiatice, cel

Simbolurile creștine își pierd sensul și sunt golite de referențialitate, principiul

Cuvintele și versurile creștine alunecă în mesaje revoluționare de libertate și

de egalitate, cina liturgică este înlocuită cu banchetul bacchic și dionisiac,

biserica, loc al sacrului, este înlocuită de templu, lumina divină este convertită

în lumină artificială (care nu mai este locul unei revelații, ci al fanteziei, al

parodie și teatralitate), Dumnezeu nu mai are un loc fiind înlocuit de „geniul lui

adevărul, faimosul, nemuritorul şi dumnezeiescul Cagliostro732”. Luminile, întunericul

iar umbrele apar şi dispar ca pe scena unui teatru al cărui

730 Lucru de consultat online pe Gallica.

731 Vezi Guy Dupré, „Illuminati sau precursorii socialismului”, L'Infini, n. 38, 1992, p. 94–115.

732 CG, NPl, II, p. 1130.

Capitolul 7 – Religie și excentricitate

Actorii sunt femeile, ciobanele și îndrăgostitele. Iluzii și himere

spor733; realitatea este ascunsă sub văluri și măști, ca și cum spiritul

realitatea a fost doar un simulacru și o iluzie: „[...] s-ar putea imagina că

fiinţele spirituale sunt cu mult peste oamenii grosolani734”.

Riturile inițiatice ale doamnei de Cagliostro, stăpâna lojii egiptene,

nu se bazează pe vreo tradiție masonică sau religioasă adevărată, dar sunt

destul de inspirat politic. Ea vrea să impună o nouă ordine socială: femeile

trebuie să se elibereze de sub tutela omului şi să „rupă jugul ruşinos” care îi face

ascultați de „zeii cruzi”. Că bărbatul este femeia, asta vine din placherea erotică.

tonician: femeile cedează în fața seducției îndrăgostiților, pierzând astfel „palma”

de victorie” pe care le-a dat doamna Cagliostro

promis dacă vor triumfa împotriva

ispita plăcerii carnale. Riturile de inițiere eșuează, poruncile de

Madame de Cagliostro (verbul a ordona apare de mai multe ori în text) sunt proaste

respectat:

Genii au început să ia cina. De douăzeci de ori spumă spumante a vinului Sillery ţâşneşte

pe tavan. Veselia se dublează, sosesc epigramele, duhul se succed,

nebunia se amestecă cu cuvintele, beția fericirii este pictată în toți ochii,

cântecele naive sunt interpretul, mângâierile nevinovate sunt permise; există un pic de dezordine în toaletă; oferim dans, nu mai valsăm

că nu sărim; Dragostea, exilată de ceva vreme, își scutură torța

; noi

uita de jurăminte

ts, geniul adevărului, greșelile oamenilor, abjurăm de eroare

de imaginaţie735.

Doamna de Cagliostro stabilește „legături de mătase” între femei, parcă acestea

legăturile erau deja legătura socială și solidaritatea și „uniunea invincibilă”, după cum spune el

Cagliostro, dar ea îi împarte mereu în grupuri, fiecare în apartamentul lui, și

îi încurajează să rupă de dependența de bărbați, de relațiile lor amoroase

refolosește și astfel își proclamă libertatea. Este ca și cum despărțirea de relații romantice se referă la ruperea vechilor relații sociale. Acest test

Tsujikawa îl descrie ca derizoriu și banal în comparație cu testul masonic, dar și ca un prevestitor al unui mesaj revoluționar puternic.

736. Teoretic, ea

vrea ca toate femeile să fie identice, egale și emancipate, dar practic acestea

733 Keiko Tsujikawa, op. cit., p. „Teatrul care se bazează pe iluzie poate transforma credința în

credulitate”; Vezi CG, p. 1126: „lumina care lumina această încăpere slăbea treptat”;

Ibid., p. 1128: „Această cameră avea trei uși care se deschideau în grădini care apoi erau luminate

lumina blândă a lunii. » ; Ibid., p. 1130: „După un sfert de oră de tăcere, un fel de

Domul s-a deschis și pe o minge mare de aur a coborât un bărbat drapat ca un geniu, ținând în el.

mâna un șarpe și poartă pe cap o flacără strălucitoare.”

734 CG, p. 1131.

735 Ibid., p. 1131.

736 Keiko Tsujikawa, op. cit., 204.

 se găsesc singuri în această încercare de standardizare sau omogenizare a

condiția umană. Leonore, singura fată de foc dintre femei care a inițiat

manifestă reticență în a accepta programul inițiatic al doamnei Cagliostro. Cum spune Tsu...

jikawa, „ea (Léonore) întruchipează astfel refuzul tăcut în fața unei legi tiranice

şi totalitar, înfiinţat paradoxal în numele libertăţii şi spre binele lui

femei737 » :

„Nu pe tine te urăsc”, a răspuns ea, „este sexul tău; acestea sunt legile tale

tiranic, crud!

– Vai! din sexul asta interzis azi, tu m-ai cunoscut doar pe mine. Sau

la fel este despotismul meu; Când am avut ghinionul să aduc ceea ce iubesc? […]

Leonore oftă și nu știa cum să-l acuze pe cel pe care îl adora.

Chiar dacă Nerval rămâne în culisele acestui text, ecoul său poate fi făcut în

fragedă din când în când. Faptul că a ales să smulgă și să lucreze sigur

pasaje din sursa lor obiectează în detrimentul altor pasaje, pentru a îndulci anumite

scene sau a plagia o asemenea parte marchează deja prezența vocii sale critice care, el

Trebuie spus, rămâne mereu contradictoriu. Eșecurile ritualurilor de inițiere propuse

de Madame de Cagliostro arată într-un anumit fel scepticismul autorului

faţă de formele sectare sau marginale de iluminism şi neîncrederea lui în ele

a puterii regeneratoare a Revoluţiei sau a punerii în practică a ideilor

misticii în politică (vezi capitolul despre păgânii Republicii).

Totuși, să nu uităm ce spune Nerval în prefața sa: „Departe de mine”, scrie Nerval despre excentricii săi filozofici, „să-i atace pe aceia dintre urmașii lor care suferă astăzi pentru că au încercat prea nebunește sau prea devreme”.

realizarea viselor lor

739 ». Nerval este cu siguranță unul dintre acești succesori.

Nerval deschide textul despre Cagliostro spunând că păgânismul, în ciuda triumfului

a creștinismului, exista încă sub stratul acestuia din urmă:

Când catolicismul a triumfat decisiv asupra păgânismului în toată Europa,

iar de atunci a construit edificiul feudal care a supraviețuit până în secolul al XV-lea – adică

în decursul a o mie de ani, nu a putut pretutindeni să comprima și să distrugă spiritul obiceiurilor antice și nici ideile filozofice care transformaseră principiul

păgân pe vremea reacţiei politeiste aduse de împăratul Iulian

740.

Templul păgân distrus Saint-Denis, „mormintele sparte”, „oasele”

revoltat”, „rămășițele statuilor” și credințele populare rămân încă,

737 Ibid., p. 205.

738 CG, NPl, II, p. 1129.

739 BO, NPl, II, p. 890.

740 Ibid., p. 1119.

 subliniază Nerval, ca mărturie sub temeliile bisericilor741, precum

textul deconstruit supraviețuiește, prin „rămășițele” sale, sub stratul unui text reconstruit

prin rescriere. Palimpsestul este acolo pentru a fi descoperit. Jean-Nicolas Illouz

ne spune că „[…] palimpsestul este și o figură a textului însuși, – un text

dublu, chiar în doi, a cărui scriere, parcă umbrită de o altă scriere, simultan

tangentă lasă urmele ei vechi să revină la ea și le șterge în ale ei

trezi742. » Cultele „zeului Jou”, ale vechii zeițe a parizienilor, Isis, sau

Mamele continuă să existe, ne spune Gérard de Nerval, chiar dacă au fost re-

plasate de cultele moderne. S-ar putea spune la fel de bine că palimpsesturile culturale

și religioase devin locuri de memorie și reinventare a „obiceiurilor antice”

„străvechi” „rituri”, „superstiții străvechi”. Ruinele nu sunt

obiecte simple, ci „prezența a ceea ce este absent743”. Cât despre zeii aboliți,

Ei supraviețuiesc în stele sub formă de „spirite elementare”. Este în

contexte, istorice și religioase, instabile și descentralizate în care valorile sunt modificate, cel

principiile morale sunt distruse și acolo unde cadrele de referință nu mai rezistă de-

gradație, că proliferarea excentricilor este posibilă. Bruno Tritsmans ne oferă un rezumat al acestui sens:

„Regele din Bicêtre” vorbește despre o „eră a războaielor și ruinelor care au lovit

toate casele înalte ale Franței”, și „Istoria starețului de Bucquoy”

începe prin a spune că „marele secol nu a mai fost”, și prezintă timpul în care se desfășoară acțiunea ca o perioadă a „o

autobuz „. Restif al bretonului […] a fost

animat de a

„antipatie profundă pentru aceste instituții feudale, încă supraviețuitoare

în societatea tolerantă a secolului al XVIII-lea”, iar acţiunea ei este înscrisă în „aceasta

ciudată depravare a societății secolului al XVIII-lea.” Mediul lui Jacques Cazotte este comparat cu cel din Măgărul de aur al lui Apuleius, unde căutăm „sub

rămășițe de mitologii care se prăbușesc, urmele superstițiilor anterioare sau

persistent” (NPIII, 1082). La începutul „Cagliostro”, distrugerea zeilor.

Biserica îi stigmatizează pe bătrâni și tocmai pe această ruină se dezvoltă o „religie”.

jumătate religioasă, jumătate școală filozofică”, necesară pentru „imaginații de vis

si delicata. Quintus Aucler descrie distrugerea adusă de Revoluția Franceză,

care a măturat „rămășițele” (NPIII, 1137) vechiului ordin: „obiectul distrus, rămâne

locul” (NPIII, 1138). „Ideile” lui Aucler, care pledează pentru revenirea la cultul

zeii antici, trebuie înțeleși, ne spune naratorul, „în absența religiei

741 Ibid. : „Respectul oamenilor pentru anumite locuri consacrate, pentru ruinele templelor și

pentru însăși rămășițele statuilor, i-au forțat pe preoții creștini să construiască pe majoritatea bisericilor

locația vechilor clădiri păgâne. »

742 Illouz, Jean-Nicolas, Nerval, „visătorul în proză”. Imaginație și scriere, Paris, PUF, 1997, p. 222.

743 Vezi Dolores Toma, „Our Ruins and Funeral Places”, prefață la Ruins and Funeral Places, Heteroto-

poz, n. 2, 2009, p. 5.

260pozitive” (NPIII, 1160). Într-un fel sau altul, „iluminaţii” încearcă să

rezolva sau măcar reacționează la această criză istorică difuză, dar omniprezentă[744].

Quintus Aucler, ca Dupont de Nemour, Fabre d'Olivet sau Saint-Germain,

caută misterele lumii în afara creștinismului, și anume în păgâni

nism, neopăgânism și hinduism. Nicăieri în celelalte texte ale

Illuminati nu atacă creștinismul direct, așa cum face Quintus Aucler.

Deși implicarea personală a lui Ne rval este subțire în acest din urmă text

mai degrabă din Quintus Aucler decât pe Quintus Aucler – deoarece cităm masiv din

Threicia acestui „ultim păgân” – scurta introducere din condeiul lui

Nerval este extrem de interesant. În acest text, care expune gândurile lui Aucler, anticreștinul convins, este surprinzător să găsim un pasaj în care Nerval

deplânge dispariția religiei creștine:

Dacă ar fi adevărat, după expresia unui filozof modern, că religia creștină

abia mai avea de trăit mai mult de un secol – nu ar trebui să ne agățăm de lacrimi

și cu rugăciuni la picioarele sângeroase ale acestui Hristos desprins din pomul mistic, la

haina imaculată a acestei Fecioare Mame, – expresie supremă a străvechii alianțe

al cerului și al pământului, – ultimul sărut al duhului divin care plânge și zboară!

De ce a ales Nerval să se concentreze pe La Thréicie de Quitus Aucler?

Gestul său de a selecta și privilegia acest text îi corespunde implicit

aderarea la ideile pe care păgânul Quintus Aucler le expune în opera sa? Sau

Ei bine, Nerval găsește o ocazie bună să se concentreze asupra fostului(-)cen-

caracteristicile spirituale ale celuilalt? Știm bine că Nerval deplânge de multe ori în

scrierile sale abolirea zeilor cerului și că el proclamă întoarcerea lor, dar cum să explice propoziția care închide acest ultim text?

Astfel s-a încheiat viața ultimului păgân. El a abjurat pe acei zei care, fără îndoială, nu au făcut-o

nu adusese pe patul de moarte consolarile aşteptate. Nazarineanul a triumfat

din nou duşmanii săi au înviat după treisprezece secole. Threicia nu este mai puțin

un apendice curios la Misopogonul împăratului Iulian745.

Este aceasta o autocritică lucidă de a fi ascultat, el însuși, de aceeași ilu-

sionurile lui Aucler? Cum să nu recădem în iluzii, pare să spună Nerval,

cu cât Revoluția nu a lăsat loc religiei oficiale? : „Dacă căderea

Dacă o succesiune succesivă de credințe ar duce la un rezultat, nu ar fi mai consolator să cazi în excesul opus și să încerci să recâștigi iluziile trecutului?

746 »

Dar, Gérard de Nerval ne lasă întotdeauna să înțelegem că scepticismul nu este

744 Tritsman, Bruno, Nervalian Studies, Tübingen, Narr, 1993, p. 31.

745 QA, NPl, II, p. 1162.

746 NPL, III, p. 619.

 generată exclusiv de moartea religiilor, dar și de o decentrare

personale sau prin lipsa de rădăcini solide în pământul credinţei creştine. „EL

credinciosul adevărat poate scăpa de această impresie747” (moartea religiilor), scrie

Nerval în trecere. Mai mult decât atât, ruinele bisericilor instituționale nu ar trebui

fie ruinele unei inimi pline de credinţă: „Aceia dintre părinţii noştri care se devotaseră

cu sinceritate şi curaj la emanciparea gândirii umane au fost forţaţi

poate pentru a confunda religia însăşi cu instituţiile din care apare

ruine748. »

Jacques Cazotte și Gérard de Nerval sunt doi autori care se află într-o

stare permanentă de echilibru instabil între lumini și lumină. Iluminismul lor

compozitul destabiliza, dar în același timp le satisface nevoile cognitive, afective,

metafizic și estetic.

747 QA, NPl, II, p. 1135.

748 Ibid., p. 1138.

CONCLUZIE

Colecția Illuminati, care reunește șase figuri excentrice aparținând

diferite perioade (din secolul al XVI-lea până în secolul al XVIII-lea), ne-a trezit interesul

nu numai prin bogăția temelor abordate (nebunia, vise, dublu, the

asemănare, religie, dragoste, (auto)biografie, realism, ezoterism, închisoare, cenzură, diavolul, istorie și c.), prin problemele pe care le ridică

(plagiat, reutilizare sau recompunere de texte) sau prin faptul că are un rol

seminal în lectura Auréliei, dar și prin excentricitatea care afectează personajele, structura textului și discursul precum și identitatea integrală a autorului.

se

749. Între comportamentul excentric și structura vorbirii există o îngustă

raport, în sensul că tocmai aceste comportamente sunt cele care fecundează și amenință

în acelaşi timp textul şi relaţia autorului cu textul său. Aceasta înseamnă că excentricitatea gesturilor și acțiunilor este cuplată cu o excentricitate discursivă.

În primele două capitole am încercat să definim, să redefinim și

pentru a rafina unul dintre obiectivele majore ale studiului și anume evidențierea

fertilitatea excentricității, concepută ca obiect de studiu. Să ne amintim că nici în

în sensul alieniştilor, nici în cel al scriitorilor, excentricitatea nu este abdicare

înaintea rațiunii sau înaintea nebuniei, sau un instrument în afara rațiunii, ci un proces

intern care împinge raţiunea în care nu mai poate merge de la sine. De aceea

excentricitatea încearcă să introducă raţiunea în însăşi funcţionarea ei sau, pentru

mai bine spus, în procesul său dinamic de cercetare și cunoaștere.

Analiza acestei noțiuni la intersecția discursurilor ne-a permis să facem mai bine

înțelegeți problemele dintre excentricitate și nebunie și, într-un mod mai restrâns,

între „excentricitatea patologică” și „excentricitatea literară”. Nerval are foarte

bine arătat, în textul despre Raoul Spifame, cum să dai o valoare estetică

la nebunie şi excentricitate considerate patologice.

Pentru a evita căderea în capcana de a fi sedus de obiectul nostru de studiu

iar pentru a modela discursul nostru critic pe aceasta, am considerat că este necesar

să stea foarte aproape de textul de analizat. Pentru a pune sub semnul întrebării excentricitatea interiorului textelor,

ne-a permis să arătăm că această noțiune nu este un arbitrar, universal sau

749 Vezi Georges Poulet, Metamorfozele cercului, Plon, 1968, p. 254: „Preluarea și amestecarea ideilor

a lui Cazotte, a lui Towianski, a lui Quintus Aucler, Nerval concepe un fel de univers mental asemănător cu

o sferă lichidă, unde, de la periferie la punctul central și de la punctul central la periferie, concentric-

Totul se răspândește excentric și excentric, totul se află într-o relație de identitate misterioasă și emoționantă.

 respins a priori, dar că rămâne întotdeauna maleabil, în funcție de energia artificială-

culatoria scrisului și productivitatea simțurilor.

Excentricitatea înseamnă în primul rând, în cazul lui Nerval, imposibilitatea clasificării

lucrarea sa despre oamenii luminați dintr-un gen; nu este nici o monografie, nici o poveste pură,

nici eseu pur, nici biografie pură, reală sau fictivă, nici autobiografie, ci a

amestec al tuturor acestor genuri. Ieșirea oricărui cadru generic merge mână în mână cu ecranul.

opera excentrică, eseistică și fantezică a lui Nerval. Această lucrare nu este singura

neclasificabil, dar și autorul său care nu este nici realist, nici romantic750, de unde și

oscilație permanentă între iluminism și iluminism. Așa putem

explicați legătura dintre iluminism, iluminism și excentricitate. Concept fig-

rațional prin excelență, referindu-se la o dialectică neîncetată între centru și periferie,

inclusiv, desigur, călătoriile, ieșirile și re-centrarea, excen-

tricitatea ne-a făcut mai ușor să înțelegem fenomenul conviețuirii, sau, pentru

mai bine spus, de tranziție, atât istorică cât și estetică, de la Iluminism la Ilu-

minimalism, respectiv de la Romantism la Modernism. La fel de bine se poate spune că excentricitatea și iluminismul, prin puterea lor de „tranzacție", ne-au permis

pentru a depăși defecțiunile, dându-le continuitate.

Mișcarea centrifugă, sinonimă cu decentrarea, devine în estetică

Nervalian o matrice semantică personală: de la dragoste la religie, de la social la

individul, de la cunoaștere la experiență, de la timpul istoric la timpul individual

individual, de la realitate la ficțiune și invers, totul este, în Les Illuminés, deplasat.

Unitatea centrifugă sau nevoia de mobilitate, care bântuie personajele nervoase-

link-uri, sunt traduse sub stiloul lui Nerval în termenii imposibilității de a rămâne în

un singur centru. Nervalul luminat este omul copernican care valorifică

propria sa centralitate. Mai clar, excentricii lui Gérard de Nerval nu vor

să nu rămână într-o centrare inițială, ci să o infirme alegând alte religii,

alte nume, alte origini, alte poziții sociale, alte epoci, trecut

sau viitor, alte spații, iluzorii și fantastice. Desigur, gesturile lor nu

nu sunt independente de atmosfera generală de instabilitate provocată de Revoluţie.

Mozaicul scrisului Illuminati, care este direct legat de estetică

iar retorica ziarului, impune acestei opere o anumită estetică narativă, discursivitate, precum și o anumită structură. Cea fragmentară, dezmembrată și

disparate, care descrie sistemul de recenzii și ziare în care Nerval

își publică inițial studiile, corespunde eterogenității și digresiunilor

750 Vezi Jean-Pierre Bertrand, Pascal Durand, Modernitatea romantică: de la Lamartine la Nerval, The

noi impresii Paris-Bruxelles, 2006, p.196: „[…] multă vreme Nerval a avut, după exemplul lui

Stendhal, reputația de a fi un scriitor din secolul al XVIII-lea pierdut în marginea romantismului,

si aici romantismul lui ajunge sa apara ca chintesenta acestui romantism, intre

gură de umbră și dovezi luminoase".

 Iluminat. Acest lucru ne-a făcut să spunem că presa era un fel de mise en abyme

sau oglinda lucrării hyped-up. De acolo, am arătat că munca

de Gérard de Nerval nu coincide cu un singur text, ci cu mai multe; Ea
se ține atât de variantele sale, cât și de constantele sale, dându-se să fie cuprins ca obiect
mutabil din care istoria este, desigur, parte integrantă. Textul nu se micșorează
nu, în Nerval, la una dintre manifestările sale, dimpotrivă, rezidă și în
suma şi în diferenţa diferitelor sale stări. Aceste constatări ne-au permis
pentru a avansa analiza în timp ce suntem interesați de pasaje (termen pe care îl folosim-
pliu în sensul de transformare, deplasare și mutație) a fragmentelor
la texte și de la texte la muncă. De atunci, putem spune că ființe și lucruri
nu poate exista la acest autor decât în relație, în transformare, în mutație,
pe scurt, în relocare. Am arătat însă că textele, concepute ca
unități autonome (cutii), nu sunt „incomunicante” și asta datorită im-
aplicarea personală a autorului, la nevoia sa de descentralizare și reorientare.
Cât despre relația dintre excentricitate și religie din The Illuminati, avem
a încercat să împace toate punctele de vedere exprimate pe acest subiect de către ner- exegeți
Valiens. Pe scurt, Gérard de Nerval rămâne mereu într-o poziție
excentric fata de crestinism sau de centrul divin, in sensul ca nu ajunge
să nu fie atașat unui singur centru fix și unic. El o vrea, iar Aurélia depune mărturie despre asta,
dar mișcările sale centripete și centrifuge, ascendente și descendente nu o fac
sunt doar asimptotice la Centru. Acest autor este încă prin Centru, dar
ratează ținta de fiecare dată, motiv pentru care zboară constant între creștini.
Tianismul și politeismul; În ciuda acestui fapt, nicio poziție nu este câștigată sau pierdută
cu siguranta. Urmărirea acestui centru rămâne, pentru el, o obsesie permanentă, chiar
când o neagă, o alungă sau o înlocuiește cu propriul său centru sau autosuficiență
sesiune. Cu cât se îndepărtează de Centru, cu atât mai mult îl recuperează, cel puțin parțial.
O abordare a excentricității rămâne încă de făcut și de îmbogățit, iar noi suntem

convins că această noțiune, ca metaforă sau categorie estetică opera-

ional, va putea contribui considerabil la progresul teoriei literare,

dată fiind fertilitatea şi utilitatea ei în înţelegerea mai multor

aspecte ale secolului al XIX-lea, încă impregnat de secolul al XVIII-lea. Mai precis, excepția

În opinia noastră, tricitatea va putea întotdeauna să ne ajute să înțelegem dialectica dintre realism și romantism, relațiile dintre scrierea clasică și scrierea

excentric, nedeterminarea granițelor dintre biografie și autobiografie,

precum şi nevoia de tradiţie şi nevoia de nou. Este prin

excentricitatea că am înțeles că romantismul nu se opune clasicismului-

cism, la iluminare sau la rațiune. Dimpotrivă, cu cât romanticul se îndepărtează mai mult

acestea, cu atât mai mult recuperează principiile raționaliste punându-le sub semnul anchetei și chestionării.

265

BIBLIOGRAFIE

I. Lucrări în corpus:

NERV AL, Gérard de, Opere, ed. Albert Béguin și Jean Richer, Gallimard, Biblioteca din

Pleiada, or. I (1952), or. II (1956).

NERV AL, Gérard de, Opere complete, ed. Jean Guillaume și Claude Pichois, Gallimard,

Biblioteca Pléiade, vol. II (1984), or. I (1989), or. III (1991).

Opere complete ale lui Gérard de Nerval, vol. 4, Paris, frații Michel-Lévy, 1868.

Opere complete ale lui Gérard de Nerval, vol. 3, publicată sub conducerea lui Aristide Marie, Jules

Marsan și Édouard Campion, Paris, Honoré Champion, 1929.

Nerval, Lucrări, t. 1, Ediții de Henri Lemaître, Paris, Classiques Garnier, 1958.

Illuminati. Povești și portrete. Regele Bicêtre (Raoul Spifame). Istoria starețului de

Bucquoy. Încrederile lui Nicolas (Restif de la Bretone). Jacques Cazotte. Cagliostro.

Quintus Aucler, Victor Lecou, 1852.

The Illuminati, ed. Max Milner, Gallimard, Folio, 1976.

The Illuminati, Pandora, Aurélia, ed. Michel Brix, Biblioteca Generală Franceză, Cartea lui

buzunar, 1999, p. 51–393.

Gérard de Nerval, Încrederile lui Nicolas. Istoria unei vieți literare în secolul al XVIII-lea,

ediție stabilită, adnotată și prezentată de Michel Brix, Paris, Éditions du Sandre, 2007.

Nerval, Selecție de poezii de Ronsard, Dubellay, Baïf, Belleau, Dubartas, Chassignet, Desportes,

Régnier, ediție prefațată, stabilită și adnotată de Jean-Nicolas Illouz și Emmanuel Buron,

Edițiile Garnier, 2011.

Jacques Cazotte, Diavolul îndrăgostit, precedat de viața, procesul și profețiile sale

și revelații de Gérard de Nerval, Note și postfață de Michel Brix și Hisashi Mizuno,

Din Lerot, 2012.

II. Iluminismul și iluminismul

Lucrările „Illuminati”:

[SPIFAME, Raoul], Dicaearchiae Henrici Regis progymnasmata, 1556, în – 16 din trei sute

patruzeci – douăzeci și două de foi paginate numai pe față. Se prezintă ca un

culegere de trei sute opt decrete regale emise de Henric al II-lea.

AUCLER, Gabriel-André, La Thréicie sau Singura cale a științelor divine și umane

despre adevărata închinare și moralitate, Moutardier, 1798.

BUCQUOY, Jean Albert d'Archambaud, conte de; atribuit lui DU NOYER, Anne Marguerite,

Un eveniment cel mai rar, sau Povestea domnului stareț contele de Bucquoy, în special evadarea sa din Fort-l'Evêque și Bastille, germanul alături, revizuit și extins,

a doua ediție cu câteva dintre lucrările sale, versurile și proza, și în special La Game des femmes, Bonnefoy, și este vândută la Jean de la Franchise, rue de la Réforme,

către Hope, 1719.

CAZOTTE, Jacques, Lucrări ludice și morale, istorice și filozofice ale lui Jacques

Cazotte, prima ediție completă, Jean-François Bastien, 1817, 4 volume [ediția de
reproducere: Hildesheim-New York, Georg Olms Verlag, 1976.
DUNOYER, doamnă, Scrisori istorice și galante de la două Doamne de Condiție, dintre care una
a fost la Paris, celălalt în provincie, Lucrare curioasă, Ediție nouă, revizuită, corectată,
mărită și îmbogățită cu figuri de Madame de C***, Amsterdam, Pierre Brunel, 5
volume, 1732.
LUCHET, J.-P.-L de la Roche de Maine, Eseu despre secta Illuminati, Paris, Biblioteca
SJ, 1789.
LUCHET, J.-P.-L de la Roche de Maine, Authentic Memoirs to Serve the History of
Contele Cagliostro, ediția a doua, 1785.
RESTIF DE LA BRETONNE, Nicolas-Edme, Țăranul și țăranca pervertită sau
Dangers of the City, volumul 4, Geneva-Paris, Slatkine Reprints, 1988.
RESTIF DE LA BRETONNE, Nicolas-Edme, Nopțile Parisului sau Spectatorul de noapte,
primul volum, Londra, Și se află la Paris, la librăriile numite în fruntea
Catalog, 1788.
RESTIF DE LA BRETONNE, Nicolas-Edme, Monsieur Nicolas sau inima omului au dezvăluit,
tipărit acasă, 1797, volumele 15–16, ediție de reproducere, Geneva-Paris, Slatkine, Reprints, 1988.
Alte lucrări legate de iluminism:
BÖHME, Jacques (1575–1624), Despre cele trei principii ale esenței divine sau Despre eternul
generând fără origine. Al omului; de unde a fost creat și cu ce scop. Cum totul
își ia începutul în timp; cum își continuă totul cursul și ce
totul va fi restaurat în cele din urmă, tradus din germană, pe edictul de la Amsterdam, din 1682, de către
Filosof necunoscut, al doilea volum, Paris, Imprimerie de Laran, 1802.
ECKARTSHAUSEN, Karl von, Norul deasupra sanctuarului sau ceva a cărui filosofie
mândră sophie a secolului nostru nu bănuiește (1802), trad., Difuziunea Rozicruciană,

col. „Spiritualitate, Arte și Științe”, 2001.

LA V ATER, GASPARD, Arta de a cunoaște oamenii după fizionomie (1775–1778), trad., Paris, Depélafoi, librar, rue de Grands Augustins, n. 21, 1820.

MESMER, Franz-Anton, Memorie despre descoperirea magnetismului animal, Paris, P. Fr. Didot cel Tânăr, 1779.

SAINT-MARTIN, Claude de, The Man of Desire, ediție stabilită și prezentată de Robert Amadou, Paris, Rocher, 1979.

SAINT-MARTIN, Louis Claude de (1743–1803), Ministerul omului spiritual. Omul este cuvântul tuturor ghicitorilor. De spiritul lucrurilor. De Filosoful Necunoscut. Paris, de la tipografia Migneret, 1802.

SAINT-MARTIN, Louis Claude de, Ecce hommo, Paris, La directorii tipografiei al Cercului Social, 1792.

SAINT-MARTIN, Louis Claude de, Crocodilul sau Războiul binelui și al răului care a intrat în subordine domnia lui Ludovic al XV-lea; Poezie epiquomagică în 102 cântece în care sunt lungi călătorii, fără accidente fatale; putina dragoste fara nicio furie; mari bătălii, fără să fie vărsată o picătură de sânge; unele instrucțiuni fără

șapcă de doctor; și care, pentru că conține proză și versuri, ar putea bine de fapt, a nu fi nici în vers, nici în proză, Paris, Librairie du Cercle Social, 1976.

SAINT-MARTIN, Louis Claude de, Tabelul natural al relațiilor care există între Dumnezeu, Omul și universul, Prefață de Papus, ed. al Ordinului Martinist, 1900.

SWEDENBORG, Emmanuel, Doctrina Noului Ierusalim despre Domnul, tradus din latină de JFE LE BOYS DES GUAYS, ediția a doua, Amsterdam, 1762, Paris, Ușă, 1859.

SWEDENBORG, Emmanuel, Cartea viselor, prezentată și tradusă din suedeză de Régis,

Boyer, Berg International, ediția a II-a, 1991.

SWEDENBORG, Emmanuel, Tratat de reprezentări și corespondențe, ediția a II-a

de Diferență, col. „Philosophia perenis”, 1990.

Cărți și articole despre lumină(e), iluminism și iluminat:

AMADOU, Robert (dir.), Aspecte ale iluminismului în secolul al XVIII-lea, Les Cahiers de La Tour

a Sfântului Iacob al II-lea, III, IV, Iluminismul în secolul al XVIII-lea, ed. H. Roudil, 1960.

BALET, Gilbert, Swedenborg. Povestea unui vizionar în secolul al XVIII-lea, Paris, Masson și

Co., 1899.

BARRUEL, Augustin, Memoirs to serve the history of Jacobinism, la Ph. Le

Boussonnier & Co, 1798.

BELA V AL, Yvon, „Light and Illuminism”, în Lights and Illuminism, Proceedings of Conference

International (Cortona, 36 octombrie 1983), Texte culese de Mario Matucci, Pacini Editore, Pisa, 1985, p. 9–17.

BELA V AL, Yvon, BOUREL, Dominique (r.), The Age of Enlightenment and the Bible, Paris,

Beauchesne, 1986.

BINET, Alfred, Magnetismul animal, Paris, 1890.

BOUCHER, François-Emmanuel, Revelații umane. Moarte, sexualitate și mântuire

punctul de cotitură al Iluminismului, Edițiile științifice europene, Berna, 2005.

BOUCHIER, M., „Lumina ca metaforă a adevărului”, în M. Bouchier, (texte

cules de), Lumières, Paris, ed. Ousia, 2002, p. 201–230.

CASSIRER, Ernest, Filosofia Iluminismului, tradusă din germană și prezentată de Pierre

Quillet, Tübingen, Fayard, 1932.

CELLIER, Léon, Călătorii inițiatice, cap. „Voltaire și Saint-Martin”, Editions de la

Baconnière, 1977, p. 23–32.

CHOUILLET, Jacques, „Diderot în Saint-Martin: Iluminismul și Iluminismul”, în Iluminismul și

Iluminism, Proceedings of the International Colocvium (Cortona, 36 octombrie 1983), Texte adunate

de Mario Matucci, Pisa, Pacini Editore, 1983, p. 175–182.

COURT, Raymond, „Ce este Iluminismul?”, consultat online http://www.contrepoint philosophique.ch/Philosophie/Pages/RaymondCourt/RCLesLumieres.pdf.

DARNTON, Robert, The End of Enlightenment, Paris, Perrin, 1984.

DECOTE, Georges, „Iraționalismul și iluminismul în secolul al XVIII-lea”, franceză în lume, 1967, n. 49, p. 7–11.

DELEUZE, JPF, Istoria critică a magnetismului animal, Paris, Belin-Leprieur, volum al doilea, 1819.

DELON, Michel, „Reabilitarea prejudecăților și criza Iluminismului”, Revue germanique internaţional, n. 3, 1995, p. 143–156.

Deznodământul iluminismului și invenția romantică, Proceedings of the Geneva Conference, 24, 25 noiembrie 2000, ed. Giovanni Bardazzi și Al ain Grosrichard, Geneva, Droz, 2003.

DEREMENGHEM, Émile, „Auguste Viatte.Sursele oculte ale romantismului, iluminismului. Teozofia (1770-1820) Un prieten al lui Ballanche: Claude Julien Bredin (1776–1854). Corespondență filozofică și literară cu Ballanche, Review of Church History al Franței, vol. 15, n. 67, 1929, p. 223–225.

DESROCHE, Henri, „Vico și iluminismul ateu”, Arhivele Științelor Sociale ale religii, vol. 30, n. 1, 1970, p. 187–188.

DURAND, Jean Yves, „De la Iluminism la „iluminați”. Reînvierea ezoterismului”, în Bromberger, Christian (ed.), Pasiuni obișnuite. De la meci de fotbal la competiție dictare, Paris, edițiile Bayard, 1998, p. 499–522.

EHRARD, Jean, „Materialism și naturalism: sursele oculte ale gândirii lui Diderot”, Caietele Asociației Internaționale de Studii Franceze, 1961, p. 189–201.

FABRE, Jean, „Diderot și teosofii”, Caiete ale Asociației Internaționale de

Studii franceze, 1961, p. 203–222.

FABRE, Jean, Lumina și Romantismul. Energie și fără stalgie. De la Rousseau la Mickiewich, C. Klincksieck, 1963.

FAIVRE, Antoine, Kirchberger și iluminismul secolului al XVIII-lea, Haga, Martinus Nijhoff, 1966.

FAIVRE, Antoine, Ezoterismul în secolul al XVIII-lea în Franța și Germania, Paris, Seghers, 1973.

FAIVRE, Antoine, Mistici, teosofi și Illuminati în Epoca Iluminismului, New York, Georg Olms Verlag Hildesheim, 1976.

FERLUC, de Agnès, DESARBRES, Paul-Victor, „Cazul Voltaire”, în Sénévé, Jurnal capelanie, Echipa editorială Bruno Le Floch și David Perrin, mai 2008, p. 99–107.

FIZAINE, Jean-Claude, „Aspectele mistice ale romantismului francez. Starea actuală a întrebare”, Romantism, 1976, n. 11, p. 4–14.

GAYOT, Gérard și PÉCHEUX, Michel, „Cercetare asupra discursului iluminist în secolul al XVIII-lea: Louis-Claude de Saint-Martin și „împrejurările””, în Annales. Economii, Societăți, Civilizație, anul 26, n. 34, 1971, p. 681–704.

GRÉGOIRE, Henri, Istoria sectelor religioase, Paris, frații badouin, 1828.

JA V ARY, Geneviève, „A. Faivre. Mistici, teosofi și oameni luminați în Epoca Iluminismului, în Review of the History of Religions, voi. 194, n. 1, 1978, p. 100–101.

KANTERS, Robert, AMADOU, Robert, Antologia literară a ocultismului, Paris, ed. Seghers, 1975.

LE FORESTIER, René, Templiera și Francmasoneria Ocultă: în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea secole, Prefață și ed. Antoine Faivre, Paris, Aubier-Montaigne, 1970.

LE FORESTIER, René, Illuminati din Bavaria și francmasoneria germană, Geneva, Slatkine-Megariotis Reprints, 1974.

LEBOIS, André, Ocultism și dragoste, Paris, Editions Sodi, 1969.

LUCHET, Jean-Pierre, Eseu despre secta Illuminati, Paris, Bibliothèque SJ, 1789.

MARCHAL-NINOSQUE, Franța (ed.), Rupturi și continuități. De la iluminism la simbolism,
actele conferinței internaționale de la Besançon, 18–20 septembrie 2002, Presses Universitaires
din Nancy, 2004.
Bibliografie
269MARX, Jacques, „Problemele iluminismului” în Probleme ale istoriei creștinismului,
zbor. 5, Préaux, Jean (ed.), Ed. al Universității din Bruxelles, 1976, p. 81–106.
MATUCCI, Mario (dir.), Iluminism și iluminism, Proceedings of the International Conference (Cortona,
36 octombrie 1983), Texte culese de Mario Matucci, Pisa, Pacini Editore, 1983.
MANDOT, Jean, Immanuel Kant, „Ce este Iluminismul?”, Societatea Franceză pentru Studiu
din secolul al XVIII-lea, selecție de texte, traducere, prefață și note de Jean Mondot, Publi-
cationi ale Universității din Saint-Etienne, 1991.
MORTIER, Roland, Lumini și umbre ale epocii luminilor, Droz, 1969.
MORTIER, Roland, Originalitatea: o nouă categorie estetică în Epoca Luminilor,
Droz, 1982.
MOUNIER, Jean Joseph, Despre influența atribuită filozofilor, masonilor și
iluminat despre Revoluția Franceză, Tübingen, 1801.
NEWMAN, Michele, Entuziasm în Diderot și doamna de Staël, New York, Fordham
Universitatea, 1984.
RAYMOND, Marcel „Saint-Martin și iluminismul împotriva iluminismului”, Literele italiene,
anul XIX, n. 1, 1967, p. 55–70.
ROBINSON, John, Dovezile conspirațiilor împotriva tuturor religiilor și guvernelor
guverne, Londra, 1798.
ROGER, Jacques, „Lumină și lumini”, Caiete ale Asociației Internaționale
studii franceze, n. 20, 1968, p. 167–177.
ROUILLOT, Nicolas, „Ce sunt luminile? Critica lui Kant despre Foucault”,

2008, articol disponibil online: http://www.lescontemporaines.fr/?Qu-est-ce-que-les-

Lights-la (Accesat 8 februarie 2012).

ROUSSEL, Jean, „Iluminismul la întâmplare în discursul istoric”, în Lumières et Illu-

minismo, Proceedings of the International Coloquium (Cortona, 36 octombrie 1983), Texte culese de

Mario Matucci, Pacini Editore, Pisa, 1985, p. 21–27.

SECRÉTAN, Catherine, DAGRON, Tristan, BOVE, Laurent (sub regie), Care sunt

Iluminism radical: libertinism, ateism și spinozism în turnul filozofic al epocii clasice, Editions Amsterdam, 2007.

SARRAZIN, Bernard, „Contele și senatorul sau dubla religie a lui Joseph de Maistre”,

Romantism, 1976, n.11, p. 15–27.

SPALLANZANI, Mariafranca, „Între lumină și umbră. Blumenberg interpretează

philosophy of the Iluminism”, Review of Metaphysics and Morality, n. 73, 2012, p. 79–94.

TRIOMPHE, Robert, „Contrarevoluția și misticismul la Joseph de Maistre”, Caiet

din Turnul Saint-Jacques, 1960, p. 150–164.

VIATTE, Auguste, „Iluminismul și geneza romantismului francez”, Revue d’histoire

al Bisericii Franței, vol.14, n. 65, 1928, p. 468–474.

VIATTE, Auguste, „Originile franceze ale spiritismului”, Recenzia istoriei Bisericii din

Franţa. Volumul 21, n. 90, 1935, p. 35–58.

VIATTE, Auguste, „Misticism și poezie la Gérard de Nerval”, Cahiers de l’Association

Conferința internațională de studii franceze, nr. 15, 1963, p. 79–85.

VIATTE, Auguste, „Un om luminat al secolului al XVIII-lea: Martinès de Pasqually, Revue

a istoriei Bisericii Franței, vol. 8, n. 41, 1922, p. 441–454.

270VIATTE, Auguste, Izvoarele oculte ale Romantismului. Teosofia Iluminismului 1770-1820.

Preromantismul (primul volum), Honoré Champion, 1979.

VIATTE, Auguste, Victor Hugo și oamenii luminați ai timpului său, Geneva, Slatkine Reprints, 1973.

III. Excentricitate și excentricitate

Corpus de opere literare despre excentrici:

ANDRIEU, Jules (1839-1895), Excentrici și groteschi literare din Agenais, Paris,

Editura Alphonse Picard and Sons, 1895.

BAUDELAIRE, Baudelaire, Excentricii, în lucrări postume, Paris, Mercure de

Franța, ed. a 3-a, 1908.

BRUGAL, Simone, The Vanishing Excentrics (1890), Editura Kessinger, 2010.

D'AUREVILLY, Barbey On Dandyism și George Brummell, Balland, 1986.

CHAMPFLEURY, Jules, Excentricii, Paris, Michel Lévy Frères, 1856.

CHASLES, Philarète, „The English Excentrics”, Revue des deux mondes, 1834.

GAUTIER, Théophile, Despre originalitatea în Franța urmată de prefețele lui Albertus și tânărul

Franța, Montpellier, Arhanghelul Minotaur, 2003.

GAUTIER, Théophile, Les Grotesques, Text stabilit, adnotat și prezentat de Cecilia Rizza,

Paris, Schena Nizet, 1985.

LARCHEY, Lorédan, Oameni singulari, Paris, F. Henry, 1867–1868.

MONNIER, Henry, Galeria de originale, Ediție autorizată pentru Belgia și străinătate,

interzis pentru Franța, Leipzig, AL. PH. DURR, 1858.

MONSELET, Charles, Uitații și disprețuiții. Personaje literare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Paris,

Levy, 1864.

NODIER, Charles, Bibliografia nebunilor. Din niște cărți excentrice, Paris, Ediții

Cenușă, 2001.

MUSSET, Paul de, Extravagante și originale ale secolului al XVII-lea, Charpentier, Paris 1863.

FILOMNESTE, Junior, Literary Fools, eseu bibliografic despre ex-literatura

centrici, iluminați, vizionari etc., Bruxelles, Gay și Doucet, 1880.

V ALLÈS, Jules, Refractarii, G. Charpentier, Paris, 1881.

Studii medicale despre excentricitate și excentricitate

BOISMONT, Brierre de, Halucinații sau Istorie Raționată. Apariții,

viziuni, vise, extaz, vise, magnetism și somnambulism, Paris,

Germer Baillière, 1862.

CULLERRE, Alexandre, Granițele nebuniei, Paris, J.-B. Baillière et Fils, 1888.

MOREAU DE TOURS, Jacques Joseph, Despre hașiș și alienarea mentală: un studiu

psihologic, Paris, Fortin Masson, 1845.

MOREAU DE TOURS, JJ, „Despre identitatea stării de vis și a nebuniei”, t. I, AMP, al 3-lea

seria, 1855, p. 361–408.

MOREAU DE TOURS, JJ, Psihologia morbide în relațiile sale cu filosofia

a istoriei sau influenței neuropatiilor asupra dinamismului intelectual, Paris,

Victor Masson, 1859.

MOREAU DE TOURS, Paul, Excentricii. Studiu psihologic și anecdotic, Paris,

Editura științifică, 1894.

MOREL, Paul, Studii clinice. Tratat teoretic și practic despre bolile mintale, Paris,

Victor Masson, 1852.

Lucrări critice și articole despre excentricitate și excentric:

AYMES-STOKES, Sophie, MELLET, Laurent, În și afară: excentricitatea în Marea Britanie, Newcastle

pe T

yne, Cambridge Scholars Publishing, 2012.

BOUCÉ, PG et alii, Excentricitatea în Marea Britanie în secolul al XVIII-lea, Lille, Universitatea din Lille

Ediții universitare, 1976.

BRUNET, Gustave, Nebuni literari. Eseu bibliografic despre literatura excentrică,

cei iluminați, vizionari etc., Geneva, Slatkine Repr., 1970.

BORDERIE, Régine, „Viața bizare și privată în proza lui Nerval”, Literatură,
n. 158, 2010, p. 63–74.
BORDERIE, Régine, „Bizar”, „ciudățenie”. De la Constant la Proust, Grenoble, ELLUG,
col. „Biblioteca Stendhaliană și Romantică”, 2011.
BOUCE, PG, et alii, Excentricitatea în Marea Britanie în secolul al XVIII-lea, Lille, Universitatea din
Edițiile Universității din Lille, 1976.
DANSEL, Michel, The Excentrics, publicat de Robert Lafont, 2012.
DIAZ, JL „Groteschi, originale, excentrici: splina fantasiștilor”, în La Fantaisie
postromantic, texte culese de JL Cabanès și JP Saïdah, Toulouse, Presses uni-
Universitatea Mirail, 2003, p. 171–191.
GILL, Miranda, Excentricitatea și imaginația culturală în Parisul secolului al XIX-lea, Nou
York, Oxford University Press, 2009.
ERDAN, Alexandre, Franța mistică. Tabelul excentricităților religioase din acest timp,
Amsterdam, RC Meijer, 1858.
LA VAUD, Martine, „Eșuat, uitat și minor: despre unele ficțiuni excentrice ale istoriei
istoria literară a secolului al XIX-lea”, în Ficțiuni de istorie literară, Jean-Louis Jeannelle (studii
adunat și prezentat de), Presses universita ires de Rennes, coll. „Unicornul”, 2009,
p. 157–169.
LOJKINE, Patricia, Umanism și excentricitate. Parodie, derizoriu și abuz de coduri
în timpul Renașterii, Geneva, Droz, 2002.
PHAM-THANH, Gilbert, Despre dandyism în Anglia în secolul al XIX-lea și repercusiunile sale
în Franța, Villeneuve d'Ascq, University Presses of the North, 1996.
SALZA, Luca, „Viciitudinea” naturii la Bruno. Între umbră și adevăr”, în Saverio
Ansaldi et alii, Giordano Bruno și puterea infinitului, în col. „Revista de artă a
Înțelegerea”, 2003.

LEECH, Daniel, Povestea excentrică: Gautier, de Maistre, Nerval, Nodier, Corti, 1987.

LEECH, Daniel, „Ai spus excentric?”, Romantism: marginalități

Societatea de Studii Romantice, 59, Paris, Edițiile CDU și Sedes, 1988, p. 41–58.

SANGSUE, Daniel, „Fantezie, excentricitate și realism în Champfleury”, în La Fantaisie

postromantic, texte culese de JL Cabanès și JP Saïdah, Toulouse, Presses uni-

Universitatea Mirail, 2003, p. 191–206.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

272SHULMAN, Peter, „Evoluția cuvântului „excentric” în Franța: de la lexic la metaforă”,

Limbi ale secolului al XIX-lea, G. Falconer, A. Oliver, D. Speirs (eds.), Toronto, Centre

de Studii Romantice Joseph Sablé, seria „În căutarea secolului al XIX-lea”, 1998,

p. 175–185.

SHULMAN, Peter, Duminica ficțiunii. The Modern French Excentric, Indiana (Vest La

Fayette), Purdue University Press, 2003.

IV. Bibliografie generală

ADORNO, Theodor, HORKHEIMER, Marx, Dialectica rațiunii: fragmente

filozofic, tradus în franceză din Dialectica Iluminismului: Filosofic

Fragmente (ed. a doua germană) de Eliane Kaufholz, Paris, Gallimard, 1974.

ALAIN, François, „Cum în opera lui Gilles Deleuze, discursul indirect preia și

lărgește sfera descrierii”, Colegiul Internațional de Filosofie, nr. 10, 199 ?,

p. 1–21.

AMEND, Anne, Între „implozie” și „explozie” – Dinamismul melancoliei

în lucrarea lui Germaine de Staël, Trier Wvt, 1991.

ANTOINE, Philippe, „Aceasta nu este o carte. Povestea călătoriei și respingerea literaturii”,

Edițiile Lumii Noi. Societăți de reprezentare, nr. 21, 2006, p. 45–58.

BAKHTINE, Mihail, Poetica lui Dostoievski, Paris, Seuil, 1970.

BALTRUSAITA, Jurgis Anamorphoses , Flammarion, col. „Campionii”, n. 623, 1997.

BÉGUIN, Albert, Sufletul romantic și visul, José Corti, 1939.

BENICHOU, Paul, Sacrul scriitorului, Paris, Corti, 1973.

BENICHOU, Paul, Timpul Profeților. Doctrine ale epocii romantice, Gallimard, 1977.

BERDIAEV , Nikolai, Junoaşterea de sine , Bucureşti, Humanitas, 1998.

BLANCHOT, Maurice, L'Espace littéraire, col. „Idées”, Paris, Gallimard, 1968.

BOLOGNA, Corrado, „Întoarcerea vechilor zei: Giulio Camillo și Fontainebleau”, Italique, « Varia », 2002, pp.109–138.

BOWMAN, Frank Paul, Hristosul romantic, Geneva, Droz, 1973.

BOWMAN, Frank Paul, „Armoniile religiei creștine”, Romantismul, nr. 5, 1973, p. 75–88.

BOWMAN, Frank Paul, „O lectură politică a nebuniei religioase sau „teomania””, Romantismul, n. 24, 1979, p. 75–88.

BOWMAN, Frank Paul, „Marginalitatea în religie”, Romantism, nr. 59, 1988, p. 31–40.

BOWMAN, Frank Paul, Discursul despre elocvența sacră în epoca romantică. Rhetoric, apologetic, hermeneutic (1777–1851), Geneva, Droz, 1980.

BRÉTÉCHÉ, Marion „A face o profesie de martor: Anne-Marguerite Dunoyer (1707–1719)”, consultat online la 6 martie 2013, http://revue.etudes-episteme.org/?face-profesie-de-a-le-martori

BRIX, Michel, Moștenirea lui Fourier: utopie romantică și eliberare sexuală, The Hunt la Snark, 2001.

BRIX, Michel, „Pentru o reexaminare a cadrelor istoriei literare secolului al XIX-lea: opoziţia dintre romantism şi realism”, Studi francesi , vol. XLV, n. 2, 2001, p. 268–283.

BRIX, Michel, „Eliberarea sexuală și eliberarea femeilor: de la un miraj la altul?”,

Christa, E., Delphine, D., Gaëlle, M. (ed.), Gândirea la sex... de la utopie la subversiune?, Montpellier, Universitatea Paul-Valéry, 2004, p. 19–30.

BRIX, Michel, „Nerval și erotismul romantismului”, Mizuno, H., Thélôt, J. (ed.), Quinze studii despre Nerval și romantism: În omagiu lui Jacques Bony, Paris, Kimé, 2005, p. 195–214.

BRIX, Michel, „Strategii de dragoste masculină: de la libertinism: de la iluminism la petrarhism romantic”, Astbury, K., Plagnol-Diéval ME (ed.), The Male in France, 1715–1830: Reprezentări ale masculinității, Peter Lang, 2004, p. 177–191.

BRIX, Michel, De la Hugo la Champfleury, sau de la un realism la altul, Paris, Honoré Champion, 2006.

BRIX, Michel, Eros și literatura. Discursul amoros în Franța în secolul al XIX-lea, Louvain-Paris-Sterling (Virginia), Peeters, „Republica Literelor”, 2001.

BRIX, Michel, Dragoste liberă: Istoria unei utopii, Paris, Molinari, 2008.

BRIX, Michel

l, Utopia petrarhană în Franța: de la Renaștere la epoca romantică,

M. Lamberti, Mexic, 2006.

BROMBERT, Victor. H., Închisoarea romantică: un eseu despre imaginar, José Corti, 1975.

AMARU,

Michel, Director IV, Paris, Minuit, 1972.

CABANÈS, Jean Louis, SAÏDAH, Jean-Pierre, Fantezie post-romantică, Toulouse, Prese Universitatea Mirail, 2003.

CARRÉ, Marie-Rose, Nebuna casei din închisorile sufletului. Studii de psihologie a imaginației în secolul al XVII-lea, Paris, Klincksieck, 1998.

CASSIRER, Ernst, Problema lui Jean-Jacques Rousseau, Hachette, col. „Filosofia pluralului”, 2006.

CASTEX, Pierre, Povestea fantastică în Franța de la Nodier la Maupassant, Corti, 1962.

CELLIER, Léon, Călătorii inițiatice, Neuchâtel, Éditions de la Baconnière, 1977.

CHAMARAT-MALANDAIN, Gabrielle, „Plombări și amintiri: un trecut în devenire. Confuzie generică, formală, semantică în proza lui Nerval”, Revue d'Histoire Literatura Franței, vol. 105, n. 4, 2005, p. 793–803.

CHARLE, Christophe, Secolul presei (1830–1939), Seuil, col. „Universul istoric”, 2004.

CHOTARD, Loïc, Abordări ale secolului al XIX-lea, Presa Universității din Paris-Sorbonne, 2000.

COMPAGNON, Antoine, Brisacier, sau suspendarea neîncrederii, consultat online pe 18 Februarie 2012 http://www.fabula.org/colloques/frontieres/PDF/Compagnon.pdf.

COMPAGNON, Antoine, Mâna a doua sau opera de citare, Seuil, 1979.

COZ, Michel, Cina cea de taină și cealaltă scenă: dorința și profesiunea de credință în Jean-Jacques Rousseau, Paris, Campion Honoré, 1998.

COZ, Michel, Jean-Jacques Rousseau, Paris, Vuibert, 1997.

DÄLLENBACH, Lucien, Mozaic. Un obiect estetic cu întorsături, Paris, Seuil, col. „Poetică”, 2001.

DECOTE, Georges, Itinerarul lui Jacques Cazotte (1719–1792). De la ficțiune literară la misticism politic, Droz, 1984.

DELBÓS, Victor, Filosofia practică a lui Kant, Paris F. Alcan, 1905.

274 DELEUZE, Gilles și GUATTARI, Félix, Capitalism și schizofrenie – O mie de platouri, Paris, miezul nopții, 1980.

DERRIDA, Jacques, Structura, semnul și jocul în discursul științelor umane, Prelegere susținută la Colocviul Internațional al Universității Johns Hopkins despre The Limbi critice și științe umane, 1966, Consultat online, 12 ianuarie,

2012: http://www.jacquesderrida.com.ar/frances/structure.htm.

DOSSE, François, Pariul biografic. Scriind o viață, Paris, La Découverte, 2007.

EL BASRI, Aïcha, The Prison Imagination of Jean Genet, Paris, L'Harmattan, 2013.

FINNÉ, Jacques, Mistificări literare, José Corti, 2010.

FOKKEMA, Douwe, The Concept of Rewriting , Cercetarea literară ă azi, Editura Polirom,

Iashi, 2000.

FOUCAULT, Michel, „Biblioteca fantastică”, Travail de Flaubert, Seuil, Puncte,

1993, p. 103–122.

FOUCAULT, Michel, Degete și scrieri, François Ewald, Daniel Defert (r.) și Jacques coll.

„Lagrange”, vol. IV, Gallimard, 2001.

FOUCAULT, Michel, Histoire de la folie à l'age classique, Gallimard, Paris, 1972.

GENETTE, Gérard, „Celalalt din același”, Figura IV, col. „Poetică”, Seuil, 1999.

GENETTE, Gérard, Estétique et Poétique, Paris, Seuil, 1992.

GENETTE, Gérard, Figures, vol. IIV, Seul, Paris, 1966–2002.

GENETTE, Gérard, Introduction dans l'architexte , Paris, Seuil, 1979.

GENETTE, Gérard, Noul discurs al narațiunii, Paris, Seuil, 1983.

GENETTE, Gérard, Palimpseste. Literatura de gradul II, Seuil, Paris, 1982.

GOETHE, JW, Scrieri despre artă, trad. J. M Schaeffer, Klincksieck, 1983.

GORDON, Rae Beth „Lace: Metaphor for the Text in Sylvie”, Romantic Review, vol.

LXXIII, n. 1, 1982, p. 45–66.

GUICHET, Jean-Luc Rousseau, animalul și omul: animalitatea în antropo-orizont

Logic of the Enlightenment, Paris, Éditions du Cerf, 2006.

GUSDORF, Georges, Dumnezeu, Natură, Omul în Epoca Iluminismului, Paris, Payot, 1972.

GUSDORF, Georges, Fundamentele cunoașterii romantice, Payot, 1982.

GUSDORF, Georges, Omul romantic, Paris, Payot, 1984.

GUSDORF, Georges, Principiile gândirii în epoca iluminismului, Paris, Payot, 1971.

GUYAUX, André, Poetica fragmentului, Neuchâtel, La Baconnière, 1985.

HAMON, Philippe, Text și ideologie. Valori, ierarhii și evaluări în operele literare

raire, Presses Universitaires de France, 1984.

HEGEL, GWF, Fenomenologia spiritului, Trad. de Jean Hyppolite, Paris, Biblioteca

filozofic, vol. 2, 1999.

HJORTBERG, Monica, Entuziasm și melancolie, un cuplu antonimic într-un

lucrări de Madame de Staël, Forumul Romansk XV Congresul Romanist Scandinav, nr. 16,

2002, p. 425–434.

ILLOUZ, Jean-Nicolas, Simbolism, Le Livre de Poche, Referință, 2004.

JACCARD, Roland, Madness, Paris, PUF, „Ce știu eu?” , 2004.

JEANCLOS, Yves, Proiectele de reformă judiciară ale lui Raoul Spifame în secolul al XVI-lea,

Geneva, Droz, 1977.

KALIFA, Dominique, RÉGNIER Philippe, THERENTY, Marie-Eve, V AILLANT, Alain (sub

managementul), civilizația ziarului. Istoria culturală și literară a presei în

Secolul al XIX-lea, Paris, Edițiile Lumea Nouă, 2012.

KRISTEV A, Julia „Bakhtin, cuvântul, dialogul și romanul”, Critica, aprilie 1967,

p. 438–465.

LEJEUNE, Philippe, I is another, Paris, Seuil, 1980.

LÉVY STRAUSS, Claude, Mintea sălbatică, Paris, Plon, 1976.

LYON-CAEN, Judith, „Marie-Françoise Melmoux-Montaubin, Scriitorul-jurnalist la

Secolul al XIX-lea: un mutant al Literelor, Saint-Étienne, Editions des Cahiers intempestifs,

col. „Locuri literare”, n. 6, 2003, Revista de istorie a secolului al XIX-lea, nr. 31, 2005.

MACÉ, Gérard, Eu sunt celălalt, Paris, Gallimard, 2007.

MADELENAT, Daniel, Biografia, Presses Universitaire de France, 1984.

MARJORIE, Philibert Noua Héloïse-Rousseau, Bréal, col. „Cunoașterea a munca”, 2002.

MILLER, Jonathan, On Reflection, National Gallery Publications Limited, 1998.

MILNER, Max, Diavolul în literatura franceză de la Cazotte la Baudelaire, 1772–1861, 1960, Corti, 2007.

MORTIER, Roland, Poetica ruinelor în Franța, Droz, 1974.

MOURGEOT, Régor-Robert, Oglinda, simbol al simbolurilor, Editions Dervy, 1995.

MELCHIOR-BONNET, Sabine, Istoria oglinzii, ed. Imago, 1994.

NÉE, Patrick și LAN ÇON, Daniel (sub conducerea), Elsewhere since Romantism. Eseuri despre literatura franceză, Hermann Éditeurs, 2009.

NEWMAN, Michele, Entuziasm în Diderot și doamna de Staël, New York, Fordham Universitatea, 1984.

Nicolas de Malebranche, Căutarea adevărului, Cărțile I-III, Paris, ed. J.-C. Bardout, Vrin, 2006.

OEHLER, Dolf, Spleen against Oblivion, iunie 1848, Baudelaire, Flaubert, Heine, Herzen, tradus de Guy Petitdemange, Payot, 1966.

OUELLET, Pierre, Poetica privirii. Literatură, percepție, identitate, prese universitare din Limoges, 2000.

QUINET, Edgar, Despre geniul religiilor, Charpentier, 1842.

QUINET, Edgar, Creștinismul și Revoluția Franceză, Operele complete ale lui Edgar Quinet, Pagnerre, or. III, 1865,

RANK, Otto, Don Juan. Un studiu al dublului, Paris, Denoël și Steele, 1932.

RÉGNIER, Philippe, „Discursul socialist în Franța în prima jumătate a secolului al XIX-lea: știință, politică și literatură”, în ed. Alain Vaillant, Scrierea/Cunoașterea: literatură și

cunoaşterea în timpurile moderne, Editions Printer, Saint-Étienne, 1996, p. 259–272.

RÉGNIER, Philippe, „Trupul Regelui, trupul lui Hristos, trupul Tatălui: persoana simbolică

și teoriile carnale ale părintelui Enfantin (1796–1864), șeful suprem al Sfântului-

Simonian”, în Jean-Marie Roulin (r.), Corp, societate de putere, Publicații ale

Universitatea din Saint-Étienne, 2005, p. 91–108.

RICHARD, Jean-Pierre, Microlectures, Seuil, 1979.

RICHER, Jean, Aspecte ezoterice ale operei literare a Sfântului Paul – Jonathan Swift – Jacques

Cazotte – Ludwig Tieck – Victor Hugo – Charles Baudelaire – Rudyard Kipling – O. V.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

276 de L. Milosz – Guillaume Apollinaire – André Breton, , Paris, Dervy – Cărți, col.

„Operă secretă”, 1980.

ROSSET, Clément, Realul și dublul său. Eseu despre iluzie, Paris, NRF Gallimard, 1976.

ROULIN, Jean-Marie, „La Sylphide, vis romantic”, Romantism, n. 58, 1987, p. 23–38.

ROULIN, Jean-Marie, „Marele secol către viitor: V oltaire, de la profeția epică la scriere

de istorie”, Revista de istorie literară a Franței, n. 5, 1996, p. 918–933.

ROULIN, Jean-Marie, „Când Calliope se distrează. Elemente pentru o poetică a fragmentului-

tăcere la cotitura Iluminismului”, în Teoria și practica fragmentului (Proceedings of Conference

al SUSLLF (Veneția, 28–30 noiembrie 2002), studii culese de L. Omacini și L.

Este Bellini, Geneva, Slatkine, 2004, p. 91–108.

ROULIN, Jean-Marie (studii culese de), Corp, literatură, societate (1789–1900, Publicații

de la Universitatea Saint-Etienne, col. „Secolul al XIX-lea în reprezentare(e)”, 2005.

ROULIN, Jean-Marie, „O figură a romanticului în altă parte: patria înstrăinată (Aventurile

din ultimul Abencerage, colonelul Chabert și Sylvie)”, The Elsewhere since the roman-

tism (de la Chateaubriand la Bonnefoy), dir. Dani el Lançon și Patrick Née (Colocviul lui

Cerisy, septembrie 2008), Paris, Hermann, 2009, p. 38–54.

ROULIN, Jean-Marie, „Reutilizarea articolelor de presă: spre o scriere a evenimentelor actuale?”, în Chateaubriand, revizor și adnotator al lucrărilor sale, dir. Patrizio Tucci (Actele din conferința de la Padova, decembrie 2007), Paris, Champion, 2010, p. 65–74.

SALZA, Luca, „Vicitudinile naturii în Bruno. Între umbră și adevăr”, în Saverio Ansaldi et alii, Giordano Bruno și puterea infinitului, în col. „Revista de artă a Înțelegerea”, 2003, p. 14–19.

LEANGSUE, Daniel, „Excesele de carte”, Romantism, n. 69, 1990, p. 43–59.

SCHNEIDER, Michel, Hoții de cuvinte. Eseu despre plagiat, psihanaliză și gândire, Gallimard, 1985.

SEZNEC, Jean, Supraviețuirea zeilor antici. Eseu despre rolul mito-tradiției logica în umanism și în arta Renașterii, Flammarion, 1993.

SIMON, Gustave, Istoria unei colaborări. Alexandre Dumas și Auguste Maquet, Georges Crès și Co., 1919.

SOLLERS, Philippe, „Scrierea și revoluția”, în Tel Quel. Teoria multimilor, Le Seuil, 1968.

SOLLERS, Philippe, Teoria ansamblului, Paris, Seuil, 1968.

STAROBINSKI, Jean Jean-Jacques Rousseau: transparența și obstacolul, Paris, Plon, 1957.

STAROBINSKI, Jean, Istoria tratamentului melancoliei, Basel, Geigy, 1960.

STEINMETZ, Jean-Luc, Franța frenetică din 1830, Phébus, 1978.

STEINMETZ, Jean-Luc, Literatura fantastică, PUF, Ce știu?, 1990. ȘTEFĂNESCU, Dorin, „Centrul și concentrarea. Relevanța unei teorii romantice”, Revista de Studii Literare Române, voi. 3, 2013, p. 67–72.

THERENTY, Marie Ève, Mozaici. Fiind un scriitor între presă și roman (1829-1836), Paris, Campion Honoré, 2003.

THERENTY, Marie-Ève, Literatura în viața de zi cu zi. Poetica jurnalistică în secolul al XIX-lea secol, Paris, Ed. The Threshold, col. Poetic, 2007.

TOMA, Dolores, „Ruinele noastre și locurile funerare”, prefață la Ruinele și locurile funerare, Hete-

rotopos, n. 2, 2009, p. 11–23.

Bibliografie

277TROUBETZKOY, Vladimir, The Shadow and the Difference: The Double in Europe, Paris, PUF, 1996.

VICKERMANN, Gabriele, „Clasicism și Romantism. O scriere reflexivă în Smarra

sau demonii nopții de Charles Nodier”, Revue germanique internationale, „Între

Clasicism și Romantism, pe la 1800”, n.16, 2001, p. 87–100.

V. Lucrări şi articole despre Gérard de Nerval

Lucrări și articole contemporane de Nerval

ASSELINEAU, Charles, „Illuminati sau precursorii socialismului”, The Athenaeum

Franceză, 28 august 1852, p. 132.

BABOU, Hyppolyte, „Profiluri literare. Domnul Géraud de Nerval”, La Patrie, 20 octombrie 1850.

BELL, Georges, „Revista bibliografică”, Mercure de France, Revista universală de literatură-

stergere si arte plastice, 1 septembrie 1852, p. 639–645.

BONNAT, Jean-Louis, „Gérard de Nerval” un precursor al „etapei oglindă” (sau nerațiunea)

de psihoză, în slujba rațiunii guvernului politic, „Regele Bicêtre”,

Clinici mediteraneene, nr. 64, 2001, p. 273–284.

CHAMPFLEURY, Jules, „Gérard de Nerval și Scene din viața orientală. Omul și

cartea”, Mesager al teatrelor și artelor, 4 mai 1849.

CHAMPFLEURY, Jules, Marile figuri de ieri și de azi Balzac, Gérard de Nerval,

Win, Courbet, Paris, Poulet-Malassis și de Broise 1861.

D'AUREVILLY, Jules, „Bibliografie”, Le Pays, 21 martie 1853, p. 3.

GONCOURT, Edmond și Jules de, „The Illuminati, or the precursors of socialism, 1 vol.,

Paris, Victor Lecou », L'Eclair, 10 iulie 1852.

JANIN, Jules, „Gérard de Nerval”, Jurnal de dezbateri, 1841.

LIMAYRAC, Paulin, „La Presse Serial: Books: Gérard de Nerval", La Presse, 31

17 iulie 1853, p. 2.

MIRECOURT, Eugène, Gérard de Nerval, J.-P. Rorer, 1854.

PONTMARTIN, Armand de, „The Illuminés de l'uminisme", Convorbiri literare, Michel

Lévy, 1854, p. 185–196.

Lucrări și articole critice (20 și 21)

AUBADE, Camille, Nerval și mitul lui Isis, prefață de Claude Pichois Kime, 1997.

ABUD FILHO, Regis Mikail, « Gérard de Nerv al ea narrativa ecêntrica. Critică, ficțiune și

biografie în Les Illuminés », Remate de Males , Campinas-SP, n.1, 2011, p. 179–194.

ARTIGAS- MENANT, Geneviève, „Aspecte nervoase ale secolului al XVIII-lea", Cincisprezece

studii despre Nerval și romantism, în omagiu lui Jacques Bony, culese de Hisashi

Mizuno și Jérôme Thélôt, Edițiile Kimé, 2005, p. 47–62.

AUDIAT, P., Aurélia lui Gérard, Librăria Veche Honoré, Campion, 1926.

A VNI, Ora, „La Bicêtre: Austin, Searle, Nerval", Modern Language Notes, vol. 98, n. 4, 1983,

p. 624–638.

A VNI, Ora, „Regele lui Nerval al Bicêtre", Rezistența referinței. Lingvistică, Filosofie

și textul literar, Baltimore-Londra, The Johns Hopkins University Press, 1990,

p. 202–226.

278BARINE, Arvède, Neurotics Hoffmann-Quincey – Edgar Poe-Gérard de Nerval, Paris,

Hachette, 1898.

BAYLE, Corinne, The Walk to the Star, Seyssel, Editions Champ Vallon, 2001.

BÉGUIN, Albert, Gérard de Nerval, José Corti, 1945.

BÉNICHOU, Paul, Școala dezamăgirii, Sainte-Beuve, Nodier, Musset, Nerval,

Gautier, Gallimard, 1992. [„Gérard de Nerval", p. 217–492)].

BERCHTOLD, Jacques, „Energiile „poveștilor de evadare” în secolul al XVIII-lea: starețul din Bucquoy, Baron de Trenck, Inginer Latude”, Caietele Centrului de Cercetare istoric, n. 39, 2007, p. 183–203.

BLANCHARD, Gérard, „Restif de la Bretonne: tipografie și scriitor”, Comunicare și limbi, n. 30, 1976, p. 63–80.

BOMBARDE, Odile, „Palimpsest și memorie – ecran în Sylvie: înecul micuțului Parisian”, Literatură, n. 158, 2010, p. 47–62.

BOMBOIRE, Christine, „scrisorile de dragoste” ale lui Nerval, mit sau realitate? , Namur, Prese academicieni din Namur, Nervalian and Romantic Studies, n. 1, 1978.

BONNAT, Jean-Louis, GIRARD, Hélène, Gérard de Nerval: cititor și biograf al lui Nicolas Resttif de

un Br

uimire: (un eseu despre modalitățile de autoanaliză și dezvoltarea acesteia,

prin bi

grafică și autobiografie, din punct de vedere al genului literar), Nantes, Universitatea din Nantes, 1980.

BONNEFOY, Yves, Poetul și „fluxul în mișcare al mulțimilor”: Paris pentru Nerval și pentru Baudelaire. Paris, Biblioteca Națională a Franței, 2003, [„Nerval alone in Paris”, p. 37–72].

BONNET, Henri, „Nerval și Biblia: căutarea unei noi alianțe”, în Biblia în literatură, Proceedings of the international Conference of Metz, University of Metz, Cerf, 1996, p. 13–28.

BONNET, Henri, „„Căile luminoase ale religiei” în Fiicele focului și Auréliei”, Gerard de Nerval. „Fiicele focului”, „Aurélia”, „Soarele negru”, Lucrările conferinței de agregare din 28 și 29 noiembrie 1997, p. 211–222.

BONY, Jacques, Dosarul „Fake Salt Workers”, Namur, Namur University Press,

Studii nervaliene și romantice, n. 7, 1983.

BONY, Jacques, Povestea Nervaliană, o căutare de forme, Paris, José Corti, 1990.

BONY, Jacques, Estetica lui Nerval, Sedes, 1997.

BONY, Jacques, „Claude Pichois și Michel Brix, Gérard de Nerval”, Romantism, nr. 93,

1996, p. 112–114.

BONY, Jacques, Aspecte ale lui Nerval. Istorie-estetică-fantezie, Eurédit, 2006.

BONY, Jacques, „Fronite, limite, praguri...”, în Pierre-Albert Jourdin, revista Europa

lunar Gérard de Nerval, Aïgui, 2007.

BOUILLIER, Henry, „Gérard de Nerval și Nicolas”, Caiete Gérard de Nerval, nr. 12, 1989,

p. 29–32.

BOWMAN, Frank-Paul, Gérard de Nerval. Cucerirea sinelui prin scriere, Orléans,

Paradigm, 1997.

BOWMAN, Frank-Paul, „C

corpuri și orgie în Nerval, The Harlem Picture Book”, Corp/decoruri,

Femei, orgie, parodie. Omagiu lui Lucienne Frappier-Mazur, sub conducerea lui

Bibliografie

279Cathérine Nesci, în colaborare cu Gretchen Van Slyke și Gerald Prince, Amsterdam,

Atlanta, Ga, Radopi, 1999, n. 22, p. 221–235.

BRIX, Michel, jurnalist Nerval (1826–1851). Probleme, metode de atribuire,

Studii nervaliene și romantice VIII, Namur University Press, 1986.

BRIX, Michel, „Illuminatii lui Nerval sau cartea perfect nebună despre nebunie”,

Studii franceze, Torino, numărul III, 1990, p. 464–471.

BRIX, Michel, „Nerval și școala păgână”, Buletinul Baudelairien, voi. 26, n. 2, 1991, p. 75–86.

BRIX, Michel, „Vertijul sensului. Lecții nervaliene ale variantei”, Belgian Review of

filologie si istorie, volumul 72, fasc. 3, 1994, p. 579–583.

BRIX, Michel, „Nerval The Illuminists and Scepticism”, Romanische Forschungen,

O istorie virtuală a limbilor și literaturii romanice publicată de Wido

Hempel, Band 106, Heft 14, 1994, p. 243–253.

BRIX, Michel, „Gérard de Nerval și scepticismul religios: cazul Voyage en Orient”,

Studii literare, voi. 28, n. 1, 1995, p. 83–91.

BRIX, Michel, „Gérard de Nerval și politeismul greco-roman”, Jurnalul Internațional

of the Classical Tradition [Boston], voi. 1, n. 4, 1995, p. 120–129.

BRIX, Michel, Zeițele absente. Adevăr și simulacru în opera lui Gérard de Nerval,

Klincksieck, 1997.

BRIX, Michel, Manual bibliografic al operelor lui Gérard de Nerval, Presses Universi-

Namur, 1997.

BRIX, Michel, „Nerval și închisoarea fericită”, în André Guyaux (sub publicarea lui),

Gérard de Nerval, Presa Universității din Paris Sorbona, 1997, p. 141–151.

BRIX, Michel, „De la panteism la supranaturalism. Nerval, traducător al lui Goethe, Europa

și traducere, texte culese de Michel Ballard, Arras, Artois Presses Université; Prese

de la Universitatea din Ottawa, 1998, p. 159–170.

BRIX, Michel, „Critica autenticității sau critica atribuirii? Cazul operelor complete

de Gérard de Nerval”, Revista belgiană de filologie și istorie, „Limbi și literaturi

modern – Litere de limbă modernă”, vol. 76, fasc. 3, 1998, p. 795–801.

BRIX, Michel, „Probleme și semnificații ale ezoterismului nervalian”, Verbum Analecta Neo-

Latina, vol. 1, n. 2, 1999, p. 178–187.

BRIX, Michel, „Reflecție nervoasă și politică. O lectură a Negustorilor falși de sare, Sborník

Practica filozofică a Universității din Brne, L 21, 2000, p. 23–47.

BRIX, Michel, „Narațiune biografică și creație literară. Cazul Illuminati din Nerval”,

Caietele Asociației Internaționale de Studii Franceze, nr. 52, 2000, p. 183–199.

BRIX, Michel, „Bolile dragostei: Balzac, Nerval, Flaubert”, Reviste de filologie

franceza, vol. 12, 2000, p. 121–128.

BRIX, Michel, „Nerval și mesmerism”, Urme de mesmerism în literatură

Literatura europeană secolului al XIX-lea / Influența mesmerismului asupra literaturii europene

al secolului al XIX-lea, lucrările conferinței internaționale organizate la 9 și 10 noiembrie

1999, Bruxelles, Publicațiile Facultăților Universității Saint-Louis, 2001.

BRIX, Michel, „Nerval și mitul lui Faust”, în Faust sau frontierele cunoașterii, Bruxelles,

Publicațiile Facultăților Universității Saint-Louis, 2002, p. 179–192.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

280BRIX, Michel, „Autobiografia și problema realismului”, în Scrieri despre sine:

secrete și reticențe, Bertrand Degott și Marie Miguet-Ollagnier (ed.), Paris, L'Harmattan,

2002, p. 29–47.

BRIX, Michel, „Nerval și erotismul romantismului”, Mizuno, H., Thélôt, J. (ed.), Quinze

studii despre Nerval și romantism: În omagiu lui Jacques Bony, Paris, Kimé, 2005,

p. 195–214.

BRIX, Michel, „Nerval, cititor și biograf al lui Rétif de la Bretonne”, Studii Rétiviennes,

zbor. 38, 2006, p. 179–190.

BRIX, Michel și PICHOIS, Claude, Nerval Dictionary, Tusson, Du Lérot, 2006.

BRIX, Michel, „Note și documente din Confidences lui Nicolas către Fiicele Focului: două scrisori

de Nerval găsit”, Revista de istorie literară a Franței, vol. 108, n. 3, 2008,

p. 645–649.

BRIX, Michel, Nerval. Gleanings and Crumbs from the Press, Honoré Champion, col. "Romantism

și modernități”, n. 140, seria „Biblioteca Nerval”, 2013.

CAMPION, Pierre, Nerval. O criză de gândire, Rennes, PU de Rennes, 1998.

CARLE, Michel, De la cetățean la artist. Gérard de Nerval și primele sale scrieri, Canada, University of Ottawa Press, 1992.

CAROLL, Robert C., „Iluzie și identitate. „Sara ” a lui Nerval și Rétif”, Studii în Romantism, n. 15, iarna 1976, p. 59–80.

CÉARD, Jean, „Raoul Spifame, Regele Bicêtr e. Cercetare pe o poveste de Nerval”, Studii Nervalieni și romantici, III, Namur, 1981, p. 25–50.

CELLIER, Léon, Gérard de Nerval, omul și opera, Hatier, 1956.

CHADBOURNE, Richard „Eseismul lui Gérard de Nerval”, Eseul francez, ed. A. Maynor Hardee, Columbia, SC: U Carolina de Sud, 1982, p. 35–42.

CHAMARAT-MALANDAIN, Gabrielle, „Poveste, oglindă, istorie. Aspecte ale nervilor-Hoffmann, Romantismul, voi. 8, 1978, p. 79–93.

CHAMARAT-MALANDAIN, Gabrielle, Nerval și focul teatrului. Identitatea și scrierea în proza lui Gérard de Nerval, José Corti, 1986.

CHAMARAT-MALANDAIN, Gabrielle, „Jurnalist nervos”, Romantism, voi. 20, n. 69, 1990, p. 147–149.

CHAMARAT-MALANDAIN, Gabrielle Nerval. Realism și invenție, Paradigm, 1997.

CHAMBERS, Ross, Poetica călătoriei, José Corti, 1969.

CHAMBERS, Ross, „Nopțile folosite greșit ale lui Gérard de Nerval”, Revue des Sciences uman, n. 126, 1967, p. 167–185.

CHAMBERS, Ross, Melancolie și opoziție. Începuturile modernismului în Franța, José Corti, 1987.

CHANG, Park Hwa, Nerval, scriitor de călătorii: o nouă formă de călătorie literară, teză de doctorat consultată online, 9 martie 2013: http://bdr.u-paris10.fr/theses/internet/2012PA100046.pdf).

CHELEBOURG, Creștin „Poetica în judecată. Balzac, Nerval, Hugo”, Romantism,

n. 105, 1998, p. 57–70.

COMPAGNON, Antoine, „Nerval on the Hunt”, în La Vie Romantique. Omagiu lui Loïc

Chotard, Paris, Presa Universității Paris-Sorbonne, 2003, p. 169–177.

COLOT, Michel, Gérard de Nerval sau devotamentul pentru imaginație, Paris, PUF, 1992.

Bibliografie

281CROUZET, Michel, „Retorica viselor în Aurélia”, Nerval. O poetică a viselor,

lucrările conferinței de la Basel, 10, 11, 12 noiembrie 1986, Honoré Champion, 1989, p. 183–208.

DAYAN, Peter, Nerval și tații săi, Portret în trei panouri cu două balamale și un lacăt,

Droz, 1992.

DESTRUEL, Philippe, „Angélique și biblioteca din Babel”, Romantismul, 1985, p. 21–32.

DESTRUEL, Philippe, „O istorie genealogică a timpului.” („Biblioteca mea

uncle ” and The Illuminati)”, Cahiers Gérard de Nerval, n. 16, 1993, p. 68–75.

DESTRUEL, Philippe, Scrierea nervaliană a timpului. Experiența temporalității

în lucrarea lui Gérard de Nerval, Saint-Genouph, AG Nizet, 2004.

D'HUST, Lieven, „Traducerea și scrierea în Nerval: Testul celui de-al doilea Faust”, Quinze

studii despre Nerval și romantism, în omagiu lui Jacques Bony, ed. Hisashi Mizuno

și Jérôme Thélôt, Edițiile Kimé, 2005, p. 63–76.

DIDIER, Béatrice, „Întâlnirea dintre Nerval și Babou”, Studii și romantism nervalien

căpușe, II, 1979, p. 45–50.

DIDIER, Béatrice, „Nerval și filosofia Iluminismului sau doliul credinței”, în Nerval:

o poetică a viselor, Actele conferinței de la Basel, Mulhouse și Fribourg din 10, 11 și 12

noiembrie 1986, p. 101–110.

DIDIER, Béatrice, „Revoluție și identitate în Illuminati”, Cahiers Gérard de Nerval,

n. 12, 1989, p. 210, p. 2–10.

DUBOURG, Anne, „Primele agitații politice.-Raoul Spifame: Decretele regale. –

La Boëtie: Discourse on Voluntary Servitude", în Lenient, Charles, Satira în Franța sau literatura militantă în secolul al XVI-lea, Paris, Hachette, primul volum, 1886, p. 184–195.

DU CHAMP, Maxime, The Illuminati [Extract], în André Guyaux et alii, Gérard de Nerval: Memoria criticii, Paris-Sorbona, 1997.

DUNN, Susan, „Nerval and the Portraits", Australian Journal of French Studies, Clayton, Victoria, n. 12, 1975, p. 286–294.

DUNN, Susan, „Nerval: Trangressi on and the Riancey Amendment", Secolul al XIX-lea Studii franceze, n. 12, toamna iarnă 1983–1984, p. 86–95.

DUPRÉ, Guy, „Illuminati sau precursorii socialismului", L'Infini, n. 38, 1992, p. 94–115.

EL BASRI, Aïcha, The Prison Imagination of Jean Genet, Paris, L'Harmattan, 2013.

ENDÔ-SATÔ, Fumiko, „Despre unitatea colecției Les Filles du Feu", André Guyaux, Nerval: Actele conferinței de la Sorbona, Universitatea Paris IV: Paris-Sorbona, 1997.

FAIRLIE, Alison B., „Mitul lui Orfeu în opera lui Gérard de Nerval", Cahiers de Asociația Internațională de Studii Franceze, nr. 22, 1970, p. 153–168.

FELMAN, Shoshana, Madness and the Literary Thing, Seuil, 1978 [„Gérard de Nerval, nebunia și repetarea", p. 59–96].

FORNASIERO, Jean, „Fourierism, politică și himere în Gérard de Nerval", Revue Roman, 36 (1), 2001, p. 59–80.

FREER, AJ, „Diderot, „Angélique" și „încrederile lui Nicolas", Studi francesi, Torino, n. 9, 1965, p. 283–290.

282FREYBURGER, Gérard, „Nerval și vechile culte misterioase", Nerval a poetic

al visului, lucrările conferinței de la Basel, 10, 11, 12 noiembrie 1986, Honoré Champion, 1989, p. 219–225.

GAILLARD, Françoise, „Nerval sau contradicțiile romantismului”, Romantismul, n. 1–2, 1971, p. 128–138.

GAILLARD, Françoise, „Auréli sau amurgul zeilor”, Gérard de Nerval, Les Filles du Feu, Aurélia, „Soarele Negru”, texte culese de José-Louis Diaz, lucrările conferinței agregare din 28 și 29 noiembrie 1997, SEDES, 1997, p. 233–238.

GUILLAUME, Jean, „Evoluția religioasă a lui Gérard Labrunie care a devenit Gérard de Nerval”, NRT, n. 118, 1996, p. 385–397.

GUILLAUME, Jean, Nerval. Măști și fețe, Namur, Namur University Press, Studii nervaliene și romantice, n. 6, 1984.

GUILLAUME, Jean, Filologie și exegeză, Namur, Peeters, col. de Studii Clasice, n. 12, 1998.

GAULMIER, J, Gérard de Nerval și Fiicele focului, Nizet, 1951.

GUNDERSEN, Karin, „Divagațiile lui Angélique și arta lui Nerval”, Orbis Literarum, n. 29, 1974, p. 34–41.

HONG, Kuo-Yung, Proust și Nerval. Eseu despre legile misterioase ale scrisului, Paris, Campion, 2006.

HURÉ, Jacques, „Eu sunt celălalt”, Caiet Gérard de Nerval, „Autobiografia”, Mulhouse, 1988, p. 20–27.

ILLOUZ, Jean-Nicolas, Nerval, „visătorul în proză”. Imaginație și scris, Paris, PUF, 1997.

ILLOUZ, Jean-Nicolas, „Cunoaștere și melancolie. În jurul ermetismului himerelor, Gérard de Nerval, Les Filles du Feu, Aurélia, „Soarele Negru”, texte culese de José-Luis Diaz, lucrările conferinței de agregare din 28–29 noiembrie SEDES, 1997, p. 125–131.

ILLOUZ, Jean-Nicolas, „„Lira lui Orfeu” sau Mormântul himerelor”, Literatură,

Larousse, n. 127, septembrie 2002, p. 71–85.

ILLOUZ, Jean-Nicolas, „Nerval: limbaj pierdut, proză rătăcitoare (despre Cântece și Legendele lui Valois)”, Sorgue, n. 4, 2002, p. 15–25.

ILLOUZ, Jean-Nicolas, „Nerval de la un teatru la altul”, „Clartés d'Orient”, Nerval în altă parte, sub conducerea lui Jean-Nicolas Illouz și Claude Mouchard, Editions Laurence Tepet, 2004, p. 99–133.

ILLOUZ, Jean-Nicolas, „Nerval, „sentimental” și „naiv”. Idila, elegia și satira în Sylvie”, Europa, n. 935, 2007, p. 122–141.

ILLOUZ, Jean-Nicolas, „Nerval: Orientul interior”, În altă parte după romantism (din Chateaubriand lui Yves Bonnefoy), ed. Patrick Née și Daniel Lançon, Hermann, 2009, p. 55–83.

ILLOUZ, Jean-Nicolas, „Religiile lui Nerval”, în Jacques Neefs (ed.), Knowledge in Stories II. Cioburi de cunoștințe: Balzac, Nerval, Flaubert, Verne, soții Goncourt, col. „Manuscrise modă

rnes”, Vincennes University Press, Saint-Denis, 2010, p. 122–141.

JATON, Anne Marie, „Istoricul nervos al Illuminati”, Iluminismul și Iluminismul, Proceedings of the Conferința Internațională de la Cortona, (36 octombrie 1983), Pisa, Pacini, 1986, p. 29–40.

JATON, Anne Marie, „Nerval și Saint-Martin”, Studii și cercetări în literatura franceză, nr. 15, 1976, p. 231–262 [articol în italiană].

JEANNERET, Michel, Scrisoarea pierdută. Scrisul și nebunia în opera lui Nerval, Paris, Flammarion, „Științe umane”, 1978.

JEANNERET, Michel, „Nebunia este un vis: Ne rval și Doctor Moreau din Tours”, Romantismul, vol. 10, n. 27, 1980, 59–75.

JEANNERET, Michel, „Narcis, Prometeu, Pygmalion: trei figuri ale nebuniei conform

Nerval », Romantism, n. 24, 1979, p. 112–118

JEANNERET, Michel, „Arheologul nervilor: de la ruinele Pompeii la subteranul viselor”, Imaginarul Nervalian. Spațiul Italiei, texte culese și prezentate de Monique Streiff Moretti, Perugia, Edițiile științifice italiene, 1988, p. 135–151.

JEANNERET, Michel, „Dumnezeu în bucăți: avatarele figurii divine în Aurélia”, în Nerval, Acte ale trecerii

Sorbona rag din 15 noiembrie 1997, University Press din Paris-Sorbona, 1997, p. 177–190.

JEFFERSON, Ann, Biografia și problema literaturii în Franța, cap. „Virtuțile of Marginality in Nerval's Illuminés”, Oxford University Press, 2007.

JUDEN, Brian, „Nerval și criza panteismului”, L'Herne. Gerard de Nerval, Ediții de l'Herne, 1980, p. 275–287.

JUDEN, Brian, „Romantic Faces of Pan”, Romantism, nr. 50, 1983, p. 27–40.

KASELL, W., „Dublul inocent al lui Nerval: „Regele Bicêtre””, Stanford French Review, n. 2, 1978, p. 39–46.

KLIEBENSTEIN, M. Georges, „O mistificare absolută – Despre „cina Cazotte”, Roma

ntism, n. 116, 2002, p. 19–34.

KNAPP, Bettina L., Gérard de Nerval dilema mistică, Universitatea din Alabama Pres, 1980.

KOFMAN, Sarah, Nerval și farmecul repetiției, Editions L'Age d'Homme, Lausanne, 1979.

LATOURNERIE, Jacques, „The Illuminati. Nerval and Umberto Eco”, Caiete Gérard de Nerval, n. 14, 1991, p. 83–86.

LOKKE, Kari, Gérard de Nerval: Poetul ca vizionar social, Lexington, Kentucky,

Forumul francez, 1987.

MACÉ, Gérard, Eu sunt celălalt, Paris, Gallimard, 2007.

MACÉ, Gérard, „Eu sunt celălalt”, Pierre-Albert Jourdin, Revista lunară Europa Gérard de Nerval, Aïgui, 2007.

MARCHAL, Bertrand, „Himerele lui Nerval”, în Gérard de Nerval, Actele conferinței de la Sorbona din 15 noiembrie 1997, sld de André Guyaux, University Press din Paris Sorbona, 1997, p. 117–129.

MARCHAL, Bertrand, „Nerval și întoarcerea zeilor sau Teatrul Renașterii, Gérard de Nerval, Les Filles du Feu, Aurélia, „So leil noir”, lucrările conferinței de agregare din 28–29 noiembrie 1997, SEDES, 1997, p. 223–231.

MARCHAL, Bertrand, „De la „cei întunecați” la „claritatea Orientului” în himerele lui Nerval, „Clairties of the Orient”, Nerval elsewhere, ed. Jean-Nicolas Illouz și Claude Mouchard, Edițiile Laurence Teper, 2004, p. 31–43.

MARCHETTI, Marillia, „Rolul hazardului în dezvoltarea „adevăratului” Nervalian”, Nerval.

O poetică a viselor, lucrările conferinței de la Basel, 10, 11, 12 noiembrie 1986, Honoré Champion, 1989, p. 121–131.

MARIE, Aristide, Gérard de Nerval, Gérard de Nerval. Poetul. Omul, Hachette, 1914.

MARTIN, David, „Despre un „un anumit fenomen” al lecturii, sau Nerval și autobiografie” imposibil: despre Alexandre Dumas”, Cahiers Gérard de Nerval, „Autobiografie”, Mulhouse, 1988, p. 33–40.

MATHOREZ, Jules, „Un socialist radical sub Henri II: Raoul Spifame”, Revue politique și parlamentar, n. 237, 1914, p. 538–559.

MAURON, Charles, De la metafore bântuitoare la mit personal, Paris, Corti, 1964.

MAZELIER, Roger, Gérard de Nerval și umorul divin, Saint-Quentin-en-Yvelines, Les Trei, 1995.

MILNER, Max, „Religie și religii în călătoria lui Gérard de Nerval în Orient”,
Romantismul, n. 50, 1985, p. 41–52.
MIZUNO, Hisashi, Scrierea călătoriei. Expresia realității în primul
publicațiile Voyage en Orient și Lorely, Souvenirs d’Allemagne, Paris, Honoré
Campion, col. „Romantism și modernitate”, 2003.
MIZUNO, Hisashi, „Despre creștinismul în partea a doua a Aureliei”, pentru a consulta
doar online http://www.gerarddenerval.be/index.php?page=etudesh&titre=ETUDES
%20 GĂZDUIT.
MIZUNO, Hisashi (r.), Medalioane Nervalian. Unsprezece studii în memoria părintelui Jean
Guillaume, Saint-Genouph, Nizet, 2003.
MIZUNO, Hisashi și THÉLÔT, Jérôme, Fifteen Studies on Nerval and Romantism, Paris,
Kimé, 2005.
MIZUNO, Hisashi, „Nerval care se confruntă cu realismul: Nopțile de octombrie și estetica nervaliană”,
Revista de istorie literară, voi. 105, nr. 4, 2005, p. 817–842.
MIZUNO, Hisashi, „Totul trăiește, totul acționează, totul corespunde. Nebunia poetică în Aurélia
de Gérard de Nerval”, Review of Literary History of France, vol. 110, n. 2, 2010,
p. 333–349.
MIZUNO, Hisashi, „Scrierea dialogică a nebuniei în scrierile autobiografice ale
Gerard de Nerval înaintea Aureliei”, Romantism, vol. 3, n. 149, 2010, p. 111–123.
MOUILLAUD, Geneviève, „Autorul și celălalt”, Jean Richer, (sub conducerea), L'Herne.
Gérard de Nerval, Editions de l'Herne „Căutarea identității personale: eu, eu și
celălalt”, n. 37, 1980.
MOUSSA, Sarga, „Nerval și mormântul lui J.-J. Rousseau”, Revista Institutului de Sociologie,
Universitatea Liberă din Bruxelles, 1998/1–2, 2000, p. 119–131.
MUREȘANU IONESCU, Marina, „Elementul vegetal – parte integrantă a mitologiei

Povestea personală a lui Nerval”, Universitatea din Atena, vol. XXIII, 1977.

MUREȘANU IONESCU, Marina, Pentru o semiotică a narațiunii – O lectură a Nerval –, Iasi, Editura Junimea, 2007.

MUREȘANU IONESCU, Marina, „Pentru o lectură pragmatică a narațiunii”, Grade, 1981, n. 28, p. 121–125.

MUREȘANU IONESCU, Marina, „Mise en abyme and narative levels in „Angélique” de Gérard de Nerval”, Dialog, Revista de studii românești, Montpellier, Universitatea Paul Valéry, nr. 7, 1981, p. 83–94.

NOZAKI, Kan, „Împrumut și transformare la Nerval: cazul Cythera”, Cahiers Gérard de Nerval, n. 10, 1987, p. 74–78.

PICHOIS, Claude, BRIX, Michel, Gérard de Nerval, Fayard, 1995.

PICHOIS, Claude, „Nerval, figură emblematică a universului Baudelairean”, Buba, X, 2, 1975, p. 11–16.

PICHOIS, Claude, „Aspecte ale politicii nervaliene în Voyage en Orient”, Mâine IX, 33, 1984, p. 7–9.

PICHOIS, Claude, ALICE, Jean-Paul, Gérard de Nerval, Paris, viața rătăcitoare, agenție Cultural din Paris, 1996.

POPA, Nicolas, Sentimentul morții la Gérard de Nerval, Paris, Gamber, 1925.

POPA, Nicolas, „Sursele germane a două fiice ale focului: Jemmy și Isis de Gérard de Nerval”, Revista de literatură comparată, 1930.

POPA, Nicolas, Studiu critic despre Fiicele focului, campion, 1931.

GAIN, Georges Metamorfozele cercului, Plon, 1968.

RAYMOND, Jean, „Rousseau după Nerval”, Europa, n. 391–392, nov–dec. 1961, p. 198–205, p. 198–205.

RAYMOND, Jean, Nerval singur, Seuil, „Scriitorii mereu”, 1964.

RAYMOND, Jean, Poetica dorinței, Nerval, Lautréamont, Apollinaire, Eluard, Seuil, 1974, p. 31–303.

RICHARD, Jean-Pierre, Poezie și profunzime, Seuil, 1955.

RICHER, Jean, Gérard de Nerval și doctrinele ezoterice, Le Griffon d'or, 1947.

RICHER, Jean, „Nerval și fantomele sale”, Mercure de France, 1 iunie 1951, p. 282–301.

RICHER, Jean, „Doi călători nobili: Cazotte și Nerval”, postfață la retipărire Diavolul îndrăgostit, Clubul de carte francez, 1951.

RICHER, Jean, Nerval, experiență și creație, Hachette, 1963.

RIGOLI, Jean, Citind delirul. Alienismul, retorica și literatura în Franța în secolul al XIX-lea. Prefață de Jean Starobinski, Geneva, Fayard, 2001.

RINSLER, Norma, „Gérard de Nerval și Heinrich Heine”, Revista de literatură comparată, n. 33, 1959, p. 94–102.

LEEK, Daniel, „Nerval and the Unworkable Book”, Revue des Sciences humaines, 2002, p. 71–86.

LEANGSUE, Daniel, Ghosts, Spirits and Other Living Dead, José Corti, 2011.

LEANGSUE, Daniel, „Revenance and the living dead in Nerval” în Mizuno, H., Thélôt, J. (ed.), Cincisprezece studii despre Nerval și Romantism (tribut lui Jacques Bony), Paris, Kimé, 2005, p. 143–169.

SÉGINGER, Gisèle, Nerval în oglinda timpului. Fiicele focului, himerele, elipsele, 2004.

SCEPI, Henri, Poezia vacantă. Nerval, Mallarmé, Laforgue, Edițiile ENS, 2008.

SCEPI, Henri, „Spunând realul: ocoliri și recursuri biografice (despre Illuminati)”, Literatură, n. 158, 2010, p. 92–104.

SEBILLOTTE, LH, Secretul lui Gérard de Nerval, José Corti, 1948.

SECOUSSE, „Avizul unei cărți singulare și rare, intitulată, Dicaearchiae Henrici régis

Christianissimi progymnasmata» , Academia de Inscripții și Belles-Lettres (Franța).

Istoria Academiei Regale de Inscripții și Belle-Lettres, cu Memoriile lui

literatură luată din evidențele acestei academii, t. 23, Tipografia Regală, Paris, 1756.

Figuri ale excentricității în literatura franceză a secolului al XIX-lea: cazul Illuminati de Gérard de Nerval

286SCHAEFFER, Gérald, O scriere dublă a lui Gérard de Nerval: The Illuminati and The Girls

incendiu, Neuchâtel, Braconajul, 1977.

SCHÄRER, Kurt, Tema lui Nerval sau lumea recompusă, Paris, Litere moderne,

1968.

SHAËRER, Kurt, „Către Alexandre Dumas", L'Herne. Gerard de Nerval, Editions de l'Herne,

1980, p. 235–236.

SENELIER, Jean, Bibliografia Nervaliană 1981–1989 și Suplimentele anterioare, Nizet,

1991.

SOSIEN, Barbara, „Hakem și Yousouf în călătoria lui Nerval către Orient; un model de

duble rivali", Duble și dubleri în literatură, texte culese de Gabriel-A.

Perugia, Saint-Étienne, Publicațiile Universității din Saint-Étienne, 1995, p. 111–119.

STEINMETZ, Jean-Luc, Gérard de Nerval, Presa Universității Paris-Sorbonne, col.

„Memorie de critică", 1997.

STREIFF MORETTI, Monique, Rousseau lui Gérard de Nerval, Bologna-Paris, Patron,

Nizet, 1976.

STREIFF MORETTI, Monique, „Portrete într-o bibliotecă: Nerval, Töpffer și unii-

alte întrebări", Caiet Gérard de Nerval, n. 5, 1982, p. 23–36.

STREIFF MORETTI, Monique, Nerval: celălalt discurs, Napoli, Ediții științifice, 1991.

SYLVOS, Françoise, Nerval sau anti-lumea. Discursul și figura utopiei, 1826–1855,

L'Harmattan, 1997.

SYLVOS, Françoise, „Rău de rău social și criză individuală în corespondența lui Gérard a lui Nerval”, în Dificultatea de a fi și răul secolului în corespondență și reviste intime din prima jumătate a secolului al XIX-lea, texte culese și prezentate de Simone Bernard-Griffiths și Christian Croisille, Nizet, 1998, p. 228–242.

SYLVOS, Françoise, „Gérard de Nerval, Povești și glume”, Romantism, n. 115, 2002, p. 98–99.

SYLVOS, Françoise, „Venus și sincretismul poetic în călătoria lui Nerval în Orient”, în Sophie Linon-Chipon și Jean-François Guennoc (texte culese de), Transhumances divin. Povești de călătorie și religie, Actele conferinței internaționale desfășurate la Universitate de Reunion și la conservatorul botanic din Mascarin, în zilele de 21, 22 și 23, 2001, Prese de la Universitatea din Paris Sorbona, 2005, p. 259–277.

TAGUCHI, Aki, Nerval. Căutarea celuilalt și cucerirea de sine: contribuție la monitorizarea a Geneza călătoriei în Orient, Peter Lang, 2010.

TAILLEUX, Dominique, Spațiul nervalian, Nizet, 1975.

THOMAS, Chantal, „Nerval și Cagliostro”, Imaginația Nervaliană. Spațiul Italiei, texte culese și prezentate de Monique St reiff Moretti, Napoli, Edizione Scientifiche Italiană, 1988, p. 297–305.

TRITSMANS, Bruno, Textualitatea instabilului. Scrierea lui Valois de Nerval, Berna, Peter Lang SA, 1989.

TRITSMANS, Bruno, „Scrisori de dragoste, povești de dragoste. Figuri ale enunțului amoros la Nerval”, Romantism, n. 63, 1989, p. 51–65.

TRITSMANS, Bruno, Scrieri Nervalian, Tübingen, Narr, 1993.

TRITSMANS, Bruno, „Puterea și constrângerile măștii. Actorul posedat de rolul său din Nerval și Villiers”, Romantism, n. 79, 1993, p. 29–38.

287TSUJIKAWA, Keiko, Nerval și limbul istoriei. Citirea Illuminati, Prefață la Jean-Nicolas Illouz, Geneva, Droz, 2008.

TYERS, Meryl, Ficțiuni critice. Nerval's The Illuminati, Oxford, European Humanities Centrul de Cercetare, Universitatea din Oxford, 1998.

ZIMMERMANN, Martin, „Biblioteca unchiului: un motiv și semnificațiile sale”, Caiete Gérard de Nerval, n. 14, 1991, p. 55–62.

ZIMMERMANN, Martin, Nerval, cititor de Heine: un eseu în semiotică comparată, Paris, Harmattan, 1999.

WIESER, Dagmar, Nerval: O poetică a doliu în epoca romantică, Geneva, Droz, 2004.

WIESER, Dagmar, „Nervalul și știința mișcării”, Literatură, n. 158, 2010, p. 33–46.

Lucrări citate în studiu:

BALZAC, de Honoré, Comedia umană, „Bibl. Pléiadei”, resp. t. XII, 1981.

BALZAC, de Honoré, Comedia umană, „Bibl. de la Pléiade”, t. VII, 1977.

CHAMPFLEURY, Vignete romantice, Paris, E. Dentu, librar-editor, 1883.

CHAMPFLEURY, Jules, Realism, Paris, Michel Lévy Frères, 1857.

CHATEAUBRIAND, Geniul creștinismului, Paris, Gallimard, 1978.

DIDEROT, Denis, Serile de Sankt Petersburg, Anvers, La Janssens și Van Merlen, 1821.

GAUTIER, Théophile, Mademoiselle de Maupin: dragoste dublă, Bruxelles, Societatea Belgiană din Librăria, Hauman, 1837.

GAUTIER, Théophile, Istoria Romantismului, G. Charpentier, 1874.

GAUTIER, Théophile, Romantismul mumiei, Prefață de Jean-Michel Gardair, col. "Folio clasic”, 1986

GAUTIER, Théophile, Rândunica și Corbul. Scrieri despre Gérard de Nerval, Introducere

țiune și note de Michel Brix și Hisashi Mizuno, col. „Atelierul secolului al XIX-lea”, Bassac, Edițiile Plein Chant, 2007.

MAISTRE, Joseph de, Serile Petersburg sau conversații despre guvernarea temporală al Providenței, al doilea volum, Paris, Librărie greacă, latină și franceză, 1821.

MAISTRE, Joseph de, Serile Petersburg sau conversații despre guvernarea temporală al Providenței, al doilea volum, Paris, Librărie greacă, latină și franceză, 1821.

MALEBRANCHE, Nicolas de, Căutarea adevărului, Cărțile I-III, Paris, ed. J.-C. Bardout, Vrin, 2006.

MONTAIGNE, Michel de, Eseu, II, Paris, Flammarion, 1962.

NODIER, Charles, Trilby sau elful lui Argail, Paris, Le Livre de poche, 1995.

ROTH, Philip, The Counterlife, Paris, Gallimard, 2004.

SARTRE, Paul, Ființa și nimicul, Paris, Gallimard, 1943.

STAËL, Madame de, Despre Germania, Prefață de MX Marmier, Paris, Charpentier, 1839.

STAËL, Madame de, Opere complete, volumul XIV, Consideraţii asupra principalelor evenimente al Revoluției Franceze, t. III, Bruxelles, Louis Hauman și C, librari, 1830.

288 Dicționare:

AMBRIÈRE, Madelaine (ed.), Dictionary of 19th Century Europe, voi. I, Paris, PUF, 1997.

ARTFL: http://artflproject.uchicago.edu/node/17.

DELON, Michel, (ed.), European Dictionary of Enlightenment, Paris, University Press al Franței, 1997.

DIDEROT, Denis, Opere complete, volumul trei, partea I care conține dicționar Enciclopedic, JOPO, Paris, A. Belin, 1818.

FURETIÈRE, Antoine, Dicționar universal, volumul unu, Haga, Rotterdam, Chez Arnout & Reiner Leers, 1690.

The Great Encyclopedic Larousse, vol.1 /AKnigsley, Larousse, 2007.

Micul Larousse ilustrat, Larousse, 2011.

OZOUF, Mona și colaboratorii, Dicționarul critic al revoluției franceze, Flammarion,

Champs, 1992, 4 volume [Actori, Instituții și creații, Evenimente, Idei].

PICHOIS, Claude, BRIX, Michel, Dicționarul lui Nerval, Tusson (Charente), editura Du Lérot,

2006.

SERVIER, Jean (dir.), Dicționar critic de ezoterism, Paris, PUF, 1998.

Trezoreria computerizată a limbii franceze: http://atilf.atilf.fr/dendien/scripts/tlfiv5/adva nce

d.exe ?8;s=3526 215990.

[Pagina 290 - Fără text extractibil]